

تصویر ابو عبد الرحمن الکردي

# قه‌دهر

له پرووناکیی "قورئان" و "سوننه‌ت" دا

محمد فتح الله گولهن

دایناوه

فاروق سولنجی

کر دوویه به کوردی

نەم کتیبە:

- ☐ زانای پایەبەرز مامۆستا (محمد فتح الله گولەن) بە زمانی تورکی دايتاوه.
- ☐ مامۆستا (يحيىسان قاسم صالحى) لە تورکی يهوه وهرى گيتراوه بۆ عمره بى.
- ☐ (فاروق رسول يحيى) لە عمره بى يهوه کردوو يه بە کوردی.
- ☐ چاپى يه کەم: (١٤٢١ك - ٢٠٠١ز).
- ☐ مافى لە چاپدانى هى وهر گيتره.



# قه‌ده‌ر

له‌ر‌ووناکیی "قورئان" و "سوننه‌ت" دا

زانای پایه‌به‌رز

**محمد فتح‌الله گولهن**

دایناوه

فاروقا کوسو بیجی

کردوویه به‌کوردی





## به ناوی خوای به خشندهی میهره بان

### وتهیه کی پیویست

سوپاس و ستایشی هه تاهه تای و شایان بۆ خوای گه وره و، دروودی نه پراوهی ئه و  
خواوهندهش بۆ سه ر گیانی پیغه مبه ری خۆشه ویست و سه ر وه رمان جه زره تی محمدی  
ئه مین ﷺ و بۆ گیانی سه ر جه م ئال و یاران و شوینکه و توانی.

چه ند سالتیک پیش ئیستا مامۆستای به رپز (ئیحسان قاسم سالحی) ئه م کتیبه ی له  
تورکی یه وه کردبوو به عه ره بی و، پاشان به و په ری له خۆبوردیهی و ته واز و عه وه داوای  
لێ کردم پیش چاپکردنی کتیبه که به دارشتنی وه ر گیرانه عه ره بی یه که ی دا برۆمه وه و  
له و لایه نه وه پیشنیاره کاتم بجه مه پروو. منیش به لێنم دا که خواسته که ی به ئیتمه دی و  
کتیبه که ی بۆ بخوینمه وه.

لێتان ناشارمه وه که یه که م جار به و نیازه وه دهستم به خویندنه وه ی کرد. به لām  
دوایی که هه ر جاره و لاپه ریه کی نویم لێ ده خویندنه وه پتر نرخ و به های کتیبه که م بۆ  
ده رده که وت و زیاتر وه لāmی پر سیاره کانی خۆم به پروونی تیدا ده بینیه وه که له میژه  
له ناو کتیبه کانا دا به دوایان دا عه و دال بووم! بۆیه ئه م کتیبه سه رنجی را کیشام و،  
پروخسه تی وه ر گیرانیم له مامۆستای ناوبراو وه رگرت و، به پشتیوانیی خوای گه وره  
داوای که م تر له سالتیک ده ستنووسی ئه م وه ر گیرانه کوردی یه شمان هی نایه به ره م. به لām  
له و ساته وه خته وه هه ر بۆ ده رفه تیک ده گه ریم له چاپی بده م و خوینه رانی به رپزیش به  
زمانی کوردی سوود و به ره ی لێ وه ربگرن. وای ئیستا خوای گه وره ئه و ده رووه شی  
کرده وه و، به م شیوه یه خستمانه به ر دیدی ئیه ی خوینه ری به رپزه وه، به و هیوایه ی که  
سوودی چاوه روان کراوی بۆ ئیه وش تیدا بیست و، دوعای وه رگرتن و لێخۆشبوونیش  
بفه رمون بۆ دانهری کتیبه که و وه رگیری هه ردوو زمانه که و هه ر که سیکی تریش که  
رۆلی ئیجابیی له ئاماده کردنی ئه م به ره مه دا بووه.

وصلی الله علی سیدنا محمد النبی الأمی وعلی آله وصحبه وسلم.

والحمد لله رب العالمین.

فاروق رسول یحیی

## بسم الله الرحمن الرحيم

### پیشه کی

هر له دیر زه مانه وه مه سه له ی "قهدهر" به جینی بڼه لخلیسکان دانراوه. بویه زانایانی ئیسلام ته نه ها گرنه گرتینی بناغه کانی "قهدهر" یان به ثایهت و فهرمووده پیروزه کان و به چه شنیکي پوخت و کورت خستووته ږوو، بڼه وهی خوږیان له قهره ی لایه نه قوول و پهرش و بلاوه کانی بدن، تا کو خه لکی عوام و نه شاره زاله و ږنگا پیچاوپیچانه ی قهدهر دا سرگردان و ون نه بن کاتی بیر له دریژه پیدانه ورده کانی قهدهر ده که نه وه یان لییان ده کولنه وه.

به لام ږوژ له دوا ی ږوژ "بیری مادی" له سرانسه ری جیهان دا به ږاده یه که پهره ی سهند که بوو به بناغه ی سیستهم و ږژیمی هندی ده ولت و، به ردی بناغه ی خویندنیس له ناستی سهرتاسه ری جیهان دا. هر له م کاته دا زهنگی مه ترسی و ئیستزایش لای خو مان ده ستی به لیدان کرد؛ چونکه هم بیر، ورده ورده، مه لبه نده کانی فیر کردنی ناو جیهانی ئیسلامیشی گرتوه و به چه شنیک ته شه نه ی کرد وه که بلنیت شیوازی که بیت که پیویست بیت چاوی لښ بکړیت! نه وه بوو هم بیر له ږنی بلاو کردنه وه ی گومان و دوو دلی یه کانه وه، گیانی ږه خنه ی له ناوه نده گشتی و تایه تی یه کانه دا که شه پندا و، مادی یه کانیش بابه ته کانی قهدهریان قوزته وه و وه که بواریککی له بار و زهوی یه کی نهرمونول و به که لک بوئو مه به سته به کاریان هیئا و، به هممو هیژیکه وه هیژشه کانیان له ویوه ئاراسته کرد، له کاتیک دا که موسلمانان خوږیان له تاوتوئی کردن و لیدوانی نهو چه شه باس و بابه تانه ده پراست و دووره پریزی یان لښ ده کرد.

خو هم وه چه نوی یانه ی ئیستا که له خویندنی تایینی بڼه ش کراون و لښی دابراون، تابلیت لاواز و بڼه چه که و بڼه ږاریز گارین له بهرامهر هم هیژشه سخته و چرانه دا. بویه به سهرسامی و سرگردانی مانه وه، ته نانهت به شیکي زوړیشیان نه یاتوانی هینده خوږیان ږابگر که ږاریز گاری له خویشیان بکه و نه که ونه خواره وه بوئو ناو گيژاوی ئینکاری و سهرسه ختی!

دیاره حالی بهره (جبهه) ی ئیمش له شوینه کانی تر باشتر نه بوو، چونکه پیشتړ خوی بوئو هم زوړانهای و ململانی یه ناماده نه کردبوو، ههروه که نهو زانپاری یانه ش که هر له

میژه له لامان که ته که بوو بوون هیچ سوو دیکیان تیدا نه بوو له پروو پروو نه وهی چه که نوینکائی هیرشی نیستادا. نه مه جگه له وهی که بهر هی بهرام بهرمان: (به کهم) به چه شنیکئی رینک خراوی ورد و به که سایه تی به کی معنه ویی جیهانی به وه هاتووه پیشه وه و.. (دوو هه میش) نامانجی نهو تنه ا پروو خاندن و کاولکاری بوو له بریی ناوه دانگردنه وه، که نه مه یان کارنکی قورس و دژواره و.. (سئ هه میش) تهوژمی ئیلحاد هینده به هیز و پهره سین بوو که به وینهی په تا بلاو ده بوو وه و به خیرایی ته شه نهی ده کرد.

که واته نهو دوو "بهره" دژ به به که له م ململانی په دا هاو تای به کتری نه بوون، به لکو بهر هی نهو لا خاوه نی کیش و قورسایی به کی له بهر چاو بوو، نه میش هانی غیره تمه ندان و کهسانی خاوه ن ویزدانی دا که خه می چاره نووسی نه ته وه که مان بخون، به تایبته کاتی که نه مه بهر به وینهی گر گرتنی پووش و په لاش له ناو چینه کانی خه لکی دا پهر هی سهند و نه نانه ت چایخانه و کۆره گشتی به کانیسی گرتوه.

تا له م کاته ناسک و سهخته دا، زانای مه زن و پایه بهر ز ماموستا "محمد فتح الله گولهن" له شیوهی پرسبار و وه لام و گفت و گۆدا دهستی دایه نامۆز گاری و پیشکمش کردنی وانه و رینمایی به کانی و، له گۆره پانیکی به کجار فراوانی کار کردن دا بۆ نه مه بهرسته لئ برا، ههر له کورسی وه عز و نامۆز گاری مزگه وته کانه وه بۆ چایخانه گشتی به کان که له هه موو شوینه جیا جیا کانی شاردا بلاون و، تا ده گاته ناوه نده کانی زانکۆ و چینه کانی رۆشنهران. نیمه لهو شایه تانه یی که نه مه کاره سهرومپ و خزمه ته مه زنهمان به چاوی خۆمان بیی، چونکه ههر پرسبارنیک له ههر که سینکه وه و به ههر شیوازینک و بی دوو دلی ناراسته بکرایه، به کسه ر وه لامی تیر و ته سه ل و شیفابه خشی نهو پرسبار هی ده درایه وه، به تایبته نهو پرسبارانه ی که له بابته کانی قه ده ره وه ناراسته ده کران و به هۆی نهو تم و مژه ی که به سه ریانه وه به، ده بن به مایه ی بی هه لخلیسکائی نهوانه ی لئی ده دوین. هه موو نهو وه لامانه ش هینده پروون و ناشکرا بوون توانی یان چلکی نهو گومان و دوو دلی یانه لایهن که له ژیری و زهینه کان نیشتبوون، ههروهک بیره کانیشیان له چه په لی به سه ر لئ شیوینه کانی گشت جۆره کانی "گومرایی" خاوین ده کرده وه. به چاوی خۆمان نهو نال و گۆرانه مان ده بیی که لهو خه لکه دا بهر چاو ده که وت، چونکه سه رجه می نه مه دانیشته نه به گوئی بی نه دان و پشت گوئی خستی باسه کان له لایهن دانیشته وانه وه، به تایبته له چایخانه کانه دا، نه نانه هه ندی جار به ده ربیری ریز لئ نه نان و گوئی پانه گرتن، یان بهر بهر چدانه وهی ده سترکرد و غه له غه لب

دروست کردن، نه‌و کۆرپانه ده‌ستی پێ ده‌کرد، به‌لام پاش ماوه‌یه‌ك و ورده ورده دانیش‌توان ده‌بوون به‌ گۆئی ییستی جیددی و ئینجا کش‌ومات بۆ گۆی پراگرتن له‌و گفت‌و‌گۆیانه‌ داده‌نیشتن، ده‌ت‌وت‌ با‌ئنده به‌سه‌ریان‌وه‌ نیش‌ت‌وه‌ته‌وه‌!

نه‌و پرس‌یار و وه‌لامانه‌ش له‌سه‌ر ش‌ریتی کاسی‌ت تۆمار ده‌کران و پاشان ده‌ستاوده‌ستیان پێ ده‌کرا و، له‌م‌ پێ‌یه‌وه‌ خ‌وای گه‌وره‌ گه‌لێ که‌سی سه‌رگه‌ردانی له‌ زۆنگاوی گوم‌پایی ده‌ره‌ینا و، تن‌جا نه‌وانیش بوون به‌ه‌وی ر‌زگار‌بوونی ها‌وه‌له‌کانیان. چون‌که‌ نه‌و قسه‌ و گو‌فتارانه‌ی که‌ له‌و گفت‌و‌گۆیانه‌دا ئاراسته‌ ده‌کران چه‌ند وشه‌یه‌کی سارد و س‌پ و ته‌عیری و ش‌کی مه‌تیقی و پێ‌گیان نه‌بوون، به‌ل‌کو چه‌ند "به‌ر" ی‌ك‌ بوون که‌ ده‌ر‌ه‌ختی د‌ل‌یکی خه‌مه‌بار گرت‌بوونی و به‌فرم‌س‌که‌کانی چا‌و‌ی‌ك‌ ئاو‌د‌یری کرا‌بوون که‌ له‌ناو‌چوونی ته‌وا‌وه‌تیی "جیل" ی‌کی به‌ده‌به‌ختی ی‌نی‌بوو، نه‌و جیله‌ی که‌ ته‌س‌لیم‌بوون و مل‌که‌چی له‌ده‌ست دا‌بوو، هه‌روه‌ك‌ بنا‌غه‌کانی ر‌یز و ئی‌ح‌ترام‌یشی ل‌ی‌ك‌ هه‌له‌وه‌شا‌بوون و له‌هه‌لد‌یره‌کانی ئین‌کاری و سه‌ر‌سه‌ختی‌دا که‌وت‌بووه‌ خ‌واره‌وه‌!

به‌ل‌ن، نه‌و وشانه‌ گه‌رم‌و‌گور‌پ‌ی و حه‌یه‌ویه‌ت و سۆز و می‌ه‌ره‌بانی‌یه‌کی ته‌وت‌زیان له‌گه‌ل‌ خۆ‌هه‌ل‌گرت‌بوو که‌ بوون به‌ه‌وی گ‌ی‌را‌نه‌وه‌ی زۆر ک‌س‌ بۆ‌ل‌ای هه‌ست و شع‌وری پ‌است و دروستی خ‌ویان، ته‌نانه‌ت هانی دان ئیمانی که‌سانی ن‌زی‌کی خ‌و‌یشیان - به‌ ئیزنی خوا - ر‌زگار‌ب‌که‌ن.. هه‌روه‌ها نه‌و وشانه‌ له‌ری‌نه‌وه‌ و پ‌ا‌چ‌له‌ک‌ینی و ی‌زدانی‌ك‌ بوون که‌ له‌ ده‌ر‌مان‌خانه‌ی قورئانی حه‌کیم‌دا ده‌ر‌مان‌یکی ته‌وت‌زی هه‌له‌ب‌ژارد کار‌ی‌گه‌ریی ئاش‌کرای بۆ‌چاره‌سه‌ریی ژیری نه‌و که‌سانه‌ ت‌یدا ی‌یت که‌ گو‌فتاری ئاراسته‌ ده‌کردن له‌وانه‌ی که‌ هه‌ند‌یک‌یان ته‌نانه‌ت داب و پ‌ی و شو‌ن‌ی پرس‌یار کرد‌نی‌شان نه‌ده‌زانی! ئی‌تر به‌و‌ینه‌ی پ‌زیش‌کی شاره‌زا و کارامه‌ مه‌له‌می سار‌ی‌ز‌کاری له‌سه‌ر زامه‌کانیان داده‌نا و به‌ سۆز و می‌ه‌ریکی له‌پ‌اده‌به‌ده‌ری‌شه‌وه‌ ده‌ر‌مانی ش‌ی‌فا‌به‌خشی پێ ده‌ن‌وش‌ن، به‌ف‌ه‌زلی خ‌وای گه‌وره‌ش چه‌ندین ته‌نجامی جوان و په‌نگ‌ینی له‌ "جیهانی ر‌ۆح" ی‌گۆی ی‌یستان‌دا به‌ر‌ه‌م ده‌ه‌ینا.

ئه‌م ک‌تیبه‌ی به‌رده‌ستمان "بابه‌تی قه‌دەر" له‌ ر‌وخساره‌ پ‌ن‌اسه‌یی‌یه‌که‌ی‌دا و له‌ ر‌و‌به‌ریکی فراوانی به‌ئ‌ه‌ندازه‌ی گه‌ردوون‌دا پ‌یش‌چا‌وی گۆی ی‌یستان‌ده‌خات، چون‌که‌ نه‌و ر‌ی‌سا‌یه‌ک‌جار ورده‌ده‌ر‌ه‌خت که‌ له‌ سه‌ر‌تاسه‌ری گه‌ردوون‌دا هه‌یه‌، هه‌ر له‌ گه‌ردیله‌ و ناو‌ك‌ و تۆوه‌کان‌وه‌ تا ده‌گاته‌هه‌ساره‌ و گه‌له‌ست‌یره‌کان و، ر‌وونی ده‌کاته‌وه‌ که‌ هه‌موو بو‌ونه‌وه‌ری‌ك‌ هه‌ر له‌ سه‌ره‌تای دروست‌بو‌ونه‌وه‌ ته‌ص‌م‌یم و نه‌خشه‌ی بۆ‌ ک‌ی‌ش‌راوه‌. هه‌روه‌ها ده‌ری‌ده‌خات که‌: ر‌وون‌بو‌ونه‌وه‌ی "واتای قه‌دەر" له‌ ناخی

مرؤف دا و شی کردنه وهی نهیئی به کانی - یهك له دوای یهك - خالیکی تری بنه رته یه له م مه سه له یه دا. ههروهك سه رنجیش بۆ جیاوازی به کانی چه مکی "قهدهر" راده کیشیت له لای ئه وه که سه ی که له سه ره تای رینگادایه و ئه وه که سه ش که چه ند قوناغیکی دووری له قوولایی ئیمان و نهیئی ئیخلاص و نقوم بوونی له خوا به رستی دا برپوه تا گه یشتو وه ته دوا پله کان.

جگه له مانه، خوینهر له وهش ئاگادار ده کاته وه که زانیی هه ندئ له ورده کاری به کانی عیلمی قیافهت و شی کردنه وهی هه ندئ له نهیئی و ئه ر که کانی ماهیه تی پۆح له رپی رۆخسار و سه ر و سیمای مرؤفه وه، ئه ویش هه ر له بابته ی قهدهره. له لایه کی تریشه وه بوار به به شی "ویستی مرؤف" ده دات که شتیکی هه نده کی و لاواز و گویره یی به. له هه مان کات دا ئه هلی به صیرهت له پیسه ر و حه ققه تی شایه تی دانی "ویجدان" تی ده گه یه نیت، هه ر له به ر پر سیاری مرؤف له کرده وه کانیه وه - بی ئه وه ی مافی له خو بایی بوونی بهیت - تا ده گاته کیشه ی: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾؟ له راستی دا به نر خیی وه لآمه کان جوانی به کی تر ده هاوینه سه ر بابته که.

سێ به شی به که می ئه م کتیه، زنجیره په ند و ئامۆژگاری و وانه و رینمایی به کیان له خۆ دا کۆ کرده وه ته وه که دانه ری به رپێز به سه ره یی یه وه ئاراسته ی کردوون و راسته وخۆ له سه ر شریتی کاسیت تۆمار کراون و ئه جا له به ر کاسینه کان نوو سه راو نه ته وه و، پاشان خراو نه ته وه به رده ستی مامۆستای دانه ر، ئه جا دوای پوخته کاری و پێدا چوونه وه، ئایهت و فه رموده پڕۆزه کانیشی ته خریج کراون. به لآم به شی چواره می ئه م کتیه، وه لآمی ئه وه پر سیارانیه که له رپی چه ند هۆکاریکی جیا جیا و له چه ند بابته یکی جۆراو جۆر دا ئاراسته ی مامۆستای به رپێز کراون.

پاشان دوای رینگه خستنی بابته کانی ئه م کتیه به م شیوه یی که باس کرا، پێرسته کانیشی بۆ دانراو، به ته وا وه تی بوو به کتییکی سه ر چاوه یی. هه ر چه ند ئیستا وا درده که ویت که هیر شه چر و پر و رینگه خراوه کان راوه ستابن، به لآم چر په چر په کانی نه فس و وه سه وه کانی شه یان گه لی جار هیمنی و خاوینی جیهانی ناو خۆی دل و ده رو و ئمان ده شیوین و لیلی ده که ن، ئه مهش کار یك ده کات که پیوستی به کا ئمان به م ده ر مانه شیفا به خشانه هه ر ده م زیاد بکه ن.

له راستی دا ئه م کتیه (قهدهر له رووناکیی قور ئان و سونهت دا) ته نها وه لآمی چه ند پر سیاریکی ئاراسته کراو نی به، به لکو بریتی به له چه ند تیشکیکی ئیمانیی ئه وه تۆ که "دل" و "زیری" و "ویجدان" دنیایی خۆیانی تیدا ده بیننه وه.

ئالیره‌وه‌یه که پئو‌یستی گهرم و گور و به‌رده‌وام به‌م کتێبه‌هه‌میشه‌هر ده‌مینیت، له‌ راستی‌دا کار کردن له‌ ئاستیکی جیهانی‌دا بۆ ئیمان و قورئان، دوا‌ی ئه‌مه‌ ده‌ست پئی ده‌کات. چونکه‌ سه‌رتاسه‌ری جیهان به‌ تابه‌ت ئه‌وروپا و ئه‌مریکا پئو‌یستیان به‌م حه‌قیقه‌تانه‌یه که هیچ شتیکی له‌ باره‌وه‌ نازانن. بۆیه - پشت به‌خوا - ئه‌م راستی‌یانه‌ بۆ زمانه‌کانی تر وه‌رده‌گیرین، تا‌کو سوود به‌ پرووبه‌ریکی فراوانتری گه‌رۆی ئاده‌میزاد بگه‌یه‌نن.

ئیمه‌ش ئه‌م بۆنه‌یه به‌ هه‌ل ده‌زانین که سوپاسی گهرم و گور پێشکه‌شی مامۆستای به‌ڕێزمان بکه‌ین و، ن‌زای خیر بۆ گشت ئه‌و که‌سانه‌ش بکه‌ین که بوون به‌ مایه‌ی به‌رهمه‌هینان و به‌ته‌نجام گه‌یاندنی ئه‌م کاره‌ پێرۆزه. هه‌روه‌ک له‌ خوا‌ی گه‌وره‌ی به‌توانا ده‌پاریمه‌وه که ته‌م‌دنیکی به‌پیت و به‌ره‌که‌ت به‌ مامۆستامان به‌خشیت و له‌ ته‌واو کردنی بانگه‌وازه‌که‌ی‌دا سه‌ری بخت. ئامین.

صفه‌وت سه‌نیح

\* \* \*



## قه‌ده‌ر و لایه‌نه جیاجیاکانی

### ده‌روازه‌یه‌ک

"قه‌ده‌ر" بریتی‌یه‌له: ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشانکاری خوی گه‌وره‌ی خاوه‌ن زانیاریی ره‌ها سه‌باره‌ت به "رابوردوو" و "ئیس‌تا" و "داهاتوو". ئه‌و خوایه‌ی که هه‌موو ئه‌و شتانه به‌وینه‌ی خالیکی بچووک وان له‌پیش‌چاوی‌دا، به‌لکو هه‌ر هیچ شتیکی نی‌یه‌که سه‌باره‌ت به‌خوای گه‌وره‌ناوی: "رابوردوو" و "ئیس‌تا" و "تاینده‌ی لئی بنریت.."

"قه‌ده‌ر" بریتی‌یه‌له‌م زانین و بیننه‌و، پاشان تۆمارکردنی ته‌واوه‌تی هه‌رچی بووه‌و ده‌بیئت، پیش‌ئه‌وه‌ی بیئت، له‌"کیتابی موبین"دا<sup>(۱)</sup>. چونکه هه‌ر ته‌نها خاوه‌نده‌که به‌زانست و ته‌قدیری خوی ده‌ورانده‌وری بوونی هه‌موو شتیکی ناو بوونه‌وه‌ری داوه‌و ئاگای له‌هه‌موو ئه‌و شتانه‌یه‌که دینه‌و "وجود" هه‌ر له‌بچوو کترین گه‌ردیله‌وه تا ده‌گاته گه‌وره‌ترینی گه‌له‌ستیره‌کان و ته‌نانه‌ت مرؤفیش، پاشان رینکخستنی هه‌موو شتیکی به‌پیتی "وجوودی عیلمی"یان و ده‌ستیشان‌کردن و پۆلین‌کردن و تۆمار‌کردن و ته‌قدیر‌کردن لایه‌ن خوی گه‌وره‌وه، به‌وه‌ی که له‌بازنه‌ی "زانست"ی خۆیه‌وه ده‌ریان‌ده‌هینیئت و ده‌یانخاته‌بازنه‌ی "توانست" و "ویست"ی خوی. به‌م کاره‌ش ئه‌و بوونه‌وره ده‌هینیته‌پروو له‌جیهانی ده‌ره‌کی واته‌له‌جیهانی "وجود"دا.

"باوه‌ر به‌قه‌ده‌ر" یه‌کینکه له‌شش پایه‌کانی ئیمان، چونکه هه‌روه‌ک مرؤف به‌بنی‌گومانی و به‌چه‌شنیکی به‌دیهي باوه‌ری به‌"خوای گه‌وره‌و مه‌لائیکه‌تانی و کتبیه‌کانی و پیغه‌مه‌رانی و زیندوو بوونه‌وه‌ی پاش‌مردن"هه‌یه، به‌همان بنی‌گومانی و به‌لگه‌نه‌ویستیش باوه‌ری به‌"قه‌ده‌ر"هه‌یه. که‌واته نا‌گونجی ته‌سه‌ووری باوه‌ر به‌قه‌ده‌ر له‌ده‌روه‌ی بازنه‌ی باوه‌ر به‌پایه‌کانی تری ئیمان‌دا بکریت.

قه‌ده‌ریش ته‌نها له‌و شتانه‌دا ده‌کریت بیئت به‌بابه‌تی باس و لی‌کۆلینه‌وه که تایه‌تن به‌مرؤفه‌وه، وه‌ک ئه‌و بیر‌کردنه‌وه و هه‌لس‌و‌که‌وت و جم‌و‌جوولانه‌ی که کاری‌گه‌ریی

(۱) بز تینگه‌شتن له‌"کیتابی موبین" به‌م بۆ‌چوونه‌ی تیره، پروانه: سه‌رجمه‌ی پعیامه‌کانی نوور - به‌رگی یه‌که‌م(وته‌کان) ل ۷۸۳-۷۸۴ یان پعیامی: (من) په‌راوێزی ل ۴۱ - ۴۳.

"ویست"ی مروفیان تیدایه. دیاره ههموو ئهو بابەتانه‌ی که په‌یوه‌ندی‌یان به‌ قه‌دەر وه هه‌یه‌ گرنگی و به‌هایان له‌ وه‌دایه‌ که له‌مه‌ر "ویستی مروف" ده‌دوین، ده‌نا هه‌ر شتی‌ک له‌ باره‌ی قه‌دەر وه‌ بو‌تریت وه‌ک پیناساندنی شتی ناسراوی لێ دیت. واته‌ کاتی که به‌ر له‌ مروف و ویستی مروف ناکه‌ینه‌وه‌ ئه‌وا ههموو گو‌فتاری‌کمان سه‌باره‌ت به‌ قه‌دەر له‌ واتا و ناوه‌رۆک به‌تال ده‌ییت. چونکه‌ هه‌روه‌ک "بوونی مروف" واتا و په‌نگی‌کی به‌ به‌ر بوونه‌وه‌ر پۆشیوه‌، به‌ هه‌مان جو‌ر "ویسته‌ جو‌زئی" به‌ "که‌شی گرنگی به‌ مه‌سه‌له‌ی "قه‌دەر" داوه‌ و په‌نگی‌کی تایبه‌تی پێ به‌خشیه‌وه‌.

له‌ به‌ر ئه‌وه‌، ئیمه‌ له‌م کتێبه‌دا له‌و قه‌دەر ده‌کۆلینه‌وه‌ که په‌یوه‌ندی به‌ "ویستی مروف" وه‌ هه‌یه‌ و، له‌ هه‌مان کات‌دا به‌ دوای وه‌لامی ئه‌و په‌رسیا رانه‌ش‌دا ده‌گه‌ڕێن که هه‌ر له‌ می‌ژه‌ سه‌باره‌ت به‌ "جو‌زئی نیختیاری" به‌ زه‌ینی مروف‌دا هاتوون.

له‌ خوای گه‌وره‌ی به‌توانا ده‌پارێنه‌وه‌ که تی‌گه‌یشتن و تی‌گه‌یاندنی قه‌دەرمان ئیله‌هام بکات له‌ پرووناکیی ئه‌و په‌یوه‌یه‌ی که ئه‌هلی سونه‌ت و جه‌ماعه‌تی له‌سه‌ره‌، هه‌ر ته‌و‌فیی‌کیش له‌م چه‌شنه‌ باس و لیکۆلینه‌وانه‌دا دیته‌ پیمان هه‌ر ته‌نها به‌خشش و چاکه‌ی خوای گه‌وره‌یه‌، هۆکاری‌شمان بو‌ ده‌ست‌که‌وتنی ئه‌و ته‌و‌فیه‌ی خوا وه‌ند ته‌نها ده‌سته‌وسانی و هه‌زارمانه‌.

\*\*\*

## ۱- واتاکانی قه‌دەر له‌ "زمان" و "زاراوه‌"دا..

قه‌دەر له‌ زمانی عه‌ره‌بی‌دا به‌ واتای "التقدير" واته‌ ده‌ست‌نیشان کردن دیت. ئه‌وه‌تا ده‌لێن: "قَدَرَ الشَّيْءُ بِالْشَّيْءِ". واته‌: ئه‌و شته‌ی به‌وی تر هه‌له‌سه‌نگاند و به‌ ئه‌ندازه‌ی ئه‌وی لێ کرد. هه‌روه‌ها ده‌وتری: "قَدَرَ الْأَمْرَ". واته‌: کاره‌که‌ی سازاند و به‌پێی کرد و پرپاری له‌سه‌ر دا. هه‌روه‌ک به‌ واتای هه‌یز و زه‌ش به‌کار دیت. خۆ کاتی که ئه‌م وشه‌یه‌ به‌ فراوانتر به‌کار ده‌هه‌یتریت، ئه‌وا واتای: پرپار له‌سه‌ردان و، جێ به‌جێ کردنی پرپار، ده‌گه‌ڕێته‌خۆ.

ئج‌ا له‌ کۆی ههموو ئه‌م واتایانه‌وه‌ بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که قه‌دەر له‌ "زاراوه‌"ی ئیمان‌دا بریتی‌یه‌ له‌: ههموو ئه‌و قه‌زا و حوکمانه‌ی که خوای گه‌وره‌ ده‌ست‌نیشان‌یان ده‌کات و پرپاریان له‌سه‌ر ده‌دات.

ئهم ئایه‌ته‌ مه‌زنانه‌ی خوا وه‌ پشته‌ی ئه‌م پیناسه‌یه‌ی سه‌روه‌ ده‌گرن:

﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الانعام: ۵۹).

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ، لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا جَاءَ أَجْلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (یونس: ۴۹).

﴿وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الزل: ۷۵).

﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ﴾ (یس: ۱۲).

﴿بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَّجِيدٌ ﴿۱﴾ فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ﴾ (البروج: ۲۱-۲۲).

﴿وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۲﴾ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ (الملک: ۲۵-۲۶).

قه‌زا و قه‌دهریش له پروویه که‌وه به یه‌ک و اتا دین، که‌چی له پروویه کی تره‌وه و له و اتایه کی دیکه‌دا "قه‌دهر" هم‌وو‌ئو شتانه ده‌گریته‌وه که‌خواوه‌ند ته‌قدیری کردوون، به‌لام "قه‌زا" بجی‌به‌جی کردنی ته‌م ته‌قدیره‌یه و ته‌نجامدان و رای‌ی کردنی فه‌رمانی ته‌و ده‌ست‌نیشانکاری‌یه‌یه.

هه‌روه‌ها "قه‌دهر" بریتی‌یه له‌گیرانه‌وه‌ی هه‌موو شتی‌ک له‌پیش بوونی‌دا، واته‌گیرانه‌وه‌ی "وجووده‌عیلمی" یه‌که‌ی بو‌خوای گه‌وره له‌نه‌خشه‌یه کی "زانست" ی‌ته‌ودا. چونکه‌ته‌و شتانه‌ی که‌ناماده‌کراون بی‌نه‌ناو وجووده‌وه و هه‌ول ده‌دهن جینی خو‌یان له‌زنجیره‌ی بو‌ونه‌وه‌ران‌دا بگرن، هه‌موویان له‌له‌وحی "کوژانه‌وه و نووسین" (اخو و الإبتات) دا ده‌نوو‌سرتن، که‌له‌وحی‌که‌له‌لایه‌ن مه‌لائیکه‌تانه‌وه و له‌پرووی نووسینه‌کانی "له‌وحی مه‌حفوظ" وه‌ده‌گیریته‌وه و ده‌نوو‌سریته‌وه، که‌ته‌ویش له‌ناوه‌ندی زانستی هه‌مه‌لایه‌نگیری خوای گه‌وره‌دایه. که‌واته "قه‌دهر" پیکه‌وه‌هاتی "به‌دی‌هینانه‌کانی" خوای گه‌وره‌یه له‌گه‌ل "ده‌ستکه‌وت" ی‌مرؤ‌ف‌دا. واته‌کاتی که‌مرؤ‌ف ده‌ست ده‌داته هه‌ر کارنیک ته‌و کاره به‌ویستی خو‌ی ته‌نجام ده‌دات و خوای گه‌وره‌ش به‌ویستی خو‌ی ته‌و کاره‌ی بو‌به‌دی ده‌هینیت. که‌واته قه‌دهر بریتی‌یه له‌ته‌قدیری خوای گه‌وره به‌هوی زانستی ته‌زهل و ته‌به‌دی خو‌ی سه‌باره‌ت به‌بوونی هه‌موو شتی‌ک پیش بوون و دوا‌ی بو‌ونیشیان و چاره‌نووسی ناینده‌شیان. ته‌مه‌ش ته‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که‌ته‌و بو‌جوونه‌ی پی‌ی وایه: "قه‌دهر ته‌نها ناو‌نیشانی زانستی خوا‌یه" بو‌جوو‌نیک‌ی راست و دروست نی‌یه. چونکه‌واتای قه‌دهر جگه له‌وه‌ی که‌ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشان‌کردنی شتان ده‌گه‌یه‌نیت له‌رینی "زانست" ی‌خواوه‌نده‌وه، ته‌وه‌ش ده‌گه‌یه‌نیت که‌هه‌موو ته‌و شتانه له‌لایه‌ن سیفه‌ته‌کانی تری وه‌ک "بیستن و بینین و ویست و تیراده" ی‌خوای گه‌وره‌شه‌وه ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشان‌کراون. جا‌ماده‌م وایه،

ئەوا ئینکاری کردنی قه‌دەر له راستی‌دا ئینکاری هه‌موو سیفه‌ته‌کانی خ‌وای گه‌وره ده‌گه‌یه‌نی‌ت. هه‌ر له‌به‌ر ئەمه‌شه که به‌شیکێ زۆری لیکۆله‌ران باب‌ه‌تی قه‌ده‌ریان له ناوه‌ندی باسی خ‌وایه‌تی خ‌وای گه‌وره‌دا پروون کردووه‌ته‌وه و توو‌پانه: پ‌نویست ناکات باسینکی سه‌ربه‌خۆ بۆ قه‌دەر ته‌رخان بک‌ریت، چونکه زه‌رووره‌ت داخ‌وای ئه‌وه‌یه مه‌سه‌له‌ی "قه‌دەر" له ناوه‌ندی باسی "ئولووه‌یه‌ت"‌دا پ‌یش‌چاو ب‌خ‌ریت.

به‌لام ئی‌مه وه‌ك ئەوان ناروانینه مه‌سه‌له‌که، چونکه ئەم گۆشه‌ی پروانینه له‌وانه‌یه له پروویه‌که‌وه بۆنی ئه‌وه‌ی لێ ی‌یت که "قه‌دەر" له ناوه‌ندی پایه‌کانی ئیمان‌دا دانه‌ن‌ریت. له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که ده‌لێن: هه‌روه‌ك باوه‌رمان به "خ‌وای گه‌وره و مه‌لائیکه‌تانی ک‌تیبه‌کانی و پ‌یغه‌مبه‌رانی و زیندووبوونه‌وه‌ی پاش مردن" هه‌یه، به‌هه‌مان جو‌ر باوه‌ریشمان به "قه‌دەر" هه‌یه. ئەمه‌ش بۆ ئه‌وه‌ی گو‌فتاری‌کمان له زار ده‌رنه‌چ‌یت که چ به‌پوختی و چ به‌دو‌رو‌در‌ئ‌ژی و چ به‌هه‌ر ش‌یوه‌یه‌ك ناما‌زه‌ی ت‌یدا ی‌یت بۆ ئینکاری "ئیمان به‌ قه‌دەر" وه‌ك پایه‌یه‌ك له پایه‌کانی ئیمان.

خۆ ئەگه‌ر ئەس‌لی مه‌سه‌له‌که ره‌چاو ب‌که‌ین، ئەوا ده‌بینن ئیمامی ئەمه‌دی کو‌ری حه‌نه‌هل ده‌فه‌رمو‌ی: "القدر من القدرة". که‌واته‌ ئه‌و که‌سه‌ی ئینکاری قه‌دەر ب‌کات ئەوا ئینکاری گه‌لنی کاروباری ئه‌وتۆ ده‌کات که تاییه‌تن به‌ ئولووه‌یه‌تی خ‌وای گه‌وره‌وه. واته‌ عه‌قیده‌ی ئولووه‌یه‌ت له‌ دل‌دا له‌ق ده‌ی‌یت و سیسته‌م و به‌ر و بناغه‌ی چه‌مکه ئیمانی‌یه‌کانیش یه‌ك له‌ د‌وای یه‌ك له‌ بن هه‌ل‌ده‌وه‌شین.

ئالیه‌ره‌وه‌یه که "قه‌دەر" به‌بابه‌تیکێ گ‌رنگ دانراوه. ئەوانه‌ش که له‌ ناوه‌ندی چه‌مکه‌کانی ئەه‌لی سوننه‌ت و جه‌ماعه‌ت‌دا له‌ قه‌دەر نه‌کۆلیونه‌ته‌وه، له‌ پ‌ی ترازاون و دو‌و‌چاری گوم‌رایی بوون. عه‌قلانی‌یه‌تی مو‌عه‌زه‌زله‌کان و حه‌تمییه‌تی جه‌بری‌یه‌کان هه‌ندیک‌ن له‌و گوم‌رایی و له‌ پ‌ی ترازانه.

## ۲- ئەو قه‌ده‌ره "جه‌بری"‌یه‌ی که به‌سه‌ر گه‌ردوون‌دا زاله.

ئهو فه‌رمانه‌ره‌وه‌یه‌ی که فه‌رمانی له‌ سه‌رتاسه‌ری گه‌ردوون‌دا زاله، بریتی‌یه‌ له‌ قه‌دەر و ته‌قدیر و پ‌یسا و پ‌نکه‌وه‌ گون‌جان و نه‌خشه‌ و ته‌رازوو و هاوسه‌نگی و پ‌نکی.

تایه‌ته‌ مه‌زنه‌کانی قورئان ئەم "قه‌دەر" ه‌ر پ‌نکه‌ره‌ی گه‌ردوونمان تی‌ده‌گه‌یه‌ن:

﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيضُ الْأَرْحَامَ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ ۞ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَن أَسْرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ﴾ (الرعد: ۸-۱۰).

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ﴾ (الحجر: ۲۱).

﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾ (الرحمن: ۷).

به‌لێ، قه‌دەر هێنده فراوانه که هه‌موو گه‌ردوون ده‌گرێته‌وه و شموولی هه‌موو شتیکی ناوی ده‌کات، به‌را‌ده‌یه‌ک که ناتوانرێت ته‌سه‌ووری هیچ شتیک بکری‌ت که له‌ده‌ره‌وی قه‌دەر دا بێت. چونکه‌خوا‌ی گه‌وره‌ی به‌ده‌یه‌نه‌ری گه‌ردوون به‌زانی‌ی هه‌مه‌لایه‌نگری خۆی ته‌رازوو و پێکی و پێسا و پێک‌خستن و نه‌ندازه‌یه‌کی دیاری کراوی له‌هه‌موو شتیک‌دا دان‌اوه، هه‌ر له‌چه‌که‌ره‌کردنی ناوک و ده‌غل و دانه‌کانه‌وه تا ده‌گاته‌ بووژانه‌وه‌ی به‌هاری په‌نگین و، هه‌ر له‌نه‌خشان‌دنی شیوه‌ و پوخساری مرۆف له‌ناو په‌حی دایکان‌دا تا ده‌گاته‌له‌دایک‌بوونی ته‌ستی‌ره‌کان له‌گه‌له‌ستی‌ره‌(بحره) مه‌زنه‌کان‌دا. ته‌نانه‌ت هه‌موو ته‌و کتی‌بانه‌ی که له‌سه‌دان هه‌زار دانه‌تی‌یه‌ر ده‌بن و زانا لیکۆله‌ره‌کانی سه‌رتاسه‌ری جیهان دایان‌ناون، له‌راستی‌دا، ته‌رجه‌مه‌ و پوو‌نکه‌ره‌وه‌ی ته‌م پێسا و پێک‌و‌پێکی و ته‌قدیره‌هه‌مه‌لایه‌نه‌ و گشتگیره‌ن.

ته‌م قه‌دهره‌ی که به‌سه‌ر گه‌ردوون‌دا زāl و فه‌رمان‌په‌وا‌یه، شتی‌که‌دوو‌ر و نزیک.. دو‌ست و دو‌ژمن.. ئیمان‌داری با‌وه‌پ‌دار و کافری سه‌ر‌سه‌خت با‌وه‌پ‌ری پێ ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت "مارکس"یش کاتی که له‌"حه‌تمیه‌ت" ده‌دو‌یت له‌راستی‌دا ته‌م قه‌دهره‌ فه‌رمان‌په‌وا‌یه‌ی گه‌ردوون پێش‌چاو ده‌خات!

هه‌رچه‌نده‌ندێ له‌زانیانی موس‌لمان‌ی وه‌ک "ابن‌خلدون" دان به‌جو‌ره‌حه‌تمیه‌تیک‌دا ده‌نێن، ته‌نانه‌ت ژبانی کۆمه‌لایه‌تیش ده‌خه‌نه‌ژێر رکێفی ته‌و حه‌تمیه‌ته، به‌وینه‌ی چه‌مکی "حه‌تمیه‌تی می‌ژوویی" که له‌خۆ‌را‌وا‌دا با‌وه، که‌چی ئیمه‌له‌نا‌وه‌ندی چه‌مکی "ئه‌هلی سونه‌ت و جه‌ماعه‌ت" دا ته‌م حه‌تمیه‌ته به‌چه‌ند مه‌رجیکی تایه‌تی‌یه‌وه ده‌به‌ستی‌نه‌وه و به‌شی‌وه‌یه‌کی په‌ها(مطلق) وه‌ری‌نا‌گرین، مه‌گه‌ر له‌گه‌ل ته‌و مه‌رجانه‌دا. ده‌بی‌ییش‌زانرێت که ئیمه‌دان به‌بوونی قه‌ده‌ریک‌دا ده‌نێن که فه‌رمان‌په‌وا و زاله‌به‌سه‌ر هه‌موو شتیک ته‌نانه‌ت به‌سه‌ر ویستی مرۆفیش‌دا.

بێ‌گومان ئیمه‌کاتی که ده‌ست به‌بنیات‌نایی پڕۆژه‌یه‌ک‌بان دروست‌کردنی کاتژمی‌ریک‌ده‌که‌ین، یه‌که‌م هه‌نگاو‌مان به‌دانانی نه‌خشه‌ و ته‌صمیم ده‌ست‌بێ‌ده‌که‌ین. بۆیه‌له‌پێش‌دا به‌ته‌قدیری خۆمان حساب‌بو‌هه‌موو ته‌و شتانه‌ده‌که‌ین که له‌وانه‌یه‌له‌دوا‌ڕۆژ و قۆناغه‌کانی ته‌و کاره‌دا بینه‌پێمان. جاله‌کاتی‌ک‌دا که ته‌م ته‌صمیم و نه‌خشه‌کی‌شانه‌له‌بینه‌یه‌کی ئاسایی و ئامی‌ریکی ساده‌دا‌نا‌وا پێویست‌بێت، ئیتر چۆن ده‌کری ته‌م هه‌موو سیسته‌م و پێسا‌ورد و ها‌وسه‌نگی‌یه‌سه‌رسو‌رپه‌ینه‌رانه‌به‌ی نه‌خشه‌و پلان و به‌رنامه‌ته‌سه‌و‌ور بکری‌ن که به‌هه‌موو بو‌ونه‌وه‌رانه‌وه‌هه‌ر له‌گه‌ردیله‌کانه‌وه‌تا

ده‌گاته مړوؤف به ناشكرا ده‌بیرنڼ و له بهر چاودان؟ ئایا بلنیت ئهم رښسا ناوازه‌یه‌ی که به‌گه‌ردوونه‌وه ده‌بیرنیت شان و شکوی له رښسای بڼا و سیسته‌می کاتر مږه که که‌متر بیت؟!

ناوك و تۆوه‌كان - له راستی‌دا - چهند وردیله سندووقنکی پر له "قه‌دەر" نا! ئه‌وه‌تا لاپه‌ره‌کانی ژبانی هم‌موو تۆونك، به‌لكو ژبانی دره‌ختنکی ته‌واوه‌تی له‌و تۆوه‌دا دانراوه. ته‌نانه‌ت گه‌ر ئه‌و ناوك و تۆوانه‌ بخرنه‌ ناو خاكه‌وه ئه‌وا ده‌میان به‌هه‌زار جوړی ږووه‌ك و گولسی ږه‌نگاوږه‌نگ ده‌پشكویت، هه‌رچه‌نده‌ش له ږووی پڼكه‌هاتن و دروست‌بوو نښانه‌وه له‌يك ده‌چن و له‌هه‌مان ماده‌و و كه‌ره‌سه‌ی ساده‌ دروست كړاؤن. كه‌واته هم‌موو تۆونك كه‌چه‌كه‌ره ده‌كات و ده‌می ده‌پشكویت، له به‌رده‌م چاو‌ی سه‌رنج‌دا ئه‌و پۆشاكه‌ پېش چاو ده‌خات كه‌قه‌دەر به‌ته‌ندازه و بالا‌ی ئه‌وی ږپوه، یاخود به‌پتی ئه‌و شیوه و ږوخساره‌ عیلمی و مه‌عنه‌وی په‌پڼك دیت كه‌قه‌دەر بۆی ده‌ست‌نیشان كړدوه. خو نه‌گه‌ر هه‌زاران كه‌سی به‌ر گدروو به‌دریژی چهنډین سالی دوورو دريژ كار بكهن، هیشتا هه‌ر ناتوان ته‌نانه‌ت به‌رگ و پۆشاکی ته‌واوه‌تی ته‌نها په‌كه‌دانه دره‌خت بدوورن و ئاماده‌ی بكهن، كه‌چی گشت دره‌خت و ږووه‌كه‌كان، هه‌ر له سه‌ره‌تای دروست‌بوو نښانه‌وه تا ئیستا، به‌رگ و پۆشاك بۆ خویان به‌ره‌م دینن. كه‌واته چارنی په‌ده‌بی ئهم كار ه‌ بۆ قه‌ده‌ری فه‌رمانږه‌وا و زالی ناو گه‌ردوون بگڼږینه‌وه، ده‌نا جگه‌ له "قه‌دەر" به‌چی ده‌كریت ئهم كار له‌يك بدرنه‌وه؟

بیر له‌م كۆشكه‌ مه‌زنه‌ی گه‌ردوون بكه‌ره‌وه. ئه‌وه‌تا ئه‌و كه‌سه‌ی كه‌له به‌رده‌م ته‌له‌سكوب‌دا راوه‌ستاوه، هم‌موو ئه‌و دووری په‌كه‌جار زؤرانه‌ ده‌بنیت كه‌ماوه‌ی پڼج ملیون سالی ږووناکی لیمانه‌وه دوورن! واته گه‌ر ته‌ستیره‌ی "نیلوز" بكوژینه‌وه ئه‌وا ته‌نها دوا‌ی پڼج ملیون سال ده‌توانریت كوژانه‌وه كه‌ی بییرنیت! یان گه‌ر تۆ بۆ خوت بیت به‌"ږووناکی" و به‌ویت ږوویت بۆ ئه‌وی، ئه‌وا دوا‌ی پڼج ملیون سال ده‌توانیت بگه‌یته ئه‌وی! جا ئایا ئهم گه‌ردوونه‌ مه‌زن و رښا ورده، مړوؤف تووشی سه‌رسوورمان و سه‌رسامی ناكات؟!

له‌لایه‌کی تره‌وه‌ ده‌بینن كه‌ ئهم جیهانه‌ فراوانه‌ په‌پوهندی په‌کی به‌تینی له‌گه‌ل ئهم مړو‌قه‌دا هه‌یه كه‌ جیهاننکی بچوو كه‌ و جی نشینی سه‌ره‌زوی په‌، به‌را‌ده‌یه‌ك كه‌ ئهم په‌پوهندی په‌خه‌ست وخو‌له‌ی نیوانسان "ته‌قدیری مو‌تله‌ق" و "زانستی هه‌مه‌لایه‌نگر"ی ئه‌و خواوه‌نده‌ ږوون ده‌كاته‌وه كه‌ به‌وردترین رښسا ناوازه‌ترین ته‌رازوو و ږه‌نگین‌ترین ته‌قدیر و كار‌سازی، زه‌وی و ئاسمانه‌کانی راگڼ كړدوه. ئه‌وه‌تا ئه‌و پڼكه‌وه‌گوڼخانه



ورد و ناشکرایە ی نێوان ئەندامەکانی جەستە ی مرۆف دەتوانرێت لە گشت بەشەکانی گەردوونیش دا ببینرێت.

"جین"<sup>(۱)</sup> لەسەر حەق بوو کاتی که وتووێتی:

(ئەو کەسە ی جیهانی گەردیلەکان و جیهانی مرۆف و گشت جیهانەکانی تری رێکخستوو، بەبێتی چەندین پێوهری ئەندازەیی ورد دایناو و نەخشە ی بۆ کێشاو. چونکە ئەندازیاری یەکی فەرمانبەر و بە سەر تاسەری گەردوونەو دەبینرێت). جا ئایا ئەم ئەندازیاری یە هەستیار و ورده ی کە بەسەر گەردوون دا زال و فەرمانبەر وایە، سەر و زیاد نی یە بۆ چەسپاندنی بوونی ئەو خواوەندە ئەزەلی یە کە گەردوونی بەبێتی ئەو نەخشە یە بەدی هیناو؟

با ئەم مەسەلە یە بە گوێرە ی تینگە یشتنی عوامی خەلکی پێش چاو بخرین:

گەر ئێو خۆتان بۆ بنیاتنانی خانوویەك نامادە کردبێت، با ئەو بینایە ساکارێش بێت، ئەو بێ گومان یە کەم هەنگاوتان بەو دەست بێ دەکات کە سەردانی ئەو کەسانە دەکەن لەو کارە دا جینی متمانە و برواتان و پرس و رایان پێش هەموو شتێك دەخەن. چونکە هەر هەلە یەك لە تەقدیر کردنی ئەو بینایە دا هەبێت - با کەمیش بێت - لەوانە یە بێت بەهۆی رووخاندنی خانووە کە لە کاتی تەواو بوونی دا. بۆیە تەقدیر کردنی ئەو حسابانە بۆ ئەو بیناکاری یە، کارێکی گەلێ پێویستە.

کەواتە ئەم "بینا" سادە و ئاسایی یە، پێویستی بە: تەقدیر و تەصمیم و نەخشە یەکی ئەو تۆیە کە لە گەلێ دا بگوجێت، خۆ ئێو ش هەتا پێداویستی یە بەرپەرە تی یەکانی بۆ نامادە نەکەن دەست نادەنە بنیاتنانی. تەنانەت دەبێ - زیاد لەو ش - چاودێری ئەو نەخشە و پلانە بکەن کە بۆ ئاوەدان کردنەو ی ئەو شارە ی ئێو دارپێژراو، هەر وەك دەبێ شوونی بنیاتنان و شیو و دیکۆری دەر وە ی خانووە کەش رەچاو بکەن.. ئەمانە و شتانی تری جگە لەمانەش کە بۆ بنیاتنانی هەر خانوویەك پێویست - با خانووە کە سادە و ساکارێش بێت - دەبێ لە سەرەتاو رەچاو بکری.

لە کاتیك دا کە ئەم تەقدیرانە بۆ ئەم بینایە پێویست بێت رەچاو بکری، دەبێ بینای گەورە ی فراوانی گەردوون پێویستی بە وردترین حساب و پێوهر و تەقدیر هەبێت. ئایا ئێوە نەت لەسەر ئەمە دەوێت؟

(۱) (جین): زانیە کی ئینگلیزە لە بواری کانی: گەردووناسی و بیر کاری و فیزیادا. لە نێوان سالا کانی: (۱۸۷۷-۱۹۴۶ز) دا ژیاو. چەند کینیکی دوا ی خۆی بەجی هێشتوو، هەر وەك چەنلین یاس و لیکۆلێمە ی جیاجیاشی ئەحماد داو لە بارە ی چۆنیی پیکهاتی بۆشایی ئاسمان و گەردوون و ئەستێرەکان. (وەرگێڕ)

سەمیری قاشىك "سینو" بکەن کە دەخەنە ناو دەمتان و سەرنج لەو پەيوەندى پە وردەى نىوان خۆتان و ئەو قاشە سینو بەدەن: تامى سینو کە و، دەمى ئیوھ.. فیتامینەکانى ناوی و، جەستەى ئیوھ.. تەننەت سینو سەمیری درەختە کەى و، پىوێستى ئیوھ بە سینو کەى.. پىوێستى درەختە کەى بەو گازە ژەھراوى پەى کە لە گەل ھەناسەدا دەرى دەدەن و، پاکژ کردنى ھەواش لە لایەن ئەو درەختەو و، پاشان ھەوا ھەلمژین و ھەناسەدانان لە رێى ئەم ھەوا پوخت و پاکژ کراو پەوھ.. ئەمانە و سەدان پەيوەندى تر کە - بۆ نمونە - لە نىوان "ئیمە" و "سینو" دا ھەبە و لىرەدا چەردەبە کمان لى پىش چاو خستەن.

خۆ ئە گەر بتانەوێت ئەم مەسەلەبە لە باز نەبە کى تەسکى وەك ئەم نمونەبەدا، یان لە مەیدانىکى فراوانى نىوان ئەستیرەکاندا وەر بگرن، ئەوا لە ھەر ھەموویاندا جگە لە: سىستەمىکى ناوازە و.. ھاوسەنگى پە کى ورد و.. تەقدیر کارى لە ھەموو شتىکدا، ھىچى تر نابین.

گەر سەرنج لە ھەر "زىندەتو" (حیوان منوى) ىك بەدەیت دەبینیت ھەر گىز درۆ ناکات، چونکە بە پى سىستەم و پلانىکى دیارى کراو دەجووتیتوھ. خۆ ئە گەر بلیت: "دەم بە مەرۆف" راست دەکات دەبیت بە مەرۆف، چونکە ئەو گوشتارە لە خۆرا و بە ھەر مەکى نالیت، بەلکو بە زمانى کرۆمۆسۆمەکان و ئەو کارمەندى پە دوور لە ھەلەبەى (DNA و RNA) دەبلیت کە خانەکان ئاراستە دەکەن بۆ پىکھێنانى دەمى مەرۆف و لیوھەکانى و چاوھەکانى و لووت و گوێچکەى و سىما و روخسار و ھەموو شتىکى ترى.

ھەر وھا دوورى پەکانى ناو بۆشایى ئاسمانیش لە لای گەردووناسە فیزیای پەکان ئاشکرایە و، لە ھیزە موگناتىسى پەکان و مەودا کانیشیان لەو دوورى پە ئەندازەبەى فراوانەدا و لە توندبە ھیزەکانى ناویشیان شارەزا و ئاگادارن. دۆزینەوھى "کۆمپیوتەر" گەلێ یارمەتیبە مەرۆف دا کە بزانیت ھەموو بەدبەتوویەك لەم گەردوونەدا لە سەرەتای دروستبوونەو بە پى نەخشە و پلانىکى دارپێژراو رێك دەخریت، ئەم نەخشە و پلانى لە ھەموو شتىکى گەردووندا رەچاو کراو، ھەر لە گەردیلەکانوھ تا دەگاتە گەلەستیرەکان، چونکە ھەموو شتىک لە "لەوحى مەحفوظ" دا تۆمار و دەست نیشان کراو. ئەمەش بریتى پە لەوھى کە پى دەلین: "قەدەر".

لەوانەبە باشتر وایت ئەم مەسەلەبە پتر روون بکەنەوھ.

ئەوھى کە تانیستا باسما کرد لە بارەى "قەدەرى جەبرى" پەوھە، واتە ئەو قەدەرى کە دەستەلات و کاریگەرى مەرۆف تىدانى پە، ئەم قەدەرە شتىکى گەردوونى پە و

"ویستی مرۆف" ره‌چار ناکات، به‌لکو خوای گه‌وره به "ویستی" ی خۆی هه‌رچی به‌کی بویت به‌دی ده‌هینیت و هه‌ر کارێکی بویت ده‌یکات. له‌سه‌ر ئهو کارانه‌ش که‌س پرسیاری لێ ناکات، چونکه هه‌ر خۆی قاهیر و جه‌بیار و زال و به‌ده‌سته‌لاته. خۆ هه‌ر چه‌ند هه‌موو به‌دیها توو یه‌ك حیکمه‌تی تیندا ره‌چار کراوه، به‌لام ئهم حیکمه‌ته پابه‌ند (موقه‌بییه‌د) نی‌یه، چونکه خوا وه‌ند خۆی **فَعَالَ لِمَا يُرِيدُ**. ئه‌وه‌تا گۆی زه‌وی له سه‌ره‌تای دروست بوو نی‌هه‌ و به‌ فه‌رمان و دانه‌یه‌ری ئهم قه‌ده‌ره جه‌یری‌یه، به‌ ده‌وری خۆی دا ده‌خوولیته‌وه و له هه‌مان کاتیش دا به‌ ده‌وری خۆریش دا ده‌سووریت، بێ ئه‌وه‌ی که‌س مافی ئه‌وه‌ی هه‌ییت پێی بلتیت: رابوو هه‌سته و مه‌جولتی .. هه‌روه‌ها خۆر و مانگ له پێشپه‌ر کێ دان و که‌س ناتوانیت رێ له‌م پێشپه‌ر کێ یه‌یان بگریت، چونکه هه‌ر ته‌نها قه‌ده‌ری جه‌یری‌یه که‌ به‌سه‌ر ئهم بزووتن و پێشپه‌ر کێ یه‌دا زال و ده‌سته‌لاتداره. که‌واته هه‌موو شتێک به‌ ناچاری سه‌ری بۆ ئهم قه‌ده‌ره نه‌وی کردوه.

۳- قه‌ده‌ر مه‌سه‌له‌یه‌کی "ویجدانی"یه.

ده‌توانیت به‌ چه‌نده‌ها به‌لگه‌ی زانستی جۆراوجۆر "بوون" ی خوای گه‌وره و، پێغه‌مه‌ربه‌ریتی چه‌زه‌رتی "محمد المصطفی" ﷺ، ته‌نانه‌ت زیندوو بوو نه‌وه‌ی پاش مردنیش بچه‌سپهریت، به‌لام "قه‌ده‌ر" وانی‌یه؛ چونکه مه‌سه‌له‌یه‌کی حالی و ویجدانی‌یه، نه‌ك زانستی و نه‌زه‌ری!

ئه‌وه‌تا مرۆف به‌ ئه‌ندازه‌ی په‌له‌ی ئیمانه‌که‌ی خۆی، ئیمایش به‌ "قه‌ده‌ر" ده‌هینیت و به‌ ئه‌ندازه‌ی فراوانی و قوولیی هه‌سته ئیمانی‌یه‌کانیشی ته‌سدیقی ده‌کات. زۆر که‌س هه‌ن که‌ ژایان له‌ چه‌نده‌ها مه‌سه‌له و بابته‌ی قوول دا بردوه‌ته سه‌ر، که‌چی هه‌شتا له‌ بچوو کترین مه‌سه‌له‌ی قه‌ده‌ر تینه‌گه‌شتوون. ئه‌وانه - به‌ راستی - بێ به‌ختن، چونکه "قه‌ده‌ر" هیچ جینگایه‌کی له‌ ناخی ویجدانی ئه‌وان دا نه‌گرتوه، که‌واته شایانی به‌زه‌یی پێداهاتنه‌وه‌ن. به‌لام ئهو که‌سه‌ی که‌ به‌ ویستی خۆی رازی‌یه‌ زیانی لێ بکه‌ویت، شایسته‌ی ئه‌وه‌ نی‌یه به‌ چاری سۆز و به‌زه‌یی‌یه‌وه سه‌یر بکریت. ئهو جۆره که‌سانه کاروباره‌کانی خوای گه‌وره‌یان بۆ روون نه‌بووه‌وه که‌ له‌ پشت کاروباره‌کانی خۆیانوه ده‌ست به‌کاره، چونکه چاره‌کانیان داخراوه و هیچ شتێک نابینیت، هه‌روه‌ك روانیشیان هه‌نده کورت و کۆتایه که‌ ناگاته حه‌قیقه‌تیکی مه‌زن که‌ بریتی‌یه له‌وه‌ی: هه‌ر کرداریک ده‌کدن پێشتر به‌ ته‌قدیر و کارسازی‌یه‌کی زانستی‌یانه له‌ لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه نه‌خشه و پلانی بۆ داریژراوه. جا ئهو جۆره که‌سانه به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌ره‌تایی ژایان به‌سه‌ر ده‌بدن و، گه‌لێ دژواره گرفتاری هه‌ندێ له‌ چه‌مه‌که ئیعتی‌زالی‌یه‌کان نه‌بن.

#### ۴- ئەو دەستکەوتەى که "ئیمان بە قەدەر" بە مەرۆفیی دەبەخشیت.

ئەو کەسەى بە ئەواوەتى لە مەسەلەى قەدەر تى گەشتوو و لە وىجدانى خۆى دا نەهێنى یە تەبەتەى کەانى قەدەرى - بە وینەى کردنەوى گری - قوناغ لە دواى قوناغ شى کردوو و تەو.. ئەو کەسە لە کۆتایى دا هەموو شتێک بۆ خواى گەورە دەگێریتەو، تا دەگاتە ئاستى ئەو تىگەشتنەى که ئەم ئایەتە پێرۆزە پێى دەبەخشیت:

﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶).

بەئێ، خواى گەورە بەدیهنەرى خۆمان و کردووە کائمانە؛ خواردن و خواردنەو و نوستن و بیدارى و بیر کردنەو و گوشتارمان، هەر هەموویان، بەدیهنەراوى خواى گەورەن. لە راستى دا هەر شتێک پەيوەندى بە "بەدیهیان" هەو بەیت، بەو پەرى دنیایى و بى گومانى، بەدیهاتووى خواى گەورە. ئەو کەسەى که یەك بەیە کى نەهێنى یە کەانى قەدەرى شى کردوو و تەو و گەشتوو و کۆتایى، لە هەلس و کەوتى و وىجدانى خۆى دا ئەم حەقیقەتە وەك خۆرى رووناکی ناوچەرگەى ئاسمان بە روونى دەبینیت. جا لەبەر ئەوى ئەم راستى بەم جۆرە، ئەوا ئەو کەسەى لەم بوارە دا گەشتوو و کۆتایى، گەلێ دژوارە که دوو چارى "جەبرى یەت" نەیت!

بەلام دەبێ بزانی که هەر چەندە مەرۆف هەموو کارە کان بۆ خواى گەورە بگێریتەو، هەر لە ئەنجام دا "ویستە جوزئى" یە کەى خۆى لە بەردەم دا راست دەبیتەو و بەرپر سيارى یە کەى ئەستوى یاد دەخاتەو! تا کو تى بگەیهیت که بەرپر سيارى کردو وە کانیەتى و هەر گیز ئەم بەرپر سيارى یە لەسەر هەلنا گریت.. هەر لە هەمان کاتیش دا و بۆ ئەوى مەرۆف بەهۆى کردو وە چاکە کانیەو لە خۆى باى نەیت، "قەدەر" روو بەرووى دەبیتەو و پێى دەتیت: (لە خۆت باى مەبە، چونکە تۆ "بکەر" ی ئەم کردو وە چاکانە نیت!) ئیتر لەم پێیەو لە "غروور" و "لەخۆباى بوون" بزگارى دەکات. هەر تەنها بەم جۆرە مەرۆف دەگاتە "هاوسەنگى" لەم مەسەلەیدا و هەر تەنها بە پارێزگارى کردنیش لەم هاوسەنگى یە دەتوانیت ژيان و پەفتارە کانی خۆى رێک بخات.

هەر چى کردو وەى چاک هەن هەر هەموویان تەنها "کار" و "تەقدیر" ی خواى گەورەن، کەواتە مەرۆف ناتوانیت خۆى بکات بە خاوەن، دەنا گرفتارى شیرکى پەنھان دەبیت، چونکە هەر تەنها خواى گەورە بە راستەو خو کردو وە چاکە کان بە مەرۆف دەبەخشیت، نابینیت دەروونى بەدخوازی مەرۆف (النفس الأمارة بالسوء) هەر گیز داواى کردو وەى چاک ناکات؟ ئاشکرایە که مەبەست بە کردو وەى چاک لێرە دا ئەو کردو وەنەن که لە زاتى خۆیان دا چاک و جوانن، دەنا مەبەست ئەو شتەنەى یە که

ئارەزووی دەروونی بەدخواز بە جوانیان دەزانیت! بەلێ، رقی بوونەوه لە "جوانی"ی راستەقینە لە سروشتی دەروونی بەدخوازدا ریشکی داکو تاوێ و دوژمنایەتی کردنیشتی بەرامبەر کردووی چاگ ھەروا بەردەوام دەبییت، چونکە لەسەر ئەو سروشتە بەدیھێنراوە.

"دەروونی بەدخواز" خۆی داوای کردووە خراپەکان دەکات، بۆیە بەرپر سیاریی ئەو کردووانەی دەکەوێتە ئەستۆ. ئەم ئایەتە پیروزی خوارووە ئەم دوو بناغەییە لە خۆدا کو کردووەتەو و بە جوانی پرونیان دەکاتەو:

﴿مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ (النساء: ۷۹).

لەبەر ئەوە، ھەر گێز مافی ئەوەت نییە بەو کردووە چاگانە لە خۆت بایی ببیت کە ناگەرێتەووە بۆتۆ، چونکە ئەو کردووە چاگانە راستەوخۆ ھی تۆنین. خۆ ھەرشیتێک "باش و جوان" بیست تەنھا چاکە کاریی خوای گەورەییە لە گەڵ تۆدا کردوویەتی، ئاشکرایشە چاکە کاریی خواوەند داخوای شوکرانەبژیری و تەوازوعە، ئەک لەخۆبایی بوون!

سەبارەت بە کردووە خراپەکان و گوناھەکانیشت ئەوا "ویستە جوژنی"یە کەت مەرجینکی ئاسایییە لە بەدیھێنانیاندا، بۆیە بەرپر سیاریی ئەو کردووانە دەکەوێتە ئەستۆی نەفسەووە. چونکە تۆ بۆ خۆت ئارەزووت لە چ کردووەیەک بوو و نەفسیشت مەیلی بەلادا رۆشتوو یان بیری لێ کردووەتەو کە ئەنجامی بدات یاخود ھەر ھەلس و کەوتێک لە مەیل و ئارەزووە کانتدا، خوای گەورە ئەوەی بەدیھێناوە.

ئەم جوژە شتانە مەگەر لە ناخی خۆماندا و بە ھەست پێکردنی "ویجدانی" و "حالی" واتە: بە کردووە، دەنا ناتوانین لییان تی بگەین. واتە تەنھا یەک شایەت ھەیە لەسەر ئەو مەیلە کە بە دلت داھاتوو یاخود بەسەر ئەو ھەلس و کەوتە لێو مەیلەدا ئەنجامات داو، ئەویش "ویجدان"ی خۆتە. جا خوای گەورە ئەم ویجدانە خۆتی کردووە بە شایەت لەسەر زانیاریی خۆی سەبارەت بە کردووە کانت.

مرۆفی سەرەتایییش لە بابەتەکانی ئیماندا، بە ھەمان جوژ باوەری بە "قەدەر" ھەیە، بەلام بەو جوژە کە لە گۆشە "قەدەر" ھە دەروانیشتە پرووداوە کانی کاتی "رابوردو" و ئەو "گێر و گرتانە"ش کە دینە ریزی، ئەوەتا دەلیت: (ئەو بەلا و موسیبەتانە کە دوو چاریان بووم تەقدیری خوای گەورەن). بەم جوژە رزگاری دەبیست.. بەلام کاتی سەیری ئایندە و گوناھەکان دەکات لە گۆشە "ویستی جوژنی"ی خۆیەو بۆیان دەروانیشت و دەلیت: (ھەر چۆن بوو خوای گەورە چیی بۆ تەقدیر کردووم، بەدەستی دەھێنم). بەم جوژە، خۆی ناھاوێتە ناو باوەشی تەمبەلییەو و

"قەدەر" ناکات بە بیان و یەک بۆ پاساودانی ئەو کردەوه خراپە ی نیهەتی لێ هێناوه بیکات. چونکە خوای گەورە دەفەرموێت: ﴿وَأَنْ لِّسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى﴾ (النجم: ۳۹). بەتێ، خوای گەورە بەدیهێنەری هەموو چاکە و خراپەیه کە، چونکە "بەدیهێنان" تەنھا تایبەتە بە خواوەندەوه، بەلام بەرپرسیاری کردەوهی خراب لە ئەستۆی ئەو کەسەدا یە کە "ویستوو یەتی" بیکات. ئەو چەشنە ئیمانە، بناغە ی ئیمانی مەرۆفی سەرەتایی یە..

بەلام دوا ی ئەمە، نایب مەرۆفی سەرەتایی لەم ئەندازە ی زیاتر دەم لە مەسەلە ی قەدەر بدات و مافی ئەو ی نی یە قسە لە مەسەلە و بابەتە فەرعی یە کانی بکات، چونکە قەدەر جیتی پێ هەتخلیسکانه و بابەتیکی گەلێ وردە. ئیمامی ئەعزەم حەزەرەتی ئەبوو حەنیفە ی نوعمان - خوالیی رازی بیّت - پێی بە قوتایی یە کانی خۆ ی نەدەدا کە لەم چەشنە بابەتانه بدوێن. کاتی کە لێیان پرس ی: ئە ی خۆت بۆ چی لێیان دەدوێیت؟ وەلامی دانەوه: (کاتی کە من قسە ی تێدا دەکەم هێندە بە ترس و لەرزەوه دەدوێم دەتێی باتندە بەسەر سەر مەوه نیشتووەتەوه). مەبەستی ئەو یە کە: ئێوه کاتی لە قەدەر دەدوێن نیازتان سەر کەوتە بەسەر بەرامبەرە کەتاندا، بۆ یە رێتان پێ نادەم قسە ی تێدا بکەن. دەبی ئەو ش بزانرێت کە وردیی لەرا دەبەدەری ئەم بابەتە و مەترسیی لێدان ی، هەر گیز خاوینی مەنتیقی یە مەسەلە باسکراوه کە لێل ناکات، چونکە مەبەست ئەو یە کە نابی ئەم چەشنە بابەتانه، بە تایبەت مەسەلە ی قەدەر، هەروا بە هەر مەکی یاس بکرین، بەلکو دەبی کە سێک قسە یان تێدا بکات کە بە وێنە ی شارەزایی مەرۆفی کیمیاگەر و کارامە یی زەرەنگەر، لەو مەسەلە و بابەتانه دا کارامە و شارەزا بیّت.

## ۵ - "قەدەر" و "ویستی جوزئی" دژایەتی یان لە نێوان دا نی یە.

"قەدەر" و "ویستی مەرۆف" لە بناغە دا ئەک هەر پێچەوانە ی یە کتر نین، بەلکو شان بەشانی یە کتریشن. خۆ ئەگەر پزۆشتنی مەرۆف بە کردەوه چاکە کانی بۆ ناو بەهەشت و بە کردەوه خراپە کانیشی بۆ ناو دۆزەخ بە "مەسەلە" یەک دا بنرێت، ئەوا مەسەلە کە ئەو دەگە یە نیت کە خواوەندی پەرورە دگاری هەموو جیهانه کان بە زمانی "قەدەر" تەسدیقی دەکات، هەر وەک لە لایەکی تریشەوه پشتگیری خواوەند دەگە یە نیت بۆ "ویستی مەرۆف" ..

بەو واتایە کە مەرۆف هیزیک ی تێدا یە هانی دەدات بۆ کردەوه باش و جوانە کان و پاشان بۆ چوونە بەهەشت. هەر وەها بە پێچەوانە شەوه، واتە هیزیک ی ئەو تۆشی تێدا یە کە بەرەو کردەوه خراپە کان و گوناھباری دەیداتە بەر و لە ئەنجام دا دەبخاتە ناو دۆزەخ. جا ئەم "هیز"ە بناغە ی "تەقدیر" یێک دەهینێت کە ئەویش جگە لە "ویستی مەرۆف" هیچ



شتیکى تر نى یە. خو بوونى ئەم "ویست" هەش نه پینچەوانەى تەقدیری خواوەندە و نه ریشى لى دە گریت.

له راستى دا دەتوانین سەبارەت بە هەموو کردەو کائەن بەم جۆرە بێر بکەینەو. بۆ نمونە: گەر بمانەوێت دەستمان بەرز بکەینەو ئەوا دەتوانین بەرزى بکەینەو گەر هیچ رینگریک له گۆرێ دا نه بێت.. هەر و هەدا دەشتوانین بدوین گەر بمانەوێت. واتە ئەنجامدانی کردەو کائەن دەیچە سپێتێت که ئێمە "ویست" یکمان هەیه. گەر بتهوێت دەتوانیت ناوی: "جوزئی ئیختیاری" یان "ئارەزوو" یان "خواست" ی لى بئیت، ئەنجام هەر یە کینکه با ناو کانیشى جیا بن، چونکه ئەو "ویست" هەى که ماهییه تە کەشى نازانین جى یە، بە وێندى خۆرى ئاسمان، پروون و هەست پى کراو.

بەلێ، گەر له پرووى "تەقدیری خواوەند" هە بپروانین مەسەله که، دەبینین وەك ئەو وایە که خوای گەورە بە مەرۆف بلیت: (من دەزانم که تۆ له فلان کات دا ویستى خۆت لهو کارە دیارى کراوە دا دەخەیتە کار، بۆیە ئەو کارەت بەو شەکل و شیوەیه بۆ تەقدیر دەکەم). ئەمەش له ناوەرۆك دا پشتگیری "قەدەرى خواوەند" ه بۆ "ویستى مەرۆف"!

بەلێ، خوای گەورە هەر خۆى بەدیھینەرى هەموو شتی که. جا مادەم بە هەموو شتیك ئاگادارە ئەوا "تەقدیر" ی خۆى بۆ ئەو شوینە ئاراستە دەکات که مەرۆف ویستى خۆى بۆ ئاراستە کردووە. واتە "قەدەر" پشتی "ویستى مەرۆف" دەگریت و بەتالى ناکاتەو. بە واتایە کى تر دەوراندەورى "ویست" ی مەرۆفی داو و پشتی دەگریت و هەر گیز پینچەواندى نى یە.

## ٦ - "قەدەر" جۆری که له "زانستى خوائى".

قەدەر بریتى یە لەو نهخشە و پلان و رینکخستەى که خوای گەورە له زانستى خۆى دا بۆ هەموو شتی که دارشتووە. خو ئاشکرایشە که هەر شتیك زانرا، ئەو ناگەیهنیت که تەنها بەو زانینە هاتووە تە وجود و بەدى هینراو. چونکه گەر نهخشەى هەزار خانوو بەرە بزائیت و پلانى کارى سەدان کارگە لەبەر بکەیت، ئەوا هەر گیز بەم زانینەت و بەم نهخشە و پلانەى که له زەینى تۆدا هەن، هیچ شتیك نایەتە وجود. چونکه دروست کردنى ئەو خانوو بەرە و کارگانه پێویستیان بە: "ویست" و "توانست" هەیه. دەنا بە پینچەوانەى ئەمەو، گشت ئەو پلان و نهخشە جۆراو جۆرانە تەنها چەند زانیاریەك دەبن که تايه تەن بە خۆتەو و، بە ئەندیشهى خۆت بەناویان دا دەگریت و، هەر رینگریک رى له ئەندیشهت بگریت، بە هۆیهو هەموو ئەو خانوو بەرە و کارانەش تیا دەچن، تەنانهت گەر هیزى ئەندیشهت له کار بکەوێت ئەوا وەك ئەو وایە که هەر هیچ زانست و نهخشە و پلانیك پرووى نەداییت!

هەر وەها ئەوەش دەخەینە ڕوو کە "قەدەر" لە جۆری "زانستی خۆای گەورە" یە. خۆ  
 ھەمیشە "زانین شونیکەوتە ی زانراوە". واتە "زانراو" لەسەر ھەر چۆنیتی یەک بێت بەو  
 چۆنیتی یە "زانین" دەورە ی دەدات و پەیوەندیی پێوە دەکات. ئەک بە پێچەوانەو  
 "زانراو" شونیکەوتە ی "زانست" بێت!

جا مادەم ئەمە وایە، ئەوا خۆای گەورە ھەموو ئەو کردارانە و چۆنیتی یە کانیشیان  
 "دەزانیت" کە ئێمە بە "ویست" ی خۆمان ئەنجامیان دەدەین و، "تەقدیر" ە کەشی بە پێی  
 ئەو زانیە دادەنێت. چونکە زانستی خۆای گەورە ھەمەلایەنگەر و دەوراندەوری  
 ھەموو شتێکی داوہ. تەنانت دەستەواژە ی: (ئەم شتە دەگەرێتەو بۆ زانستی خوا) بێ  
 ئەدەبی یە بەرامبەر بە خۆای گەورە! چونکە ھیچ شتێک نی یە لە زانستی خواوەند بەدەر  
 بێت. کەواتە تەنھا بۆ نزیک خستەوہ ی ئەم مەسەلە یە لە ژیری یەوہ و بە مەبەستی  
 تێگەیاندن دەتوانین ئەم دەستەواژە یە بە کار بھێنین.

با - بۆ ئموو - بێر لە شەمەندەفەرێک بکەینەوہ کە ماوہ ی نێوان دوو وێستگای  
 دەستیشان کراو بە کاتیکی زانراو دەبریت. ئەم ئەنجامە زۆر لە پێش کەوتنە پێی  
 شەمەندەفەر کە حساب کراوہ و زانراوہ، ئەو زانیاری یانەش ھەندێ جار لە چەند  
 لیستە و تۆمارێکدا چاپ دەکرین. جا ئەم ئەنجامە "زانراو" ە بریتی یە لە: نەخشە و پلان.  
 خۆ ئەگەر ئەم ئموو نە یە بۆ سەر مەسەلە کە ی خۆمان قیاس بکەین، دەلێین: ئەم ئەنجامە  
 بریتی یە لە قەدەر، یاخود "قەدەر" ئەم ئەنجامە یە. بەلام دەبێ بزانی کە ئەم  
 "زانیاری" یانە ی پێشترمان ھەر گیز ھیزیکی جەبری نین شەمەندەفەر کە بۆخەنە گەر و  
 بیجوولێن. بەو واتایە ھۆی ڕۆشتنی شەمەندەفەر کە بەرەو وێستگا دیاری کراوہ کە  
 ئەوہ نی یە کە ئەم نەخشە و پلانە وادارێژراوہ! بەلکو بە پێچەوانەوہ: لەبەر ئەوہ ی  
 شەمەندەفەر کە لەو کاتانەدا دەگاتە ئەو وێستگایانە ی کە لەم نەخشە و پلانەدا - واتە لە  
 قەدەری شەمەندەفەر کەدا - ناویان ھە یە، ئەوا بەو جۆرە لە نەخشە و پلانەکاندا ماوہ ی  
 گەیشتی بۆ ئەو وێستگایانە تۆمار کراوہ، چونکە "زانین شونیکەوتە ی زانراوہ" کەواتە  
 ھەر شتێک لە سەر ھەر چۆنیتی یەک بێت بەو جۆرە "دەزانیت" و ھەر بەو پێ یەش  
 تەقدیری بۆ دادەنریت.

ئەوہندە ھە یە دەبێ بزانی کە "زانین" ی خۆای گەورە لە بەرزایی یەوہ و لە یەک  
 کاتدا دەروائیتە ھەموو ئەو شتانە ی کە ڕوویان داوہ و ئەوانەش کە ڕوو دەدەن، وەک  
 ئەوہ ی کە ڕووائیتە یەک خال. کەواتە ھۆکار و ئەنجام.. عیللەت و مەعلول.. سەرەتا و  
 کۆتایی، ھەموویان لە یەک خالی زانستی ئەودان، بۆ یە لە زانستی خوادا: سەرەتا و

کو‌تایی .. پاش و پیش .. نی‌یه. واته زانستی خوای گه‌وره ده‌ورانه‌وری همه‌وو شتیکی داوه، له همه‌وو لایه‌کی نه‌و شته‌وه.

جا خوای گه‌وره "ته‌قدیری خوی" به‌پیی نهم "زانست" هه‌مه‌لایه‌نگره داد‌ه‌پ‌یزیت. له‌به‌ر نه‌وه، نهم ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشانکاری‌یه‌ی خوا‌ه‌ند حسایی بۆ "ویستی مرؤف" کرد‌وه له‌و کردارانه‌ی‌دا که مرؤف به‌ ویستی خوی نه‌نجامیان ده‌دات. واته "ته‌قدیر" ی خوای گه‌وره "ویستی مرؤف" له‌ حسایی خوی ده‌رناکات و به‌تالی ناکاته‌وه. کرداره‌کانی مرؤف هه‌ر هه‌موویان پیشتر له‌ "له‌وحی مه‌حفوظ" دا تو‌مار کراون. نه‌جا دوای نه‌وه هه‌ر شتیکی بۆ ته‌قدیر کراوه و به‌ نه‌ستۆی‌دا هه‌لواسراوه بریتی‌یه له‌و کردارانه‌ی که له‌به‌ر نهم له‌وحی مه‌حفوظ‌له‌دا گیراونه‌ته‌وه و نووسراونه‌ته‌وه، وه‌ک به‌ پرونی لهم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌وه ده‌رده‌که‌ویت:

﴿وَكُلُّ إِنْسَانٍ لَّزَمَتُهُ طَائِفَةٌ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَشْهُورًا﴾ (الاسراء: ۱۳).

به‌لێ، هه‌ر کرداریک که مرؤف ده‌یکات، پیشتر نووسراوه. نه‌وه‌نده هه‌یه مرؤف به‌ کرد‌وه‌کانی نه‌و شتانه ده‌خاته دۆخی جێ به‌جێ کرد‌وه که له‌ باره‌یه‌وه نووسراون. نهم قه‌ده‌ره نووسراوه‌ش بریتی‌یه له‌و زانسته‌ی خوای گه‌وره که پیشتر زانیویه‌تی نهم مرؤفه چ کرد‌وه‌یه‌ک ده‌کات. دیاره نهم زانینه‌ش هه‌یزیک نی‌یه که مرؤف ناچار ی نه‌نجامدانی کرد‌وه‌کان بکات. خۆ نه‌گه‌ر به‌راوردیک بکریت له‌ نیوان نه‌و نووسراوه‌ی که به‌ نه‌ستۆی مرؤف‌دا هه‌لواسراوه و نه‌و نووسینه‌ش که مه‌لانیکه‌تان کرد‌وه‌کانی مرؤفی یێ تو‌مار ده‌که‌ن، ده‌رده‌که‌ویت که مرؤف سه‌رجه‌می نه‌و کرد‌وه‌انه‌ی نه‌نجام داوه که له‌ نووسینی یه‌که‌م دا تو‌مار کرابوون. جا خوای گه‌ره‌ش نهم کتێبه نووسراوه به‌ مرؤف ده‌خوینێته‌وه و به‌پیی نه‌وه لێپرسینه‌وه‌ی له‌ گه‌ل‌دا ده‌کات.

به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌مه‌ویت ئاماژه بۆ نه‌مه‌ی خوا‌ه‌وه بکه‌م:

نه‌وانه‌ی که به‌ "جیددی" مامه‌له‌ له‌ گه‌ل مه‌سه‌له‌کانی "رۆح" دا ده‌که‌ن، ده‌لێن: رۆح هاو‌رپیی جه‌سته‌یه. به‌و واتایه‌ی که هاو‌ده‌م له‌ گه‌ل جه‌سته‌ی میسالی دا‌روویه‌کی تر له‌ مرؤف‌دا هه‌یه تاییه‌ته به‌و ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشانکردنانه‌ی که تاییه‌تن به‌ ژیا‌نیه‌وه. که‌واته هه‌ر کات تو‌انرا ماهیه‌یت و ئه‌رکی رۆح به‌ ته‌واوه‌تی بزانی‌یت، نه‌وا ده‌شتوانی‌یت - تا راده‌یه‌ک - نه‌و شتانه بزانی‌ین که بۆی ته‌قدیر کراون.

نه‌جا نه‌وانه‌ش که به‌ "عیلمی قیافه‌ت" وه‌ سه‌رقاتن - واته نه‌و ناوه‌رۆکانه‌ی که له‌ پشت لایه‌نی ماددی مرؤفه‌وه‌ن، وه‌ک هه‌له‌کانی ناوله‌یی ده‌ستی - ده‌لێن: نهم جو‌ره شتانه بریتی له‌ شکانه‌وه (ئعکاسات) ی قه‌ده‌ر به‌سه‌ر جه‌سته‌ی مرؤفه‌وه. واته ده‌توانن -

تا ڕادەیهک - با ئەو ڕادەیه "جوزئی" ش بێت ئیددیعای ئەو ڕووداوانە بکەن کە دینە ڕێی مەرۆف. تەنانت ئەوانەی کە بەسەرەتیکێ تیژ و فیراسەتیکێ بەهێزیان پێ دراوه، هەر تەنھا بەوێی کە سەیری سیما و ڕوخساری مەرۆف بکەن، دەتوانن پەڕی بە هەندێ موقەددەراتی مەرۆف بپەن. ئەم جۆرە زانیانەش هەرگیز بە زانیی "غەیب" دانانرێت، چونکە هەموو ئەو جۆرە کەسانە لەو باوەڕەدان کە سەرچەمی نەینی یەکانی قەدەر لە شێوەی چەند نیشانە و ئاماژەیهک لە جەستەی مەرۆفدا دانراون، چونکە "غەیب" بە واتا راستەقینە کە ی خۆی هەرگیز بەم چەشنە مەعلووماتانەو نەبەستێتەو. بەو واتایە کە ئەو شتانە یاسمان کردن هەرگیز پێچەوانەی دەستووری "لا یعلم الغیب إلا الله" نین. چونکە هەولێدانی زانیی قەدەری مەرۆف لە ڕێی ئاماژە و نیشانەکانی جەستەیهو زانستیک بوو تەنانت لە سەرچەمی پێغەمبەریش ﷺ ڕەوی بوو و ئەو کەسە ی شارەزای ئەم زانستە بوو پێی و تراوه "قائف". بە ڕادەیهک کە پێغەمبەریش ﷺ ئینکاری ئەم زانیی نەکردوو، تەنانت هەر بۆ خۆی "قائف" یکێ هینا و ئنجا "ئوسامە" و باوکی کە ناوی "زەیدی کورێ حاریشە" بوو بە ڕاکشای پێشانی ئەو قایفە ی دان دوای ئەوێ کە پێغەمبەر ﷺ هەردوو کیانی داووشی و تەنھا پێیان بەدەرەو بوو. لەبەر ئەوێ ئوسامە وەک باوکی سێ پێست نەبوو، خەلکیش مونا قەشەیان لەم جیاوازی یەدا دەکرد:

"عوروه" لە حەزرەتی عائیشەو - خوایان لێ ڕازی بێت - دەگێرێتەو کە فەرموویەتی: جارێکیان پێغەمبەر ﷺ خۆی ئامادە بوو کە قایفیک هاتە ماله کەمان و ئوسامە ی کورێ زەید و زەیدی کورێ حاریشە ڕاکشایوون. قایفە کە وتی: ئەم پێیانە لەیه کۆن. پێغەمبەر ﷺ زۆر دلخۆش بوو بەمە و سەری لێ سوورما و ئەم هەوالەشی بە عائیشە دا<sup>(١)</sup>.

#### ٧ - ئەرکی سەرشارانی "ویست" ی مەرۆف.

ئیمە و ئاروانینە "ویست" ی مەرۆف کە خواوەنی "بوون" (وجود) بێت. ئەمەش بیروباوەری ئەهلی سوننەت و جەماعەتە کە نوێنەری بیروباوەری زۆر بە ی نەتەوێ ئیسلامە.

ئیمە باوەڕمان وایە کە: هەموو ئەندامێکی جەستەمان لە راستی دا هەیه و خواوەنی "بوون" وە خوا ی گەورە ی بەدیهنەر بەدی هیناوه. بۆنۆونه: من "سەر" م هەیه، کەواتە دارای وجودە و لە لایەن خوا ی گەورەو بەدی هینراوه.. هەر وەها "لووت" م هەیه و

ئەویش لە لایەن خواوەندەوه بەدی‌هێنراوه.. بە هەمان جۆر "دەست" م‌ه‌یه‌یه.. دوو "چاو" م‌ه‌یه‌یه.. بە هەمان جۆر هەموو ئەندامەکانی جەستەم دارای و ج‌وودن و لە لایەن خوا‌ی گ‌ه‌وره‌وه بەدی‌هێنراون.

بەلام ناتوانین بەو ج‌و‌ره‌ له "ویست" بدوین. بە‌ل‌ئ‌ی، راستە ئێمە خواوەنی "ویست" ی‌ک‌ئ‌ی، بەلام ئەم ویستە "و ج‌وود‌ی خ‌ار‌ی‌ج‌ی" ی‌ئ‌ی. ک‌ه‌واتە بە‌دی‌ه‌ات‌و‌وش‌ ئ‌ی‌ی، ه‌ەر‌ لە‌ب‌ەر‌ ئە‌وه‌ش‌ه‌ ک‌ه‌ ناتوانین ویستی خ‌ۆ‌مان‌ و‌ه‌ک‌ ش‌ت‌ئ‌ئ‌ی‌ خ‌ا‌و‌ە‌ن‌ و ج‌وود‌ ب‌ی‌ئ‌ئ‌ی..

چونکە ئەو شتەکانی کە "نەبوو" (واتە: نامەو ج‌وود‌) ن‌ئ‌وان‌ە‌ن‌ ک‌ه‌ بە‌دی‌ن‌ه‌ه‌ی‌ن‌را‌ون‌ بەلام لە "زانین"ی خوا‌ی گ‌ه‌وره‌دا "زانراو" ن، واتە تەنها و ج‌وود‌ی ع‌ی‌لم‌ی‌یان‌ ه‌یه‌، ئە‌وه‌ند‌ه‌ ه‌یه‌یه‌ ویست و توانستی خواوەند پ‌ه‌ی‌وه‌ند‌ی‌یان‌ پ‌ئ‌وه‌ ن‌ه‌ک‌رد‌وه‌ (تا و ج‌وود‌ی د‌ه‌ره‌ ک‌ی‌ش‌ی‌ان‌ ب‌ی‌ئ‌ت).

خ‌ۆ‌ ئە‌گ‌ەر‌ لە راستی دا ئەمە بە پ‌ئ‌ج‌ه‌وان‌ه‌وه‌ ب‌و‌ای‌، واتە ویستی م‌ر‌و‌ف‌ ک‌ت‌ و‌م‌ت‌ و‌ه‌ک‌ ئە‌ند‌ام‌ه‌کان‌ی ج‌ه‌ست‌ه‌مان‌ خواوەنی "بوونی د‌ه‌ره‌ک‌ئ‌ی" ب‌و‌ای‌، ئە‌وات‌ە‌ ئە‌م‌ ک‌اره‌ س‌ه‌ری‌ لە "ج‌ه‌یر" ه‌وه‌ د‌ه‌ره‌چ‌وو. واتە ئە‌گ‌ەر‌ ویستی ئ‌ی‌م‌ه‌ بە و‌ئ‌ه‌ی ئە‌ند‌ام‌ه‌ ک‌ان‌مان‌ بە‌دی‌ه‌ات‌و‌ ب‌و‌ای‌ و خ‌ا‌و‌ە‌ن‌د‌ لە بە‌دی‌ه‌ئ‌ئ‌انی دا پ‌رس‌ و‌ ر‌ای‌ پ‌ئ‌ ن‌ه‌ک‌رد‌ئ‌ئ‌ای‌ و س‌ه‌ر‌ب‌ه‌س‌ت‌ئ‌ی ت‌ئ‌دا پ‌ئ‌ ن‌ه‌ب‌ه‌خ‌ش‌ئ‌ئ‌ای‌، ئە‌وات‌ه‌ ه‌ی‌چ‌ ک‌رد‌ار‌ئ‌ئ‌ی م‌ر‌و‌ف‌ ب‌ه‌ر‌پ‌رس‌ئ‌ئ‌ار‌ئ‌ئ‌ی ر‌و‌وی ت‌ئ‌ ن‌ه‌د‌ه‌ک‌رد‌ و ک‌ه‌س‌ئ‌ش‌ م‌اف‌ی دا‌وا‌ک‌رد‌نی پ‌اد‌ا‌ش‌ئ‌ئ‌ی ن‌ه‌د‌ه‌بوو لە‌س‌ه‌ر‌ ک‌رد‌وه‌ چ‌اک‌ه‌کان‌ی، چونکە بە ناچارەکی ک‌رد‌وون‌ی و لە‌ه‌ئ‌ئ‌ئ‌ارد‌نی ک‌رد‌وه‌ی چ‌اک‌ ی‌ان‌ خ‌راب‌دا س‌ه‌ر‌ب‌ه‌س‌ت‌ ن‌ه‌د‌ه‌بوو. ک‌ه‌چ‌ئ‌ی ک‌ان‌ئ‌ی لە ویستی خ‌ۆ‌مان‌ ورد‌ه‌ب‌ی‌ن‌ه‌وه‌، د‌ه‌ز‌ان‌ئ‌ی و‌ان‌ئ‌ی.

ک‌ه‌وات‌ه‌ "ویستی م‌ر‌و‌ف‌" خ‌ۆ‌ی لە خ‌ۆ‌ی دا بە‌دی‌ه‌ی‌ن‌را‌و‌ئ‌ئ‌ی‌ی و بوونی د‌ه‌ره‌ک‌ئ‌ی ن‌ه‌د‌را‌و‌ه‌ت‌ئ‌ی، بە‌ل‌ک‌و‌ بوون‌ئ‌ئ‌ی گ‌و‌ئ‌ر‌ه‌ئ‌ئ‌ی (و ج‌وود‌ ع‌ت‌ب‌ار‌ئ‌ی) ی‌ئ‌ پ‌ئ‌ درا‌وه‌، بە و‌ئ‌ه‌ی ه‌ئ‌ئ‌ه‌کان‌ی ز‌ان‌ئ‌ئ‌ئ‌ی "ئ‌ه‌ند‌از‌ی‌اری" ک‌ه‌ ت‌ه‌ن‌ها‌ خواوەنی بوون‌ئ‌ئ‌ی گ‌و‌ئ‌ر‌ه‌ئ‌ئ‌ی و گ‌ر‌ئ‌مان‌ ک‌را‌ون‌. واتە ویستی م‌ر‌و‌ف‌ و ج‌وز‌ن‌ه‌ ئ‌ئ‌خت‌ئ‌ار‌ئ‌ی‌ی‌ه‌ ک‌ه‌ی خواوەنی و ج‌وود‌ئ‌ئ‌ی گ‌و‌ئ‌ر‌ه‌ئ‌ئ‌ی گ‌ر‌ئ‌مان‌ ک‌را‌ون‌، خ‌ۆ‌ ئە‌م‌ چ‌ه‌ش‌ن‌ه‌ و ج‌وود‌ه‌ش‌ ه‌ەر‌ گ‌ئ‌ز‌ ناتوان‌ئ‌ئ‌ت‌ بە ه‌ی‌چ‌ پ‌ئ‌وه‌ر‌ و ک‌ئ‌ش‌ان‌ه‌ئ‌ه‌ک‌ پ‌ئ‌وان‌ه‌ ب‌ک‌ر‌ئ‌ت.

بەم ج‌و‌ره‌ د‌ه‌ر‌ ک‌د‌وت‌ ک‌ه‌: "ویستی م‌ر‌و‌ف‌" خواوەنی بوون‌ئ‌ئ‌ی گ‌و‌ئ‌ر‌ه‌ئ‌ئ‌ی ب‌ئ‌ ک‌ئ‌ش‌ و ق‌ور‌س‌ائ‌ئ‌ی‌ی، ک‌ه‌چ‌ئ‌ی م‌ه‌ر‌ج‌ئ‌ئ‌ی ع‌اد‌ه‌ت‌ئ‌ی‌ی‌ه‌ ب‌ۆ ک‌ار‌و‌بار‌ه‌کان‌ی خواوەند و بە‌دی‌ه‌ئ‌ئ‌انی ش‌ت‌ان‌ لە ل‌ای‌د‌ن‌ خوا‌ی گ‌د‌وره‌وه. واتە ه‌ەر‌ ک‌ات‌ م‌ر‌و‌ف‌ لە سنووری ویستی خ‌ۆ‌ی دا ئەو ک‌اره‌ی ر‌اپ‌ه‌ر‌اند‌ ک‌ه‌ ت‌ای‌ب‌د‌ت‌ه‌ بە خ‌ۆ‌ی‌ه‌وه‌ - ئ‌ئ‌ر‌ ئە‌و‌ ک‌اره‌ چ‌ ب‌ر‌ئ‌ئ‌ی ب‌ئ‌ت‌ لە "م‌ه‌ئ‌ل" ی‌ان‌ "ه‌ئ‌ئ‌س‌ و ک‌د‌وت‌ لەو م‌ه‌ئ‌ل‌ه‌دا"<sup>(۱)</sup> - ئە‌وات‌ه‌ خوا‌ی گ‌ه‌وره‌ ئە‌و‌ ک‌اره‌ بە‌دی‌د‌ه‌ئ‌ئ‌ئ‌ت‌ ک‌ه‌

(۱) لە پ‌ه‌ی‌ام‌ی "قه‌د‌ەر" ی‌ م‌ام‌و‌ست‌ا‌ نو‌ور‌ئ‌ی دا ئەم‌ ب‌اس‌ه‌ بە پ‌و‌خ‌ت‌ئ‌ی ه‌ی‌ن‌را‌وه‌. (و‌ه‌ر‌ گ‌ئ‌ز‌)

مروغه‌که "ويستوويه‌تي". تاليره‌ويه‌که "ويستی مروغ" گرنگي‌يه‌کي مه‌زني به‌ده‌ست هيناه، چونکه کاري به‌ديه‌نيان - که هي خواي گه‌وره‌يه - به‌م "مه‌يل" ه‌يان به‌م "ه‌تس و که‌وت کردنه‌ له‌و مه‌يله‌دا" به‌س‌زاوه‌ته‌وه، هر چه‌نده‌ش هم مه‌يل و ه‌تس و که‌وته بو خويان خاوه‌ني "بووني ده‌ره‌کي" نين.

بانمو نديک بز هم به‌يینه‌وه:

ته‌و نه‌خشه و پلاني بيناسازي‌يه‌ي که له به‌رده‌ستمانيه، هر گيز کار ناکاته سهر دروستکردني ته‌و بينايه. خو ته‌گه‌ر ته‌وه به‌روژ و به‌شو هم نه‌خشه‌يه ه‌تليگرن و له به‌رچاوتان‌دا دايينن، هر گيز کاري بنياتنه‌که راناپه‌رنيټ، واته له‌م لايه‌نه‌وه ته‌و نه‌خشه و ته‌صميمه هيچ نرخ و گرنگي‌يه‌کيان ني‌يه. به‌لام هر ته‌وه‌نده‌ي ده‌ستان دايه کاري بنياتنه‌ي که سهر نه‌خشه و ته‌صميمه که گرنگي به‌ده‌ست ده‌يټن، چونکه کاري بيناسازي‌يه‌که به‌ني بووني ته‌و نه‌خشه‌يه به‌ري ناکريټ!

ويستی مروغيش وه‌کو هم نه‌خشه‌ي بيناسازي‌يه‌وايه، چونکه له راستي‌دا بريټي‌يه‌له چه‌ند ه‌تليکي گرمان کراو. ته‌و شته‌ش که ټيمه‌ناوي: "جوزني ټيختياري" يان "ته‌راه‌ي جوزني" مان لي‌ناوه، له راستي‌دا بريټي‌يه‌له‌م نه‌خشه و ه‌تله گرمان کراوانه. به‌لام هاتنه‌دي و بدرجه‌سته‌بووني هم نه‌خشه‌يه - واته به‌ديه‌نيانه‌که‌ي - تنه‌ا به‌ده‌ستي خواي گه‌وره‌يه، واته ته‌و به‌ديي ده‌يټن. به‌و واتايه‌ي به‌ديه‌نياني کاره‌که له لايه‌ن خواوه‌نده‌وه به‌پي ته‌و نه‌خشه‌يه ته‌نجام ده‌ريټ. له راستيش‌دا "به‌رسياريټي مروغ له کرده‌وه کاني" لدم ټرک و کارمه‌ندي‌يه‌ي "ويستی مروغ" ه‌وه سهرچاوه ده‌گريټ.

خو هر چه‌نده ويستی ټيمه نرخ و گرنگي‌يه‌کي ته‌وتوي ني‌يه، که چي خواي گه‌وره کاره کاتمان به‌پي نه‌خشه‌ي، ته‌و ويسته‌مان بو به‌دي ده‌يټن. هر له‌به‌ر ته‌وه‌شه ټيمه "ه‌و کاريټي" ي خزمان به‌و شته ده‌به‌خشين که له لايه‌ن خواوه‌نده‌وه به‌دي ده‌يټن. ته‌وه‌تا پاداشتي ته‌و کرده‌وه چاکانه ده‌ريټنه‌وه که ټيمه بووين به "ه‌و کار" ي به‌ديه‌نيانيان، ه‌دروک سزاش ده‌ريټن له‌سهر ته‌و کرده‌وه خراپانه‌ي که ټيمه بووين به "ه‌و کار" ي به‌ديه‌نيانيان. تاليره‌ويه‌که گه‌لي ته‌نجامي مه‌زن و گرنگ ده‌ريټنه‌ پال هم "ويست" ه‌ي که خوي له خوي‌دا شتيکي نه‌زه‌ري و گرمان کراوه و تنه‌ا مه‌رجيکي عادي‌يه بو به‌ديه‌نياني شتان. که واته هر گيز به‌چه‌شينيکي ره‌ها و موټله‌ق "جه‌ر" له گوري‌دا ني‌يه. چونکه به‌ديه‌نيانه‌هر تنه‌ا خواي گه‌وره‌يه، به‌لام ويستی مروغي کردووه به‌مدرجيک بو ته‌و به‌ديه‌نيانه. له‌به‌ر ته‌وه، ده‌بي مروغ به‌وردي بير له‌م خاله بکاتدوه و، ه‌اوس‌دنگي نيوان "قه‌ده‌ري خوا" و "ويستی مروغ" له پيش‌چاودا رابگريټ.



له راستی دا ئیمه لیږه‌دا یه کێك له مه‌سه‌له ئالۆزه‌کانی قه‌ده‌رمان خستووه‌ته‌ ږوو، که‌واته‌ با هه‌ول بده‌ین به‌ چه‌ند ئموونه‌یه‌ك ئهم باب‌ه‌ته‌ ږوون بکه‌ینه‌وه‌:

وا دابنێ ئیوه‌ په‌نجه‌تان دا له‌ سوێچی مه‌ کینه‌یه‌ کی گه‌وره‌ی کاره‌با، له‌ کاتێك دا که‌ ده‌زانن که‌سانێکی تری غه‌یری ئیوه‌ ئهم مه‌ کینه‌یه‌ی به‌ سیسته‌مێکی هێنده‌ ورد ئاماده‌ کردووه‌ که‌ هه‌ر ته‌نها به‌ ده‌ست‌لێدانی ئیوه‌ هه‌موو ده‌رو به‌ر ږووناك ده‌کاته‌وه‌. جا ئهم کاره‌ جوژنێ یه‌ی ئیوه‌ و ئهو ئه‌نجامه‌ مه‌زنه‌ش که‌ له‌و کاره‌ جوژنێ یه‌وه‌ ده‌ر که‌وت، به‌ ږواله‌ت هه‌یچ په‌یوه‌ندی یه‌ کی ئهو توێیان له‌ نیوان دا نی یه‌ که‌ ژیری په‌سه‌ندی بکات. واته‌ هه‌یچ په‌یوه‌ندی یه‌ کی وا له‌ نیوان "هۆکار" و "ئه‌نجام" دا نی یه‌ که‌ به‌ لای عه‌قڵه‌وه‌ په‌سه‌ند بیت، به‌ وێنه‌ی مو‌عجیزاتی پیغه‌مه‌ران، دروودیان له‌سه‌ر بیت.

ده‌توانین ئهمه‌ به‌و شتانه‌ قیاس بکه‌ین که‌ په‌یوه‌ندی یان به‌ جیهانی ماددیی ئیمه‌وه‌ هه‌یه‌. بۆ ئموونه‌: سه‌یری ئهو پارووه‌ بکه‌ که‌ ده‌یخه‌یه‌ ناو ده‌مه‌وه‌، پاشان بۆ ئه‌نجامه‌کانی ږروانه‌ له‌ جه‌سته‌ی خۆت دا..

ئیوه‌ ده‌لێن: (خۆراکمان خوارد). به‌لام من ده‌لێم: (نه‌خێر نه‌مان خوارد، به‌لکو خوای گه‌وره‌ ده‌ر خواردی داین). له‌وانه‌شه‌ هه‌ر له‌ ږووی ږیژه‌وه‌ قسه‌ که‌ی من په‌سه‌ند بکه‌ن. به‌لام گه‌ر ئیمه‌ به‌ وردی له‌ مه‌سه‌له‌ که‌ بکۆلینه‌وه‌ ده‌بینین قسه‌ که‌ی من راسته‌.. ئایا چۆن؟.. با بزانین:

ئیمه‌ پارووه‌ که‌ له‌ ده‌مان نزیک ده‌خه‌ینه‌وه‌. ده‌با بزانین کێ ئهم پارووه‌ی به‌ ئیمه‌ به‌خشی؟ ئهو قۆناغانه‌ی که‌ ئهم پارووه‌ ږیوونی چین، تاوای لێ هاتووه‌ بۆ خواردن بشیته‌؟ چۆن خۆر بووه‌ به‌ کولینه‌ر و پینگه‌یه‌ نه‌ری؟ ئهو هه‌ل و مه‌رجانه‌ چین که‌ وای له‌ زه‌وی کرد به‌م جوژه‌ بیهێتته‌ ده‌ره‌وه‌؟ به‌ ئاو و هه‌وای کێ هه‌ناسه‌دانتان بۆ مسۆگه‌ر کرد؟... هتد.

پاشان هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی پارووه‌ که‌ به‌ر ده‌مان ده‌که‌ویت یه‌ کسه‌ر کاره‌کانی ئه‌وێ ده‌ست پێ ده‌کات، له‌ کاتێك دا که‌ ئیوه‌ هه‌یج زانیاری و ئاگا و خه‌به‌ریکتان له‌و کارلێکانه‌ی دوای ئه‌وه‌ نی یه‌. خۆ ئه‌ گه‌ر بتانه‌ویت ئهو کارلێکانه‌ خۆتان ئه‌نجامی بدن و ئهو خواردمه‌نی یه‌ به‌ ویستی خۆتان ئاماده‌ بکه‌ن، ئه‌وا له‌وانه‌یه‌ گه‌لێ کاری گه‌وره‌ و کارلێکی گرنگان له‌ ڤیر بجیته‌.. له‌وانه‌یه‌ زمانی خۆتان بگه‌زن.. له‌وانه‌یه‌ خواردنێکی ئاماده‌ نه‌بوو به‌ره‌و گه‌ده‌ و له‌وێشه‌وه‌ به‌ره‌و ڤیخۆله‌ کان ڤه‌وانه‌ بکه‌ن. که‌چی ئهم پارووه‌ خواردنه‌ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ی ده‌گاته‌ ناو دم، ته‌نانه‌ت که‌ هه‌شتا نه‌ گه‌یشتووه‌ ته‌ ئه‌وێش، یه‌ کسه‌ر لیکه‌لوو (غده‌) ه‌کان لیک ده‌رده‌دن و ئهم ږژینه‌ لیکانه‌ش گه‌لێ کارلێکی گرنگ ئه‌نجام ده‌ده‌ن که‌ به‌ پێی جوژی خواردنه‌ که‌ ئه‌وانیش جیاجیان، چونکه‌

ليكهلووه كان به پى جۆر و چۆنىيى خواردنه كه ئەم پڕژىنانە دەر دەر دەن. بى گومان كارى گەدە لەمەش ئالۆز ترە. ئەو تا بە تەواوترىن شىو، كارى خۆى پادە پەرىنىت و پاشان دوازدە گرى و گلا ندە كانى پەنكرىاس و جگەر كارى خۆيان دە گرنە ئەستۆ و، بەم چەشنە ھەريە كەيان ئىشە كەى خۆى جى بە جى دە كات. تەنانەت جگەر ھەر بە تەنھا خۆى نزيكەى سى سەد ئەرك پادە پەرىنىت! بەم جۆرە ھەموو يە كىك لەوانە، بە بى دەنگى و بى ھىچ قېرە و غەلبە غەلبىك، كارى سەر شانى جى بە جى دە كات، بە پادە يەكە كە خۆيشمان ھەست بەو كارانە ناكەين و ناگامان لى يان نى يە.. ئىنجا پىخۆلە كان كارى خۆيان دە گرنە ئەستۆ و بە جوانترىن شىو جى بە جى دە كەن، چونكە كارى ھەرس و ھەلمزىن دە گرنە ئەستۆ لە پنى ئەو مژولانەى كە خۆراكى ھەرس كراو بۆ ناو خوين دە گوێز نەو، شان بە شانى ئەمەش ماددە زىانبە خشە كان جىا دە كەنەو و فرپىيان دەدەنە دەر وە، كە ئەمەش لەو گورچىلە يەدا بەر پى دە كرئت كە لە نيوان ھەوانەو و كار كردن دا ئىشى بە سۆرەى تىدا بەر پىو دە چىت، چونكە نىوہى كرئكارە كانى وەك سىپىر (احتياط) دادەنىت و نىوہ كەى تريشى لە كار يىكى سەر و مېردان. وائىستا پارووە كەمان خستە ناو دەممان، دەبينىن ھەر كار ليكيكى - ھەر لە سەر تەوہ تا كۆتايى - بەسەردا دىت ھىچ دەست تىوہردانىكى ئىمەى تىدا نى يە، تەنانەت گەر بە تەواویش ئەو كار ليكانە بزائىن. ديارە ھەر تەنھا خواى گەورە يە كە بەد يھىنەرى ھەموو ئەو كارانە يە.

لەبەر ئەو، پرسیارە كەمان دووپات دە كەينەو و دەلێن: ئەم دوانە كاميان راستە: (خواردنە كەم خوارد) يان (خواى گەورە دەر خواردى دام)؟! ئەو ەندە ھەيە ئىمە لە گوفتارە كامان دا پىنگاى "مەجاز" دە گرینەبەر و دەلێن: خواردنە كەمان خوارد. دەنا گەر ئەم وشە يە بە وائا "ھەقىقى" يە كەى خۆى بە كار بھىنن دەبى بلێن: خواى گەورە دەر خواردى داين.

بەم جۆرە گەر بىت و لەم گۆشە يەو بەروانىنە مەسلە كەمان، دەبينىن جىاوازی يە كى ئەو تۆلە نيوان ئەم مەسلە يە و ئەو كارانە مان دا نى يە كە بە وىستى خۆمان ئەنجاميان دەدەين. ھەر لەبەر ئەو ەش بوو كە ئەم مەسلە يە مان لە ڕوويە كەو ە شوبھاند بە "موعجىزە"، چونكە بوارى لە يە كچوونى ھەردوو مەسلە كە نەبوونى پەيوەندى يە كى وەھايە كە "زىرى" پى قبوول بىت لە نيوان "ھۆكار" و "بەھۆ كراو" دا. واتە "تەناسوبى عىللىيەت" بۆ ھىچ كاميان لە گۆر پى دا نى يە. وائەشېھى ئەم مەسلە يە بەمى خوار وە دەكەين: گرېمان مېروولە يە كى بچووك لە تەنىشتى كۆشكىكى مەزندا بىيرىت و، يە كىكىش بلێت: ئەم كۆشكە مەزنە ئەم مېروولە يە بنىاتى ناو! ديارە ناگوئى باو بەم

گوفتاره بکریت، چونکه یاسای "ته‌ناسوی عیلبیه‌ت" ی تیدا نه‌هاتوو ته‌دی. جا ئه موعجیزانه‌ی که پیغه‌مه‌ران - دروودیان له‌سه‌ر بی‌ت - پیش‌چاویان خستوون هه‌موویان له‌م جۆره‌ن، بۆیه ده‌بن به‌هه‌لگه له‌سه‌ر پیغه‌مه‌ریتی ئه‌وان. واته ده‌زانین که هه‌ر گیز ناگوئجی ئه‌م کاره ده‌راسایانه له‌سه‌ر ده‌ستی مروّف پروو بده‌ن، بۆیه ناچارین بلیین - که له‌راستیش دا‌هه‌ر وه‌هایه - : ئه‌م موعجیزانه له‌لایه‌ن خواوه‌نده‌وه به‌و پیغه‌مه‌رانه به‌خشراون. جا به‌م پی‌یه هه‌موو ئه‌و کردارانه‌شمان که له‌سه‌ر هیله‌ گریمانکراوه که‌ی ویستی جوزئیمان بنیات‌نراون، وه‌ک ئه‌مه‌ی پیشوو وان.

بۆ نمونه: به‌ئامازه‌کردنی په‌نجه‌ی پیروزی پیغه‌مه‌ر ﷺ "مانگ له‌سه‌رده‌می پیغه‌مه‌ردا ﷺ بوو به‌دوو له‌ته‌وه و پیغه‌مه‌ریش ﷺ فهرمووی: بروان" (۱). هه‌روه‌ک ده‌بینین په‌نجه‌کانی هه‌مان ده‌ستی پیروز، ده‌بی‌ت به‌ده‌کانیاوی ئه‌وتو که به‌خوڕ ئاویان لێ هه‌لده‌قولیت: "ئهنه‌س - خوای لێ رازی بی‌ت - ده‌فه‌رموی: به‌چاوی خوّم بۆ ئه‌و ئاوهم ده‌روانی که له‌نیوان په‌نجه‌کانیه‌وه هه‌لده‌قولا" (۲).

جا هه‌روه‌ک ناتوانین ئه‌م ئه‌نجامانه بۆ ئه‌و شتانه‌بگیرینه‌وه که له‌برووی پڕواله‌ته‌وه به‌"هۆکار" داده‌نرین، به‌هه‌مان جۆر ناشتوانریت هه‌موو کرداره‌کانمان، که له‌سه‌ر بناغه‌ی ویستی ئیمه بنیات‌نراون، بگیرینه‌وه بۆ خوّممان. که‌واته بکه‌ر و به‌دیه‌نه‌ر له‌هه‌ردوو حاله‌ته‌که‌دا هه‌ر ته‌نها خوای گه‌وره‌یه. خو ئه‌مه‌ش ئایه‌تی پیروزی: ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ مان بیر ده‌خاته‌وه.

ئیمان به‌م مه‌سه‌له‌یه‌یه‌کیکه له‌پیداویستی و داخوازی‌یه‌کانی ئایین. پیغه‌مه‌ری خو‌شه‌ویستمان ﷺ ئامازه‌ی بۆ ئه‌م پێویستی‌یه‌کردوو و، ئه‌و که‌سانه‌ش که پێیان به‌ره‌و فیکری "ئیعتیزال" ده‌خزیت به‌"مه‌جوس" ی ئه‌م نه‌ته‌ویه‌ ناوی بردوون. ئه‌وه‌تا فهرموویه‌تی: "هه‌موو نه‌ته‌ویه‌ک مه‌جوسی تیدا‌یه، مه‌جوسی نه‌ته‌وه که‌ی منیش ئه‌وانه‌ن که ده‌لین: قه‌ده‌رنی‌یه" (۳). چونکه ئه‌وانه‌ خیر و شه‌ر بۆ خوای گه‌وره‌ ناگیرنه‌وه و پێیان وایه که مروّف به‌دیه‌نه‌ری کرداره‌کانی خو‌یه‌تی.

یه‌که‌م جار و شه‌ی "الْقَدَرِیَّة" به‌وانه‌ده‌وترا که باوه‌ریان به‌"جه‌ر" هه‌یه، به‌لام دوا‌یی به‌وانه‌وترا که "ئینکاری قه‌ده‌ر" ده‌که‌ن، که له‌راستی دا‌ئمه‌یان له‌گه‌ل واتای فهرمووده‌پیروژه‌که‌دا ده‌گوئجی. به‌م جۆره ئه‌م "ناو"ه‌خواه‌نه‌راسته‌قینه‌که‌ی خۆی

(۱) (البخاری، المناقب ۲۷). (مسلم، صفات المنافقین ۴۳ - ۴۷).

(۲) (البخاری، الوضوء ۴۶، ۳۲. المناقب ۲۵. الأثرية ۳۱). (مسلم، الزهد ۷۴، فضائل ۴-۶).

(۳) (المسند ۸۶/۲، ۱۲۵ و ۴۰۷/۵). (ابن ماجه: مقدمة ۱۰).

دۆزی یەوە! لەم سەردەمەى خۆشمان دا ئەم ناوە بە پێرەوى موعتەزىلە دەوترىت، کە مەگەر چەند جىاوازی یەکی کەم، دەنا هەر لەسەر مەفهوومى پېشوووى خۆى ماوەتەو. شان بەشانی ئەمەش پێرەوى "جەبرى" یەکان هەیه، کە "ئىنکاریى وىستى مرۆف" دەکەن. خۆ وەك بە پرونى ئاشکرايه، ئەم بیرەش راستى نەپىکاوه.

بەلام پێرەوى ئەهلى سونەت ناوەندەپى دەنوئىت و، لە زیادەرەوى و کەمەرەوى هەردوولا پارێزراوه و، ئەو ئەندازەیهى کە راست و دروستە لە هەردوو پێرەو کەى تر دا لەمیش دا هەیه و دەلێت: خۆای گەورە بەدیھنەرى کردووە کائمان، بەلام داواکەر و داخواز ئێمەین. بۆیە بەرپر سيارى کردووە کائمان لە ئەستوى خۆماندايه.

#### ۸ - وىستى خۆای گەورە و.. وىستى مرۆف.

هەرچەندە مرۆف خواھەنى وىست و ئىختىار بێت، کەچى هەر "خەلق" و "ئەمر" بە دەستى خوايه و، گەر هەر شتىك فەرمانى خۆای لەسەر نەبێت هەر گىز نایەتە و جووود.. گەر نەبووستايە بەدیھاتووانى بەردەوام بن و ئىبنەو، هەموو شتىك هەپروون هەپروون دەبوون..

کەواتە هەر خواھەند خۆى ملوانکەى گەوھەرى "جووود" ی بە گەردنى "عەدەم" دا هەلواسیو و دەرگاكانى ئاسمانى لەسەر تارىکستانى عەدەم خستوو تە سەرپشت و سەرانبەرى گەردوونى بە وێنەى کتێب و پىشانگا پىش چاو خستوو و پروناکىشى ئاراستە کردوون، تاکو ئەو کتێبە بخوێنرێتەو و پىشانگا کەش بپىنرێت..

هەموو کانیاوە کان بە فەرمانى ئەو دەتەقینەو و.. لافاوە کانیش بە فەرمانى ئەو خور دەبنەو و.. چیا کانیش بە فەرمانى ئەو شەق دەبن و بەردە کانیشى دینە خوار و دەبن بە گل و باوێش بۆ ناوک و تۆو کان دەگرنەو.. دەشتایى و شىوە کانیش بە فەرمانى ئەو کالای رەنگاو رەنگ دەپۆشن و سەرنجى زەوى و ئاسمان بۆ لای خۆیان رادە کێشن و.. هەر بە سروەى فەرمانى ئەویش سەرتاسەرى زەوى وەك بەهەشتى لى دىت و باخچە و بىستانە کان بە میو و بەروبوومە کان پێ دەبن و.. مەل و وردیلە بالندە کانیش بە فەرمانى ئەو بە خەمبارى دەخوێنن و.. تەنانتە هەموو زىندەوەرێك و گشت بى گىانیكیش، هەریە کەیان بە زمانى خۆى، لە خۆای گەورە دەلالیتەو و ستایشى دەکات.

کەس ناتوانێت لافى خواھەنێتى ئەم گەردوونە بپەى و فراوانە لى بدات کە لىواری دیار نى یە. ئەم گۆى زەوى یە بە مەزنى یە کەى و پروبار و لافاو و دەر یا کانیو، تەنها چەند دلتۆپىکى مېھرەبانى ئەون.. هەموو بوونەوەرانى گىاندار و بى گىانیى تەنها گەردیلە یە کەن لە گەنجینە کانى سامانى ئەو، چونکە نىعمەتە کانى ئەو خواھەندە لە ژمارە

نایەن و لە ڕەنوویدا جی یان ناییتەو. کەواتە شوکرانە و سوپاس و پێزانین تەنها بۆ ئەو، لەسەر ئەم ھەموو نعیمة تانەی کە بە ھەموانی بەخشێو.

ھەروەھا تەنها ھەر ئەو خواوەندەییە کە خواوەنی کارسازی و ھەلس و کەوتی فراوان و پینراوە لە ھەموو بەشێکی گەردوون دا، بەخشەری سەر جەمی ئەو نعیمة تانەشە کە بە ھەموو بوونە و درێکی بەخشێو.

ھەروەھا ھەموو ئەو کردەو چاگ و پیروژ و بەیتانەی کە بە کردەو ھەی مەرۆف ھاتوونەتەدی، ھەموویان ھی خوا ی گەورەن، چونکە بەخشینی دلتیایی بە دلانی ئیماندار و، زانین و تیگەشتیش بە ژیری پیشەوایانی حەقیقەت و، پرستی ڕەوشتی بەرز و حیکمەتی راست. دروست بەسەریان دا، و پێنمایی سەرائی عاشق بۆ سوجدە بۆ بردنی.. ھەموو ئەم کارانە، تایبەتن بە خوا ی گەورەو.

ھەموو کار و کۆششێکی ئەو کەسەش کە عینایەتی خوا ناسی و ڕیزی شایانی لێ ناگریت، ھەمووی بێ ئەنجامە و تەنانت ھەر شتێک خوا ی گەورە عینایەتی خۆی ئاراستە نە کات، سەراپێکی فانی یە. چونکە کردەو کانی مەرۆف تەنها بە بیر کردنەو ھەی لە ڕەزامەندی خوا ی گەورە دەبن بە سیادت و، ئەم عیبادە تانەش لە ڕێی چاودێری و پارێزگاریی خواوەندەو ھێندە فراوان و گەورە دەبن کە دەبن بە ھۆی رزگار بوونی ئەو کەسانە ی بوونەتە ھۆکاری پەیدا بوونیان. بە پێچەوانە ی ئەمەشەو ھەر گێز ناتوانریت مەرۆف بگاتە ھیچ شتێک و بەسەر راستە شەقامدا تی پەریت. واتە پێچەوانە ی ئەمە ئەندیشە ی کێ دوور لە حەقیقەتە.

دەستەواژە کانی: "من فلانە کارم کرد" و "من ئەو کارەم ڕێک خست" و "من فلانە کەسم ئاراستە ی فلانە کار کرد". ئەم چەشنە وتانە کە شانازی و لەخوبایی بوونی مەرۆف دەنوێنن، ھەر تەنها دەرچوونیان لە زاری مەرۆف، کارێک دەکات شەیتان پێی ئەو مەرۆفیان بێ ھەلبخلیسکی نیت و لە ڕێی بێتاز نیت!

ئەو خواوەندە بەرز و بە توانایە ی کە بچوو کترین شت دەخاتە گەر بۆ ئەنجامدانی گەورەترین ئەرک و کارمەندی.. ئەو کەسە ی کە بە میروولە یەک کۆشکی فیرعەونی دارماند.. ئالای مولکی ئەو خواوەندە لە ھەموو گۆشە ی کێ گەردوون دا دەشە کێتەو. دەسازەرە رمەندی بۆ ئەو کەسە ی کە ناچیتە ژێر ئالاکە یەو. لە خوا داواکارین سایە ی ئەو ئالایەمان ھەر لەسەر بەیلتەو.

بەلێ، ئاسمان و زەوی لە ژێر فەرمانی ئەودان. ئێمەش بە دەست و پێ و چاو و گوێ و زمان و دل و ویژدان و ھەناومانەو، مولکی ئەوین. ئەم ئەندامانە ی جەستەمان

تەنھا چەند پارچە گۆشتیکن لە مولکی یە کجار فراوانی ئەودا و چەند هۆکاریکی خاوەن هەستی تەواو بچوو کن.

جا هەر وەك هەموو ئەمانە تەنھا هی خوای گەورەن، بە هەمان جۆر هەموو ئەو بەروبووم و سوودانەش کە لەم ئەندامانەو پەیدا دەبن، هەموویان تایبەتن بە خواوەندەو. چونکە ئێمە چۆن دەتوانین بڵێین: "زماڤان، دەنگمان، چاومان، گویمان" گەر خۆی ئەم ئەندام و هەست و نەستانە ی پێ نەبخشینایە و ئەم بەروبوومانەشی لەو هەست و نەستانەو نەهینایەتەبەر؟ ئایا ئەو کاتە بەشی ئێمە لەو بەروبوومانە ی کە لافی خواوەنتی یان لێ دەدەین چەند دەبوو؟ خۆ سەرانسەری دنیا بە فەرمانی ئەو دەجووڵێتەو و سەر تاسەری گۆی زەویش لە ڕێژنە ی بەخششی ئەو پڕ بوو.

کەواتە گێڕاندەوی "وجود" بۆ لای غەیری خوای گەورە کوفرێکی هێندە ستمە کە لیخۆشبوونی بۆ نیە و، چاوانوو قاندنیش سەبارەت بە بینینی دەستی چاکە ی ئەو لە پشتی هەموو بەخششیکەو، شیرکیکی ئابروو بەرە.

دەسائە ی خواوەنی ئەو سۆز و میهرەبانی یە فراوانە ی کە تەنانەت شەیتانیش تەماعی تی دەکات!

پەردە لەسەر چاوی ئەوانە لایدە کە دەڵێن: "من.. من". هەر وەها درەوشانەو کانی خۆت بۆ ئەو کەسانەش دەرخە کە بە ڕێز لێنان و پێزانینەو دەروانە کاروبارە کانت و.. دلانی خالی و بەتالیش بە ناسینی خۆت پڕ بکە! تەمێن.

#### ۹ - قەدەر لە ڤووناکی ئایەتەکانی قورئان و فەرموودە پیرۆزەکاندا.

گەر لە ڤووناکی ئەو ئایەت و فەرموودانە ی کە لەمەولا باسیان دەکەین مەسەلە ی "قەدەر" شی نەکریتەو، ئەوا باسە کە لە گەڵ مەزەهەبی ئەهلی سوننەت و جەماعەتدا یەك ناگریتەو و، ناتوانین پارێزگاری لە خۆمان بکەین و بەرەو چەمکە کانی "تەعزیزال" یان "جەبر" نەتەرازیین. بۆیە لەم بەشە ی باسە کەماندا هەول دەدەین ئەو ئایەت و فەرموودە پیرۆزانە شی بکەینەو و بیاخەینە بەر باس و لیکۆلینەو کە پەيوەندی یان بەم بابەتەو هەیه.

خوای گەورە فەرموویەتی:

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (الحديد: ۲۲).

بەلێ، هەموو شتێك پێش ئەو ی پەیدا بێت تۆمار کراو و هیچ شتێکیش نی یە کە بەپێی ئەو تۆمارە ئال و گۆزی بەسەردا نەیهت.

شارینگاکدی حه‌زرتی محمد ﷺ داخواری ئەم باوهریه، به‌لام هه‌موو لادانیك له‌م راسته‌ش‌قامه‌ له‌ راستی‌دا، به‌پیتی‌گه‌وره‌یی و بجوو‌کیی ئەو لادانه، به: پیتی‌ترازان و گو‌م‌پایی‌داده‌ن‌ریت.

له‌ سه‌ره‌تای ئەم کتێبه‌دا ئایه‌ته‌ په‌روژه‌کا‌ئمان خسته‌پیش‌چاو، وا ئیستاش هه‌ندئ فەر‌مووده‌ی په‌روژه‌ده‌هینین که‌تەفسیری ئەو ئایه‌تانه‌ده‌که‌ن.

(۱) عبدالله‌ی‌کو‌ری‌عه‌مری‌کو‌ری‌عاص - خویان‌لێ‌پازی‌بی‌ت - ده‌گێ‌رت‌ه‌وه‌ که‌پێ‌غه‌مه‌بر ﷺ فەر‌موویه‌تی:

(کُتِبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ. قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ)<sup>(۱)</sup>.

له‌ راستی‌دا ئێمه‌ ئەو پێ‌وه‌ر و ته‌رازووه‌ نازانین که‌ ئەم په‌نج‌ه‌زار ساڵه‌ی‌پێ‌ حساب‌ده‌ک‌ریت. له‌وانه‌یه‌ په‌نج‌ه‌زار ساڵ‌یان‌ په‌نج‌ه‌م‌لیۆن‌ ساڵی‌زه‌مانی‌ ئەم‌دنیا‌یه‌ی‌ ئێمه‌ بی‌ت، له‌وانه‌شه‌ کینایه‌ بی‌ت له‌ "زۆری". ئێمه‌ نا‌توانین‌هی‌چ‌ کام‌له‌و‌ واتایانه‌ ده‌ست‌نیشان‌بکه‌ین. ئەوه‌نده‌هه‌یه‌ که‌ ده‌زانین‌ په‌نج‌ه‌زار ساڵ‌پیش‌ به‌دی‌هینانی‌ ئاسما‌نه‌کان‌ و زه‌وی‌ و پیش‌به‌دی‌هینانی‌ به‌ری‌دره‌خته‌که‌شیان‌ که‌ م‌رو‌قه‌، هه‌موو‌ شتی‌ک‌ ته‌قدیر‌ و ده‌ست‌نیشان‌ک‌راوه‌.

له‌به‌ر‌ئ‌وه‌ی‌ له‌ کتێبکی‌تردا ئەم‌بر‌گه‌یه‌ی‌ فەر‌مووده‌که‌مان‌پ‌وون‌ کرد‌وه‌ته‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رم‌وئ: "و‌کان‌ ع‌رشه‌ علی‌ الماء"، ئەوا‌پ‌ت‌ویست‌ به‌ دو‌وپات‌بو‌وه‌ی‌ نا‌کات. به‌لام‌ سه‌باره‌ت‌ به‌ وشه‌ی: "الماء" له‌ فەر‌مووده‌که‌دا ده‌لێ‌ین: له‌وانه‌یه‌ وه‌ک‌ هه‌ندئ‌ و‌ت‌و‌یانه‌: مه‌به‌ست‌"الع‌ماء"<sup>(۲)</sup> بی‌ت. له‌وانه‌شه‌ مادده‌ی‌"ئه‌ثیر" بی‌ت. واته‌ ع‌رش‌ی‌خوای‌گه‌وره‌ له‌ سه‌ر"ئه‌ثیر" بو‌وه‌ که‌ئه‌صل‌ی‌مادده‌ی‌هه‌موو‌ به‌شه‌کانی‌گه‌ردیله‌یه‌. له‌وانه‌یه‌ هه‌موو‌ بو‌ونه‌وه‌ران‌ له‌ ش‌ک‌ل‌ و ش‌ی‌وه‌ و د‌و‌خ‌ی‌ بو‌ونی‌کی‌ ئه‌ثیری‌دا‌بو‌وب‌ن. ئێمه‌هی‌چ‌ زانیاری‌یه‌ که‌مان‌ له‌م‌باریه‌وه‌ به‌هی‌چ‌جۆ‌ری‌ک‌نی‌یه‌ و نا‌شت‌وانین‌ب‌مانی‌یت. چونکه‌ نه‌خۆ‌مان‌ و نه‌ باو‌که‌ ئاده‌مان، ته‌نانه‌ت‌ سه‌ران‌سه‌ری‌گه‌ردوونیش، ئەو‌کاته‌ به‌دی‌ نه‌هات‌بو‌ن.

(۱) رواه مسلم. القدر ۱۶. (واته: خ‌وای‌گه‌وره‌ په‌نج‌ه‌زار ساڵ‌پیش‌ ئ‌وه‌ی‌ ئاسما‌نه‌کان‌ و زه‌وی‌ به‌دی‌به‌ی‌نیت، ته‌قدیراتی‌هه‌موو‌ به‌دی‌هات‌ت‌وانی‌نو‌وس‌یه‌و، ع‌رشه‌که‌ی‌خ‌و‌یشی‌ له‌سه‌ر‌ ئ‌او‌ بو‌وه).

(۲) العماء: السحاب. واته‌ ه‌د‌ور. له‌وانه‌شه‌ - وه‌ک‌ و‌ت‌راوه‌ - "الع‌می" بی‌ت ئەو‌کات‌ش‌ واتا‌که‌ی‌ بریتی‌ده‌ی‌ت‌ له‌وه‌ی‌ که‌: "هی‌چ‌ شتی‌کی‌ سابت‌ و چه‌سپاو‌ نه‌بو‌وه‌" چونکه‌ له‌به‌ر‌ ئ‌وه‌ی‌"شت‌ نه‌بو‌وه‌" له‌ به‌دی‌هات‌ت‌وان‌ نادیار‌ بو‌وه. به‌و‌ واتایه‌ی‌ که‌ خ‌وای‌گه‌وره‌ هه‌ر‌ بو‌وه‌ پیش‌ ئ‌وه‌ی‌ مه‌خلووقاتی‌ش‌ به‌دی‌به‌ی‌نیت‌ و که‌سی‌ تر‌غ‌یری‌ ئ‌هو‌ نه‌بو‌وه‌. ب‌روانه‌ "ت‌فسیر‌ ابن‌ ک‌ثیر" ۲/۴. (وه‌ر‌گێ‌ری‌ چاپی‌عه‌ره‌بی‌)

(۲) عوبادەی کوری صامت - خوای لێ رازی بێت - کاتێ لە سەرەمەرگدا منالەکانی دەورەیان داو، وەسیەتی بۆ دەکردن و "ئیمان بە قەدەر"ی وەك ئەمانەتێك بێ دەسپاردن و دەیت:

يا بني! إنك لن تجدَ طعمَ حقيقة الإيمان حتى تعلمَ أن ما أصابك لم يكن ليخطبك وما أخطأك لم يكن ليصيبك. سمعتُ رسولَ الله ﷺ يقول: (إنَّ أوَّلَ ما خلقَ اللهُ القَلَمَ، فقال اكتب. قال: رَبِّ وماذا أكتب؟ قال: اكتبَ مقاديرَ كلِّ شيءٍ حتى تقومَ الساعةُ). يا بني! إنِّي سمعتُ رسولَ الله ﷺ يقول: (مَنْ ماتَ على غيرِ هذا فليسَ مِنِّي).<sup>(۱)</sup>

(۳) ئەو حەدییەکی کە حەزەرەتی عەبدوللە کوری عەبباس - خوایان لێ رازی بێت - ڕیوایەتی دەکات، گەلی گەرنەگە بۆ ئەم باسەمان کە باسی "قەدەر"ە و، تەفسیری ئەو ئایەتەش دەکات کە ئەختیک پێش ئیستا باس کرا.

عەبدوللە کوری عەبباس - خوایان لێ رازی بێت - دەفەر مۆیت: ڕۆژنکیان لە پێشی پێغەمبەرەو ﷺ بووم، پێی فرمووم:

(يا غلام! إنِّي أَعْلَمُكَ كلمات: احفظِ الله يحفظك، احفظِ الله تجدُهُ تعاهلك، إذا سألتَ فاسألِ الله وإذا استعنتَ فاستعنْ بالله. واعلم أن الأمة لو اجتمعت على أن ينفعوك بشيء لم ينفعوك إلا بشيء قد كتبه الله لك، ولو اجتمعوا على أن يضروك بشيء لم يضروك إلا بشيء قد كتبه الله عليك، رُفِعَتِ الْأَقْلَامُ وَحُفَّتِ الصُّحُفُ).<sup>(۲)</sup>

واتە: مافی ڕەوا بە فەرمان و داخوای یەکانی خوای گەورە یدە، تا کو شتێک بەرەو ئەو دنیا ڕەوانە بکەیت کە لەوێ سوودت بێ بگەیهێنێت. خۆ ئەگەر هەر شتێک داوا کرد، جگە لە خوای گەورە لە کەسی داوا مەکە، زەلیلێ و ملکەچی بۆ غەیری خواوەند مەنوێنە و جگە لە خۆی بۆ هیچ مەبەستێک پەنا بۆ کەس مەبە. چونکە هەر تەنها خوای گەورە یە کە داخوای یە کەت بۆ دەهێنێتە دێ و گێڕ و گرتە کەشت بۆ چارەسەر دەکات. کەواتە گەر هەر خواستێک هەبوو تەنها لەوێ داوا بکە. خۆ ئەگەر لە هەر کەسیکی تری داوا بکەیت لە ئەنجامدا کارە کە هەر دەگەرێتەو بۆ لای

(۱) رواه أبو داود. السنة ۱۶. واته: کۆرم! تۆ هەر گێز نامی حەقیقەتی ئیمان ناچێزێت هەتا نەزانییت کە ئەو شتێ دێتە رێت، نەدەبوو لابدرایە و نەهاتایەتە رێت و، ئەو شتەش کە نایەتە رێت هەر گێز ناییت بێتە رێت. لە پێغەمبەر ﷺ بێست دەیفەر موو: "خوای گەورە یە کەم جار "قەلەم"ی بەدێ هێنا و پێی فرموو: بنووسە! قەلەم وتی: چی بنووسم ئێی پەروردگارم؟ فرموو: تەقدیراتی هەموو شتێک بنووسە تا قیامەت دێت و جەود". کۆرم! گوێم لێ بوو پێغەمبەر ﷺ دەیفەر موو: هەر کەسێک لەسەر غەیری ئەم باوەڕە بمریت، لە من نییە.

(۲) رواه الترمذي، القيامة ۵۹. المسند ۲۹۳/۱، ۳۰۳ - ۳۰۷.



خواوەند. کەواتە هەر تەنھا خوای گەورە یە کارە کەت بۆ ئەنجام دەدات. لەبەر ئەوە هەر گێز رەنجت بەبامەدە و دەستەوداوتنی ئەو هۆکارانە مەبە کە لە نێوان تو و خوای گەورەدان، بەدڵکو بە کردار و گوشتار هەموو هۆکاریک لەو ناوەندەدا لایە و باش بزانە کە سەرجمی هۆکارەکان وەک تو دەستەوسانن و، هەر خواوەند خۆیەتی کە دەتوانیت خواستە کانت بۆ بهێتیتەدی، چونکە کلیل و جەلەوی ئاسمانەکان و زەوی تەنھا بە دەستی خۆیەتی و جگە لە خۆی کەسی تر کاری تەقدیر و دەست نیشان کردنی شتانی لە توانا و دەستەلاتدان یە و.. هەر خۆی بەدیھێنەرە و هەر خۆشی بەدیھاتووانی دەخاتە گریان و پێکەنین و هەر ئەو عیززەت دەبەخشیت بەو کەسە ویستی لەسەری بیست و ئەوانش زەلیل دەکات کە خۆی دەبەوێت زەلیل بن. بە رادەیک کە ئەگەر هەموو خەلکی بە هەلەداوان و پیشپێر کچی بین بە دەنگتەوێ تاکو سوودت پێ بگەینەن یان فریات بکەون یاخود لەو بەلایە رزگارت بکەن کە پێوەی دەتلییتەو، ئەوا هەموو ئەو کردارە چاکانەیان لە ناوەندی تەقدیری خواوەنددا یە و ئەگەر ئەو نەبویستایە، ئەوان نەیان دەتوانی ئەو سوودانەت پێ بگەینەن، ئەو کردارە خراپانەش بە هەمان جۆر کە خەلکی دەیانویست ئەنجامیان بدەن. چونکە ئەوەی خرابووە ئەستۆی قەلەمەوێ کە بیان نووسیت هەموویانی نووسی و نووسینە کانی و شک بوونەو. واتە تازە هیچ ئال و گۆرێک لەو نووسینانەدا ناکریت.

پێغەمبەر ﷺ بەم فەرموودە پرۆزە ی کە یە کێکە لە "جوامع الکلم"، ئێین عەبیاسی زانا و عەللەمی نەتووی ئیسلام لە قوولترین "مەسەلە ی قەدەر" تی دەگەینیت. جاتەوانە ی کە لە دواپە کانی بەندایەتی و ئیخلاسلان ئاوالە "قەدەر" تی دەگەن. بەلێ، قەدەر مەسەلە یە کێ حالی و وێجانی یە. واتە هەموو مەوقێک لە ناخ و وێجانی خۆی دا هەست بە هەموو ئەم راستی یە ناوبراوانە دەکات، تەنانەت وێجانی پرە لەم راستی یانە. بە رادەیک کێ ئەوتو کە دەتوانی بوتریست: بابەتی قەدەر یە کێکە لەو مەسەلانە ی کە پێغەمبەر ﷺ زۆر جەختی لەسەر کردووە و، شەش کتیبە کانی فەرموودەش پێر لەم چەشنە حەدیانە. کەواتە دەبێ "قەدەر" لە رۆشنایی ئەو فەرموودانەدا باس بکریت، چونکە ئەم باسە شایانی ئەو یە بە تەواوی لێ بکۆلتریتەو و تاوتووی بکریت. تەنانەت ئەم کارە گەلێ پێوستە.

مەجووسەکان باوەریان وایە کە دوو هیزی جیاواز هەن: یە کێکیان هی کاری خێرە و ئەوی تریشیان هی کاری شەرە. خۆ ئەم چەشنە ئیمانە خوای گەورە دەخاتە زۆران و ملەلانی لە گەل شەیتاندا و وایشان دەدات کە - پەنا بەخوا - هیچ کامیان دەست لە کاری ئەوی تر وەر نەدات!

کەچی ئایینی ئیسلام بە تەواوەتی دژ و پێچهوانەی ئەم بێر و باوەڕە، تەنانەت ئیعلانی جیهادیشی بەرامبەر بەم چەشنە بێر و بۆچوونانە راگەیاندووە. ئەوەتایمە باوەڕمان وایە کە خۆای گەورە تاك و تەنیاپە و چ لە زاتی خۆی دا و چ لە کردووەکانی دا هیچ شەریک و هاوبەشێکی نییە و جگە لە خۆی هیچ کەسێکی دیكە پەرورەدگار نییە و هەر ئەوە کە بە ویستی خۆی و چۆنی بویت دەستکاری مولکی خۆی دەکات و هەموو دەستەلاتیک هەر تەنها هی ئەوە و هەموو هیزیکیش هەر تەنها بە دەستی خۆپەتی. ئەم حەقیقەتمەش لەو ذیکرەووە وەرەگرین کە لە سوننەتدا هاتوووە و بەیانی و ئیواران دەخوێنرێت و بریتی یە لە: "لا إله إلا الله وحده لا شريك له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير"<sup>(۱)</sup>.

ئێمە لە ڕووناکیی ئەم حەدیشە پێرۆزەووە باوەڕمان بە: تەوحیدی خواپەتی و، تەوحیدی سیفەتە مەزنەکانی و، تەوحیدی کردارە حەکیمەکانی هەیە. گێڕانەووی هەموو شتیک بۆ خۆای گەورە تاك و تەنیا، مەسەلەیه کی گەرنگە لە ئیمانە کەمان دا، تەنانەت بریتی یە لە کاکلە و پوختە ئیمانە کەمان. ٤) ئیستا بە لە گۆشە ی ئەم ڕیواپەتە ئیمامی عەلی یەوە - خۆای لێ رازی بیست - ڕوانینە ئەم مەسەلەیه:

حەزەرەتی عەلی - خۆای لێ رازی بیست - دەفەر موی: بە بۆنە ی بە خاک سپاردنی یەکیك لە هاوڕەلە کانهووە، لە گۆرستانی "بقیع الغرقد" دا بووین، پێغەمبەریش ﷺ تەشریفی هینا بۆ لامان و دانیش و ئیمەش بە دەوری دا دانیشین. لەو کاتە دا چیلکەیه کی بە دەستەووە بوو، ئنجا سەری داخست و، بە چیلکە کە ی دەستی خەتی بچووک بچوو کی یەك لە دوا ی یە کی لە گلە کە ی بەر دەمی دا دە کیشا. پاشان فەر موی: (ما منکم من أحد، ما من نفس منقوسة، إلا وقد كتبَ الله مکانها من الجنة والنار، إلا وقد کُتِبَتْ شَقِيَّةٌ أَوْ سَعِيْدَةٌ). واتە: هیچ کەسێک نی یە لە ئیو کە شوونی لە بەهەشت یان لە دۆزەخ دا دیاری نە کرایت و بە "بەدبەخت" یان "بەختەوەر" نە نوو سرابیست. لەم کاتە دا پیاویك عەرزی کرد: ئە ی پێغەمبەری خوا! تایا ئیتر بۆچی ئێمە چاوەر وانی ئەو نوو سراو نە کەین و واز لە کردووە کائمان نەهینین؟ پێغەمبەر ﷺ فەر موی: هەر کەسێک لە ئەهلی سعادەت و بەختەوەری بیست دەچیت کرداری ئەهلی سعادەت دەکات و ئەو کەسەش کە لە ئەهلی شەقاوەت و بەدبەختی بیست دەچیت کردووە ی ئەهلی شەقاوەت دەکات. ئەو بوو فەر موی: (اعملوا؛ فکل مُيسِرٌ

لِما خُلِقَ له: أَمَا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيَسِّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ السَّعَادَةِ، وَأَمَا أَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيَسِّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ! پاشان ئەم ئایەتەى خوێنده‌وه:

﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى ﴿۱﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى ﴿۲﴾ فَسَيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى ﴿۳﴾ وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى ﴿۴﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى ﴿۵﴾ فَسَيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى ﴿۶﴾﴾ (اللیل: ۵-۱۰) <sup>(۱)</sup>.

بەلێ، ئەو کەسەى کە بۆ بەهه‌شت خولقی‌نرابێت، دلى به نه‌شوهى عیبادەت و خواپەرستى پر دەبێت و به ته‌واوه‌تى نه‌ف‌رەت له‌و شتانه‌ ده‌کات که خواوه‌ند نه‌هێى لى کردوون، بۆیه گرتنه‌به‌رى رینگای مزگه‌وتى بۆ ئاسان ده‌ک‌رێت و رینگای ئەو شتانه‌شى لى ده‌بێت به زه‌حمەت که نه‌هێى‌يان لى کراوه‌..

بەلێ، کار بکه‌ن.. چونکه هەر کەسێک ئەو کارەى بۆ ئاسان ده‌ک‌رێت که بۆ ئەنجامدانى به‌دى هێنراوه، ئەو تا رێى به‌هه‌شت له‌ مزگه‌وته‌وه تێپەر ده‌بێت و به شوێنێى هه‌لگرتنى پێغه‌مبەر ﷺ ده‌گاته قوناغ. خۆ ئەو کەسەى که له ژيانى دا سوژده‌ى بۆ خواى گه‌وره نه‌بردووه و دل و وێژدانى نه‌کردووه به ئاوينه‌يه کى ئەوتۆ فەرمانه‌کانى به‌دهینه‌ریان تێدا رهنگ بداته‌وه، هەر گیز پێى ناوترین رێى به‌هه‌شتى گرتووه‌ته به‌ر. واته ئەو کەسەى له ئەهلى سعاده‌ت بێت له ئەنجامدا ئەو کردارانه جنى به‌جنى ده‌کات که شایسته‌ى ئەوه‌ى ده‌که‌ن بچێته به‌هه‌شت. ئەو کەسه‌ش له ئەهلى شه‌قاوه‌ت بێت له ئاکامدا چه‌ند کارێک ئەنجام ده‌دات که به‌هۆيانه‌وه شایسته‌ى چوونه ناو دۆزه‌خ به‌ده‌ست به‌ئینیت. هەر له‌به‌ر ئەوه‌ش بوو که پێغه‌مبەر ﷺ به‌يانى و ئیواره ئەم دو‌عايه‌ى ده‌خویند: (اللهم! أحسن عاقبتنا في الأمور كلها وأجرنا من خزي الدنيا وعذاب الآخرة) <sup>(۲)</sup>. ده‌بینین پێغه‌مبەر ﷺ ئایه‌ته‌کانى (۵-۱۰)ى سووره‌تى "اللیل" ده‌هینیت و ده‌يانکات به‌هه‌لگه له‌ سه‌ر فەرمووده‌ پێرۆزه‌کەى خۆى. ئەمه‌ش گشت ئەو واتا مه‌زنانه‌ى خواوه‌وه‌مان یاد ده‌خاته‌وه:

هەر کەسێک مال و سامانى خۆى و هەرچى به‌کى هه‌یه له‌ پێناوى خواى گه‌وره‌دا به‌خشیت و به‌ختى بکات، ئەوا ده‌رواته ناو بازنه‌ى "ته‌قوا" و، سوود له‌ یاساکانى خوا وهرده‌گ‌ریت. واته دلى پر ده‌بێت له‌ ته‌قوا و رێزلیان، که ئەمه‌ش ده‌بێته هۆى ئەوه‌ى په‌نا به‌اته به‌ر پارێزگارى خواوه‌ند و، ئێر ده‌زانیت په‌نا و پشتیوانى ته‌نها خواى گه‌وره‌یه. واته گه‌ر م‌رؤف له‌ رێى به‌ندایه‌تى و ملکه‌چه‌بوونیه‌وه بۆ خواى گه‌وره له‌ لایه‌ن

(۱) رواه البخارى: التفسير (۹۲)، ۷ القدر ۶ التوحيد ۵۴. ورواه مسلم: القدر ۶ - ۸.

(۲) (واته: خوايه گيان! ئەنجامى هه‌موو کارێکمان به‌ باشى کۆتايى پێ به‌نه‌ و، له‌ رسوايى دنيا و سزای دوا‌رۆژ په‌نامان بده) موسندى ئیمامى محمد ۱/ ۱۸۱.

خواوه‌نده‌وه له هه‌موو کارێکی‌دا ته‌و‌فیی به‌ده‌ست هێنا و پش‌تی به‌خوا به‌ست و باوه‌ری به‌ناوه‌ جوانه‌کانی خواوه‌ند و هه‌موو نه‌و شتانه‌ هێنا که به‌ دل‌نیایی ده‌زان‌ریت به‌شیکن له‌ دین و نیمان، نه‌وا‌خوا‌ی گه‌وره‌ پ‌نی بۆ ئاسان ده‌کات و به‌ وینه‌ی نه‌و لافاو‌ه‌ی که ده‌پ‌رات تا ده‌پ‌ژیته‌ شوینی دیاری ک‌را‌وی خ‌و‌ی، نه‌میش به‌ره‌و ئامانجه‌کانی ده‌پ‌رات هه‌تا پ‌یان ده‌گات و، له‌ شوینی خ‌و‌ی‌دا چیژ و له‌زه‌ت له‌ هه‌موو کرد‌ه‌وه‌کانی چه‌شنی: "نوێژ و زه‌کات و چه‌ج و جیهاد"‌ی وه‌رده‌گریت. ته‌نانه‌ت نه‌و که‌سانه‌ی که په‌ی به‌ له‌زه‌ت و خ‌وشحالیی نه‌م شتانه‌ نایه‌ن به‌ سه‌رسامی په‌وه‌ ده‌پ‌ران‌ه‌ نه‌م مرۆفه‌ یاخود به‌ "شیت" نا‌وی ده‌به‌ن! تا‌وا‌ی لێ دیت نه‌ترسانی نه‌و که‌سه‌ له‌ مردن و، سه‌خواه‌تی له‌پ‌اده‌به‌ده‌ری نه‌و ده‌بیت به‌ و‌یردی سه‌ر زمانی خه‌لکی، ته‌نانه‌ت کاره‌کانی پ‌و‌ژانه‌ی و ازه‌هینانی له‌ چیژ و له‌زه‌ته‌ تایه‌تی‌یه‌کانی خ‌و‌ی به‌ کاری ده‌راسا(خ‌ارق) له‌ قه‌ل‌ه‌م ده‌دریت.. هه‌موو نه‌مانه‌ی بۆ نه‌ج‌ام ده‌دریت چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ پ‌ینگایه‌کی بۆ ئاسان کرد‌وه‌ که به‌ره‌و پ‌یش‌تری ببات..

به‌لام به‌ پ‌نجه‌وانه‌ی نه‌مه‌وه‌، واته‌ گه‌ر مرۆف ره‌زیلی بکات و هه‌یج شتیک به‌ ک‌س نه‌دات، با باش بزانی‌ت که هه‌یج شتیک نادریت به‌ که‌سیک که نه‌به‌خشیت و شت به‌ ک‌س نه‌دات! خ‌و نه‌ گه‌ر بیدایه‌، نه‌وا‌خوا‌ی گه‌وره‌ش ده‌ی‌دای و پ‌نی ده‌به‌خشی.. ئایا چیی پ‌نی ده‌به‌خشی؟! دیاره‌ "حوسنا" واته‌: "عاقیبه‌ت خ‌یری"‌ی پ‌نی ده‌به‌خشی..

جا نه‌و که‌سه‌ی نه‌بیه‌خشی و خ‌و‌ی به‌ ده‌وله‌مند زانی، واته‌ له‌ ناخی ده‌روونی خ‌و‌ی‌دا "بوون"‌ی خ‌و‌ی ده‌بینی و وا‌ی داده‌نا که پ‌یوستی به‌ خوا‌ی گه‌وره‌ نی‌یه‌، له‌ کاتی‌ک‌دا که ده‌بوو "بوون"‌ی نه‌وی ب‌بینایه‌ و پش‌تی پ‌نی بیه‌ستایه‌.. به‌ واته‌یه‌کی ت‌ره‌و ک‌و قاروون له‌ خ‌و‌ی بابی ب‌یت که و‌ت‌بو‌ی: ﴿إِنَّمَا أُوتِیْتُ عَلٰی عِلْمٍ عِنْدِی﴾ (القصص: ٧٨).. هه‌ره‌و هه‌ا‌ت‌و‌چ‌و‌ی مز‌گه‌وت به‌ ک‌ونه‌په‌رستی له‌ قه‌ل‌ه‌م بدات و به‌ چا‌وی سووک پ‌روانیته‌ نه‌هلی مز‌گه‌وت و.. "حوسنا" واته‌ خوا‌ه‌نی ناوه‌ جوانه‌کان - که خوا‌ی گه‌وره‌یه‌ - به‌ درۆ ب‌خاته‌وه‌ و.. باوه‌ر به‌و پ‌نجه‌مه‌ره‌ خ‌وشه‌ویسته‌ ﷺ نه‌کات که تیشک‌و‌ی دره‌وشانه‌وه‌ی ناوه‌ جوانه‌کانه‌ و.. بایه‌خ به‌و قورئانه‌ پ‌ی‌و‌ژه نه‌دات که پ‌روونکه‌ره‌وه‌ی نه‌زه‌لیی دره‌وشانه‌وه‌ی ناوه‌ جوانه‌کانی خوا‌یه‌.. نه‌و که‌سه‌ی نه‌مه‌ حالیه‌تی، پ‌ینگای سه‌ختی ده‌خ‌ریته‌ پ‌یش. له‌وانه‌شه‌ هه‌ندی جار ژبانیک‌ی ئایینی وه‌ک نوێژکردن و پ‌و‌ژوو گرتیشی ب‌یت، به‌لام به‌ ب‌یزاری و ته‌مه‌لی‌یه‌وه‌ ب‌یانکات و چه‌زه‌ نه‌کات له‌ناو پ‌نخه‌ف و نوینه‌ که‌ی‌دا یته‌ ده‌ره‌وه‌ بۆ نوێژی به‌یانی. ئه‌جا تا به‌م جو‌زه‌ کات و ژبانی لێ پ‌روات له‌ نه‌ج‌ام‌دا وا‌ی لێ دیت که جه‌ماعه‌ت و خوا‌په‌رستیش واز لێ ده‌هینیت، ته‌نانه‌ت هه‌ندی جار که فه‌رمانیکی خواوه‌ند له‌ به‌رده‌م خ‌و‌ی‌دا ده‌بینته‌وه‌ به‌ وینه‌ی

کە سێکی لێ دیت کە ببوریتەو، بە پێچەوانەی ئەوێ لێی داوا کراوە پەفتار دەکات و، لە دەمی بچوو کترین تە کلیفی خواوەنددا بیزاری پیشان دەدات، چونکە رینگای سەختی خراوەتە پیش. ئەو کەسێ کە ئەمە حالیەتی کت و مەت وەک کە سێک وایە کە بە کۆتێکی قورسەو بە سەر چیاوەک سەر بکەوێت، وەک ئەم ئایەتە پەرۆزە وەصفی کردووە: ﴿سَأَرْهَقَهُ صَعْدًا﴾ (المذثر: ١٧).

بەلێ، هەندێ کەس هەن کانی "خەلووز" دەدۆزنەو و بەردەوام بە دواپشی دا دەگەڕێن.. هەندێ کەسێ تریش کانی "زیو" .. هەندێکی تر "مەس" .. هەندێکی تر "زێر" دەدۆزنەو، بەلام گەلێ کەسێ دیکەش هەن کە نوقمی ناو "زێر" بە چەپەلە کان" دەبن! ئەو شتانەی کە رینگا بۆ مەرۆف ئاسان دەکەن، بریتین لە: پارێزگاریی دڵساغی و، دەست بەردار نەبوون لە راستگویی و راستی (الصدق) و، ڕوو کردنی ئەواوەتی ڕووەو خوای گەورە و، بەخشین لە پێناوی دا و، چاوەڕوانیی گێراوون (الإستجابة) لە لایەن خواوەندەو و، باوەڕهێنان بە ناوە جوانە کانی و، دوورەپەریزیی ئەوێ کە مەرۆف پێی واییت پێویستی بە خوانی یە و، بە ویستە لاوازه کە و، زانستە کەمە کە یەو بەخۆی نەنازێت و، باوەڕی واییت کە هەموو شتیکی لە لایەن خواوەندەو پێی بەخشاوە و، خۆی و سامانیشی لە پێناوی خوای گەورەدا بەخت بکات..

بەلێ، ئەمانە هەندێک لەو شتانەی کە رینگا بۆ مەرۆف ئاسان دەکەن. هەر کرداریکی پێچەوانەی ئەمانەش بە ڕادەیهک رینگا لە مەرۆف سەخت و دژوار دەکەن کە نەتوانێت پێی دا تێپەڕێت.

حەزەرەتی عەلی - خوای لێ ڕازی بێت - کە ئەم فەرموودەیه ڕیوایەت دەکات، دەفەرموێ: دواي ئەوێ کە هاوێلە کان ئەم فەرموودەیهیان لە پێغمەبەر ﷺ بێست، لە خواپەرستی دا گەیشتنە پلەیه کی بەرز و، چاکیان لێ کرد بە لادا و بە ڕۆژ و بە شەو خەریکی خواپەرستی دەبوون. بەو واتایە کە تێگەشتن ئەوێ: مەرۆف هەر رینگایەک بگرتە بەر دەگاتە کۆتایی ئەو ڕێیە. واتە هەر کە سێک هەنگاو بنیست و بڕوات، لە ئەنجامدا هەر دەگات.

بەلێ، هاوێلە کانی پێغمەبەر ﷺ بەم جۆرە لە "قەدەر" گەیشتبوون. خۆ ئەم چەشنە ئێمانە هەرگیز مەرۆف بەرەو تەمبەلی ناداتە بەر، بەلکو ڕووەو کار و تێکۆشانی بەردەوام هانی دەدات. چونکە ئەو هاوێلە بە باشی تێگەیشتبوون ئەوێ کە: هەر رینگایەک بگرتە بەر ئەوا ئەنجام و کۆتایی ئەو رینگایەمان بۆ تەقدیر کراوە، بۆیه هەمیشە تێدەکۆشان تا کو بگەنە ئەنجام و دوا قوناغی ئەو ڕێیە.

ئوه‌تازهره‌رمه‌ندی بۆ ئه‌وانه‌یه‌ که رڤی مزگه‌وتیان نه‌گرتوه‌ته‌ به‌ر و سوژده‌یان بۆ خ‌وای گه‌وره‌ نه‌به‌ردوووه‌ و به‌ رڤی ئیمانداران‌دا نه‌رۆشتوون و هه‌موو کات و جه‌ژنه‌ کان‌یان له‌ چایخانه‌ و مه‌لها و مه‌یخانه‌ کان‌دا به‌سه‌ر ده‌بن. رڤی ئهم‌ جه‌وره‌ که‌سه‌نه‌ رڤی گو‌م‌رایی‌یه‌ و ئه‌نجام و کۆتایی‌یه‌ که‌شی بریتی‌یه‌ له‌ "سه‌قه‌ر"<sup>(١)</sup>.

سو‌پاس و ستایشی‌کی زۆر و له‌ژماره‌به‌ده‌ر بۆ خ‌وای گه‌وره‌ که‌ رڤی ئیسلامی بۆ ئاسان کردین و خستینه‌ سه‌ر رڤی مزگه‌وت، به‌ وینه‌ی ئه‌وه‌ی که‌ شه‌و‌غی له‌سه‌ر گه‌لا ناسکه‌ کان‌داناوه‌، دل‌یشمانی کردوو‌ه به‌ ئا‌وینه‌یه‌کی پرووناکی‌ده‌ره‌وه‌ی نو‌وره‌کانی قورئانی پیرۆز که‌ خۆری هه‌موو خۆره‌ کانه‌ و، به‌ فه‌زل و به‌خشایشی خ‌ویشی نیعمه‌تی شو‌ین که‌وتنی پ‌ی‌غه‌مبه‌ره‌ ئازیز و خ‌وشه‌ویسته‌ که‌ی خ‌وی ﷺ پ‌ی به‌خشیو‌ین. هه‌ر له‌وه‌ خوا‌یه‌ش ده‌پار‌ینه‌وه‌ که‌ نیعمه‌ته‌ که‌مان بۆ ته‌واو بکات و به‌رده‌وامی نیعمه‌ت و شو‌کرانه‌ی نیعمه‌ت‌یشمان پ‌ی به‌خشیت.

٥) حه‌زه‌رتی عب‌دالله‌ی کوری عه‌مری کوری عاص - خ‌وایان ل‌ی رازی بی‌ت - ده‌گ‌یرته‌وه‌ و ده‌فه‌رمو‌ی: "جار‌یک‌یان پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ها‌ته‌ ده‌ره‌وه‌ بۆ لامان و دوو کت‌ی‌ب‌یشی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو. فه‌رمو‌ی: ده‌زانن ئهم‌ دوو کت‌یبه‌ چ‌ین؟ عه‌ر زمان کرد: نه‌خ‌یر ئه‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا! مه‌گه‌ر خ‌وت پ‌یمان ب‌لی‌یت. پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ده‌ستی راستی فه‌رمو‌ی: (ئهمه‌ کت‌یبه‌که‌ له‌ لایه‌ن په‌روه‌ردگاری هه‌موو جیهانه‌ کانه‌وه‌، ناوی ئه‌ه‌لی به‌هه‌شت و ناوی باوک و ت‌یره‌ و عه‌شره‌ته‌ کان‌یشیانی ت‌ی‌دایه‌، پاشان مۆر له‌ ئاخ‌ره‌ که‌ی نراوه‌؛ نه‌ لی‌یان زیاده‌ کر‌یت و نه‌ هه‌ر گ‌یز لی‌شیان که‌م ده‌کر‌یت). ئنجا سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ده‌ستی چه‌پ‌یشی فه‌رمو‌ی: (ئهمه‌ش کت‌یبه‌که‌ له‌ لایه‌ن په‌روه‌ردگاری هه‌موو جیهانه‌ کانه‌وه‌ ناوی ئه‌ه‌لی دۆزه‌خ و ناوی باوک و ت‌یره‌ و هۆزه‌ کان‌یشیانی ت‌ی‌دایه‌ و، پاشان مۆر له‌ ئاخ‌ره‌ که‌ی دراوه‌؛ هه‌ر گ‌یز که‌سیان ل‌ی زیاده‌ و که‌م نا‌کر‌یت). ها‌وه‌له‌کانی عه‌رزبان کرد: ئه‌گه‌ر هه‌موو شت‌یک بر‌ایته‌وه‌ و کۆتایی پ‌ی ها‌ت‌یت ئیتر ئه‌ی پ‌ی‌غه‌مبه‌ری خوا کرده‌وه‌ کا‌ئمان بۆچی بکه‌ین؟! فه‌رمو‌ی: (راست بن و خ‌ۆتان له‌ کرده‌وه‌ی چاک نزیک ب‌خه‌نه‌وه‌، چونکه‌ مرۆفی به‌هه‌شتی هه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی کر‌د‌یت له‌ ئه‌نجام‌دا به‌ کرده‌وه‌ی ئه‌ه‌لی به‌هه‌شت کۆتایی به‌ کرده‌وه‌کانی ده‌ه‌یتر‌یت. ئه‌ه‌لی دۆزه‌خ‌یش، با‌ه‌ر کرده‌وه‌یه‌کی ئه‌نجام‌دا‌یت، له‌ کۆتایی‌دا به‌ کرده‌وه‌ی ئه‌ه‌لی دۆزه‌خ دوا‌یی به‌ کرداره‌کانی ده‌ه‌یتر‌یت). پاشان پ‌ی‌غه‌مبه‌ر ﷺ ده‌سته‌کانی راته‌کاند و ئه‌و دوو کت‌یبه‌ی لادا و، ئنجا فه‌رمو‌ی: (خ‌وای گه‌وره‌ له‌ کاری به‌نده‌کانی بو‌وه‌ته‌وه‌ و،

(١) ئه‌و و اتایانه‌ی که‌ لهم‌ پر‌گه‌یه‌ی سه‌ره‌وه‌دا ها‌تن ئاما‌ژهن بۆ ئایه‌ته‌کانی (٢٦-٣٠) ی سو‌وره‌تی "الم‌دثر".

تاقمیکیان لە بەهەشت و تاقمیکیان لە دۆزەخدا<sup>(۱)</sup>.

وا ھەول دەدەین ئەم مەسەلە بە پرۆوداویک پروون بکەمەووە کە خۆم دیومە و تیا ی دا  
ژیاوم:

لای سەری خۆشەوێستیکمەووە ئامادە بووم کە بە دەم نەخۆشیی "مۆمکردنی  
جگەر" (تشمع الکبد) ھوێ گێانی دەدا. لەتاو زۆری ئازار پێچی دەدا و زمانیشی ھێندە  
ناوسا بوو کە لەناو دەمی دا ھەل نە دەسوور! بەلام زانیم شتێک دوو پات دە کاتەووە، کە  
گوێی خۆم لێ نزیك خستەو ھەستم کرد و ھەک بلیی دلی لە بریی زمانی دە یوت: "لا  
إله الا الله!" چونکە بە ژیا نی غەریبی دە ژیا و لەو غەریبی بەش دا گرفتاری نەخۆشی یەك  
بوو بوو کە ئومید وایە پلە ی شەھادەتی دەست بخت. لەو کاتەش دا خۆشەوێستانی  
دەورەیان لێ دا بوو ھەموویان دوای خیریان بۆ دە کرد. و ھەک بلیی خوای گەورە  
ھەموو ھۆکاریکی چوونە بەھەشتی بۆ ئامادە کرد بوو. ئەو بوو لە دەمی  
جی بەجی کردنی فەرز ی حەج دا نەخۆش کەوت و، کە گەر پلەو پێش ئەو ی چاوی بە  
خزمە کانی بکەوێت، یە کسەر لە خەستەخانە ی "ئیزمیر" دا خستیان. ئەم مرۆفە  
دەستکەوتیکی گەورە چاوەروانی بوو، ھەر چەندەش لە پوالتە دا بە مەزلووم و داماو  
پێش چاوە دە کەوت. (من خۆم بە پێی پوالتە ی حالی شاھەتیی ئیمانی بۆ دە دەم و، گەر پێم  
پێ بدەیت ئامادەم لە پۆزی قیامەتیش دا ھەمان شاھەتیی بۆ بدەم).

بەلێ، گەر مرۆف ئەھلی بەھەشت پێت، خوای گەورە بە کردەو ی ئەھلی  
بەھەشت کۆتایی بە کردەو کانی دەھێنێت. بەلام گەر وا نە پێت ئەو اعاقیبەتی بە  
پێچەوانە ی ئەو ی یە کەمەووە دە پێت. لە خوای گەورە دە پارێنەووە کە نا ئومیدی  
کردەو ی چاکمان نە کات و کردەو ی ئەھلی بەھەشتیشمان پێی بەخشیت. ئامین.

ئیمە باسی "وێستی مرۆف" و "بەدھێنانی کردەو کا ئمان لە لایەن خوای گەورەووە"  
کرد. لە راستی دا ئەو شتە ی کە ناوی "وێست" مان لێ ناوە نازانین حەقیقەتە کە ی  
چی یە، تەنانەت چۆنیی یە کە شتی سەبارەت بە ئیمە شتیکی نەزانراو، چونکە خواوەنی  
"بوون" یکی گۆرە یی یە نە ک دەرە کی. لە گەل ئەو ش دا ئەم وێستە ی مرۆف بوو بە  
مەر جیکی عادەتی بۆ بەدھێنانی کردارە کا ئمان لە لایەن خواوەندەووە. لەبەر ئەو و لەم  
پروووە گرنگیی بە دەست ھێناو...

بەلام ئایا ئەو ئەرك و کار مەندی یانە ی کە لە ئەستۆ ی وێستی مرۆف دان، چین؟  
ھەر و ھا پۆلیان لەو کردارە دا چی یە کە مرۆف دەیانکات؟ ئەمانە ھیچیان بە

تەواوەتی دەست نیشان نە کراون. بەلام ئەو شتە ی که دەتوانین بە دلتیایی یەوە دانسی پێدا بنیین بریتی یە لەو ی که: خوای گەورە یە کردەو و چاکە کائمان دەمانخاتە بەهەشت و، بە کردەو و خراپە کانیشتان بەرەو دۆزەخ - خوا بمانپاریزێت لێی - دەمانداتە بەر. چونکە هەر وە ک چاکە کاران بەهۆی "ویست" ی خۆیانەو دەبن بە شایستە ی چوونە بەهەشت، خراپکارانیش بە هەمان جۆر بەهۆی "ویست" ە کەیانەو دەڕۆنە دۆزەخ. وە ک لە نایەتە کانی (١٣-١٤) ی سوورەتی "الانفطار" دا هاتوو<sup>(١)</sup>.

بەلام نایا کاری مەرووف لەم خالەدا (واتە لە ویستی دا) چی یە؟ هەر وە ها ئەندازە ی دەست وەردانی لە خێر و شەردا چەندە یە؟ تا چەندەش دەبێت بەهۆی ئەو بەدیهێنانە ی که خواوەندی بەدیهێنەر ئەنجامی دەدات؟ هەموو ئەم پرسیارانە و پرسیارە کانی تری هاوچەشنیان بە ناچاری هەواڵە ی خواوەندی "علام الغیوب" دەکەین.

بەلام دەلێین: کتیبێک زووتر نووسراو و ئەم کتیبەش بە چەند شێو و جۆرنکی جۆراو جۆردا تێپەرێو، چونکە پیش بەدیهێنانی ئاسمانە کان و زەوی، نەخشە و پلانێکی گشتی پرێار دراو و نووسراو و، موقەددەراتی هەموو یە کێک بە ئەستۆیاندا هەلواسراو. ئێمە ناتوانین لە دەروە ی شتان و ڕووداو کەنەو بەر لە "خۆمان" و "ویستمان" بکەینەو، بۆ یە کاتی دەوتریت: "قەدەر" ئەوا ئێمە خۆمان و سەر جەمی ویست و ئارەزوو کانیشتان - بە واقعی - لە ناوەندی ئەو باز نە یەداین و لە گەل شتان و ڕووداو کەنداین. چونکە هەر شتێک پە یو نەدی بە ئێمەو بەبێت و لە ناوەندی ئەو ڕووداو نەدا بێت کە دێنە و جود، پابەندە بە ویستی خۆمانەو. هەر چەندەش ناتوانین پێوێرێک بۆ ئەو "ویست" ە دانین، بەلام هەر گیز گوتمان لە بوونی دا نی یە.

"قەدەر" بریتی یە لە ڕوانینی خوای گەورە لە ڕوانگە یە کی بەرزو وە بۆ هەموو شتێک - کە ویستی ئێمەش دەگریتەو - و بینینی "سەرەتا" و "کۆتایی" بە وێنە ی کاتی "ئێستا". قەدەر، بەم واتایە، جێی چەمکی "تبعیزال" و "جەبر" ی تیدا نایتەو. بەو واتایە کە هەموو ئەو کردارە ی پە یو نەدی یان بە ویستی ئێمەو هە یە، بە وێنە ی گشت ئەو کردارە ی تر کە پە یو نەدی یان بە ویستمانەو نی یە، هەر هەموو یان لای خوای گەورەو زانراون و تەقدیر کراون. بەلام ئەو کردەوانە ی بە ویستی خۆمان دەیانکەین - مەودای فراوانی یان هەر چەندەش بێت - مەیل و ویستی مەرووفی تیدا ڕەچار کراو و بەپێی ئەو ویست و مەیلە تەقدیر کراون.

وتمان خوای گەورە چەند نووسینیکی جۆراو جۆری هە یە. چونکە ئەو شتانە ی کە قەلەمی قەدەر لە "لەو حی مەحفووظ" دا نووسیونی، مەلایکەتە بەرێزە کان بە

(١) مەبەست ئەم دوو نایەتە: ﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ.



قه‌مه‌کانی خۆیان له به‌ری ده‌نووسمه‌وه. جا ئه‌م کتێبه‌یه‌ی که مه‌لایکه‌تان نووسییوانی هی هه‌ر که‌سه و به‌ ئه‌ستۆی خۆی دا هه‌لواسراوه. واته‌ هه‌موو کرده‌وه‌کانی سه‌رتاسه‌ری درێژایی ژبیانیان پێش ئه‌وه‌ی ڕوو به‌ده‌ن له‌م کتێبه‌دا نووسراون: له‌ کوێ و .. چۆن و .. که‌ی ئه‌نجام ده‌درێن. خۆ ئاشکرایشه‌ که "ویست" ی مرۆف له‌م نووسینه‌ جیانی‌یه، به‌لکو له‌ ناوه‌ندی‌دایه، واته‌ هه‌موو ئه‌و کرده‌وانه‌ی که له‌و کتێبه‌دا نووسراون مرۆف به‌ ویستی خۆی ده‌یانکات و پاشان مه‌لایکه‌تان ئه‌و کرده‌وانه‌ تۆمار ده‌که‌ن که ئه‌نجام دراون<sup>(١)</sup>. پاشان گه‌ر بێت و هه‌ردوو نووسراوه‌ که به‌راورد بکړین ئه‌وا وه‌کو یه‌ك ده‌رده‌چن. چونکه‌ ئه‌و کتێبه‌ی که له‌ لایه‌ن خواوه‌ندی عه‌لیم و خه‌بیره‌وه‌ نووسراوه، که زانیی ئه‌و هه‌موو شتیکی ناو بوونه‌وه‌ری گرتووه‌ته‌وه‌ و ئاگای له‌ هه‌موویانه، هه‌ر گیزاوه‌ر گیز پهنجه‌وانه‌ی ئه‌و کتێبه‌ ناییت که مه‌لایکه‌تان دوا ی ئه‌نجامدانی کرده‌وه‌کانی مرۆف تۆماریان کردووه. چونکه‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی پێشتر هه‌موو کرده‌وه‌یه‌کی مرۆف له‌ "زانین" ی خوای گه‌وره‌دا "زانراوه"، ئه‌وا هه‌موو ئه‌و کرده‌وانه‌ له‌ کتێبی یه‌که‌م‌دا نووسراون. به‌لام کتێبی دووه‌م له‌و کاته‌دا نووسراون که ئه‌و کرده‌وانه‌ ئه‌نجام ده‌ده‌ین. جا ئه‌م دوو کتێبه‌ ته‌نانه‌ت له‌ به‌جوو کترین پیتیشیان دا وه‌کو یه‌ك وان و له‌ یه‌ کتر ده‌چن! ئێمه‌ ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ به‌م جوژه‌ ده‌رده‌خه‌ین و جه‌ختی له‌ سه‌ر ده‌که‌ین، تا کو نه‌یین به‌هۆی هیچ تیگه‌یشتیکی هه‌له‌ و ناته‌واو.

یه‌ کێك له‌ ڕووه‌کانی ئه‌م نووسینه‌ له‌ شێوه‌ی عه‌هد و په‌یمانێك‌دا نووسراوه‌ که لی‌مان وه‌ر گه‌راوه‌ کاتی که‌ له‌ جیهانی "رُوح" یان جیهانی "میسال" یان جیهانی "گه‌ردیله‌ کان" دا بووین. ئێمه‌ هه‌میشه‌ له‌ ویجدانی خۆمان دا هه‌ست به‌ ڕه‌نگدان‌وه‌کانی ئه‌م نووسینه‌ ده‌که‌ین. ئه‌وه‌بوو خوای گه‌وره‌ ویستی وابوو که له‌ سه‌رووی کات و زه‌مانه‌وه‌ بپاریک‌ بدات و ئێمه‌ش به‌ "بلی" وه‌لامی ئه‌و بپاره‌ی خوای گه‌وره‌مان دایه‌وه. ئه‌م ئایه‌ته‌ پێڕۆزه‌ی خوازه‌وه‌ ئه‌م مه‌به‌سته‌مان بۆ ڕوون ده‌کاته‌وه:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلَ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ أَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ﴾ (الاعراف: ١٧٢-١٧٣).

که‌واته‌ مرۆف که‌ هێشتا له‌ پشته‌ی باب و باپیرانی دا بووه، یان هێشتا له‌ جیهانی "رُوح" دا بووه‌ و پێی نه‌ناوته‌ ناو زنده‌تۆو (حیوان منوی) وه، یان هێشتا له‌ جیهانی گه‌ردیله‌ کان دا بووه‌.. په‌مانی لێ وه‌ر گه‌راوه. له‌وانه‌شه‌ ئه‌م په‌مانه‌ی له‌ کاتی ڕۆشتی

ئاوی مەنی بۆ ناو ڕەحم و دروستبوونی ئاوەلمە بە فوو پێدا کردنی مەلایکەت، لێ وەرگیراییت. واتە دەگۆنچی ئەم پەیمانەی لە یەکیەک لەو مەنزڵ و قۇناغانەدا لێ وەرگیراییت کە مەزۇقیان پێدا تێ دەپەڕیت، یان لە هەموویاندا. شایەت لە سەر ئەمەش: مەزۇف خۆیەتی.. و یجدانیەتی.

ئایەتە پێرۆزە کە بە وشەی: ﴿رُبُّكَ﴾ ئاماژە بۆ گەلێ واتا دەکات. یەکیەک لەوانە بریتی بە لەوای کە: ئەو کەسە ی پێت دەگەییەت و بەرەو کەمال دەتداتە بەر و لە ماددە "ئەسیر" گەردیلەکانی و جوودت بەدی دەهێت و شتانی جووژیی تویشی پێک هێناوە، ئێجا پێکھاتوو کە نیشتی لێ بنیات ناوە.. ئەو کەسە کە لە دایک: "هیلکە و گەرا" و، لە باوک: "ئاوی مەنی" بەدی هێناوە و لە ناوەندی تێپەربوونت بە چەندین تاریکستانی یەک لە دوا یەکدا شوینی لەبار و گونجای بۆ ئامادە کردوویت، هەتا گەیانیدیە ئەوای بتوانیت لە ژینگە کە بێ هەوادا بە هەناسە دایک هەناسە بدەیت و بە خۆراکی ئەویش خۆراکی بۆ دابین کردیت و لە پێی خوینی دایکەتووە پاشەڕۆ زیادەکانی و جوودی خۆی لە کۆل کردیتووە.. ئەو کەسە کە دوا ی پێی برینی چەند قۇناغیکی دیاری کراو بەرەو پەلە بەرز "أعلى علیین" تۆی دایە بەر.. ئەو کەسە کە زیندە وەرانی تری پابەندی ناو سڕوشتی خۆیان کزد، کەچی تۆی - بە بۆنە "پەرورەدە" و پێگەیانندی خۆیەو - بە چەندین پەلدا بۆ لای خۆی سەرخستوو و دلێشتی بە ئیمان ئاوەدان کردووەتووە، تا کو ماددە و واتا و ناوەرۆکت تەواوەتی و کەمال بەدەست بهێنن. ئێجا بە کردووە چاکە کانت ڕوالتی دەروە و ناوەهشتی ڕووناک کردووەتووە، بۆ ئەو ڕینگاراستەش ڕێنمایی کردوویت کە دەتگەییەتە خزمەتی پێغمبەری سەردارمان حەزرتی محمد المصطفی ﷺ، و، چونە ژێر بانی پەرورەدە کە خۆی خۆشی بۆ دەستەبەر کردوویت، لە سەرووی هەموو ئەمانەشەو نیعمەتی ڕۆشتن و شوێنی هەلگرتن و پەرورەدی ئەو پێغمبەری ﷺ پێ بەخشوویت هەتا گەیانیدیە چلەپۆی پەلە و یلایت.. بەم جۆرە هەنگاو لە دوا هەنگاوی پێت دەگەییەت و پەرورەدگاریی خۆیت بۆ دەردەخات. جا ئەم پەرورەدگار (رب) هەمپەرەبانیە کە لە سەر تادا پەمانی لێ وەرگرتوویت و تۆی کردووە بە شایەت لە سەر ئەوای کە: هەر تەنھا خۆی پەرورەدگارە.

﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ (الاعراف: ١٧٢). ئایا شایەتی دەدەن کە هەر من پەرورەدگارم و جگە لە من هیچ کەسێک نی بە پەرورەدگاری ئەم بارودۆخ و کاروبارە تیکەلاوانە ییت و.. غەیری من هیچ کەس نی بە بتوانیت لە سەرەتا و کۆتایی دا هاسەنگی ئەم ڕووداوانە

رابگرىت .. جگە لە من كەسى تر نى يە ئەم مەروڧە بەھەشتى يەى لە گلىكى چى و پەر بەدى ھىنايىت كە تەنانت پىشى مەلا ئىكە تىش دەداتەو؟

بەو واتايەى كە ئەى گروى مەروڧ! ھەر لە تەوقى سەر تانەو تا پاژنەى پىتان سەر نىج بەدن و بۆى پروانن .. بىنن ئايا جگە لە من بەدھىنەرىك ھەيە بتوانىت لە سەر ئەم شىو ھەيە بەدپتان بەھىنىت؟ جگە لە من كەس ھەيە بتوانىت خۆى لەم كسارەدا ھەلبەتورىتىت؟ غەيرى من كەس دەتوانىت ئەم كەمالى بەدپەتەتەن پىن بىەخشىت كە لە جوانترىن شىو ە روخساردايە؟ ئايا سەيرى روخسارى دەم و چاوى خۆتان كىردووە كە ھىندە نىشانەى جودا كەرەو ەى تىدا دانراو لە مليارەھا مەروڧى تر جياتان بكا تەو، لە كاتىكدا كە ئەندازەى دەم و چاوى لە ئەندازەى يەك لەبى دەست تىن ناپەرپىت؟ ئايا كى دەتوانىت ئەم موعجىزانە بەدى بەھىنىت؟ خۆ تەنانت خەتى سەر پەنجە كانى مليارەھا كەس لە يە كتر جيايە، جا كى دەتوانىت ئاوالە يە كيان جيا بكا تەو؟

بەم جۆرە، دواى ئەو ەى كە خواى "پەرورەدگار" پرونى دەكاتەو بۆ خەلىكى كە ھەر تەنھا خۆى پەرورەدگارە، دەچىت خۆيان دەگرىت بە شايت لە سەر ئەم پەرورەدگارىيە و دەفەر موى: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾؟ خۆ ئەو شتەى پرسىارە كەى ئاراستە كراو، ھەرچى يەك بىت: رۆح بىت، يان گەردىلە كان، يان مەنى، يان ئاومەى ناو رەھمى داىك، يان ماددەى ئەتىر .. وەلام تەنھا ھەر: ﴿بَلْسَى﴾ يە! واتە: بەلنى ئەى پەرورەدگار! ھەر تەنھا تۆى پەرورەدگارى راستەقىنە و جگە لە تۆ كەسى تر نى يە پىمان بگەيەنىت و بەرەو كەمال بمانايت.

بەم جۆرە، ئەم شايتەى يە لەناو "ويجدان"دا تۆمار دەكرىت و دەنووسرىت و بە چەشنىك تىاى دا جىگىر دەبىت كە ھەر گىز نەتوانرىت بىسرىتەو.

پىغەمبەرى خۆشەويست ﷺ ئاماژەى بۆ ئەم نووسىنە كىردووە لەو فەرموودەيەى دا كە فەرموويەتى (كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، ثُمَّ أَبْوَاهُ يَهُودَانِيهِ أَوْ نَصْرَانِيهِ أَوْ يَمَجَّسَانِيهِ)<sup>(۱)</sup>.

بەلنى، ھەموو كەسنىك لە سەر فىطرەت لە داىك دەبىت. ويجدانى ئامادەيى تىدايە بۆ پىمان ھىنان بە خواى گەورە و، بە وىنەى لا پەرەيە كى سببى يە كە ھىشتا ھىچ شتىكى تىدا نەنووسراو و ئامادەى ئەو ەيە كە خاوتىترىن دەستەواژە، يان پارچە شىعەرىكى تىدا بنووسرىت كە ژىرىي مەروڧى تىدا سەرسام بىت. بەلنى بەم جۆرە لە داىك دەبىت .. بەلام دواى ئەمە چى پروو دەدات؟ ئەو پروو دەدات كە لە لايەن نزيكترىن كەسى وەك باوك و

(۱) البخارى: الجناز ۹۳، أبو داود: السنة ۱۷، الترمذى: القدر ۵.

دايک و مام و خال، بەتکۆ لە لایەن دوورترین کەسیشەوە، کاری تێدەکرێت و دەیکەن بە جوولە کە یان گاور یان مەجووس. خۆ گەر ئەو دەستەواژانە بە کار بهێتین کە لەم سەر دەمەدا پرەویان هەیە، دەتین: هەموو ئەوانە ئەم کەسە لەدایکبوو خاوەنە بەرەو باوەشی شیوعییەت و ماسۆنییەت و سەرمايەداری و ... هتد دەدەنە بەر. واتە هێندە کاریگەری یان لەسەری دەییت کە ئەنانەت لە ئایینی خۆی گەورەش دووری دەخەنەو و بەرەو جۆرەها ڕینگای تری دەبەن و چەپەلتی دەکەن.

هەموو خاوەن فێطرەتییکی ساغ لە وێژدانی خۆی دا دەنگی ئەم شایەتی یە دەییستیت لە سەر پەرەوێ دگاریتیی خۆی گەورە.. ئێمە لە یەک بە یەکی لاپەرەکانی قەوارە و بوونی خۆمان دا هەست بەم پەمانە دەکەین. هەر لەبەر ئەمەشە کە: "و یجدان" بە یەکی کێک لەو چوار بناغە گشتی و سەرەکی یە دادەنێن کە بەدیهێنەری خۆمان پێ دەناسین و، هەر لە خۆی دا بە بەلگە یەکی سەر بەخۆی وەر دەگرین لەسەر بوونی خۆی گەورە<sup>(١)</sup>.

بە ئێ "گەردوون" کێتییەکە بە خۆی گەورە ناسنامان دەکات.. بە هەمان جۆر "قورئانی پێرۆز" ییش کێتییکی ترە و خاوەندەمان پێ دەناسیت.. "پێغەمبەر" ی خۆشەو یستیشمان ﷺ بەلگە یەکی گۆیای خاوەن گوفتارە بۆ ناسینی ئەو خاوەندە ڕێنماییمان دەکات.

جگە لەمانەش کێتییکی تر هەیە کە دەنگی نی یە و هەر گیز درۆش ناکات، بەلام لە قولایی ناخمانەو دەنگی دیت - هەر وەک "کانت"<sup>(٢)</sup> و "بریگسۆن"<sup>(٣)</sup> و فەیلەسووفەکانی تری هاوچەشنیان ناسینی خوا دەگێرنەو بەو دەرەو ی کێتیب و سڕوشت و بیرەکان - جا ئەم کێتیب بریتی یە لە: "و یجدان".. لەم شایەتە راستگۆیەکی کە هەمیشە زمانی بە وشە ی: ﴿بلی﴾ تەر و شیرین و پاراو و بەلگە یەکی هێندە ڕوونە

(١) ڕوانە کێتیی: "راستی ئەو حیدیان ئەو حیدی راستەقینە" ل ١٦٣-١٦٦. (وەرگیر)

(٢) (عەمانوئیل کانت): فەلسەووفیکی ئیمانداری ئەلمانی یە. لە نێوان سالاەکانی: (١٧٢٤-١٨٠٤ ز) دا ژیاو. لە بواری فەلسەفەدا نووسینەکانی یشکەش کردووە. هەستی ناوناخی مەرۆف (وجدان) ی کردووە بە بەلگە لەسەر بوونی خۆی گەورە. بۆ زیاده شارەزا بوون لە بۆچوونەکانی ئەم فەیلەسووفە لەم ڕووە ڕوانە کێتیی: (قصة الإيمان بين الفلسفة والعلم والقرآن) ل ١٦٠-١٧٤. (وەرگیر)

(٣) (هینری لوی بریگسۆن): فەیلەسووفیکی فەرەنسی یە. سالی (١٨٥٩ ز) لە پارێس لەدایک بوو. دوا ی ئەو ی کە ماوێەکی ژبانی لە بواریەکانی بیرکاری و زانستە سڕوشتی یەکان دا بەسەر بردووە ئنجا ڕووی کردووەتە بواری "فەلسەفە" و گەلێ کێتیی تێدا داناو کە یە کێکیان ناوی: (سەرچاوە ی نایین و ئەخلاقی) و بە دوا قۆناغی فیکری ی ئەم فەیلەسووفە دادەنرێت. سالی (١٩٢٨ ز) خەلاتی نۆبێلی وەرگرتوو. سالی (١٩٤١ ز) کۆچی دوا یی کردووە. بۆ زیاده شارەزا بوون لە بۆچوونەکانی ئەم فەیلەسووفە لەم ڕووە ڕوانە کێتیی: (قصة الإيمان بين الفلسفة والعلم والقرآن) ل ١٧٤-١٨٠. (وەرگیر)

له‌سه‌ر خ‌وای گه‌وره که هه‌ر که‌سه‌نک په‌یی پی بیات و له ناخی خ‌وای دا هه‌ستی پی بکات پی‌ویستی به هیچ به‌لگه‌یه کی تر نامینیت. سه‌روتن و دلنیاپی ئه‌م و یج‌دانه‌ش ته‌نها له‌وه‌دایه که خ‌وای گه‌وره بد‌وزینه‌وه.

به‌م جو‌ره، هه‌موو که‌سه‌نک که له دایک ده‌بیت ئه‌م شایه‌ته‌ی له گه‌لدایه.  
له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که ئیمه پیمان باشه به‌م واتایه له: "مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ"<sup>(۱)</sup>  
تی بگه‌ین. واته هه‌ر که‌س له زمانی و یج‌دانی خ‌وای تی بگات، ته‌وا خ‌وای گه‌وره‌ش ده‌ناسیت و پیی ناشنا ده‌بیت.

"نیازی میسری"<sup>(۲)</sup> له شیعرنک دا به‌م واتایه‌ی خ‌واره‌وه ئه‌و بو‌چوونه‌ی ده‌ر برپوه که تیای دا ده‌لیت:

(به سه‌ری رووت و پیی په‌تی له ده‌شت و ده‌ر و چ‌ولایی و بیابانه‌کان دا ته‌نیا به د‌وای ئه‌ودا ده‌گه‌رام، به‌لام که په‌رده له نیوان دا لادرا، بینیم ئه‌وه‌ی من به د‌وای دا عمو د‌الم له‌ناو ناخی و یج‌دانی خ‌وم دا دانراوه)<sup>(۳)</sup>

ئه‌م بیر به‌م به‌یتانه‌ی نیازی میسری گه‌یشته‌ چ‌له‌ب‌ژه. ئه‌وه‌بوو ملیونه‌ها که‌س له ئه‌ولیاپان به‌رینمای ئه‌م کتیبه‌ پر له نه‌ینی په‌ی "ویج‌دان" چه‌ندین ماوه‌ی پی ک‌وتایی و یه‌ک له د‌وای یه‌کیان بری.

ئه‌م گ‌ۆشه‌ مه‌زنه‌ی لایه‌نه په‌روه‌ر د‌گاری به‌ ناسکه‌ که‌ی ناو ناخی خ‌ومان، که پیی ده‌لین "ویج‌دان"، هه‌ر هینده‌ی به‌ پیناسه‌ که‌یه‌وه - که هه‌موو گر‌ی ک‌ویره‌یه‌ک ده‌کاته‌وه

(۱) قال ابن تیمیة موضوع، و قال النووي قبله ليس بثبت وذكر بعض الأصحاب أن الشيخ عبي الدين (بن عربي) قال: هذا الحديث وإن لم يصح من طريق الرواية فقد صح عندنا من طريق الكشف. وفي أدب الدين والدنيا للماوردي عن عائشة (رضي الله عنها) سئل النبي ﷺ من أعرف الناس بربه؟ قال: أعرفهم بنفسه. كشف الخفاء ۲۵۳۲.

(۲) نیازی میسری: (۱۶۱۸-۱۶۹۴ز) زانا و شاعیرنکی زاهیده، له گ‌ونل‌یک‌ی سه‌ر به‌ پارێزگای "مه‌لتیبه‌"ی ک‌وردستانی تورکیا له‌ دایک بو‌وه. خویندنی له "ئه‌زه‌ر" ته‌واو ک‌ردووه، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش پیی وتراوه: "میسری". که له‌ میسر گه‌راوه‌ته‌وه ده‌ستی ک‌ردووه به‌رینمای موسلمانان له‌ یه‌کیک له‌ ق‌وتابخانه‌کانی ئه‌م کاته‌ی ئه‌سته‌مبو‌ول‌دا، هه‌ر له‌ویش ته‌ریقه‌تی "خه‌لوته‌ی"ی دامه‌زراندووه که پ‌ییشی ده‌وتریت: "ته‌ریقه‌تی نیازی" و "ته‌ریقه‌تی میسری". جگه‌ له‌ "دیوانی شیعر" و "مه‌ک‌ووبات"ه‌ که‌ی، چه‌ند به‌ره‌مه‌نکی تری هه‌یه‌ وه‌ک: "موائد العرفان"، "عوائد الإحسان"، "هدایة الإخوان". (وه‌ر گ‌ێڕ)

(۳) هه‌ر به‌م واتایه "حافظی شیرازی"ش وت‌وویه‌تی:

سالها دل طلب جام‌جم از ما می‌کرد  
آنچه خود داشت ز یگانه‌نما می‌کرد  
گوهری کز صدف ک‌ون و مکان بیرون بود  
طلب از گ‌م‌شدگان لب‌ دریا می‌کرد!  
بر‌وانه: (دیوان حافظ شیرازی) ص ۱۰۶ چاپ: کتاب‌روشی اسلامیة - ته‌ران - ۱۳۲۷ ه‌.ش. (وه‌ر گ‌ێڕ)

- لە دلمان دا دەبوو ژێتەو، یە کسەر دەبینن بەهەشت خۆی پیش چاوە دەخات و بۆن و بەرامە کە ی بەسەرمان دا هەل دەکات بە رادەیهک کە هەست دەکەین و دەبینن: جیلوهی حوزووری ئیلاهی تیدا بەرجەسته بوو. هەر وەك لە هەمان کات دا هەست بە نەفرت دەکەین لە دۆزەخ و هەر کردارێک مەروە دۆزەخ بیات. ئەم نەفرتەش ڕۆژ لە دوا ی ڕۆژ زیاد دەکات تا "و یحیدان" وای لێ دیت دەیتت بە رابەرێک و دەستمان دەگریت و بۆ هەموو گۆشەیه کی گەردوونمان دەبات و اتا کانی هەموو شتیکی ناو گەردوونیش دەخاتە پیش چاوە کائمان.

جا هەر مەروئیک کە دیتە دنیا ئەم بەلگەیهشی لە گەلدا یە کە دەیکەیه ئیتە بەرزایی و چلە پۆپە کان. بەلام ئەو بێ ئاگایە کە نوقمی ماددە بوو و لەناو ئەزموونگە کان دا بە دوا ی خوا ی گەورە دا دەگەریت و گوپی خۆی لە دەنگی "و یحیدان" دەئاخینیت و تەنانت هەر و یجدانیشی ناخاتە کار، تا ئەو و یجدانە ی وای لێ ها توو کە چەپەل بوو و پوو کاو تەو ه.. ئەو کەسە، بێ هیچ گومانێک، لە حەقیقەتی ئەم بەلگەیه تی ناگات و ناتوانیت سوودی چاوەروان کراوی لێ ببینیت.

ئایەتی پیرۆزی: ﴿الستُ بربکم﴾ گەلێ حەدیشی پیرۆز ڕوونیا ن کردووە تەو ه کە لە نزیکە ی سی کەسی هاو لە بەرێزە کانسو ه ڕیوایەت کرا و، ئەم سەردارانە مان هەندیکیان: ئیمامی عەلی و، ئەبو سەعیدی خودری و، سوراقە ی کور ی مالیک و، حەزرتی عائیشە ی دایکمان و، عەبدالله ی کور ی زوبەیر و، عەبدالله ی کور ی عەبیاس و، عەبدالله ی کور ی مەسعود و، عەبدالله ی کور ی عەمر، خوا یان لێ رازی ییت. وائەم حەدیتە یان لێ باس دەکەین:

حەزرتی عومەری کور ی خەتتاب دەفەرموی: گویم لێ بوو لە بارە ی ئەم ئایەتەو ه پرسیار لە پیغمبەر ﷺ کرا. ئەویش فەرمووی: (خوا ی گەورە حەزرتی ئادەمی دروست کرد و ئنجا دەستی بەسەر پشتی دا هینا و وەچەیه کی لێ هینایە دەر و فەرمووی: ئەمانەم بۆ بەهەشت دروست کردووە و ئەوانیش کردووە ی ئەهلی بەهەشت دەکەن. پاشان دەستی بەسەر پشتی دا هینا و وەچەیه کی تری لێ هینایە دەر و فەرمووی: ئەمانەم بۆ دۆزەخ دروست کردووە و ئەوانیش کردووە ی ئەهلی دۆزەخ دەکەن).<sup>(۱)</sup>

لە ڕیوایەتە کە ی "توبە ی کور ی کەعب" دا سەبارەت بەم فەرمایشتە ی خوا ی گەورە کە دەفەرموی: ﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ﴾... تا کۆتایی ئایەتە کە، پیغمبەر ﷺ فەرموویەتی:

(۱) موسەدە ی ئیمام ئەحمەد: ۲۷۲/۱. تەفسیری "ابن کثیر": ۵۰۳/۳.

(خوای گه‌وره نه‌وه‌ی ئاده‌می کۆ کردووه ته‌وه و کردوونی به "رۆح". پاشان فه‌زلی دان به‌سه‌ر به‌دیها‌تووانی تر دا و ئنجا خستیه‌ گو‌فتار و نه‌وانیش قسه‌یان کرد، پاشان عه‌هد و به‌یمانی لێ و هه‌ر گرتن و خو‌بیانی کرد به‌ شایه‌ت له‌سه‌ر خو‌بیان سه‌باره‌ت به‌ په‌روه‌ر دگاریشی خوا‌ه‌ند و فه‌رمو‌ی: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ نه‌وانیش له‌ وه‌لام دا و تیان: ﴿بلی﴾.. تا کۆتایی فه‌رمو‌وده‌ که<sup>(۱)</sup>.

٦) فه‌رمو‌وده‌یه‌کی تر هه‌یه‌یه‌ کێک له‌ هاوه‌له‌ مه‌زنه‌ کان رێوایه‌تی کردووه‌ که‌ پینغه‌مه‌هر ﷺ فه‌رمو‌ویه‌تی:

(الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ، وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِهَا)<sup>(۲)</sup>.

به‌لێ، "مار کس" شه‌یتانی‌که‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی ئاده‌میزاد دا، مرۆفایه‌تی له‌ پێ ده‌رده‌کات. بۆیه‌ هه‌ر که‌ له‌ سکی دایکی دا بووه، مۆری شه‌قاوه‌ت و به‌ده‌ختیی له‌سه‌ر دراوه‌..

رابه‌ره‌کانی سه‌ده‌ی یه‌سته‌میش وه‌ك: "حه‌سه‌ن به‌نا"<sup>(۳)</sup> و "سه‌یید قوتب"<sup>(۴)</sup> و نه‌وه‌

(۱) الفتح الرباني في ترتيب مسند الإمام أحمد بن حنبل الشيباني لأحمد عبدالرحمن البنا ۱۸/۱۴۶.

(۲) ر‌واه‌ الهیثمی فی جمیع الزوائد ۷/۱۹۳ و ر‌واه‌ البزار و الطبرانی فی الصغیر. و رجال البزار رجال الصحيح. (واته: به‌ده‌خت نه‌وه‌ که‌ سه‌یه‌ که‌ له‌ سکی دایکی دا به‌ده‌خت بووه، و به‌خته‌وه‌ریش نه‌وه‌ که‌ سه‌یه‌ که‌ له‌ سکی دایکی دا به‌خته‌وه‌ر بووه).

(۳) (حسن البنا): یه‌ کێکه‌ له‌ که‌سایه‌تی‌یه‌ ناوداره‌کانی بانگه‌وازی ئیسلام له‌م چه‌رخه‌دا. کۆری زانای مو‌حه‌ددینی میسری: (أحمد عبدالرحمن البنا)یه، له‌ سالی ۱۹۰۶ز له‌ دایک بووه. کۆلیجی (دار العلوم)ی قاهره‌ی ته‌واو کردووه. سالی ۱۹۲۸ز له‌ شاری ئیسماعیلیه‌ کۆمه‌لی (برایانی مو‌سلمان)ی دامه‌زراندووه‌ و پاشان له‌ قاهره‌ و شاره‌کانی تری میسردا چه‌نلین لقی تری بۆ نه‌وه‌ کۆمه‌له‌ کردووه‌ته‌وه. سالی ۱۹۴۸ز خۆی و کۆمه‌له‌ که‌ی له‌ جه‌نگی فله‌ستین دا به‌شداریی جه‌هادی جووله‌کیان کردووه. سالی دوا‌ی نه‌وه‌ له‌ ۱۲/۹/۱۹۴۹ز له‌ لایه‌ن ده‌ستینکی په‌نه‌انه‌وه‌ شه‌هید کرا. له‌ ولاته‌ عه‌ره‌یه‌یه‌کان و چه‌نلین شوینی تری جیهان دا بانگه‌وازه‌ که‌ی ب‌لا‌وه‌بووه‌ته‌وه‌ و بۆ ئێکێ له‌ به‌ره‌رچاوی بووه‌ له‌م ر‌ابه‌رونه‌ ئیسلامی‌یه‌ی ئیستای جیهان دا، جگه‌ له‌سه‌ر چه‌ند کتێب و نامیلکێه‌کی دوا‌ی خۆی به‌جێ هێشتووه‌ که‌ به‌ناو بانگه‌زێان یادداشت‌نامه‌یه‌ که‌ به‌ ناوی: (مذکرات الدعوة والداعية). (وه‌ر گێڕ).

(۴) (سه‌یید قوطب): نه‌دیپ و نو‌وسه‌ر و که‌سایه‌تی‌یه‌کی ئیسلامی ناوداری میسری‌یه. سالی ۱۹۰۶ز له‌ یه‌ کێک له‌ گونده‌کانی پارێزگای ئه‌سیوط له‌ دایک بووه. کۆلیجی (دار العلوم) ته‌واو کردووه. له‌ پێش دا‌له‌ لایه‌ن ده‌وله‌ته‌وه‌ بایه‌خێکی زۆری پێ دراوه، به‌لام که‌ له‌ سالی ۱۹۵۱ز پێوه‌نایی به‌ کۆمه‌لی (برایانی مو‌سلمان)ه‌وه‌ کرد هه‌لو‌ئێستی ده‌وله‌ت به‌رامه‌ری گۆرا و چه‌ند جارێک دوو چاری گرتن و نه‌شکه‌نجی ناو به‌ندێخانه‌کانی نه‌وه‌ سه‌رده‌مه‌ی میسر کرا، هه‌تا له‌ به‌رواری ۲۸/۸/۱۹۶۶ز دا فه‌رمانی له‌ سێداره‌دانی ده‌رکرا و شه‌وی دوا‌ی نه‌وه‌ له‌ سێداره‌ درا. گه‌لێ به‌ره‌مه‌ی دوا‌ی خۆی به‌جێ هێشتووه، به‌ناو بانگه‌زێان ته‌فسیری‌که‌ به‌

رابه‌ره‌ش که به‌ناو "سه‌عید"ه و به نازناو و کۆمه‌له‌که‌شی له تورکیادا رابه‌ریکی تابلیی مه‌زنه<sup>(۱)</sup> و، هاوچه‌شنه زۆره‌کانی تری ئهمانه، هه‌ره‌موویان، که هیشتا له سکی دایکیان‌دا بوون، به مۆری سه‌عاده‌ت و به‌خته‌وه‌ری شه‌ره‌فمه‌ند بوون.

به‌لێ، به‌خته‌وه‌ر و به‌دبه‌خت ئه‌وانه‌ن که هیشتا له سکی دایکیان‌دا بوون: "به‌خته‌وه‌ر" یان "به‌دبه‌خت" بوون. به‌لام ئهم نووسینه‌ پێش و هخته‌ی چاره‌نووسیان "ویست"ی مروفی تیدا ره‌چاو کراوه، چ لایه‌نی رقی و ئینکاری ئه‌و مروفه‌ بیت، چ سۆز و مه‌ردایه‌تی ئه‌و بیت.

(۷) له فهرمووده‌یه‌کی پێغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست دا ﷺ که هه‌ر دوو ئیمامی بوخاری و موسلیم ریویه‌تیان کردووه، ئه‌و گف‌ت و گۆیه‌ باس کراوه که له نیوان هه‌زره‌تی ئاده‌م و هه‌زره‌تی موسادا - علیهما السلام - پرووی داوه، و ئه‌و چاره‌نووسه‌ پێش و هخته‌ پروون ده‌کاته‌وه که ئیحه‌ خه‌ریکین باسی ده‌که‌ین:

"طاووس" - که زانایه‌کی دوا‌ی سه‌رده‌می هاوه‌له‌کانه - ده‌لێت: له ئه‌بوو هوره‌یره‌م بیست که ده‌بوت: پێغه‌مبه‌ر ﷺ فهرموویه‌تی: (گف‌ت و گۆیه‌که له نیوان ئاده‌م و موسادا پرووی دا. موسا پێی‌وت: ئه‌ی ئاده‌م! تۆ باو که‌مانی که‌چی نا‌ئومێد‌ت کردین و له به‌هه‌شت به‌ده‌رت نا‌ین! ئاده‌م پێی‌وت: ئه‌ی موسا! خ‌سوا‌ی گه‌وره‌ به‌ گف‌ت و گۆ

ناوی: (في ظلال القرآن) و که‌تێبه‌که به‌ ناوی (معالم في الطريق). گه‌لێ کتێب و لیکۆلێسه‌وه و بروانا‌مه‌ی زانکۆیی‌ش له‌ باره‌ی لایه‌نه‌ جۆراو‌جۆره‌کانی ژپانه‌وه‌ نووسراوه، فراوان‌ترینان تا ئێستا که‌تێبه‌که به‌ ناوی: (سید قطب من المیلاد إلى الإستشهاد) نووسینی: دک‌تۆر صلاح الخالدي. (وه‌رگێڕ).

(۱) مه‌به‌ست زانای گه‌وره‌ی کورد: بدیع الزمان مامۆستا سه‌عیدی نوورسی‌یه، که له‌ گوندی (نوورس)ی سه‌ر به‌ پارێزگای (به‌دلیس)ی کوردستانی تورکیا له‌ دایک بووه، و له‌ نیوان سا‌له‌کانی (۱۸۷۶-۱۹۶۰ز) دا ژیاوه. گه‌وره‌ترین زانایه‌ که له‌ دوا‌ی مه‌ولانا خالیدی نه‌قه‌شه‌بندی له‌ناو نه‌ته‌وه‌ی کورددا ها‌تووته‌ دیا‌وه‌ و، یه‌که‌که له‌ که‌سایه‌تی‌یه‌ جیهانی‌یه‌ گه‌وره‌کانی بانگه‌وا‌زی ئیسلام له‌م چه‌رخه‌دا. ئه‌و پیلانه‌ی که‌ دوژمنان بۆ سه‌ربه‌وه‌ی ئیسلام له‌ ولاتی تورکیادا دایان‌رێشتو‌و ئهم زانایه‌ توانی‌ی پروبه‌پرووی بێته‌وه‌ و، خ‌ۆی و قوتاییانی (قوتاییانی نوور) بوون به‌ به‌ردی پنا‌غ‌ی بو‌ورانه‌وه‌ی بانگه‌وا‌زی ئیسلام و، هه‌موو زه‌هر و زه‌نگێکی مسته‌فا که‌مال و دام و ده‌زگا چه‌وسینه‌ره‌کانی و سی‌و پینچ سالی به‌ندی و زیندانی تاکه‌ که‌سی و به‌هه‌نده‌یی و ده‌ست‌به‌سه‌ری و ده‌یان داد‌گای تۆقنه‌ره‌ نه‌یا‌توانی‌ چۆکی پێ دا‌به‌دن. ته‌نا‌ه‌ت توانی‌ بانگه‌وا‌زی ئیسلام بگه‌یه‌نێته‌ ئاستی‌کی ئه‌و تۆ که‌ پیلانی دوژمنان پو‌وچه‌ل بکاته‌وه. زیاتر له‌ سه‌دوسی کتێب و نامیله‌کی دوا‌ی خ‌ۆی به‌جێ‌هێشتووه، که به‌ زۆری‌یه‌ی زمانه‌ زیندو‌وه‌کانی جیهان - که یه‌که‌کیان زمانی کوردی‌یه‌ - بلا‌و بو‌ونه‌ته‌وه. تا ئێستا زیاتر له‌ ش‌مش کۆنگره‌ی جیهانی و ده‌یان کۆری زانستی و پ‌یش‌ه‌رکی رۆش‌ن‌پ‌یری له‌ ئاستی جیهان‌دا له‌سه‌ر کراوه و ده‌یان کتێب و سه‌دان لیکۆلێسه‌وه‌ی له‌سه‌ر نووسراوه و چه‌ن‌لین به‌لگه‌نامه‌ی زانکۆیی‌شی له‌ خوێندنی با‌لادا له‌سه‌ر وه‌رگه‌راوه. (وه‌رگێڕ)



له‌گه‌ل کردنی خۆی پله‌وپایه‌ی تۆی له‌ پێغه‌مبه‌رانی تر جیا کرده‌وه و هه‌لی بژاردیت و به‌ ده‌ستی خۆی هه‌لی بۆ کێشاییت، تا‌یا له‌سه‌ر شتێک لۆمه‌م ده‌که‌یت که‌ چل سال پێش ئه‌وه‌ی خواوه‌ند دروستم بکات ته‌قدیری کردبوو به‌یه‌نێته‌ رێم؟ به‌م جو‌ره‌ هه‌زه‌تی ئاده‌م له‌ مووسای برده‌وه<sup>(۱)</sup>.

هه‌ر له‌ کۆنه‌وه‌ پێشینانمان ئه‌م وتووێژه‌یان روون کردوو ته‌وه‌. و الی‌به‌دا قسه‌کانیان به‌ پوختی ده‌هه‌ین:

- بۆیه‌ ئاده‌م مووسای به‌زاند چونکه‌ باوکیه‌تی.
- هه‌زه‌رتی ئاده‌م و مووسا هه‌ریه‌که‌یان خواوه‌نی شه‌ریعه‌تیکن که‌ تایبه‌ته‌ به‌ خۆیه‌وه‌، له‌وانه‌یه‌ شتێک له‌ شه‌ریعه‌تی یه‌کیکیاندا به‌ گونا‌ه‌ دانه‌رت، به‌لام له‌ شه‌ریعه‌تی ئه‌وی تریاندا گونا‌ه‌ نه‌ییت. له‌به‌ر ئه‌مه‌ ئاده‌م مووسای به‌زاند.
- به‌هه‌شت خا‌نه‌ی ته‌کلێف نی‌یه‌ وه‌کو دنیا، که‌واته‌ ئاده‌م له‌ به‌هه‌شتدا هه‌یج ته‌کلێفنیکی له‌ ئه‌ستۆدا نه‌بووه‌. که‌چی مووسا به‌پنی ده‌ستوورێک وتووێژی له‌گه‌ل ئاده‌مدا کردوو که‌ تایبه‌ته‌ به‌ خا‌نه‌ی دنیاوه‌. بۆیه‌ به‌لگه‌که‌ی هه‌زه‌رتی ئاده‌م په‌سه‌ند کرا.

- هه‌زه‌رتی ئاده‌م ویستی مووسا تی‌بگه‌یه‌نیت که‌ خه‌یر و شه‌ر هه‌ردووکیان له‌ لای خواوه‌نده‌وه‌یه‌. که‌ دیاره‌ ئه‌م هه‌لوێسته‌ی ئاده‌م راسته‌، بۆیه‌ مووسای به‌زاند. جگه‌ له‌مانه‌ش گه‌لی رافه‌ و روونکردنه‌وه‌ی تر له‌سه‌ر ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ هه‌یه‌<sup>(۲)</sup>.

ئێمه‌ له‌به‌ر ریزگرتیمان له‌ زانایانی سه‌له‌ف مونا‌قه‌شه‌ی ئه‌م بۆچو‌نانه‌ ناکه‌ین که‌ له‌ شه‌رحی ئه‌م فه‌رمووده‌ پێروژه‌ ناوبرا‌وانه‌دا وتووایانه‌، ئه‌مه‌ جگه‌ له‌وه‌ی که‌ ئه‌م چه‌شنه‌ ته‌وجیهات و بۆچو‌نانه‌ له‌و جو‌ره‌ شتانه‌ نین که‌ به‌توانریت کێشانه‌ و پێوانه‌ بک‌رین. به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا نامانه‌وێت هه‌روا ئه‌م باسه‌ به‌جێ به‌هێلین بێ ئه‌وه‌ی ئامازه‌ بۆ حیکمه‌تیکی ورد بکه‌ین که‌ تیایدا‌یه‌. چونکه‌ فه‌رمووده‌ که‌ مه‌سه‌له‌یه‌کی ورد و په‌نه‌انی قه‌ده‌رمان تی‌ده‌گه‌یه‌نیت که‌ بریتی‌یه‌ له‌: (سَبَقَ الْکِتَابُ) واته‌ هه‌موو شتێک له‌ پێش په‌یدا‌بوونی‌دا نووسرا‌وه‌. ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ به‌راوردی نی‌وان به‌لگه‌کانی هه‌زه‌رتی ئاده‌م و مووسا ده‌کات، پاشان پێغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ ئه‌نجامی به‌راورده‌که‌دا سنی جار فه‌رمووی: "ئاده‌م له‌ مووسای برده‌وه‌". به‌لام نه‌یفه‌رموو: قسه‌که‌ی مووسا هه‌له‌یه‌. تا‌کو سه‌رنج بۆ شه‌موولیه‌تی به‌لگه‌که‌ی هه‌زه‌رتی ئاده‌م رابکێشیت.

(۱) رواه البخاري: التفسير ۲۰، القدر ۱۱، الانبياء ۳۱، التوحيد ۳۷. و رواه مسلم: القدر ۱۳.

(۲) بروانه: شرح مسلم للنووي ۱۶/۴۴۰-۴۴۲.

لە راستی دا قەدەر دوو ڕووی ھەیە:  
یەكەمیان:

ڕووی تەقدیر و دەست نیشانکردنی ھەموو شتێك لە لایەن خوای گەورەو بە زانستی ھەمەلایەنگری خۆی. واتە ئەو ڕووی كە لە خوای گەورەو ھەبێت:

ئەو ڕووی قەدەر كە پەيوەندی بە ویستی مەرووفەو ھەبێت.

جا ھەزرەتی موسا - دروودی لەسەر بێت - كاتی كەردنەدەرەوی ھەزرەتی ئادەمی لە بەھەشت لێكدا یەو تەنھا ئەو ڕووی قەدەری خۆیندەو كە پەيوەندی بە ویستی مەرووفەو ھەبێت. بەلام ھەزرەتی ئادەم لە ھەردوو ڕووی كەو ڕوانی یە قەدەر، واتە ڕووی "تەقدیری خواوەند" و ڕووی "ویستی مەرووف". واتە لە مەقامی ڕەچاوكردنی ھەردوو ڕووی كەو لە گەل ھەزرەتی موسا دا وتووێژی كەرد. جا لەبەر ئەو ڕوانگەیی ڕوانینەكەیی ئەو فراوانز بوو ئەو لە ھەزرەتی موسای كەردەو.

ھەرچەند ویستی مەرووف خواوەنی بوونی دەرەكی (و جووودی خاریجی) نییە، كەچی ھەرچی خراپە و گوناھبەری دەكەیت دەخەیتە ئەستۆیەو، چونكە ئەو ویستە مەرجێكە لە بەدیھێنانی ئەو كەردەو ئەو لە لایەن خوای گەورەو.

ئەم ئایەتە پێرۆزە تەرازوویە كەمان بۆ ئەمە دەداتێ كە دەفەر موی:

﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنْ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ (النساء: ۷۹).

بەلام لایەنێكی تر لە مەسەلەكەدا ھەبێت، كە ڕیتی یە لە "مەشیئەتی خواویی" واتە: ویستی خوای گەورە، وەك ئەم ئایەتە پێرۆزە ڕای دەگەیەنێت:

﴿وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ (الإنسان: ۳۰).

بەلێ، خوای گەورە خواوەنی ھیکمەتی ڕەھایە و فەرمان و ویستی خۆی لە سەر ووی ھەموو ویستەکانی ترەو ڕای دەكات. خۆ ئەو ھەش كە ناوی "ویستی مەرووف" تان لێ ناو لە راستی دا وەكو دلوێنکی بچووك وایە كە ئەگەر تێكەل بە دەریایەكی ڕو و گەورە بكەیت ماھییەتەكەیی دەرناكەوێت، چونكە خۆی لە خۆی دا ھەر ھیچ نییە، بەلام خوای گەورە ئەم جیھانەیی لەسەر ئەم ویستە ھیچە بنیات ناو. ئا لێرەو یە كە ویستی ھیچی مەرووف گرنگی یەكی مەزنی بە ئەندازەیی جیھانی بەدەست ھێناو.

لەبەر ئەمە، دەبێت بەم شمولییەتە ڕوانینە "قەدەر" كە ڕوانینی "مەقامی جەمەع" ە لە نێوان ھەردوو ئایەتەكەدا. خۆ ئەم ئایەتە پێرۆزانەیی خوارەو ئەم مەسەلەیمان بۆ ڕوون دەكەنەو:

﴿كَلَّا إِنَّهُ تَذَكِّرَةٌ ۖ فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرْهُ ۖ وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَىٰ  
وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ﴾ (الذکر: ۵۴-۵۶).

کاتی که به یمامی غه زالی و ترا: نیمه کرده وه ناکه مین به لکو ئیراده ده که مین، له وه لام دا فرمووی: ئه ی تایا کئی ئه و و یست و ئیراده یه ی به ئیوه دا؟  
بئی گومان نیمه ته کلیفمان له ئه ستودایه و، کاتی که کرده وه کائمان ئه نجام دده مین وه که ئه وه وایه خو مان بکه ری کرده وه کان بین! به لام سنوور و حه قیقه تی ئه م ته کلیفه مه گهر ئه و که سه ی له ئه ستوی ناوین دهنه کس به ته و او ی نایزانیئ. ئه وه تا شتیکی ئه و تزی به نیمه داوه که ده گو نچی بیئ به سه رچاوه ی "خیر" یان سه رچاوه ی "شهر".  
که واته به ته واته تی نازانین ئه م شته ی که به نیمه ی داوه رووی دهر وه یه یان دیوی ناوهره یه. به لام ده بینین باشتین کوتالی لئی ده چنریت و ههر که سینکیش جلوه ی ئه و شته بگریته ده ست، تاجی شاهانه ی له سه ر ده کریت. که واته ئه م شته له روویه که وه به هیچ دانانریت و له لایه کی تریشه وه به شتیکی زور داده نریت. ئه م ش "مه قامی جمع" داخوازیه تی کاتی دهر وانه یه ئه م مه سه له یه. جا هدر کس له ههر دوو رووه که وه لینی بدویت ئه و مه سه له ی قدهری کز کردووه ته وه. به لام ئه وانه ی به م جزره لینی نه دواون، بوون به "ئه هلی جه بر" یان "مو عته زیله".

به ئی، "کتاب" یلک پش وه خت نوو سراوه. به لام له ته نیشتی ئه م کتبه ی که به لای نیمه وه نه زانراوه، کتبیکی تر هه یه به گهر دغان دا هه لو سراوه. چو نیتی یه که ی ئه ویش - به هه مان جوړ - سه باره ت به نیمه وه نه زانراوه.

به دیهینه ری "خیر" و "شهر" ههر خوای گه وره یه. به لام به "شهر" رازی نی یه و به "خیر" رازی یه. جا ئه و که سه ی و یستی له سه ر کرداری شهره، مرؤفه که خو به تی. که چی خوای گه وره نایه ویت مرؤف کرده وه ی شهر بکات، به لام کاتی مرؤف و یستی له سه ر کرده وه ی شهر ده بیئ ئه و خوای گه وره بو ی به دی ده هیئت.

(۸) با چه ند ئه و نه یه کی تر به یینه وه تا کو ئه م مه سه له یه زیاتر روون بیته وه:

کاتی ئه م ئایه ته پیروژه نازل بوو:

﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾ (الانبیاء: ۹۸).

بت په رسته کان سه ریان لئی شیوا و گرفتاری سه رسامی بوون! چونکه ئایه ته که روو ده کاته ئه وان و ده فرمو ی: خو تان و ئه و بتانه ی که به خوا کانی خو تانی داده نین و ده یانه رستن و هه موو ئه و پالنه وانی و شانازی یانه ش که ده یاندنه پال ئه و بتانه و

سەرکەوتن و دەستکەوتەکانیان بۆ دەگێڕنەو. واتە: ھەر شتێک کە جگە لە خوای گەورە ئیوە دەیانپەرستن.. ھەر ھەموویان، تەختە و سووتەمەنیی دۆزەخن!

ئەم ئایەتە بە کەم جار و راستەو خۆڕووی لەو بتانەیە کە ناو کەعبەی پیرۆزیان لێ پەر کرابوو کە ژمارەیان گەشتبوو سێ سەد و شەست بت! جا ئەم ئایەتە ھەرەشی ناگری دۆزەخ لەو بتانە دەکات کە مایەی شانازی و سەر بەرزیی بت پەرستان بوو. خۆ بێ گومان دەبوو بەرامبەر بەم ھەرەشە بە بێ دەنگی دانەنیشتنایە و شتیکیان ڕووبەر ووی ئەم تەحەددی یە ئاشکرا بە ئایە. بەلام ھیچ چارە یەکیان بە دەستەو نەبوو، چونکە توانای بەرەنگار بوونەوی ئەم ئایەتەیان لە خۆیان دا شک نەدەبرد.

پاشان "عبداللہی کورپی زەبەعری"یان<sup>(۱)</sup> کەوتەو یاد کە لە رادەبەدەر توانای گوشتار و قەناعدت پێی کردنی تێدا بوو. ڕۆشتن بۆ لای و جەختیان لێ کرد کە پیغمبەریان ﷺ بۆ بێ دەنگ بکات و پێیان وت: شەرەف و سەر بەرزیی ئێمە لە دەستی تۆدایە! ئەو بوو بە گۆینی کردن و بیری کردووە لەو ی که بە یاری یەکی مەنتیقی بکەوێتە گەشت و گۆ لە گەشت پیغمبەردا ﷺ. پێی وت:

- تۆ پێت وایە کە خوا ئەم ئایەتە ی بۆ نازل کردوویت: ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾. خۆ مانگ و خۆر و مەلایکەت و عوزەیر و عیسی کورپی مەریەمیش لە لایەن خەلکانیکەو پەرستراون، ئایا ھەموو ئەوانەش لە گەشت بەتەکانی ئێمەدا دەخرێنە ناو دۆزەخەو؟

یە کسەر ئەم ئایەتە پیرۆزە نازل بوو کە دەفەر موی:

﴿إِنَّ الدِّينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَ الْحَسَنِ أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾ (الانباء: ۱۰۱)<sup>(۲)</sup>

بەتێ، ئەوانە ی کە چمکی بەرگ و پۆشا کەکانیان تۆزی دنیای لێ نەنیشتوو، دوورن لە دۆزەخەو. ئەو مەلایکەتانە ی کە بۆ ماوێ چاوتروو کاندنیکیش لە خوای خۆیان غافل و بێ ناگان، دوورن لە دۆزەخەو. ھەزرتی مەسیحیش - علیە السلام - کە گیان و وشە ی خوای گەورە یە و فووی ژبانی بە مرقایەتێ دا کردووە و دلە مردووەکانی زیندوو کردووەتەو، ھەزرتی عوزەیریش - علیە السلام - کە

(۱) عبداللہی کورپی زەبەعری دوا یی موسلمان بوو و بە یە کێک لە شاعیرە موسلمانە بەناوبانگەکان دادەنرێت و، شیعریکشی بۆ عوزر ھێنانەو و سڕینەو ی ئەو کارە ی پیشووی ھۆنۆرەتەو. پڕوانە: (ابن کثیر ۳۷۶/۵). (وەرگێڕ)

(۲) (تفسیر ابن کثیر) ۳۷۴/۵ - ۳۷۵.

پێغه مەبرێکی مەزنە، هەردوو کیان، بە ئەندازەی دووری ئەزەل لە ئەبەدەو، لە دۆزەخەو دوورن. جا ئەو کەسانەی کە هەلگری بێ و باوەری چەوت و هەلەن، ئەنجامی ئەو هەلەیان بە چاوی خۆیان دەبین. بەلام پێغه مەبران و مەلائیکەتان - علیهم السلام - وەک ئەوان نین، چونکە پیشتر بە "حوسنا" کتیبە کەیان بۆ پر کرانەوە. جا ئەوێ کە پەيوەندی بە باسە کە خۆمانەو هەیه ئەم تەعبیرە قورتانی یەیه: "السبق بالحسنی".

۹) حەزەرەتی عبدالرحمنی کورپی عەوف - خوا ی لێ رازی بێت - دەگیرێتەو و دەفەر موی: کاتی کە وەنەوز گرتبوومی و ئاگام لە لای خۆم نەمابوو، دوو کەسی سامناک لە بەردەمدا راوەستان و بەرەو شوێنێک منیان دایەبەر، و تەم: بۆ کۆنیم دەبەن؟ وتیان: (بۆ لای عەزیزی ئەمێن.. بۆ حساب)! کت و پر پیاویک پەیدا بوو لەو دوانە ی پرسی: ئەم پیاو - کە مەبەستی من بوو - بۆ کۆی دەبەن؟ ئەوانیش هەمان وەلامیان دایەو و وتیان: (بۆ لای عەزیزی ئەمێن). پیاو کە وتی: نەخیر نایێت بیهەن، چونکە ئەو کە هیشتا لە سکی دایکی دا بوو "سەبقی حوسنا" ی بۆ نوو سراو. پاش ئەمە بێدار بوو مەو.

ئەم فەر مودە پێوژە ی خوارەو - کە هەول دەدەین بە درێژی پروونی بکەینەو - ئەو پرووداوە ی پیشو پروون دەکاتەو. فەر مودە کەش بریتی یە لەمە:

(بە خوا هی و اتان تێدایە - لە ریاوایەتێک دا: پیاوی وا هەیه - کردەو کانی هی ئەهلی دۆزەخن تاهیندە ی بالێک "گەزێک" ی دەمێنێت بو دۆزەخ، بەلام کیتابە کە ی پیشتر بە ئەهلی بەهەشتی نووسیو و ئەمیش لە ئەنجامدا کردەو ی ئەهلی بەهەشت دەکات و دەرواته ناویەو. پیاوی واش هەیه کردەو ی ئەهلی بەهەشت دەکات تا هیندە ی بالێک یان دوو بالی دەمێنێت پنی بگات، کە چی کیتابە کە ی پیشتر بە ئەهلی دۆزەخی نووسیو، دەبینێت لە ئەنجامدا کردەو ی ئەهلی دۆزەخ دەکات و دەچێتە ناویەو)<sup>(۱)</sup>.

ئاشکرایە کە حەزەرەتی عبدالرحمنی کورپی عەوف یە کێکە لەو دە کەسە ی کە مژدە ی بەهەشتیان دراوە تی. ئەو هەش کە مەبەستمانە لەو پرووداوە دا نووسینی پیش وەختی کیتابە کە یە تی (سبق الکتاب).

(۱) رواه البخاري: القدر ۱. ومسلم: القدر ۱.

۱۰) عامری کورپی سه‌عدی کورپی ئەبو وه‌ققاص ئەم پروداوه‌مان له باوکیه‌وه بۆ ده‌گیرێته‌وه:

جارێکیان سه‌عد - خوای لێی رازی بی‌ت - به‌ رێ‌دا ده‌پۆ‌یشت، گوینی لێی بوو پیاوێک جوینی به‌ حه‌زه‌رتی عه‌لی و ته‌لحه‌ و زوبه‌یر ده‌دا - خوا له‌ هه‌موویان رازی بی‌ت - سه‌عد پێی فەر‌موو: تۆ جێ‌یو به‌ که‌سانێک ده‌ده‌یت که‌ پێ‌شتر له‌ لایه‌ن خواوه‌نده‌وه ئەوه‌یان بۆ نووسرا‌بوو که‌ خۆی بۆی نووسی‌بوون. ده‌سا به‌خوا‌یان واز له‌ جێ‌یوێ‌ی دانیان ده‌هێ‌نیت یان دوعات لێی ده‌که‌م. پیاوه‌ که‌ وتی "بروانه‌! ده‌م‌تر سێ‌نیت.. ده‌لێ‌ی پی‌نغه‌مبه‌ره‌!" حه‌زه‌رتی سه‌عدیش فەر‌مووی: خوا‌یه‌ گیان! ئە‌گه‌ر ئە‌م پیاوه‌ جێ‌یو به‌ که‌سانێک ده‌دات که‌ له‌ لایه‌ن تۆ‌وه‌ پێ‌ش‌وه‌خت ئە‌وه‌یان بۆ نووسرا‌وه‌ که‌ خۆت بۆت نووسی‌ون، هه‌ر ئە‌م‌پۆ‌ پێ‌ی بو‌ینه‌ و بیکه‌ به‌ په‌ند و عیبه‌رت. ئە‌مه‌ی وت و پۆ‌شت. یه‌ که‌سه‌ر حو‌ش‌ترێکی مێ‌ینه‌ خۆی کرد به‌ ناو خه‌لکه‌ که‌دا و ئە‌وانیش رێ‌یان بۆ چۆ‌ل کرد و پۆ‌شت ئە‌و پیاوه‌ی شێ‌لا و دایه‌ به‌ر له‌قه‌. چاو‌م لێی بوو خه‌لکی به‌ دوا‌ی سه‌عد‌دا راییان کرد و وتیان: ئە‌ی ئە‌بوو ئی‌سحاق! خوای گه‌وره‌ دوعا‌که‌ی گێ‌را کردیت<sup>(۱)</sup>.

به‌لێ، ئە‌و ها‌وه‌له‌ به‌ر‌پێ‌زان‌ه‌ی پی‌نغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه‌ به‌ "حوسنا" کێ‌تابی پێ‌ش‌وه‌ختیان نووسرا‌بوو. چونکه‌ حه‌زه‌رتی عه‌لیی سه‌ردار‌مان: حه‌یده‌ری که‌ر‌پار و، ریش سه‌پی که‌له‌ مه‌ردان و، زا‌وای پی‌نغه‌مبه‌ری خۆ‌شه‌ویسته‌ ﷺ که‌ گه‌لێ سه‌نا و ستایشی جوانی له‌ باره‌وه‌ فەر‌مووه‌..

حه‌زه‌رتی ته‌لحه‌ش ئە‌و مرۆ‌قه‌یه‌ که‌: له‌ جه‌نگی ئو‌خود‌دا به‌ ده‌ستی شکا‌وه‌وه‌ به‌ر‌گریی له‌ پی‌نغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌کرد و، شه‌ره‌فمه‌ندی ئە‌و فەر‌مایشته‌ی پی‌نغه‌مبه‌ر بوو ﷺ که‌ ده‌فەر‌موی: (فریای ته‌لحه‌ بکه‌ون)<sup>(۲)</sup>..

حه‌زه‌رتی زوبه‌یریش پی‌نغه‌مبه‌ر ﷺ به‌ "حه‌واری"ی خۆی وه‌سف‌ی کرد‌وه‌وه‌ فەر‌مو‌ویه‌تی: (هه‌موو پی‌نغه‌مبه‌رێک حه‌واری‌یه‌ کێ‌ هه‌یه‌، حه‌واریی منیش زوبه‌یره‌)<sup>(۳)</sup>.

سه‌عدی کورپی ئە‌بو وه‌ققاصیش، که‌ بی‌ستی ئە‌و گو‌فتاره‌ نابه‌جێ‌یه‌ی پێی قبو‌ول نه‌کرا سه‌باره‌ت به‌و ها‌وه‌له‌ خاوێ‌ن و به‌رزانه‌وه‌، خا‌لۆ‌زای پی‌نغه‌مبه‌ره‌ ﷺ و له‌ جه‌نگی ئو‌خودیش‌دا به‌ر‌گریی لێی کرد‌وه‌وه‌ پی‌نغه‌مبه‌ر ﷺ له‌ باره‌یه‌وه‌ فەر‌مو‌ویه‌تی: (إِرمِ فِداکِ

(۱) أخرجه الطبرانی وقال الهيثمي رجاله رجال الصحيح. بروانه: حياة الصحابة للكاندهلوي ۶/۴۶۹.

(۲) البداية والنهاية لابن كثير ۴/۳۳-۳۴.

(۳) رواه البخاري: الجهاد ۴۰، ۴۱، ۱۳۵، فضائل الصحابة ۱۳، المغازي ۲۹. ومسلم: فضائل الصحابة

أبي وأمي<sup>(۱)</sup>. هه‌روه‌ها فهرموویه‌تی: (خوایه! هه‌ر کاتی سه‌عد لیت پار ایه‌وه دوعاکه‌ی گیرا بکه)<sup>(۲)</sup>. هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش بووه که خه‌لکی ده‌ترسان سه‌عد دوعایان لئی بکات.. هه‌موو ئه‌وانه له لایه‌ن خواوه‌نده‌وه، پێش‌وه‌خت، به‌باشی کۆتایی به‌کرده‌وه‌کانیان هینراوه. واته: "سبققت لهم من الله الحسنى". به‌و واتایه‌ی که له‌ده‌رگای میهره‌بان‌یه‌وه و به‌لوتفی خواوه‌ند و بێ ئیزن وهر گرتن ده‌رپۆنه‌ ناو به‌هه‌شته‌وه. زووتر و تمان‌خوا‌ی گه‌وره‌ به‌پێی زانستی ئه‌زه‌لیی خۆی موقه‌دده‌رات و کرده‌وه‌کانی به‌نده‌کانی خۆی نووسیوه. جا ئه‌وانه‌ش که "سبققت لهم من الله الحسنى"ن، له‌وانه‌ جیا نابنه‌وه. چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ به‌و زانسته‌ ئه‌زه‌لی‌یه‌ی خۆی ده‌زانیت که ئه‌وانه‌ به‌ویستی خۆیان چ کرداریک ده‌که‌ن، چاک بیت یان خراب. ئیتر خواوه‌ند ئه‌و چه‌شنه‌ عاقیبه‌ته‌ی بۆ ته‌قدیر کردوون. ئه‌مه‌ش کاریکی سه‌یر نی‌یه، چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ زانای په‌نه‌انه‌کان و شتانی ئاشکرا و نادیاره، ته‌نانه‌ت زانیاری خوا هه‌موو شتێک ده‌گرێته‌وه له‌ پێش و له‌ دوا‌ی دروست‌بوونی‌ش، ئه‌م زانینه‌شی له‌ تۆماری "قه‌دەر" دا ده‌رده‌خات. پاشان به‌نده‌که‌ی به‌پێی ئه‌و نووسراوه‌ په‌فتار ده‌کات که له‌ کتێبه‌که‌ی دا نووسراوه، ئه‌نجا مه‌لائیکه‌تان ئه‌و کرده‌وانه‌ ده‌نووسن که مرو‌فه‌ که ده‌بانکات. دوا‌ی ئه‌وه هه‌ردوو تۆماره‌ که پێکه‌وه ده‌رده‌که‌ون و وه‌کو یه‌ک ده‌رده‌چن.

اللهم الحقنا بالذین سبققت لهم منك الحسنى.. آمین.

\* \* \*

(۱) رواه البخاري: الجهاد ۸۰. ومسلم: فضائل الصحابة ۴۱، ۴۲.

(۲) رواه الترمذي، المناقب ۲۶.

## په یوه نډی "قزا" به "قهدهر" هوه

"قزا" و "قهدهر" چهند لایه نیکي جیاجیایان هیه، به لام ده توانریت له چوار کومل دا ټو لایه نانه کؤ بکړینه وه:

۱ - قزا و قهدهر له رووی زانستی خوا و نده وه.

۲ - قزا و قهدهر له روو هوه که خوی گه وره هموو شتیک ده نو سیټ.

۳ - قزا و قهدهر له رووی ویستی خوا و نده وه.

۴ - قزا و قهدهر له رووی به دیهینانه وه.

گه لئ مه سه له و بایه تی زور هه که ټیغه لکیشی به کترین و ده چنه ژیر به کیک له چوار بناغه یه وه، به لام بو ټو هی له دریژه دان دا به یاسی شتانی جوزئی نو قم نه یین، ټو و هک بایه ټیکي سر به خو لییان نادو یین.

وا ئیستا، به جیاجیا و یهک له دوا ی یهک، دریژه بهم چوار بناغه یه ده ده یین:

۱ - قزا و قهدهر له رووی "زانست" ی خوا و نده وه.

حه ز ده کهم ټم باسه به فر موو ده یه کی پیروز ده ست پی بکه م که زووتر با سمان کردو وه و بریتی به له مه ی خواره وه: "ما منکم من أحدٍ ما من نفسٍ منقوسة، إلا وقد كتب الله مكانها في الجنة والنار"<sup>(۱)</sup>. به و و اتایه ی که خوی گه وره پیش ټو هی مروف دروست بکات شوینی ټو مروفه ده زانیت له به هشت یان له دوزه خدا.

ده با له رووی زانستی ټه زه لیی خوا و نده وه دریژه به یاسی قزا و قهدهر بده یین:

خوی گه وره زانایه به هموو شتیک؛ هر چی شت هیه به پی زانسته که ی خوی ته قدیر و ده ست نیشانی ده کات. هه نډی مه سه له ی ټو ټوش هیه که به فهزل و چاکه کاری خوی به ټیمه ی ده به خشیت و قزا و حوکم و فرمانی خو یمان له سه ر جی به جی ده کات و، به تایه تی ته کلپی قورئانی پیروزمان ده خاته ټه ستو. به لام ده روو نه کانی ټیمه زور به ی ټو مه سه لانه یان پی خوش نی یه و حه زیان لی ناکه ن، که چی خوی گه وره و زانا و ناگادار به هموو شتیک هیچ فرمان و بریار ی کمان بو ده ر ناکات گهر چندها دانست و سوود و به رژه و هندی یان بو ټیمه ټیدا نه بیت. واته



هموو تهو شتانه ی که خوی گه وړه ته قدیر و ده ست نیشان یان ده کات هم سوود و بهر ژه و هندی یانه یان تیدا به چاو کراوه، به لام نیمه ناگامان له هیچ کامیان نی په، چونکه نیمه "نه زان" و خوی گه وړه زانایه به هموو شتیځ. "زانست" ی خوی گه وړه سه باره ت به هر شتیځ هاو دمه له گډل "دانست" ه که شی لهو شته دا، واته "زانایی" و "دانایی" دوو شتن هر گیز له یه کتر جیا نابنه وه و، حکمه ت و بهر ژه و هندی یه کان هم همیشه شونیکه و ته ی زانستی خواو هندن. نه و هنده هیه خوی گه وړه ناچار نی په که هر شتیځ ده کات به پنی حکمه ت و بهر ژه و هندی یه کان نه بنجامیان بدات، به لام هرو هک زانسته که ی دهر وړانده وری هموو شتیځی داوه، دانسته که شی هموو شتیځی گرتوه ته وه. واته: "زانایه" به هموو شتیځ.. هر وهک له هموو شتیځ دا "دانایه" و ناگو نجی هیچیان له یه کتر جیا بینه وه.

خوی گه وړه له هموو شتیځ دا حکمه تیځی هیه، چونکه خوی گه وړه کاری نابه جی ناکات.

که واته همیشه "دانست" گوی راپه تی "زانست" ه که به تی و، له هر شونیک دا "زانست" دهر بکه ویت و "توانست" و "ویست" بیوژینه وه، ده بینیت "دانست" یش لهو ی تابلیی دره خشانه و دهر یسکیته وه. به لام زور به ی جار ته کلیف و داواکاری خواو هنده به لای دهر وړه ناخو شه، چونکه هیچ زانیاری یه کمان له باره ی هم سوود و بهر ژه و هندی یانه وه نی په و له پرووی نه بنجام و ناکامه کانیشه وه جوانیی هم ته کلیفانه نازانین، واته نازانین نه مانه له جوړی "حسن" لغیر ها، و هک له زار او ه فیه ی یه کان دا باس کراوه. چونکه مرو ف گهر له م گوشه یه وه، واته له پرووی نه بنجامه کانه وه بو تهو شتانه پروانیت، نه و ا گه لی حکمه ت و بهر ژه و هندی یان تیدا ده بینیت. به لام خراپکاری و گونا هه کان په یوه و هندی یان به ده ستکه وت (کسب) ی تایه تی خو مانه وه هیه.

هم نایه ته پیر و زه ی خواره وه به ته وای هم مه سه له یه پروون ده کاته وه:

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَنْ تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ٢١٦).

واته زور شت هه ن که هر چه نده به پروالته ناشیرین و بیزارون، که چی گه لی بهر ژه و هندی و سوو دیان تیدا یه. بو نمونه: ده ست نویژ گرتن له کاتی سه رمادا و پرینی رنی دوور بو گدیشتن به جه ماعت له مز گه وت دا و چاو وړان کردنی نویژ له دوی نویژ و شتانی تری وهک نه مانه، به لای نه فسه وه، قورس و ناخو ش و بیزارون. که چی له

ژير هم قورسي و ناره‌حتى يه‌دا چه‌ندين هه‌نگاوي يه‌ك له دواي يه‌ك هه‌ن بۆ  
نزك بوونه‌وي مروّف له به‌هه‌شت و به‌هه‌ره‌وه‌ربووني - قوناغ له دواي قوناغ - له  
ميهره‌بانبي خواي گه‌وره. هه‌روه‌ها هه‌ندئ شتي تريش هه‌ن كه ده‌رووني مروّف  
حه‌زيان لي ده‌كات و مروّف ده‌روورئين و به‌ره‌و جيهاني ناره‌زووبازي ده‌يدنه‌ به‌ر،  
كه‌چي نه‌نجامه‌ كه‌يان بريتي ده‌بيت له‌وه‌ي كه‌ مروّف ده‌خه‌نه‌ شيوه‌ كاني دۆزه‌خ و  
هه‌نگاو له دواي هه‌نگاو له ميهره‌بانبي خواي گه‌وره‌ دووري ده‌خه‌نه‌وه‌.

حه‌زه‌رتي عومهرى كورپى خه‌تتاب - خواي لسي رازي بيت - تيگه‌يشتي هم  
مه‌سه‌له‌يه‌ي پيكاوه‌ كاتي كه‌ به‌م و اتا و ناوه‌رؤكه‌ي خواره‌وه‌ فه‌رموويه‌تي:

"نازانم ئايا به‌ خير رۆژم لسي بووه‌ته‌وه‌ يان به‌ شه‌ر، خو هه‌ر كاميشيان بيت هه‌ر  
گوئي پي ناده‌م، چونكه‌ له‌وانه‌يه‌ نمو شته‌ي كه‌ ده‌روونم پي باشه‌ له‌ راستي دا خراب  
بيت و، نه‌وه‌ش كه‌ به‌ خرابي داده‌نيّت له‌ راستي دا خيرى تيډا بيت!"

بناغه‌ي هم كاره‌ بريتي يه‌ له: ملكه‌چ بوون بۆ هه‌ر شتيك كه‌ خواي گه‌وره‌ برياري  
له‌سه‌ر داوه‌ و نه‌ گه‌ران به‌ دواي حيكمه‌تي شتيكي نه‌زانراودا. راسته‌، ده‌بي ئيمه‌ هه‌ول  
بۆ كر ده‌وي چاك بده‌ين و نيازى باش له‌ دلّمان دا هه‌لبگريين و، نايي به‌ رواله‌تي هم‌ر و  
نه‌هي يه‌وه‌ خۆمان بجه‌له‌تيين، به‌لكو پيوسته‌ گوئ رايه‌لبي ته‌واوه‌تيي فه‌رمانه‌ كاني  
خواي گه‌وره‌ بكه‌ين.

باشترين نموته‌ي هم بواره‌ ريكه‌وته‌كه‌ي حوده‌بييه‌يه‌؛ چونكه‌ چه‌ند هه‌لوپست و  
تابلؤيه‌كي نموئى تيډايه‌ گه‌ر بيت و له‌ رووي مولكه‌وه‌، واته‌ له‌ رووي رواله‌ته‌وه‌،  
سه‌ير بكرين هه‌ر گه‌يز ده‌رووني مروّف حه‌زيان پي ناكات، به‌لام گه‌ر له‌ رووي  
مه‌له‌كووت و لايدنه‌ "له‌دونني" يه‌ كانه‌وه‌ بۆيان پروانين، تي ده‌گه‌ين كه‌ نه‌وانه‌، وه‌ك  
قورئان ناوي لسي ناو: "فتح قريب" ن.

به‌لّي، له‌وانديه‌ ده‌رووني مروّف رووي رواله‌تي حوده‌بييه‌ي پي قبول نه‌كرت؛  
ده‌لييت هه‌ر شتيك كه‌ دژايه‌تيي ئيسلامي تيډا بيت له‌و ريكه‌وته‌دا كۆبووه‌ته‌وه‌، له  
كاتيك دا كه‌ بچو و كترين مافي هاوه‌له‌ به‌ريزه‌ كاني تيډا ره‌چاو نه‌كراوه‌ كه‌ ئاماده‌ن  
هه‌موو شتيكي به‌نرخي خۆيان له‌ پيئاري ئايينه‌ كه‌يان دا به‌خت بكه‌ن! خو نموان له‌و  
كاته‌دا هه‌موو هه‌ست و نه‌ستيكيان ئاماده‌ و تاسه‌مه‌ندي ته‌وافي كه‌عه‌ي پيروز بوو..  
به‌لّي، نمو هاوه‌له‌ به‌ريزه‌ چه‌نده‌ها ساله‌ به‌ تاسووقي هم ده‌رفه‌ته‌وه‌ چاره‌رواني ده‌كه‌ن،  
كه‌چي وا دوژمنان ري له‌ هيئانه‌ديي هم خواسته‌يان ده‌گرن. بۆيه‌ له‌ ده‌روونه‌وه‌ هه‌ستيان  
به‌ سه‌ختي و قورسيي گه‌رانه‌وه‌ ده‌كرد له‌و شوينه‌ نزيكه‌ي كه‌عه‌وه‌ به‌ره‌ و "مه‌دينه‌" خۆ  
نمو ده‌روونه‌ي كه‌ خۆيان بۆ ته‌وافي كه‌عه‌ ئاماده‌ كر ده‌بوو هه‌روا ئاسان نه‌بوو مل بۆ

به نده کانی هم رېکه و تننامه به بدن. به تايهت دواي نهوهی که به چاوی خوځيان بيني يان "نه پوو جهنډل" هات و په نای بؤ پښه مېر ﷺ هينا، که چي به کوټ و زنجيره که په هوه درايه وه به کافران! بې گومان هم دښمنه گه لئ نازاري دهر ووني هاو له بهر پزه کان دهدات.. به و اتايه ی که هر چي له روا ته تي خوده ييبه دا پرووی دا به پښه وانه ی حه ز و ناره زووی ئيماندار نه وه بوو.

به لام سهره پای نهو تور په يي يه ی که له دهر ووني ئيمانداران دا گه يشتووه چله پوپه، پښه مېر ی نازيز ﷺ هيمنی و نارامیي خو ی پاراستوو، چونکه دلنيا بوو له وهی که نه نجامي هم رېکه و تننامه به به خيري موسلمانان ته و او ده ييت، که نه مهش ناوړو کی نهو زهرده خنه شیرينه ی سهر لیوی بوو که له ژير روانينه نازار به خشه کانيه وه دهری خست! له راستيش دا تينگه يشتن له هموو لايه نه کانی هم مه سه له به کارنيکی گه لئ دژواره، نه نانت حه زره تي عومهری کورې خه تتاب - خواي لئ رازی بيټ - که لهو دهمه دا له نه يني هم مه سه له به تي نه گه يشتوو، له دواي دا که لي تي گه يشت تا کوټاي ژياني بؤ پدشيمان بوو نه وهی لهو هلويسته ی که له خوده ييبه دا ليی دهر که ووت توبه و ئيستغفاری ده کرد و خير و صه ده قه ی ده به خشی يه وه!

جا دواي نازل بوونی ثايه ته پروزه کان، په ک له دواي په کی گري کويړه کان کرانه وه و کيشه ته ماوی په کانيش به هموو لايه نه ديار و نادياره کانی مه سه له که وه لای هاو له بهر پزه کان پروون بوو نه وه..

به لي، "خوده ييبه" خوی له خو ی دا "فه تح" ه، چونکه قوره يش وای لي هات په يمان له گه ل موسلمانان دا به ستيت، خو نه مهش له خو ی دا داناننيکی به سمی په به بوونی موسلمانان دا، هدر وه ک موسلمانان يش عومره ی سالي داهاتوويان دهسته بهر کرد، نه مهش نه وه ده گه يه نيټ که که عبه ته نها هی خه لکی مه که نه ی په. هر نه مهش بوو که گيانی نازايه تي به بهری تيره و هوزه کانی تر دا کرد. ئنجا رېکه ووتی خوده ييبه دهره تينکی گه لي مذن بوو بؤ موسلمانان تا کو بانگه وازه که يان به هموو لايه ک دا بلاو بکه نه وه، چونکه لهو رېکه و تننامه به دا پريار درا هم دوو لايه نه تا ده سالي په بق شهر له گه ل په کتری دا نه کن. هر بهو جوړهش بوو، چونکه دواي نه وه و له م ماوه دريژ خايه نه دا ئيینی ئيسلام به تيره و هوزه کان را گه يه نراو، نهو تيره و هوزانش په ک له دواي په ک هانت نه ناو ئايینی ئيسلامه وه. که واته خوده ييبه له راستي دا فه تخنيکی بهر جهسته و ناشکرايه <sup>(۱)</sup>.

نموونهیه کی تر له بهسهرهاتی حهزهرتی یوسفهوه - دروودی لهسهر بیټ - دههین، تاكو لایه نی "مهله كووتی" ی پرووداوه كان بینین و پرووه جوانه كانیان بجهینه پیش چاو:

ئوهو بوو بۆ ئهوهی حهزهرتی یوسف - دروودی لهسهر بیټ - بیټ به عهزیزی میسر، دهبوو یه کهم جار بخریته ناو بیره کهوه و، پاشان به وینهی کۆیله بفرۆشریت و، ئنجا بخریته بهندبخانهوه.. حهزهرتی یوسف - دروودی لهسهر بیټ - ئازاری ههموو ئهمانهی چهشت و به سهر کهوتنیکی پروونی ئهوتو که شایانی پیغههمهریکی بهرپز بیټ، ههموو تاقیکردنهوه کانی پری. کهواته له پشتهی ههموو ئه پرووداوانهی که به رواالت قورس و سهخت و نهفهرت لسی کراون، پلهیهك ههیه بۆی دهروات و سهرده کهویت تاكو فهرمانپهروایهتی بگریته دهست و پۆلی خۆی له چاره نووسی نهتهوه دا بینیت، ههروهك له راستیش دا حهزهرتی یوسف - دروودی لهسهر بیټ - گهیشه ئهم پلهیه.

پیغههمهری سهروه ریشمان ﷺ له بارودۆخیکی ئاوا سهخت دا که ئازار و تهنگانه دهوهران داوو، تهنانهت گشت پرووداوه کانی له دژی ئهو بوون، سهر کهوت بۆ میعراج.. کاتیك بوو که موسلمانان ئابلقهی کافریانان لهسهر دانرابوو، له ههمان کاتیش دا دوو کهس لهوانهی که پشتگیری پیغههمهر بوون ﷺ کۆچی دواپی یان کرد و، نه حهزهرتی "خدیجة الکبری" و نه "أبو طالب" ی مامی له ژيان دا نهمان.. ئهمه سهرهپرای ئهو دلشکاوی بهش که له گهشته کهی طائف دا تووشی بوو<sup>(١)</sup>.

ئالهم کاته دا بوو که بانگیشتنی ریزلینان و شهرفهمه ندانهی له لایه خوای گهورهوه بۆ هات تاكو بهرزی بکاتهوه بۆ ئاسمان. ئهوه بوو بهم میعراجه تا پلهی "قصاب قوسین أو أدن" (که پلهیه که له نیوان ئیمکان و وجووب دا) بهرز بووهوه. بهلێ، گهیشه جێیه کی ئهوتو که تهنانهت حهزهرتی جوهریلیش - دروودی لهسهر بیټ - نهیده توانی به ئه ندازهی پهنجیه کیش بهرهو پیش بروات و تهنها به بینین چاوی له پیغههمهرهوه بوو ﷺ<sup>(٢)</sup>!

سه بارهت به حهزهرتی مووسایش - دروودی لهسهر بیټ - ئهوا ههر له دهمی له دایک بوو نیهوه گیرۆدهی بارودۆخه سهخته کان بوو، چونکه خرایه ناو زهمبیلهیهك و ئنجا خرایه ناو پرووبار و پاشان خوای گهوره له کۆشکی فیرعهونی دوزمنی مووسا و

(١) البداية والنهاية لابن کثیر ١٥١/٣ - ١٦٦.

(٢) البداية والنهاية لابن کثیر ١٣٥/٣ - ١٤٥.

دوژمنى ھەرە گەۋرەي خىۋاي گەۋرەدا جىڭگاي كىردەۋە.. پاشان دىۋاي تەۋەي كە زىللەي لە مەۋفئىكى قىبلىي ۋە شاند و كوشىتى<sup>(۱)</sup>، كەۋتە ژىيانى نامۇبىي دىۋور لە كەس و كارەۋە. بەلنى، گۆرىنى نەۋەي ئىسرائىل - كە ۋەك شەيتان ۋابوون - بە كەسانىكى مەلايىكەت ئاسا، پىۋىستى بە بىرىن ۋە ھەلدانەۋەي لاپەرە كانى ژىيانىكى ئاۋا سەخت بوو، تاكو ھەزەرەتى مەۋساي پىي ئامادە بىكرىت بۇ تەۋ تەر كە دژۋارە. جا ھەر چەندە زىنجىرەي تەم رەۋدەۋانەي كە بە رىڭكى و يەك لە دىۋاي يەك ھاتتە رىيى ھەزەرەتى مەۋسا - دروۋدى خىۋاي لە سەر بىت - بە رۋالەت ناخۇشەن و لە سەر دلى مەۋف قورس و نەفرەت لىي كراون، كەچى خىۋاي گەۋرە، چاكە و خىرى رەھا لەم سەرەتا پەر لە رەۋدەۋە سەخت و بىزراۋانە بەدى دەھىنىت.

ئەي ھەزەرەتى عىسا - دروۋدى لە سەر بىت - چۆن بەرز كرايەۋە بۇ ئاسمان؟ ئەۋەبوو دىۋاي چەندەھا گىر و گىرەت و تەنگ پىي ھەلچىن و چاۋدىرى لە سەردانانى سامتاك و يەك لە دىۋاي يەك، خاچى بۇ ئامادە كرا تاكو پىي دا ھەلەۋاسرىت.. بەلام خىۋاي گەۋرە لەۋ كاتەدا، بە دەستى سۆز و مېھەرەبانىي خۇي، بەرزى كىردەۋە بۇ ئاسمان<sup>(۲)</sup>. جا ھەر ۋەك لەدايك بوۋنى ھەزەرەتى عىسا - دروۋدى لە سەر بىت - موعجىزە يەك بوو بۇ خۇي، رۇشتىشى بۇ ئاسمان موعجىزە يەك كى تىرى ھەزەرەتى عىسا بوو، دروۋدى لە سەر بىت.

ھەمان شت لە نەتەۋەي ھەزەرەتى مەھدىش دا ﷺ رەۋدەۋەت و، پىشت بەخىۋا، بە ۋىنەي نەتەۋە كانى پىشسو، خىۋاي گەۋرە چەندىن خىر و بىرىان لەم گىر و گىرەتە بۇ بەدى دەھىنىت كە ئىستا پىنەۋى دەنالىن و، دىۋاي پىرىنى تەم رەۋدەۋە گەۋرە و سەختانەي كە بە رۋالەت ئازار بەخش و نەفرەت لىي كراون، خىۋاي گەۋرە دەرۋىيان لىي دە كاتەۋە و نىعمەتى سەر كەۋتەيان پىي دە بەخشىت.

جا ھەمۇ رەۋدەۋەيەك، ھەر لە سەرەتاۋە ھەتا كۆتايى يەكەي، لە زانستى خىۋاي گەۋرەدا گەلنى نەيىبى زۆرى ۋەك ئەمانەيان تىدايە. چۈنكە خىۋاي گەۋرە كە ھەر خۇي "ئەۋۋەل و ئاخىر و ظاھىر و باطىن" ە رەۋى مەۋلىك و مەلە كىۋوتى ھەمۇ شىتەك دەزانىت و ئاگاى لىيەتى. جا "قەدەر" ناۋىشانىكى پەر لە نەيىبى تەم زاننىي خىۋاۋەندە بەم چۆنىتىيە. كەۋاتە "قەدەر" ناۋىكى تەرە بۇ ھەقىقەتى "لەۋحى مەھفۇظ".

(۱) بىروانە سۈرەتى (الفصص: ۱-۳۵).

(۲) بىروانە سۈرەتى (النساء: ۱۵۸).

(۱) له پهيامي (من) ل (۴۱ - ۴۳) د ا م په سته بهم دوانه پوون کړاوه ته وه، هه روه ها پروانه: (وته کان) ل ۷۸۳-۷۸۴. (وډر گير)

نووسینی تره و جیوازی یان له نیوان دانیه. چونکه مه لایکه ته به‌ریزه که ده‌فر مویت: نه‌ی په‌روره دگارم! من ناوا و ناوام نووسی. په‌روره دگاری مه‌زینش نووسینک ده‌خاته پیش چاو، نجا ده‌فر مویت: منیش ناوام نووسی، چونکه پیشتر ده‌مزانی که نه‌و کردارانه ده‌کات. واته په‌کینک له‌و دوو نووسینه به‌ده‌ستی مه‌لایکه ته‌وه‌یه و نه‌وی تریشیان به‌ده‌ستی خواوه‌ندی گه‌وره و په‌روره دگاروه‌یه.

جا نه‌و نووسینه‌ی که له لایه‌ن نه‌و مه‌لایکه ته نووسه‌ر و به‌ریزانوه تو‌مار ده‌کریټ که شان و شکویه کی به‌ریزان هیه و دانابه‌زنه ناستی کاری نزم و بی‌نرخ و هرگیز گومان توخنی نووسینه که یان ناکه‌ویت، نه‌م نووسینه، روویه کی تری قه‌زا و قه‌دوره.

به‌لټی، خوای گه‌وره پلان و پروگرامی هه‌موو شټیک داده‌نیت و "وجوودی عیلمی" ی ده‌داتنی، پاشان له‌رینی په‌یوه‌ندی کردنی "توانست" و "ویست" ی خو‌یه‌وه به‌م وجووده عیلمی په "بوونی دهره کی" شی پی‌ده‌یه‌خشیت. له‌به‌ر نه‌وه، هه‌موو شټیک په‌که‌م جار به‌پینی نه‌و وجووده عیلمی په‌ده‌نووسریټ، نجا نه‌و کردارانه‌ی که مروف ده‌یانکات به‌ته‌واوی په‌کاویه‌ک دهره‌چن له‌گه‌ل نه‌و نووسینه‌دا و هر نه‌م کردارانه‌شن که مه‌لایکه ته به‌ریزه کان ده‌یان نووسن. باه‌هول بدین نه‌م مه‌سه‌له‌یه له‌رووناکیی نه‌م نایه‌ته په‌روره‌دا روون بکه‌ینه‌وه که ده‌فر مویت: ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (الانبیاء: ۱۰۵). "ذیکر" خو‌ی له‌خو‌ی‌دا به‌واتای ناموزگاری دیت، به‌لام لیزه‌دا به‌واتای "ته‌ورات" یان "له‌وحی مه‌حفوظ" - که واتایه کی گشتی تره - به‌کار هاتووه. جا به‌پینی نه‌م واتایه ده‌توانریټ نایه‌ته که به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه لیټک بدریټه‌وه:

دوای نه‌وه‌ی خوای گه‌وره شتانی ناو "له‌وحی مه‌حفوظ" ی نووسی، نجا له‌و کټیانه‌دا که بو پیغه‌مه‌رانی - علیهم‌السلام - نارد چهند شټیکی له‌به‌ر نووسینه‌کانی "له‌وحی مه‌حفوظ" گرته‌وه و بوی نووسین که نه‌ویش بریتی په‌له‌وه‌ی: "به‌نده چاکه‌کام میراتگری زه‌وی ده‌بن". واته میراتگری راسته‌قینه و هه‌میشه‌یی زه‌وی، به‌نده چاکه‌کامی خواوه‌ندن، به‌لام فەرمان‌پروایه‌تی که‌سانی تر بوزه‌وی شټیکی کاتی په، چونکه فەرمان‌پروایه‌تی هه‌میشه‌یی، که به‌به‌ر ده‌وامی نوټ بیټه‌وه، هی به‌نده چاکه‌کان و نه‌و نده‌وه و کزمه‌لگا پاشانه‌ن که له‌وانه پینک دین. نه‌مش وه‌ک یاسایه‌ک له "له‌وحی مه‌حفوظ" دا بریاری له‌سه‌ر دراوه و له "زه‌بور" یش دا نه‌م یاسایه تو‌مار کراوه و له‌له‌وحی مه‌حفوظ هه‌و بوی هی‌نراوه.

به‌لټی، نه‌و زه‌بوروه‌ی که ده‌ستکاری نه‌کراوه و بوزه‌رتی داوود - دروودی له‌سه‌ر بیټ - ره‌وانه کراوه، نه‌م یاسایه‌ی تیدا بووه.

راسته، لهوانهیه چەند پرژیمیک لهوانه‌ی که خوای گه‌وره پێیان رازی نی‌یه، له خۆره‌ه‌لات و خۆرئاوا، سەر هه‌ل بده‌ن. لهوانه‌یه له هه‌موو شوێنیکدا چە‌ندین فیرعه‌ون و که‌سانی سه‌رسه‌خت و ملنه‌ده‌ر په‌یدا ببن. به‌لام بۆ ماوه‌یه‌کی کاتی و دیاری کراو. ئه‌مه‌ش ئه‌و یاسایه‌ه‌لئاوه‌شینه‌وه که له له‌وحی مه‌حفووظ و زه‌بووردا نوو سه‌راوه و قورئانی پسرۆزیش هه‌واله‌ که‌ی راگه‌یاندوه، چونکه مه‌به‌ست له‌و میراتگری‌یه ناو بر او‌ه: میراتی به‌رده‌وام و فه‌رمانه‌وه‌ایه‌تی درێژ‌خایه‌نه. خۆ سه‌ره‌ل‌دانی کاتیی فه‌رمانه‌وه‌ایه‌تی‌یه خراپه‌کان، له‌سه‌ر بناغه‌ی حیکمه‌تیکی خوایی‌یه که بریتی‌یه له: بیدار کردنه‌وه و یاد‌خسته‌وه‌ی موسلمانان تا‌کو به‌ په‌له و خه‌یرا له‌ناو خۆیاندا یه‌ك‌بگرن. ئه‌مه‌ش یاسایه‌کی خوایی‌یه هه‌ر گه‌یز هه‌یج که‌سیک ناتوانیت ئال‌و‌گۆری تیدا بکات.

که‌واته‌ خاوه‌ن ره‌وشته به‌رزه‌کان یان ئه‌وانه‌ی به‌شینی زۆریان له‌و ره‌وشته به‌رزانه هه‌یه، له سه‌رده‌می خۆیاندا ده‌بن به‌ فه‌رمانه‌وه‌ی زه‌وی. شایانی سه‌رنج‌ه که مه‌به‌ست له "ره‌وشته به‌رزه‌کان" ته‌نها سه‌ردانی مز‌گه‌وت و ره‌فتاره‌کانی وه‌ک ئه‌وه نی‌یه، به‌ل‌کو مه‌به‌ست ره‌فتار کردنه به سه‌ر جه‌م ره‌وشته‌ جوانه‌کانی په‌غه‌مه‌بر ﷺ له هه‌موو گۆشه و لایه‌کی ژیاندا. هه‌ر ته‌نها به‌م ره‌وشته به‌رزانه‌یه که مرۆف په‌ی به‌ واتای شتان و پرو‌داوه‌کان و په‌یوه‌ندی مرۆف به‌ بو‌ونه‌وه‌رانه‌وه‌ ده‌بات، هه‌روه‌ک له‌م پر‌یه‌وه ده‌توانیت ها‌وسه‌نگی ته‌وا‌وه‌تی راگه‌یر بکات له‌ نی‌وان پر‌و‌چوونی‌دا له‌ قولایی "ده‌روون" و بیر کردنه‌وه‌ی‌دا له‌ فراوانیی "ئاس‌و‌کان"ی ده‌ره‌وه. به‌ واتایه‌کی تر ئه‌و که‌سه‌ی توانییتی په‌ی به‌ "خلوود" ببات هه‌ر ئه‌وه ده‌توانیت چاک‌ی و سه‌لاحه‌ت، به‌ واتا‌راسته‌قینه‌که‌ی، له‌سه‌ر زه‌وی‌دا به‌یینه‌دی.

ئه‌وانه‌ی که تیرۆر و تۆقاندن و فه‌وزا و ئا‌ژاوه له‌ شوێنه جیا‌جیا‌کانی جیهاندا ده‌یینه‌وه و.. له به‌رامبه‌ر تا‌وانه‌کانه‌وه تا‌وان ئه‌نجام ده‌ده‌ن و.. بۆ مه‌به‌ستی راگه‌یشتانی سه‌رنج‌ی رای‌گه‌شتی، چە‌ندین درووشمی سیاسی هه‌ل‌ده‌واسن و.. به‌ "ژیری"ی خۆیان ده‌نازن و واز له "شو‌ورای" نی‌وانیان ده‌هێنن. هه‌ر گه‌یز ئه‌وانه ناتوانن "فه‌رمانه‌وه‌ایه‌تی" به‌ واتا‌راسته‌قینه‌که‌ی، دا‌مه‌زرێن. پشت به‌خوا پر‌وژیک له‌ پر‌وژان و له‌ ده‌می هه‌له‌هانی خۆری ئیسلامدا له‌و بێ‌ئاگایی‌یه‌ی خۆیان به‌ خه‌به‌ر ده‌بن و، له‌و کارانه‌یان په‌شیمان ده‌بنه‌وه و ده‌زانن له‌ چ تاریکستانیکدا سه‌ر گه‌ردان بو‌ون و، دان به‌ هه‌له‌ی خۆیاندا ده‌نین!



به تی، نهو مروځی که به "رېز لېنگیرای" به دیهینراوه، رېژیک دیت که رېنگه ی راست بدوزیته وه. چونکه گهر وانه بیت نهوا، هم یاسایه - په نا به خوا - هه له دهرده چیت. خو ناشکرایشه که یاسایه ک خوا ی گه وړه دایینیت هر گیز تال وگورې به سمر دا نایهت، چونکه: ﴿لَا تَبْدِيلَ لِحَقِّ اللَّهِ﴾ (الروم: ٣٠).<sup>(١)</sup>

به لام خوا ی گه وړه یاسایه کی تری هه یه که بریتی په له یاسای:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ (الرعد: ١١).

که واته خوا ی گه وړه زه لیلی به سمر نه ته ویه که دا ناهینیت که خوا ونی عیززهت و تاجی سر بو بیت، مه گهر نهو نه ته ویه ناوه ویه خوی بگوریت. هم یاسایه هر دو واتا یجایی و سه لپی په که وه کو په که ده گریته وه. که واته نهو که سه ی دیه ویت نازناوی "فاتح" به ده ست بهینیت ده باله پیش دا قه لای نه فسی خوی ففتح بکات. خو ته گهر نهیتوانی ناوه ویه خوی ففتح بکات، نهوا هیچ شتیکی له دهر ویه نه فسی خوی دا پی ففتح ناکریت!

نهو که سانه ی که له ناوه وړکی نهو "ته قوا" و "نیحسان" ه تی گه یشتون که له م نایه ته پرورزه دایه: ﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ (النحل: ١٢٨) هر نهواند که شهره فمه ندی له گهل دابوونی خوا وندن.

تایا "نیحسان" چی په؟

"نیحسان" نه ویه که کاتی خوا ی گه وړه ده پرستی و کو نه ویه به چاو بیینیت ناوایی پرستی. نیحسان بریتی په له نووری دیوی ناوه ویه مروځ. بریتی په له فراوانی و قوولیی هه ست و نهسته کان. بریتی په له ویه مروځ نهو توانا و موله که په به ده ست بهینیت که بتوانیت راسته وخو پرواته ناو دیوی ناوه وه، بی نه ویه بکه ویته داوی دیلی خوپرستی نه فسه وه. بریتی په له ده سکردن به فته چی دهر ویه له ناوه وه. پاریز گاری کردنی هم فته خیه له هه مو قوناغه کانی دا. به واتی که تر بریتی په له به ده ست هینانی "صلاحت" ی ته واته تی.

نیحه له مه سه لپی "نوسین" ی کرده و کانه وه سهرمان کیشا بو هم یاسه. بابه ته سهره کی په که مان بریتی په له ویه که هم یاسایه و یاسا کانی تری هاوچه شنی، به جوریکی هر گیز نه گور، له "له وحی مه محفوظ" دا نوو سراون.

(١) هره وه ها: ﴿وَلَنْ تَجِدَ لِسْتَهُ اللَّهِ تَبْدِيلًا﴾.

جاله‌بەر گرنگیې ئهم مه‌سه‌له‌یه - بې ئه‌وه‌ی سنووری په‌یوه‌ندیې ئهم باسه‌ به  
قه‌دەر وه بشکین - ئهم ئایه‌ته‌ پېر ژه‌ی خواره‌ وه ده‌هین:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ  
الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَىٰ لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا  
يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور: ۵۵).

خوای گه‌وره له‌م ئایه‌ته‌دا به‌لین به‌وانه‌ ده‌دات که باوه‌ریان هیناوه و کرده‌وه‌ی  
چاکیان کردوه. ئهمه‌ به‌لینکی خوای گه‌وره‌یه. خو به‌لینی خوای گه‌وره‌ش - بې هیچ  
گومانیک - راسته و ده‌بیاته‌ سەر. چونکه به‌لین شکین سه‌باره‌ت به‌ خواوه‌نده‌وه  
مه‌حاله و خوای گه‌وره‌ ده‌توانیت به‌لینه‌که‌ی بیاته‌ سەر و فهرمانه‌وایه‌ به‌سەر هه‌موو  
شتیک‌دا.

که‌واته‌ بې گومان به‌لینی جی نشین کردنی زه‌وی بو ئه‌وانه‌ ده‌باته‌ سەر که باوه‌ریان  
هیناوه و کردوه‌ی چاکیان نه‌نجام‌داوه. ئه‌و کاته‌ش جلّه‌وی ژبانی کۆمه‌لایه‌تی ده‌که‌وته‌  
ده‌ستان و، ژبانی ئابووریش ئیوه‌ ریکی ده‌خه‌ن و، په‌روه‌ده‌ی تاک و خیزانیش  
سیسته‌میکی نوێ به‌ خو‌یه‌وه‌ ده‌بینیت. ئه‌و کاته‌ ئیوه‌ هه‌موو جیهان به‌رئوه‌ ده‌به‌ن.  
چونکه هه‌موو شتیکی ئهم جیهانه‌ له‌ نه‌جام‌دا به‌ ده‌ستی ئیوه‌ ده‌بییت. خو ئه‌وانه‌ی که له  
ده‌وری میزه‌ باز نه‌ی به‌کان (میژگرده‌کان) دا داده‌نیشن و جیهان له‌ نیوان خۆیان‌دا  
دابەش ده‌که‌ن، له‌و رۆژ‌ده‌ هەر بریاریک‌ده‌ریکه‌ن له‌ پێش‌دا ده‌م‌و‌چاوی ئیوه‌  
ده‌خویننه‌وه‌ و سه‌یری سه‌روسیمای ئیوه‌ ده‌که‌ن و، جو‌گرافیای کۆمه‌لایش به‌پێی  
فهرمانه‌کانی ئیوه‌ شکل و شیوه‌کانیان ده‌گره‌خو، ته‌نانه‌ت هه‌ول ده‌ده‌ن له‌ رپی  
روانین و ئامازه‌کانی ئیوه‌وه‌ له‌ و‌تا و ناوه‌رۆکه‌کان بگه‌ن و، هەر ئیوه‌ - به‌ وینه‌ی  
میژرووی پیشینان - خاوه‌ن بریار ده‌به‌ن له‌ دانان یان لا‌بردنی هەر که‌سیک‌دا و،  
پادشایانیش له‌ به‌رده‌رگا‌کانی ئیوه‌دا به‌ ئاواته‌کانیان ده‌گه‌ن و، گو‌فاره‌کاتان  
له‌ گه‌لیان‌دا به‌ "فهرمان" داده‌نن له‌ ئیوه‌وه‌ بو خۆیان و، هەر شتیک‌ ئیوه‌ بیلین  
یه‌ که‌سه‌ری جی به‌جی ده‌کریت و دیته‌دی، هەر شتیک‌یش ئیوه‌ نه‌تانه‌ویت په‌ که‌سه‌ری و  
خیزایی لاده‌بریت! که‌واته‌ ئیوه‌ ئه‌وانه‌ن که‌ خوای گه‌وره‌ له‌و رۆژ‌ده‌ا توانا و ده‌سته‌لاتی  
جی نشینان بې ده‌به‌خشیت!

ئهم گو‌فاره‌ نه‌ندیشه‌ و ئاوات و گو‌فاریکی دوور له‌ واقع‌نی‌یه‌.. چونکه ئه‌وانه‌ی  
که‌ له‌ رابوردو‌دا "صه‌لاحه‌ت" یان به‌ده‌ست هینا، گه‌یشتنه‌ ئهم چله‌پۆ‌په‌یه‌. خو ئهمه‌ش

ياسايه كى خوابى به و له هه موو كات و شوينيك دا ده ست به كاره. جا نه گهر نيوه  
هه ر كات له دهر وونى خو تان دا صه لاهه تان به ده ست هينا، نهوا نه بجامه كانيشى  
دينه دى و به بى گومانى به رجسته ده بن.

به و اتايه دى كه دوو نووسين هه به، نووسينى به كه ميان: نه و به كه له "له و حى  
مه حفووظ" دا نوو سراوه؛ هه موو شتيك به "وجودى عيلمى" له له و حى مه حفووظ دا  
وجودى هه به. نووسينى دوو هه ميش: نووسينى نه و روو دا وانه به كه يه كه له دواى يه كه  
دينه وجودى دهره كى. هه ر ته نها نه و كرده وانه ش له م نوو سينه دا ليپر سينه و هيان له سه ر  
هه به كه له سه ر بناغه دى "ويستى مروف" نه بجام دراون.

نه م نايه ته پيروزه هه ر دوو نوو سينه كه پينكه وه باس ده كات:

﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾ (يس: ۱۲).

كه واته هه موو نه و كردارانه دى كه مروف ده يانكات و نه و صه ده قه به رده وام و  
جاري يانه ش كه دواى خو يان به جى يان ده هيليت، هه ر هه موو يان - به بى جياوازي -  
ده نوو سرين. كه نه م ش برتې به له نووسينى دوو هه م. جگه له وه دى كه هه موو شتيك  
پيشتر به "وجوده عيلمى" يه كه دى نوو سراوه، وه كه له خودى نايه ته كه دا به روونى دياره  
كه ده فهرموى: ﴿وَكُلُّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾. كه واته هه موو شتيك، به بى  
پشت گوئ خستنى هيج كاميان، له له و حى مه حفووظ دا نوو سراوه، هه ر وه كه نه م نايه ته  
پيروزه دى خواره وه روونى ده كاته وه:

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَقْنَا فِي الْكِتَابِ  
مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾ (الانعام: ۳۸).

زوړ به دى تدفسيروسان وشه دى "الكتاب" دى نه م نايه ته پيروزه يان به: "له و حى  
مه حفووظ" ليك دا وه ته وه، هه ر وه كه هه نديكي شيان به: "قورئان" رافه يان كرده وه.  
فه رمووده به كى پيروزه هه به له باره دى نووسينى دوو هه مې له مېر نه و كردارانه دى كه  
مروف به "ويست" دى خو دى ده يانكات و، دهرى ده خات كه دواى نووسينى به كه م ديت.  
نه م ش ده قى فه رمووده كه به:

"كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَكَتَبَ فِي الذِّكْرِ كُلِّ شَيْءٍ،  
وَخَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ" (۱).

کەواتە ھەموو شتێک بە پێی دروستبوونی یەک لە دواى یەکیان دەنوسرێن. جا ئەم نووسینە پرووی دوو ھەمی "قەدەر" پێک دەھێنێت.

### ۳ - قەدرا و قەدەر لە پرووی "ویست" ی خواوەندەو.

یە کەم: ویستی خواى گەورە لە ئایەتە پێرۆزەکاندا:

وشەکانی: (شاء، یشاء، مشیئة) واتای "ویست" دەگەیەنن و لەو وشانەن کە بە زۆری لە قورئانی پێرۆزدا بە کارھاتوون. خۆ پەیوەندیی "ویستی خواى گەورە" بە "قەدەر" ھوێرە دووری یەکی تر دەھاوێتە سەر "قەدەر".

ئەسلی روودانی ھەموو بەسەرھاتیەک و پەیدا بوونی ھەموو شتێک بریتی یە لە ویستی خواى گەورە.

قورئانی پێرۆز لە گەلى ئایەتی خۆی دا ئەم راستی یەمان یاد دەخاتەو. وا ھەندیکیان لێ یاس دەکەین.

أ- ﴿وَلَا تَقُولْنَ لشيءٍ إِنِّي فاعِلٌ ذلكَ غَدًا﴾ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ وَاذْكُر رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَن يَهْدِيَنِي ربي لِأَقْرَبَ مِن هَذَا رَشَدًا﴾ (الكهف: ۲۳-۲۴).

بە و اتایەى کە: ھەر کات پرپارت دا کارێک بکەیت، دەبێ لە پێشدا ویستی خواى گەورە بکەیت بە بناغەى کارە کەت و بێ بەستیت بە ئیرادەى خواوەندەو. لە راستیش دا گەر خواى گەورە ویستی لەسەر ھەر شتێک نەبێت، ھەر گیز تۆ ناتوانیت ئەنجامی بدەیت. کەواتە دەبێ مرۆف ھەمیشە بەم جۆرە بیر بکاتەو و دەست بە ھەموو کارێک بکات.

بە بۆنەى ئەم ئایەتە پێرۆزەو پێغەمبەرى خوشەو یست ﷺ ئەم رووداوەى خواوەمان بۆ دەگێڕێتەو:

(حەزەرەتى سولەیمانی کورپی داوود - دروودی خویان لەسەر بێت - فەرمووی: دەبێ ئەمشەو پرۆمە لای ھەر سەد خیزانە کەم تا کو ھەریە کەیان کورپیکى بێت لە پیناوی خوا دا غەزا بکات. مە لائیکەت پێی وت: بلێ: "إن شاء الله" کە چی حەزەرەتى سولەیمان لە بیرى چوو نەى وت. کاتى کە رۆشتە لای خیزانەکانى، ھیچیان منالیان نەبوو، یە کینکیان نەبێت کە منالینکی نیو ئەدەمیزادى بوو! پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: گەر بێ وتایە: "إن شاء الله" سویندە کەى نەدە کەوت و باشتیش بوو بۆ ھاتنەدیى خواستە کەى<sup>(۱)</sup>).

به لټی، ده بی مړوف باوه رېنکی ته و او دامه زراوی هه بیټ به وهی که هیچ که سینک ناتوانیت هیچ کارېک نه نجام بدات گهر خواوهند "ویستی" له سهری نه بیټ. که واته نه و مړوف هی له لایه نه رواله تی و په نهانه کانی شتان تی ده گات و ده توانیت گوی له جبهانی ناو هوهی خوی را بگریټ، باوه بهم راستی به ده هیټ و ده شیت باوه ری بی بکات. به چه شینک که ته نانه ته به نه ندازهی گهر دیله په کیش پیچه وانه ی هم راستی بهی به دل دا نایه ت.

نیمه کاتی بو شتان و پرو دواوه کان دهر و انین و په یوه نډی یان پیوه ده که ین، به یه قین و دلنیا یی په وه هه ست ده که ین و ده بینین که ناتوانین ته نانه ته یه ک دانه پووشی بچوو کیش له جینی خوی دا هدلیگرین، گهر خوا ی گه و ره ویستی له سهری نه بیټ. به لکو کاتی و ا هه په هه موو پیښه کی په کان ناماده ده که ین و بیر له هه موو لایه و پروه کانی مه سه له که ده که یه وه و بهو پی به نه خشه و پلانه کانی بو داده ریژین، هه تا و امان لی دیت ده که وینه نه و باوه ری که هه موو هه ل و مهرجه کانمان جی به جی کردیت، که چی ده بینین له بهر گریمانیک که هه ر گیز به خه یال دا نه هاتو وه، کاره که مان سه ره و نخوون هه لده گهر پیته وه! بهو و ا تایی که هه موو گریمانه کان به وردی حسابیان بو کرابوو، به لام ویستی خوا ی گه و ره په یوه نډی بهو کاره وه نه کردبوو. واته گهر خوا ی گه و ره "نه یه ویت" نه و شته پیته دی بهو جوړه ی نیمه ده مانه ویت، نه و ا هه ر گیز او هه ر گیز نایه ته دی، با هه موو هه ل و مهرجه رواله تی په کانیښی بو ناماده کراییت. بهم جوړه هه موو نه خشه و پلانه کانمان بی نه نجام دهر ده چن. هم راستی یهش، که باسمان کرد، هم نایه ته پیروژه ی خواره وه تیمان ده که یه نیت که ده فرموی: ﴿وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ (الاسان: ۳۰). واته گهر هه ر چی په کتان هه په به ختی بکه و گشت ویستی کی خوشتان بخه نه کار، نه و ا هه ر ته نها ویستی خوا ی گه و ره لهو کاره دا ده ست به کاره، چونکه هه موو ویست و هه و له کانمان هیچ جینگایه ک ناگریټ گهر ویستی خواوهند په یوه نډی به نه نجامدانی نه و کاره وه نه کات، به لام زور جار خوا ی گه و ره به زه یی پیمان دا دپته وه و هو کاره کانمان لی وهر ده گریټ که خوی کردوونی به مهرجی کی عادی بو به دیهینانی شتان و، ویستی مړوفی شمان لی گه را ده کات که وه "دوعا" وایه. بهم جوړه ویستی خوا ی گه و ره په یوه نډی به هه موو شینک و به هه موو به شه کانی گشت پرو دواو نیکه وه ده به ستیت، که واته به ته و او ی له گه ل نه و پرو دواو انه دا تیکه ل بوون.

"ویستی خوا ی گه و ره" له هه موو پروه کانی ژبان و گشت لاپه ره کانی ژینی مړوف دا خوی دهر ده خات، هه و هه که هم نایه ته پیروژه ی خواره وه دهری ده بریت:

ب - ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتُلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَمَنْ يَرْءِيهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا اقْتُلُوا وَلَكِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يُؤِيدُ (البقرة: ۲۵۳).

كه‌واته گهر "ويستی خوا" نه‌بوايه ههر گيز نه‌تان‌ده‌توانی هيچ كردارنك ته‌نجام يده‌ن. بؤ نمونه: گهر خواي گه‌وره ويستی له‌سهر نه‌بوايه له‌گهل په‌كتردا نه‌ده‌جه‌نگان، خو مادم له‌ناو خو‌تان‌دا به‌شه‌ردا دين و ده‌جه‌نگين نه‌وا هه‌موو كرداره ني‌جايي و سه‌لبی په‌كانتان به ويستی خواي گه‌وره‌وه گري دراو و ههر شتيك ويستی نه‌وی له‌سهر بيت ديت‌ده‌ی و له‌سهر نه‌و كارانه‌ش كه ته‌نجاميان ده‌دات پرسياری لي ناكريت، هه‌روهك له‌و كارانه‌ی كردوونی و ده‌يانكات پرس و را به كه‌س ناكات.

تهم فهرمووده پيروزه‌ی كه ديت ده‌ستورنكي برياردراوه كه ده‌فهرمويت: "ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن" <sup>(۱)</sup>. ههر شتيك خواي گه‌وره بيه‌ويت و ويستی له‌سهری بيت، ده‌بيت و ديت‌ه وجود. ههر شتيكيش ويستی له‌سهر نه‌بوونی بيت، نابيت و نايه‌ته وجود.

شتيكي سه‌رنج راكيش ليره‌دا هه‌يه، نه‌ویش په‌يوه‌ندی كردنی ويستی خواي گه‌وره‌يه به "عه‌دم" هه! ههر بويه نه‌و شته‌ی خواي گه‌وره ويستی له‌سهر "نه‌بون" ی بيت، نابيت و "بون" به خو‌يه‌وه نابيت.. هه‌روهك ويستی له‌سهر "بون" ی ههر شتيك بو، ديت‌ه وجود و "بون" ی پي ده‌به‌خشرنت. به‌لني، ويستی خواي گه‌وره په‌يوه‌ندی به "وجود" و "عه‌دم" هه‌ده‌كات و، به‌و جوړه‌نی په‌كه هه‌ندی ليی تي گه‌يشتون گوايا: ويستی خواي گه‌وره گهر په‌يوه‌ندی به شتيكه‌وه بكات نه‌و شته ده‌بيت و ديت‌ه وجود، به‌لام گهر په‌يوه‌ندی پيو نه‌كات نابيت و نايه‌ته وجود. نه‌خير، تهم بؤ‌چونه هه‌له‌يه. چونكه ههر گيز شتيك له‌گوربي‌دا نی‌په‌كه پي بوتري: "په‌يوه‌ندی نه‌كردنی ويستی خواي گه‌وره". له‌بهر نه‌وه‌ی چ "وجود" و چ "عه‌دم" هه‌ردووك له‌ناو ده‌ستی ويستی خواي گه‌وره‌دان!

خو ته‌گهر "موعت‌زله" و "جه‌بريه" له‌ناوه‌روك و اتا ورده‌كاني فهرمووده‌كه‌ی پيشوو تي بگه‌يشتايه، نه‌وا نه‌ده‌كه‌وته نه‌و هه‌له گه‌وره و زه‌قانه‌ی كه دوو چاری بوون، چونكه پينغه‌مبه‌ری خو‌شه‌ويست ﷺ هه‌ردوو كار هه‌كه به‌فعلی: "كينو نه" ليك ده‌داته‌وه.

همروها تهنها هم "ويست" هی خواي گهروهيه که له مهسه لهی ثيمان و هيدايت دا هموو شتيك ده بريته وه. نه وه تا نهو که سانهی که له م گز شه يوه ده روانه هم مهسه له يه، ده لتي: "ثيمان" نور يکه خواي گهروه ده يهاوښته ناو دلي هر کام له بنده کانيه وه، دواي نه وهی که نهو بنده يه ی جوزني نختياري خوی خسته کار. به و اتايه ی که تو هو ل و تيکو شانت ده خه يته کار و خواوه نديش بو ت به دی ده هيني ت.

به لتي، تو ناتوانيت نهو نوره له خو ت دا دابگر سينيت و تا نه به د به بهر ده وامي بيهي ليت وه، به لکو هر تهنها خواي گهروهيه که - نه گهر ويستی له سهری ييت - دايده گر سينيت و دلي توی پي پرو ناك ده کاته وه. به لگش له سهر نه مه، هم ثايه ته پيروزه يه که ده فهر موي:

ج - ﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ﴾ (يونس: ۹۹).

واته: نهو که سه ی که په روه رده ی کرد و ويست و گهيان د و ويته پله ی "که مال" و فهر مان پروايه به سهر هموو شتيك دا، گهر بيه و يت، هيدايتي هموو خه لکی ده دات. ثايه تيکی تر له م باره يوه هه يه که بريتي يه له:

د - ﴿وَإِنْ كَانَ كِبَرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بَأْيَةٌ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تُكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾ (الانعام: ۳۵).  
هم بيدار کردنه و يه ی خواوه ند بو خودی پیغه مهير ﷺ له راستی دا بيدار کردنه و يه بو هموو خه لکی سهاره ت به هر شيوه يه کی له ري ترازان له مهسه له ی قهدهر دا.

به لتي، گهر په روه ردگاري تو بيو يستايه: هيدايتي همووياني ده دا و .. همموويان سوژديان بو ده برد و .. هموو خه لکی خواوه نی ويژدان و دل و دهروونی پرو ناك ده بوون و .. شه رفه مند ی بنديا يه يي گهرديان بو خواي گهروه به ده ست ده هينا و .. به "ثيمان" و "تيسلام" ريزيان لتي ده گيرا. به لام "ويستی خواي گهروه" له سهر غه يری نه مه يه، بويه په يوه نډی به "به ديتهان" ی هم جوړه شتانه وه نه کردوه و نه يهيناو نه ته دی.

ه - ﴿وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ لِكُلِّ جَعَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَا جَا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ﴾ (المائدة: ۴۸).

به لتي، گهر په روه ردگار مان ويستی له سهر بوايه نهوا هموو گروزی مروفي ده کرد به يه که نه ته وه، به لام ويستی خواوه ند له سهر نه وه بووه که ببن به چه ند نه ته وه يه کی

جا ئەو ياسا خوائى يەى كە ھەر گىز ئال و گۆرى بە سەردا نايەت، برىتى يە لە:  
مەوداى پارىز گارى كردنى ئەو كەسانە بۆ ھەل و مەر جە ئاسايى يە كان، كە برىتىن لە  
ھۆ كارە كان و، ويستى خواو ەند داياناون. چونكە چاودىرى و پارىز گارى كردنى ئەو  
ھەل و مەر جانە گەلى گرنگن بۆ "مانەو ە" و "ھەلگرتن" ى ئەر كى ئايىن و داکۆ كى  
لىكر دنى.



ده توانين لم پرووه گه لنی غوونوی میژوویی بؤ بهر زبونووه و شکستی نه ته وه کان بهیننه وه، به لام نامانه ویت باسیان بکهین، تا کو سنووری مه سه له که ی خو مان نه شکستین.

به لنی، گرنګترین کیشه له پرووی زه وی دا بریتی به له "پاریز گاری کردنی نالین" چونکه هر ته نها نایینه که نامانج و نه بجمای ژبانی پروون کردووه ته وه و هر ته ویشه که باشتړین بناغه و داد گهر ترین ته رازووی بؤ په پوهندی به کانی نیوان خه لکی داناه<sup>(۱)</sup>. جا پاریز گاری کردنی هم په پوهندی یانه، نه که هر ته نها ژبان و بوونی خه لکی، به لکو باشتړین و ته ووترین جوړی ژبانیشیان بؤ ده سه بهر ده کات.

به لام هاندانی خه لکی بؤ سر پنه وه ی ماهیه تی راسته قینه و سروشتی خو یان و، دوور خسته وه یان له که سایه تی زاتی یان و، تواندنه وه یان له قالبی چند سیسته میکی بیانی و چند رو شنبیری به کی نامودا سه بهر ته به وان، هم کاره له هه مو و زه به کی زاتی خو یان دایانده مالیت و ده باغخاته سوال کردن له بهر دهر گای که سانی تردا! له کاتیک دا که ده زانین سر چاوه ی هه مو و ره وشتیکی جوان و کردار و ره فتاریکی باش و چاک ته نها هر نایینه. خو هر چند مروف له نالین دوور بکه ویتنه وه، هه میسه له ناخی خو ی دا هه ست به و بوشایی به ده کات که نه مانی نالین دروستی کردووه. هر نه ته وه به کیش له نالین دوور بکه ویتنه وه و پشی تی بکات بینای ماددی و مه عه وی له بن هه لده وه شیت و سه ره و ژیر ده بیت.

ده وله ته کافره کان له وانه به بن به خاوه نی نابووری به هیز. به لام هیچ نه ته وه به کی خاوه ن نالین، که پشی له نایینه که ی هه ل کردیت، هر گیز ناتوانیت به بی نالین نه و چه شنه نابووری به به هیزه به ده ست بهینیت. چونکه چاودیری به شینکی نه و هو کارانه یان نه کردووه که "ویستی خوی گه وره" وه که مریجیکی سه ره کی بؤ ژبانی ته وانی داناه. هم نایه ته ی خواره وه هم خاله پروون ده کاته وه:

ح - يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿المائدة: ۵۴﴾.

وشه ی: "یرتد، یرتد" واتای گه رانه وه به ره و دواوه ده گه به نیت، واته گه رانه وه و باشگه زبونووه له نالین. قورثانی پیروز، که بهم وشه به له گه ل هه مو و تیمانداریک

(۱) ناشکرایه که مه به ست به "نالین" لیره دا نالینی ئیسلامه، که تا که نایینه هم تابه تکاری به ی تیدایه نوو سهر باسی ده کات. (وه رګېر)

دەدویت، ھەموو و اتاکانی ئەم و شەپەیی مەبەستە. وەك: ھەلگەر انەو لە بیروباوەر.. لە کردەوہ.. لە تەسەوور.. لە بیر کردنەوہ. ھەر وەك چەندەھا واتای زۆری تریشی لەخو گرتووە.

ھەر کەسیك - یان ھەر کۆمەلەك - کە لە ژبانی ئایینی دا گەشتییتە ئاستیکی تایبەتی و بوویت بە بەشیک لە بانگەوازی خەلکی بۆ لای خوا ی گەرە، کاتی خۆی لە بەردەم ئەم ئایەتە پێرۆزە دا بێنیتەوہ ھەست دەکات ئایەتە کە ھەر شە ی لێ دەکات کە نە گەریتەوہ بۆ حالەتی پێش ئیمانە کە ی. چونکە ئەو قونانغانە ی کە ئەو کەسە - یان ئەو کۆمەلە - پێویانە تەنھا لوتفیککی خوا ی گەرە یە و، ئەگەر چ تاك و چ کۆمەل جەلەوی بەردەوام بوونیان لەسەر کارە کە یان شل بکەن و نەتوانن پارێزگاریی خۆیان بکەن و، پاشە و باش بەرە و دواوە بگەرێنەوہ، ئەو خوا ی گەرە ئەم بانگەوازیان لێ دەسینیتەوہ و بە "کەس" یك یان "کۆمەل" یکی تری دەسپێریت!

ھەر وەھا گەر "دەولەت" یك ئایینی کردییت بە گیانی "ژیان" و، ئەم فەرمانە ی جێ بەجێ کردییت، ئەو ڤووی گوشتاری ئەم ئایەتە سەر جەمی نەتەوہ کە دەگرتەوہ و ھەر شە کەش ڤووی لە ھەموویانە. چونکە ھەر نەتەوہ یەك خواوەند عزیزەت و سەر بەرز یی لەبەر ئەوہ ی بەخشیشییت کە ئایینیان کردییت بە مایە ی ژایانیان، گەر ئەو نەتەوہ یە دەست لەم ئایینە ھەلگەرن کە خوا ی گەرە بەھۆیەوہ سەری بەرز کردووە نەتەوہ، ئەو ی گومان سەرغخوون دەبن و خوا ی گەرە لە بری ی ئەوان "سەر بەرز ی" بە نەتەوہ یە کێ تر دەدات.

لە وشە ی ﴿قَوْمٌ﴾ دا "تەنوینی تەنکیر" ڤەچاو دەکرت! واتە ھەر قەوم یك ییت، کە لەوانە یە خەلکی نیان ناسن و بە خەیا لیان دا نەیت و نەزانن کە ی و بە چ بارودۆخیك دین و پەیدا دەبن، بەلام وەسفە کانیان دیارە. کەواتە ھەموو قەوم یك پێشپە کێ دەکەن و ھەول دەدەن ئەو قەومە بن کە خوا ی گەرە ستایشی کردوون. جا ھەر وەك ھیچ قەوم یك ناتوانییت لافی ئەوہ لێ بدات کە بلیت: مەبەستی ئایەتە کە ئیمە یە، ھیچ کامیشیان لەوہ ناو می د ناییت کە ئەو وەسفانە لە خۆ ی دا بھێنیتە دی.

وەسفە کانی ئەو قەومە ئەمانە ی خواوەن:

سینەتی یە کەم: ﴿يَعْلَمُونَ﴾ واتە: "خوا ی گەرە خۆشی دەن". چونکە خواوەند دلی خەلکی والی دەکات کە گومانی باشیان بەوان ھەبیت. حەز رەتی ئەبوو ھورەیرە - خوا ی لێ رازی بیت - لە پیغەمبەر وە ﷺ دەگێریتەوہ کە فەر موویەتی: "گەر خوا ی گەرە بەندە یە کێ خوش ویست بانگ لە جویریل دەکات: خوا ی گەرە فلان بەندە ی

خوښ دهوئیت تویښ خوښت بوئیت. ئیتر جوړیلېښ خوښی دهوئیت و نجا بانگ له نهلی ناسمان ده کات و دهلیت: خوی گه وړه فلانه کهسی خوښ دهوئیت دهسا ئیووش خوښتان بوئیت، بهم جوړه نهوانیش خوښیان دهوئیت و، نجا له سهر زهوش دا قبولی له دلی خه لکی دا بو داده نریت<sup>(۱)</sup>. نهو کاته هه موو خه لکی سهیری چاوی نهوان ده کهن و قسه کانیشیان له دلی نهوان دا کاریگری دهییت و، تنانته ههر پینشیاریک نهوان بیکهن لای خه لکی به نهمر و فهران و ورده گهریت و، گهر ههر فهرانیکیش دهر بکهن په کسهر جی به جی ده کریت و له دل و ویزدانی خه لکه کهدا جیگر دهییت.

سینه تی دوو ههم: ﴿يَجُوءُ﴾ واته: "خوی گه وړه یان خوښ دهوئیت". بی گومان نیشانه ی نهوی که خوا خوښی دهون. بریتی په لهوی که نه مان خوی گه وړه یان خوښ دهوئیت. چونکه ههر که سیك به ههر نه ندازه و ریژه یه ك خوی گه وړه ی خوښ بوئیت نهوا به ههمان ریژه لای خوی گه وړه خوښو یست دهییت.

سینه تی سی ههم: ﴿اَذَلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ﴾. واته: سهر جهمی ئیمانداران له خویان به باشر دهزان و دوو دل نین له وده دا که سهر یان بخه نه ژیر پی ئیمانداران. خو هتا بهم جوړه له پیناوی خوادا تهواز و نهوازش و خو نهویستی بنوئین، خوی گه وړه ش پتر سهر بهزی یان بی ده به خشیت.

سینه تی چواره هم: ﴿اعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾. واته: سه بارهت به کافران هوه سهر یان بلند و له بهرده میان دا ملیان بو نهوی ناکهن. به لکو له جیهادی بهرده و امداد هبن له گه لیان دا. هتا چهنده بو ئیمانداران تهواز و بنوئین، ههر بهو نه ندازه ش به سهر کافران دا سهر یان بلند.

سینه تی پنجه هم: ﴿يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾. واته: له هه موو شوین و جیگایه ك دا و به پی بارو دؤخی نهو شوین و جیگایانه، به بهرده و امی ههر له جیهاد دا هبن. چونکه نه رسته په "جوله ی فیعلی" په بهرده و امی و تازه بوو نهوه ده گه به نییت. واته هه میسه به فیراسهت و به صیرهت ههنگاو ده نین و رهفتار ده کهن.

سینه تی شه شهم: ﴿وَلَا يَخَافُونَ عُقُوبَةَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ﴾. واته: جگه له خوی گه وړه ترسیان له هیچ که سیکی تر نی په و حساب بو قسه ی کهسانی تر ناکهن و گوئی بی نادهن، چونکه تنها بیر له "ره زامه نندی خوی گه وړه" ده که نهوه.

به لئ، نه سینه تانهن که له و کومه له میسالی په دا دینه دی. جا ههر کومه لیک نه سینه تانه یان تیدا بهر جهسته بوو، نهوا خوی گه وړه نه مانته موقه دده سه که یان

دەخاتە ئەستۆ. ئەمەش یاسایەکی خۆایی یە و ھەر گیزا و ھەر گیز ئال و گۆری تێدا نەبوو و ناییت. گەر ئەم سیفەتانە لە عەرەبدا بێنەدی ئەمانەتە کە دەگرێت ئەستۆ.. گەر لە تورکدا بێنەدی ئەو ئەمانەتەیان بێ دەبەخشریت.. بە ھەمان جۆر کورد و.. بۆشناق و.. ئەلبان.. ھەر قەومێک ئەم سیفەتانەیان تێدا بێت ئەوا شایستەیی ھەلگرێتی ئەمانەتە کە دەبن.

ئایەتێکی تر ھەیە کە چەندین بناغە و دەستووری گشتی و ھەمەلایەنەیی لەخۆ گرتوو کە ئەمەیی خواوە ھەبێ:

ط - ﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (آل عمران: ۲۶).

بەلێ، ھەر نەتەو ھەبێت خاوەنی نوێنەرێک نەبێت کە نوێنەرێک بکات ئەوا ئەو نەتەو ھەبێت پارچە پارچە بوون و شپۆزەیی چارەنووسیەتی. ئەگەر پادشایانیش دڵیان بە خواوەند و خاوەنی راستەقینەیی خۆیانەو نەبەستن، ئەوا نەتەو کانیان ماوە ھەبێ کە دەمێننەو و لەسەر بێ رادەو ھەستن.

وەک بێتیی لێرەدا - لە لایە کەو - زەلیلی ھەبێ دەبێت بە ھۆی ئەو ھەبێ "وێست" بێت چاوە نەخراوە، لە لایە کە تریشەو ھەبێ ئەو ھەبێ "مانەو" تەنھا بە ھۆی "وێست" ھەبێ دەست دەبێت. کەواتە ئەو ھەبێت کە دەردە کەو ھەبێت و بێت چاوە دەخەیت دەبێت بە نیشانە لەسەر فەرمانەر ھەبێتیمان، و پارێزگاری کردنیشمان لەو فەرمانەر ھەبێتییە تەنھا بەو ھەبێت کە لە ھەموو کردارێکدا ھانا و پەنا بۆ لای خوا ھەبێت گەورە بێت.

بەم جۆرە دەردە کەو ھەبێت کە دۆزینەو ھەبێ ئەم "ھاوسەنگی" ھەبێ پەندە بە ھەبێ بردنی تەواوەتی بە: "قەدەر" و "وێستی جۆزئی" و "وێستی خۆایی" بە تاییەتی کە ناوی "بوعدی سێ ھەمی قەدەر" مان لێ نا.

لەم ئایەتە پێرزانەو ھەبێ کە باس کران، لەو ھەبێ گەشتین و بۆمان دەر کەوت کە: "وێستی خۆایی" دەوراندەو ھەبێ ھەموو شتیکی گەورە و بچووکی ژبانی داو، کەواتە وێستی خواوەند ھەموو شتیکی گرتوو تەو، تەنانەت "عەدەم" بێت بێتییە لە دەروشانەو و دەر کەوتنی وێستی خواوەند لەو ڕووەدا، چونکە خوا ھەبێ: ﴿فَعَالٌ لِّمَا يُرِيدُ﴾ (البروج: ۱۶).

لەبەر ئەو، ھەر گیز ناگۆنێکی ھێچ شتێک بە بێ "وێست"ی خوا ھەبێ گەورە پەیدا بێت.

دهبې ته وېش بزانين كه "ويستی خوايی" هه نډی جار له شيوهی سوز و مېهره باني دا و هه نډی جاری تریش له شيوهی نازار و سزادا دهرده كه ویت، ههریه كه بیان له شونی خوی دا. ثم ثایه ته پیروزانه ی خواره هوه ته ممان بوړوون ده كه نه وه:

ی - ﴿رَبُّكُمْ أَغْلَمُ بِكُمْ إِنَّ يَشَأْ يُرْحَمَكُم أَوْ إِنَّ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا﴾ (الاسراء: ۵۴).

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ وَكَلَّمَهُ مَا تَوْسُوهُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ (ق: ۱۶).

﴿لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْذَرُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفَوُ يُحَاسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (البقرة: ۲۸۴).

به لئی "ويستی خوايی" هه میسه سروودی سهر زاری پیغه مېهران بووه، دروودیان له سهر بیت. قورناني پیروز شایه ته له سهر ته مه:

ک - ﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الاعراف: ۱۸۸).

به و اتایه ی که: "ويستی خوايی" بناغه ی هه موو شتيکه، ته نانه ت خویشم خاوه نی سوود و زیانی خوم نیم چ جای هی خه لکی، مه گهر خوا ی گه و ره خوی ويستی له سهر ی بیت.

پیغه مېهری خوشه ويست ﷺ به ته و او ته ی و یه کجاره کی خوی ته سلیمی "ويستی خوايی" کردبوو، به راده یه که فهرموو یه تی: (له یه کتر نزيك بينه وه و له گهل يه کدا راست بن، ته وېش بزانين كه هيچ كهس له ئیوه کرده وه که ی رزگاری ناکات) هاوه له کان عهر زیان کرد: تویش ته ی پیغه مېهری خوا؟ فهرمووی: (منیش، مه گهر خوا ی گه و ره سوز و فه زلی خویم فریا بخات) <sup>(۱)</sup>

ثا ته مه یه ته رازووی پیغه مېهری خوشه ويست ﷺ له به رده م "ويستی خوايی" دا و، ثا به م جوړهش تیمان ده گه یه نیّت و فیرمان ده کات. که واته دهبې هه موو که سیك خوی و کرده وه کانی به م ته رازووه هه لسه نگینیت. به لئی، گهر پیغه مېهر ﷺ له به رده م "ويستی خوايی" دا به م جوړه بیت، دهبې که سانی تر چون بن؟

ئەو کەسانەی کە هەردەم دەتین: کردەوێ چاکێ زۆرمان ئەنجام داوه، جا ئەگەر ئێمە نەچینه بەهەشت ئایا کێی تێ دەچیت؟.. ئەو کەسانەی کە ئەمە و گوفتارەکانی تری وەک ئەمە لە زاریان دەردەچیت، کە جۆرە گوفتاریکە لەخۆبایی بوون و خۆ بە گەورە گرتیان پێوە دیاره.. ئامۆژگاری یان دەکەین کە هەردەم فەرمووده پێرۆزە کە ی پێشوو لە گەڵ ڕەفتارە کە ی پێغمبەر ﷺ لە بەردەم "وێستی خواپی" دا، بکەن بە نمونە و پێشڕەوی خۆیان. واتە: ملکەچ بوون بۆ وێستی خواپی گەورە مرۆڤ لە "کیڕ" و "غروور" ڕزگار دەکات. کەواتە ئیماندار ناچارە کە "وێستی خواپی" بکات بە بناغەی هەموو کارێکی، چونکە هەر ئەو وێستەیە کە دەوراندەوری ڕووی ناشکرا و پەنھانی هەموو شتێکی داوه، و هیچ شتێک نییە کە لە دەروە ی ئەو وێستەو ییت. بێ گومان پە ی بردن بە "وێستی خواپی" بە پێی ئەو تەرازووانە ی کە پێویستن، لە راستی دا پێویستی بە ئاستێکی دیاری کراری زانیاری دەییت و، گەر کە سینک نە گەشتیت ئەم ئاستە گەلێ دژواری بە ئەواوەتی لە "وێستی خواپی" تێ بگات، بەلکە هەر مەحاله بتوانیت پە یی بێ بیات. چونکە ئایا هەر ئەم مەسەلە یە یە کیك نە بوو لەو مەسەلە نە ی کە ئەو کۆمەلە نە ی پێغمبەرائیان - علیهم السلام - بۆ ڕەوانە کرا نە یان توانی بە ئەواوەتی لێی تێ بگەن و، لە ئەنجام دا بەرەنگاری پێغمبەرەکانیان بوونەوه؟!

قورئانی پێرۆز لە سەدان ئایەتی دا ڕووە جۆراو جۆرەکانی "وێستی خواپی" ڕوون دەکاتەوه و لە بەسەرھاتی پێغمبەران - علیهم السلام - و نەتەوێ کانیا دا گەلێ نمونە ی لە سەر دەھێنێتەوه. مەسەلە ی "وێستی خواپی" لە قورئانی پێرۆز دا لە زۆر ڕووی وەک: ڕووی بیروباوەڕ و، ڕووی تەسەوور و، ڕووی کردەوێ و، چەندین ڕووی ترەوێ باس کراوه.

حەزرەتی نوح - دروودی لە سەر بێت - نمونە یەکی ناشکرای ئەم مەسەلە یە. چونکە قورئانی پێرۆز باسی ئەوانە دەکات کە بەرەنگاری حەزرەتی نوح بوونەتەوه و گالەیان بە هەر شەکانی کردووه، ئەوە تا قسەکانی ئەوان دەھێنێت و دەفەرموی:

ل - ﴿قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ﴾ (هود: ۳۲).

حەزرەتی نوح حیش بەمە ی خوارەوه وەلامی دانەوه:

﴿قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهٖ اللّٰهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنَا بِمُفْعِرٍ﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ (هود: ۳۳-۳۴).

بهم جوړه، حذر هتی نوح - دروودی له سر بیټ - له و ه لاهه ی دا ناماژه بو ټو  
راستی به ده کات که: "ویستی خوا ی گه و ره" له سر ووی هه موو شتی که و ه یه. وه ک  
بیه ویت پیان بفر موئ: من ټو که سه نیم که ټو سزایه تان به سر دا ده بار نیټ. خو  
ټه گهر من. متوانیا به سزای که سی که بدهم ټو ا هیچ که سی که پر کی شیبی نه ده کرد ره خنم  
لی بگریټ و له قسم ده ر بچیت و، له هه مان کات دا نه نیی "تاقی کردنه وه" ش ده در ا به  
بادا. به لام ټیوه به هوی خسته کاری ټو "ویسته جوزئی" یه ی که پتان دراوه، یان  
ته سلیمی ټو ویسته ی خوا وه ند ده بن، یان پشی لی هه لده که ن. خو ټه گهر خوا ی  
گه و ره بیه ویت به هوی نه نیی "تاقی کردنه وه" وه له ر پتان بتر از نیټ ټو ا گو فتار و  
ناموژ گاریی من - ته نانهټ ټه گهر گه و هری به رخیش بن - (که هر وه هایشه؛  
گو فتاری پیغه مبه ران - دروودیان له سر بیټ - گه لی له گه و هر به رخترن) هیچ  
سو و دیکتان پی نا گیه نیټ، چونکه ویستی خوا وه ند له سر ووی هه موو ته قدیر و  
ته کلیفیکه و ه یه. هر ټو په ر و ره دگار تانه و ویستی له سر هر شتی که و به هر  
چونیټی یه ک بیټ، ټو شته به و چونیټی یه ده بیټ. هر وه ک ده گه ر ټنه وه لای خو ی، با  
خو شتان نه تانه ویت بگه ر ټنه وه لای. من ته نها ټه وه ندهم به ده سته که بانگ و  
ناموژ گاری و رینماییتان بکه م. که واته من و ټیوه له به ردهم "ویستی خوا ی گه و ره" دا  
یه کسانین.

ټم نایه ته په ر و ره و نایه ته کانی تری هاو چه شنی، گه لی هه لویستی جوړ او جوړی  
پیغه مبه رانمان - علیهم السلام - له به ردهم "ویستی خوا یی" دا پیشان ده دن. ټه و ته  
حذر هتی ټیر اهی می ش - دروودی له سر بیټ - له ده می بانگ کردنی قه و مه که ی دا بو  
"ټو حید" ده چیت "ویستی خوا یی" یان تی ده گیه نیټ!

م - ﴿وَحَاجَّةٌ قَوْمُهُ قَالَ آتِهَا جُوْنِي فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانِ وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَن يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا تَتَذَكَّرُونَ﴾ (الأنعام: ۸۰).

حذر هتی ټیر اهی می پیان ده فر موئ: من نا تر سم له و شریک و هاو به شه ی که ټیوه بو  
خوا ی داده نین، به لام له و شتانه ده تر سم که خوا ی گه و ره ویستی له سر یان ده بیټ.  
واته له وه ده تر سم خوا ی گه و ره فر مانیکم له سر ده ر بکات، ده نا گهر هه موو  
بو و نه و ه ران به سدر تدوقی سهری من دا به قینه وه، ټو ا هر گیز ترس و بیم نا خه نه ناو  
دلته وه، چونکه له و یه قین و دلنایی یه دام که هیچ شتی که زیانم پی نا گیه نیټ، گهر  
خوا ی گه و ره ویستی له سر زیانم نه بیټ.

ئەم وانەیهی تەوحید که حەزەرەتی ئیبراهیم - دروودی لەسەر بێت - هیناویەتیەوه، به پروونی جەخت لەسەر "وێستی خواپی" دەکات.

ن - ﴿يَا أَبَتِ افْعَلْ مَا تُؤْمَرُ﴾ (الصافات: ۱۰۲).

ئەمە وەلامی حەزەرەتی ئیسماعیلە - دروودی لەسەر بێت - بۆ پێشنیارە کە ی باوکی و یە کسەر دوا ی ئەمەش فەرموویەتی: ﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ (الصافات: ۱۰۲) که بەمەش ئامازە ی بۆ "وێستی خواپی" کردووە. واتە ئارامگرتنی خۆی دەبەستێتەوه بە "وێستی خوا ی گەورە" وه.

کاتی له گەشتە دوو قۆلی یە کەدا حەزەرەتی خەضر بە حەزەرەتی موسای فەرموو: ﴿إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ (الكهف: ۶۷) حەزەرەتی موسا - دروودی لەسەر بێت - له وەلامدا فەرمووی: ﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾ (الكهف: ۶۹).

ئالێرەدا مەودای لەیەك چوونی هەلۆیست و گوشتاری پێغەمبەر ئانمان - دروودیان لەسەر بێت - بۆ دەردە کەوێت. ئەوەتا هەموویان لە هەمان هەست و پەیی بردن و تیگە‌یشتنەوه دەدوێن و هەمان فەرماشت دوو پات دە کەنەوه، چونکە هەموویان وه کۆ یەك تەسلیمی "وێستی خواپی" بوون.

س - حەزەرەتی یوسف - دروودی لەسەر بێت - کاتی دایک و باوکی دەعوەت کرد بۆ میسر، پێی وتن: ﴿ادْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِنِينَ﴾ (يوسف: ۹۹). دەبینیت ئالەم کاتەش دا "وێستی خواپی" له یاد ناکات.

گەر سەیری هەر کام له پێغەمبەر ان - علیهم السلام - بکەین، به پروونی "وێستی خواپی" له زنجیرە ی بیروباوەرە کەیاندا دەبینین. چونکە خواوەند هەموویانی وه کۆ یەك فێری ئەو شتانه کردووه که پێی راگەیانددون.

بەلێ، وێستی خوا ی گەورە هەموو شتێکە و بناغە ی وێستی مەروڤیشە. رەت کردنەوه‌شی - پەنا بەخوا - شیرک و هاوێشی یە سەبارەت بە پەرۆه‌ر دگاریتی یە کە ی. واتە ئەوه دەگە یە نێت که خواوەند خۆ ی هەندێ له کار بەرێ کردنە کانی به غەیری خۆ ی بسپێرێت.

\*\*\*

دوو هەم: "وێستی خواپی" له فەرمووده پێرۆزە کاندا.

أ - ئیمامی ئەحمەدی کورێ حەنەبل له توفەیلی کورێ سەخەرەوه - که برای دایکی حەزەرەتی عائیشە یە - دە گێرێتەوه که: له خەونی دا به لای کۆمەلە کەسیکی جووله کەدا تێپەری کردووه و لێی پرسییون ئیوه کێن؟ وتوویانه: ئێمە جووله کەین.



نهمیش وتوویه تی: به راستی ئیوه کومه لیکې باشن گهر پشان وانه بویه که عوزه بر کوری خواجه. جووله که کانیش وتوویانه: ئیوهش کومه لیکې باشن گهر له قسه کانتان دا نه لئین: "گهر خوا و محمد ویستیان له سهری بیت". پاشان به لای کومه له که سیکې گاورد تپه بری و لیبی پرسین: ئیوه کین؟ وتیان: نیمه گاورین. نهمیش پی وتن: ئیوه کومه لیکې باشن گهر نه تان وتایه: مه سیح کوری خواجه. نه وانیش پیان وت: ئیوهش کومه لیکې باشن گهر له گفت وگو کانتان دا نه لئین: "گهر خوا و محمد ویستیان له سهری بیت". پاشان که رژی لئی بووه و نه م خونه ی بوه نندې کهس گیرایه وه و، نجارو شته خزمه تی پیغمبر ﷺ و بوه ویشی گیرایه وه. پیغمبر ﷺ فهرمووی: "نهم خونه ت بوه کهس گیرایه وه؟" وتی: به لئی. نجار کاتی که موسلمانان نوژیان له خزمه ت پیغمبر دا ﷺ کرد، پیغمبر ﷺ وتاری بوه دان و دوا ی حمد و سنا ی خوا ی گه وه فهرمووی: (توفیل خونیکی دیوه و بوه نندې کهسی ئیوهشی گیرایه وه. ئیوه وشیه کتان دوت و له قسه کانتان دا به کارتان دهینا که من له بهر شهرم و حیا نه هیم نه ده کردن لیبی، به لام و ائیتا پتان ده لیم: مه لئین: گهر خوا و محمد ویستیان له سهری بیت) (۱).

له م فهرمووده پروزه وه تی ده گین له وه ی که ویستی خوا ی گه وه بناغی هه موو شتیکه و جگه له خوا ی گه وه کهسی تر دهستی له ویستدانی یه. نه نانه ت گهر به "قهصد" هوه و ازانریت که جگه له خوا ی گه وه کهسی تر دهستی تیدا هیه، نه وابه کوفر و شیرک داده نریت.

ب - غونومه کی تر سه باره ت بهم بابه ته دهیننه وه:

حزره تی عبداللهی کوری عهباس - خویان لئی رازی بیت - ده گیرنه وه که پیایک عمرزی پیغمبر ﷺ کرد: گهر خوا ی گه وه و تو ویستان له سهری بیت. پیغمبر ﷺ پی فهرموو: (منت کرد به هاوتای خوا؟ بلئی: گهر ته نها خوا بیه ویت) (۲). که واته پیغمبر ﷺ سه باره ت به ههلس و کهوت و کاروباره کانی خوا وه نده وه ته و حیدیکې روون و تاشکرای پی به به چه شنیک که بوار به ههله ی هیچ که سیک نادا ت - با ههر نییه تیکیشی هه بیت - به لکو ههله که ی بوه راست ده کاته وه و نایه لیت کهسی تر هاو بهش بکات له کاروباری خوا ی گه وه دا.

(۱) موسنهدی ئیمامی محمد: ۷۲/۵.

(۲) موسنهدی ئیمامی محمد: ۲۱۴/۱.

ج - حەزەرەتی ئەنەس دەفەر مووی: پێغەمبەر ﷺ زۆر جار دەیفەر موو: (يَا مُقَلَّبَ الْقُلُوبِ بَيَّنْتُ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ). عەرزەم کرد: ئەي پێغەمبەری خوا! ئێمە باوەڕمان بە تۆ و ئەو تائینەشم هێناوە کە تۆ بۆت هێناوین، ئایا هیچ مەترسییەکت لێمان هەیە؟ فەر مووی: (بەلێ، دڵەکان لە نێوان دوو پەنجەی خواوەندی مێهرەباندایە چۆنی بۆیت ئال و گۆرپان بێ دەکات) (۱).

لە ڕیوایەتە کە یەنەو واسی کۆری سەمەعان دا فەر موویەتی: (هیچ دڵێک نییە کە لە نێوان دوو پەنجەی خواوەندی مێهرەبان دا نەبێت، گەر بیهوێت ڕاگێری دەکات و گەر بیشیهوێت لە ڕێ دەیتازنێت) (۲).

لە راستی دا خوای گەورە لەم ئایەتە ی خوارەو دا دوایەکی وەک ئەمەمان فێر دەکات:

﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (آل عمران: ۸).

بێ گومان هەموو دوعا و نزاکان "وێستی خواپی" دەچەسپێن. چونکە ئێمە لە پێشەکی دا باوەڕمان هەیە کە خوا دەتوانێت دوعاکانمان گێرا بکات، هەر وەک باوەڕپێشمان هەیە بەوێ کە هەر خوای گەورە خۆی دوعاکردنمان ئێلھام دەکات، گەر وێستی لەسەری بێت.

بەم جۆرە، هەموو دوایەکی و اتای داننان دەگەیهێنێت بە "وێستی خوای گەورە" دا کە ئەویش یەکیەکە لە بوعدەکانی قەدەر.

بۆیە زۆر لەسەر ئەم مەسەلە یە دواین، چونکە پەیوەندی یەکی بەهێزی بە "ئەو حید" هە هەیە.

\*\*\*

سەئەد: مەسەلە ی "ئەمری جەبری" و "ئەمری شەری".  
 وائێستا لە مەسەلە یەکی تر دەدوین کە پەیوەندیی بە هەمان بابەتەو هەیە و،  
 هەول دەدەین پشت بەخوا ئەم مەسەلە سەخت و ئالۆزە و ئاسان بکەین کە  
 دوور و نزیک لێی تی بگەن.  
 ئەم ئایەتە پێرۆزە ی خوارەو، دەکرێت بێت بە سەرەتایەکی بۆ ئەم باسە ی کە لێی  
 دەدوین:

(۱) رواه مسلم: القدر ۱۷.

(۲) رواه ابن ماجه: المقدمة ۱۳.

﴿إِلَّا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (الاعراف: ۵۴).

به لى، ههروهك "نهر و خهلق" تايبه ته به خواى گهروهوه، به ههمان جوړ "حوكم و خهلق" يش هه تايبه تن به خو يهوه.

نهر (فهرمان) ى خواى گهروهش دوو به شه:

يه كه م: نهرى ته كوښى، ياخود نهرى جه برى، ياخود نهرى ته قديرى.

دووه هم: نهرى دښى، ياخود نهرى شهر ى.

هه ر تنها نهرى جه برى يه كه فهرمان پوه او زاله له ناو گهردوونداو، هه رشتيك كه خواى گهروه به نهره جه برى يه كه ي به دښى ده هښت كه س ده سى تڼدا نى يه و ناتوانيت خو ي تڼدا هه ل بقور تښت و، ههمان ناچار ن گوى پرايه ل و ملكه چى نهم فهرمانه ى خواوه ند بن. چونكه هه ر خواوه ند خو ي خواوه ن مولكه و چو نى بويت وه هاله مولكى خو ي دا ر هفتار ده كات. جا نهم هه لس و كهوت و ر هفتاره ى خواوه ند له مولكه كه ى دا نيمه گوى پرايه ل و ملكه چى خو ي ده كات و چ هيز و توانايه ك له ناستى دا شك نابه ين. هه ر چى نهرى دښى ياخود شهر عيشه: نهم يش به ههمان جوړ ناراسته ى نيمه كراوه، جى به جى كردن يان جى به جى نه كردنى نهم نهر و فهرمانانه به نده به "ويست" ى مرؤفه وه، كه له م رووه وه صه لحيه تيكى نيسيى دراوه تنى، هه رچه ندهش نه و ويسته خو ي له خو ي دا خواوه نى بوونيكى زاتى نى يه.

جا كاتى به م شيوه يه له م دوو فهرمانه تن ده گه ين، نه و نه و كاته له و اتا و ناوه رو كى ههموو نه و نهر و فهرمانانه ده گه ين كه له قورئانى پيروزدا هاتوون و به رواله ت نڅختيلافيان تڼدا دهر ده كهو نيت.

كه واته سه باره ت به نهرى "جه برى" يان "كهونى" يه وه، ويست و نيراده ى خواوه ند به چ شيوه و چو نيتى يه كه په يوه ندى به تايه ته ته كوښى يه كانه وه - واته ياسا گهردوونى يه كانه وه - بكات، نه و اشتهان و پرووداوه كان به و نى يه پيدا ده بن و دڼه وجود.. به لام سه باره ت به فهرمانى شهر ى يه وه، نه و خواى گهروه فهرمانى به كرده و هيك داوه كه ده يو نيت بكر نيت و لښى رازى يه. كه واته ههردوو نهره كه ويست و ر هزامه نډى خواوه نديان تڼدا يه.

په رستش و كردارى مه لايكه تان و پيغهم به ران - عليهم السلام - ههروه ها نه و كرده وه چا كانهش كه به نده باشه كانى خواوه ند نه بنجاميان دده ن.. ههموو نهمانه، به ويستى خواوه ندن و خواى گهروه لښيان رازى يه.. به لام هه نډى شت هه ن خواى گهروه لښيان رازى نى يه، هه رچه ندهش له بناغه دا ويستى خوايان له سهره، وهك: كوفر و

گوناهه‌کان و هه‌موو جوړنکی کردوه خراپه‌کان. ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزانه‌ی خواره‌وه ئاماژه بو ئه‌م جوړه شتانه ده‌که‌ن:

﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾ (الزمر: ۷).

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُسْلِمِينَ﴾ (القصص: ۷۷).

﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (الأنعام: ۱۴۱).

﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمَعْتَدِينَ﴾ (الأعراف: ۵۵).

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا﴾ (النساء: ۳۶).

به‌لێ، هه‌ر ته‌نها خوای گه‌وره‌یه که "خراپه" به‌دی ده‌هینیت، ئه‌مه‌ش له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که "ویست" ی خۆی په‌یه‌وه‌ندی پێوه کردووه، به‌لام له "خراپه" رازی نی‌یه. هه‌موو جوړه کردوه‌یه‌کی خراپ به‌هه‌مان جوړه. جا ئه‌گه‌ر له‌م گۆشه‌یه‌وه پروا نینه مه‌سه‌له‌که، ئه‌وا به‌شێوه‌یه‌کی پروو نتر له‌هه‌ندی ئایه‌تی پیرۆزی قورئان تی‌ده‌گه‌ین. ده‌سا به‌لام گۆشه‌یه‌وه سه‌یرنکی ئه‌م ئایه‌ته پیرۆزه‌ی خواره‌وه بکه‌ین:

﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ (الإسراء: ۱۶).

واته‌ گه‌ر. عه‌مه‌وه‌یت شارێک یان شارستانییه‌ک له‌ناوه‌به‌رین، ئه‌وا که‌سانی هه‌رزه‌و نزمی خۆیان ته‌نانه‌ت هه‌ره‌ سه‌تم کاره‌کانیان به‌سه‌ردا زāl ده‌که‌ین، تا‌کو سزای سه‌ختیان بده‌ن، دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ رۆزی‌یه‌که‌یان ته‌نانه‌ت پارووه‌که‌ی ده‌میشیان لێ زه‌وت ده‌که‌ن. به‌لام خۆ خه‌لکی ئه‌و شوێنه‌ هه‌ر خۆیان ئه‌و سه‌تمکارانه‌یان کرد به‌ سه‌رگه‌وره‌ی خۆیان به‌وه‌ی که‌ به‌هه‌موو جوړنکی سوو‌کایه‌تی و پ‌سوا‌یی رازی ده‌بوون که‌ سه‌تمکاره‌کان ده‌یان هه‌ینایانه‌ پ‌ی‌یان، تا‌له‌ ته‌نجام‌دا پ‌ی‌ی ر‌اهات‌ن.

به‌رواله‌ت واده‌رده‌که‌وه‌یت که‌ ئه‌و خه‌لکه‌ به‌ ویستی خۆیان سه‌تمکاره‌کانیان هه‌له‌ب‌زاردووه‌ و کردوویان به‌ سه‌رۆکی خۆیان، به‌لام ئایا له‌ حه‌قیقه‌ت‌دا وایه‌؟  
"موت‌ره‌ف" ه‌کان ئه‌وانه‌ن که‌ له‌ گیان و ناوه‌رۆک‌دا نزم و ب‌نی‌نرخ‌ن، به‌لام ج‌له‌وه‌ی کاروباری خه‌لکیان گ‌رت‌وه‌ته‌ ده‌ست و له‌م پ‌ی‌یه‌وه "سوو‌کی و نزمایه‌تی" بووه‌ به‌ چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌که‌یان و ئه‌وانیش دوو‌چاری هه‌رزه‌یی بوون، چونکه‌ ج‌له‌وه‌ی ف‌ه‌رمانه‌روایی و کاروباری نه‌ته‌وه‌یان خه‌ست‌وه‌ته‌ ئه‌ستۆ. جا کاری ئه‌و موت‌ره‌فانه‌ بریتی‌یه‌ له‌وه‌ی خه‌لکی بخ‌لاق‌ین و له‌ پ‌ی‌ ده‌ریان بکه‌ن. خۆ هه‌رکات کار گه‌یشه‌ ئه‌م ر‌اده‌یه‌ ئه‌وا کاتی پرووخان و تیاچوونی ئه‌و نه‌ته‌وه‌یه‌یان ئه‌و شارستانییه‌ هات‌وه‌ته‌ پ‌یشه‌وه‌.

نم فەرمانه ی که لم نایه ته دا باسی هاتووه وادیاره فەرمانیکې "ته کوینی" بیت نهك "شهرعی"، چونکه هر گیز اوهر گیز خواوه ند به فەرمانیکې شهرعی فەرمان به موتره فه کان نادات که: چ کرده وه یه کی خراب ده کهن بیکه ن. نایه تی پروزی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ﴾ (الأعراف: ۲۸) به لگه یه له سهر نمه.

تو فیتی نیوان نم دوو "نمر" هی که له هردوو نایه ته که دا هاتووه له وه دایه که نمری نایه تی یه کهم نمریکې ته کوینی یه، به لام هی دوو هم نمریکې شهرعی یه. به وینه ی تهو نمره ی که لم نایه ته پروزه دایه:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بَقَرُوا حَتَّى يُفِرُّوا مَا أَنْفُسُهُمْ﴾ (الرعد: ۱۱) ..

جا نه گهر جیهانی ناو خوی مروّف فسادی تیدا بلاو بووه وه و، ته ستره کانی ناسمانی "رّوح" یشی دا که وتن و، به خته وهری کومه لایه تی و شارستانی مروّف به پیچ وانه وه وهر چهر خا، ته واهه موو تهو رووناکی یانه ده کوژینه وه که زووتر له پیش چاوان دا دهر وه شانه وه.

بویه ده یی زور به باشی له هردوو نمره که تی بگه یی.

"جهیری یه کان" له بهر تهو هی نم دوو نمره شهرعی و ته کوینی یه یان له یهك جیا نه کرده وه، له ری ترازان و به هله دا چوون. تهو بوو نم دوانه یان تیکه ل کردو ئینکاری "ویستی مروّف" یان کرد. "موعتزله کان" یش ویستی مروّف یان کرد به بناغی رپړه وه که یان و وتیان: مروّف خوی به دیهینه ری کرده وه کانیه تی، بهم جوړه پیان له رپی راست ترازو.

به لام نیمه له سهر راسته شه قامیکې ریک دا لایه نه جوانه کانی هردوو لامان له لا کو بوونه تهو و، ده لاین: "ویستی خوی گه وړه" بناغیه له هردوو فەرمانه شهرعی و ته کوینی یه که دا. به لام له فەرمانه شهرعی یه که دا پله یهك دراوه به "ویستی بهنده کان" که بریتی یه له وه ی: به مهر جیکې عادی دانراوه. خو نه گهر هر شتیک "ویستی خوی گه وړه" واپه یوه نډی پتو بکات که نه یه ته وجود، ته واهه گیز نایه ته وجود. به لام تهو شتانه ی که خاوه نی وجودی خارجین بهم جوړه نین، چونکه لهو شتانه دا ویستی خوی گه وړه ته نانه تپه یوه نډی به شتانی خراب و ناشیرینیشه وه ده به ستیت، تهو ونده هیه خوی گه وړه بهو شتانه رازی نی یه، بویه بهنده کان له سهر کرده وه خراپه کانیان سزا ددرن.

به هه مان جوړ "هیدایه ت" و "گومرایی" ش بهندن به ویستی خوی گه وړه وه. قورنایی پروژ له زور نایه تی دا نهمی روون کردو وه تهو وه، وهك نم نایه ته پروزه:

﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَنَّمَا يَصْعَقُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ الرُّجُسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الأنعام: ۱۲۵).

سروهی "ثیمان" به نهرم و نیانی و سازگاری هه‌لده‌کات و بهر په‌رپی دلی مروڤ ده‌که‌ویت. ئەم دلەش شیرینی به‌خته‌وه‌ری ده‌چیژیت و ثیمانە‌که‌شی خوشحالیی یه‌که‌له‌ دوای یه‌کی پی ده‌به‌خشیت. خو‌هه‌تا "ثیمان" زیاد بکات شادمانی و خوشحالیی یه‌که‌شی پتر په‌ره‌ده‌سینیت، تا‌کو به‌م ثیمانە‌ده‌گاته‌چله‌پزه‌ی که‌مالی مروڤایه‌تی و سه‌رتا‌پا ده‌ییت به‌غوونه‌یه‌که‌بو‌چاکه‌ و مه‌ردایه‌تی. بێ‌گومان مروڤ بو‌خوی نه‌گهیسته‌ ئەم پایه‌بلنده‌، به‌لکو نه‌و خوايه‌گه‌یاندی که‌به‌سه‌ر هه‌موو شتیک‌دا به‌توانا و ده‌سه‌ل‌اته. چونکه‌هه‌ر نه‌و خواوه‌نده‌یه‌که‌مروڤی به‌سه‌ر پلیکانه‌ی هیدایه‌ت‌دا پله‌پله‌سه‌رخست تا‌کو گه‌یاندیه‌تروڤ‌که‌ و دوا‌پله‌کان.. که‌چی زور که‌س هه‌ن "ژیری" و "زیره‌کی" یان دراوه‌تی، به‌لام به‌هره‌مه‌ندی "هیدایه‌ت" نه‌بوون و به‌وینه‌ی ئاژه‌ل ده‌ژین. به‌و واتایه‌ی که‌هه‌و‌کاری "هیدایه‌ت" و "گو‌م‌رایی" په‌پوه‌ندیی به‌توانا و قایلییه‌ت یاخود ویستی مروڤه‌وه‌نی‌یه‌، به‌لکو هیدایه‌ت ئاسه‌واریک‌ی پر له‌حیکمه‌تی ویستی خواوه‌نده‌.

به‌م ږوونکر دنه‌وه‌یه‌ده‌رده‌که‌ویت که‌ئیمه‌ به‌واری ده‌ست‌تپوه‌ردانی شتان و ږووداوه‌کانمان نی‌یه‌. له‌به‌ر نه‌وه‌، ده‌توانین بلین: ئیمه‌ جگه‌له‌ته‌نها هه‌و‌کاریک‌هیچ ږوولیک‌مان له‌"به‌دیه‌نیان" دا نی‌یه‌. به‌لای راسته‌، هیچ شتیک‌به‌بی ویستی خواوه‌ند نایه‌ته‌ وجود، چونکه‌جگه‌له‌و که‌سی تر خواوه‌نی نه‌و توانسته‌نی‌یه‌که‌شتانی نامومکین و نه‌گونجاو بکات به‌مومکین و گونجاو، هه‌روه‌ها به‌پنجه‌وانه‌شه‌وه‌. هه‌ر ته‌نها خواوه‌نده‌ که‌هیز و توانا که‌ی خو‌بی (ذاتی)‌یه‌. هه‌ر له‌به‌ر نه‌مه‌شه‌که‌خوای گه‌وره‌: "ذو القوه‌ المتین" و "القوي العزيز". نه‌و خواوه‌نده‌ش هه‌روه‌که‌هیزی ته‌نجامدانی کاری پی‌داوین، به‌کاره‌ینانی ویسته‌که‌شمانی به‌ره‌و نه‌و ږووکاره‌دیاری کراوه‌بی به‌خشیوین. به‌لام هه‌رچه‌نده‌خواوه‌ند ویستی به‌ئیمه‌داوه‌، هه‌ر هیشتا ویست و مه‌شیته‌ت هی خو‌یه‌تی و تاییه‌ته‌به‌خو‌یه‌وه‌. له‌مه‌سه‌له‌ی هیدایه‌ت و گو‌م‌راییش‌دا به‌هه‌مان جو‌ره‌ و هیدایه‌ت به‌خش و ږی‌ل‌و‌نکه‌ر هه‌ر خوای گه‌وره‌یه‌.

هه‌ر نه‌و خواوه‌نده‌یه‌که‌هاندهری کوشتی پیغه‌مه‌ری ﷺ خسته‌دلی عومه‌ره‌وه‌و به‌نیازی کوشتیه‌وه‌به‌ره‌و لای پیغه‌مه‌ر ﷺ که‌وته‌ږی، که‌ږوشتنیک‌بوو به‌ږواله‌ت وه‌که‌ گو‌م‌رایی وایه‌، که‌چی خسته‌ناو باوه‌شی گه‌رم‌و‌گو‌ږ و نهرم‌و‌نیانی هیدایه‌ته‌وه‌! هه‌ر نه‌و

خواوړنده شه که به هوی "عاره" هوه "نوعش" (۱) له سر گومړای هیښته وه. نمونه ی نه‌مانه هینده زوړن که نه‌ک به سهدان به لکو به هزاران ده‌بن.

جا تاپا دواي نهمه چی له بهر دم مړوف دا ده‌مینته وه، جگه له وهی دان به ودها بنیت که "هیدایهت" و "گومړای" به ده‌ستی خواوړندن؟ به‌لن، هر دوو کیان به ده‌ستی نه‌ون.

هاوړدم له گهل دان‌نان به هم‌مو نه‌مانه‌دا که باس کران، خواي گه‌وره "ویست" ینکی ماهییهت نه‌زانراوی له ماهییهتی نیمه‌دا داناوه، چونکه خواي گه‌وره کاری نابه‌جی و بی‌هوړدهی لنی ناوه‌شیته وه. نجا خواوړنده‌موو نه‌و کرداران‌ه‌ی که نیمه‌چ له رابوړدو وچ له ناینده‌دا کردوومانن و ده‌یانکه‌ین، له‌سر نه‌و ویسته ماهییهت نه‌زانراوه‌ی نیمه‌بنیاتی نا‌ون، جگه له وهی که پیشتر نه‌خشه و پلانی نهم بینایه‌ی له "له‌وحی مه‌خووظ" دا کیښاوه، بهر له وهی مړوف به‌دی به‌ینیت.

که‌واته نیمه‌ته‌ن‌ها نه‌ونده‌مان له بهر ده‌مدایه که دواي "هیدایهت" له خواي گه‌وره بکه‌ین، چونکه وه‌ک نه‌ختی پیش نیست له باسی ثایه‌ته که‌دا وتمان: خواي گه‌وره گهر بیه‌ویت که‌سیک "هیدایهت" بدات: سنگی بو‌نیمان ده‌کاته‌وه و ح‌ز و په‌غبه‌تی نه‌خاته‌ سر نیسلام و پروی جوان و دره‌خشانی حقیقه‌تی بو‌درده‌خات، نیتر مړوفیش له لایه‌نی خو‌یه‌وه هه‌ست به‌شوق و هانده‌ریک ده‌کات بو‌خواستنی حقیقه‌ت و عه‌ودال‌بوونی به‌دواي‌دا. هر که‌سیکیش خواي گه‌وره بیه‌ویت گومړای بکات: سنگی ته‌نگ ده‌کات و نه‌ویش به‌هیچ فەرمانی‌کی نیسلام رازی ناییت و پشت له یاد‌خسته‌وه و ناموژ‌گاری هه‌لده‌کات، تا‌وای لنی دیت که هر هه‌نگاو‌یک ده‌نیت، له نیسلام دووری ده‌خاته‌وه: ﴿كَانَهُمْ حُمْرٌ مُّسْتَفِرَّةٌ ۖ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾ (الدنر: ۵۰-۵۱)!

هم‌مو نه‌مانه‌ی که باس‌مان کردن ته‌ن‌ها مەر‌جی‌کی عادی‌ن، نه‌ویش بریتی به‌له: "ویستی مړوف... له: "هه‌ست کردن به نه‌نجام‌دانی کاریک‌یان نه‌نجام نه‌دانی". له راستیش دا نه‌وه‌ی که نهم مه‌س‌له‌یه پروون ده‌کاته‌وه بریتی به‌له‌وه‌ی که: مړوف خوی به‌سره‌ست ده‌زانی‌ت و به‌رام‌به‌ر به‌کرده‌وه کانی له ناخ‌موه هه‌ست به‌به‌ر‌پرس‌یارنی خوی ده‌کات. که‌واته نه‌و ویسته‌ی به‌مړوف دراوه‌پو‌ل‌سی به‌ردی بنا‌غه‌ی کرده‌وه کانی مړوف ده‌بینیت و خواي گه‌وره‌ش له‌سر نهم بنا‌غه‌یه نه‌و شتانه به‌دی ده‌هینیت که ویستی له‌سره‌یانه.

(۱) نوحش: شاعر ینکی جاهلی‌یه و ناوی "مهموونی کو‌ری قعیس" ه و له سالی (۸ک - ۶۲۹ز) له دنیا در‌چووه. په‌کینه‌که شاعرانی خمر و غزه‌لی بی‌په‌رده و مد‌حی که‌ساهت پ‌وه کردن. (وهر‌گ‌یر)

وا دایینی کە ئیوه دەتانهوێت بارودۆخی ئەم دنیایە راست بکەنەوه و بۆ ئەم مەهەستە ئەو "ویست"ەى خۆتان کە لە ناخی خۆتاندا هەستى پێى دەکەن - تاقۆناغیکی دیاری کراو - خەستە کار و، کۆشش و سامانیشتان لەو پێناوەدا خەرج کرد تا هەرچی وزە و توانا و سامانتان هەبێ، لەو پێیەدا خەستتانە کار و هەموو ئەو پێگایانەشتان گرتەبەر کە دەتانگەبەنە ئامانجە کەتان و ئیتر هیچ شتیگەن لە توانادا نەما. واتە هەموو ئەو شتانەتان لەو پێناوەدا خەستە کار کە لە ویستی مەرووفەوه چاوەڕوان دەکەن، ئاتەو کاتە "ویستی خۆای گەوره"ش بە نەصرەت و یارمەتیدانی خۆی بە هانانانەوه دیت و هەموو ئەو ھۆکارانەتان پێى دەبەخشیت کە دەتانهوێت و پێویستتانە.

بەئێ، خۆای گەوره گەلێ نیعمەت و چاکەى خۆى بە ویستە نەزانراوه کەتان دەبەخشیت. ئەمەش یاسایەکی خۆاییە و هەرگیزاو هەرگیز ئال و گۆزی بەسەردا نایەت.

جا دەبێ - بەپێى ئەم تیگەبەستە - بزائن کە چ کاریگەرانە دەکەوێتە ئەستۆ و چاوەڕوانی چی لە خۆای گەوره دەکەن.

خۆ ئەگەر خۆای گەوره هەندێ نیعمەت و بەخشایشی خۆى پێى بەخشین، بێ ئەوهى خۆتان شایانی ئەو بەخششانە بن، ئەوا تەنھا لوتف و کەرەمێکی خواوەندە و خۆای گەوره پرسیاری لێ ناکرێت چ کاریگەری دەکات و بۆچی دەیکات.. بەلام دەبێ بزانیی کە نابێ کردەوه کانی مەرووف لەسەر ئەم لوتف و کەرەمانە بنێن.

بەئێ، دەبێ ئیوه هەموو ئەو کار و پێداویستی یانە ئەنجام بەدەن کە لە بازەى "ھۆکارەکان"دان و لە ئەستۆى خۆتان و ویستە کەتان نراوه، ئنجا دەستە کانتان بەرز دەکەنەوه و داواکاری یە کانتان لە بەردەم خۆای گەوره دا دەخەنە ڕوو.

خۆ ئەگەر مەسەلە کە لە سەرەتاوه وەرگیرین، ئەوا دەئێین: خۆای گەوره "بەدەختیی کۆمەلگای مەروفاپەتیی" لەسەر دەستى ئیوه دا لا دەبات و گۆی زەوى لە دادگەرى پەر دەکات و هەموو کاروبارە کانبیش لەسەر صەلاحەت و چاکسازی دادەمەزرێن و جێی خۆیان دەگرن، دواى ئەوهى کە ئیوه هەموو کارەکانی ئەستۆتان بە ئەنجام گەیانە.

نایا ئەمە وانى یە؟

بەئێ، خۆای گەوره نیعمەتیی "شەھادەت" بە کەسێک دەبەخشیت کە گیانی خۆى لە پێناوی خوادا بەخت دەکات.. پاشان سەرچەمى نیعمەتەکان، یەک لە دواى یەک، هەر لە نیعمەتیی بەھەشتەوه تادەگاتە نیعمەتیی بینینی جوانیی خۆای گەوره و نیعمەتە لە ژمارە نەھا توو کانی تر، بە دواى یە کتر دا دێن و بەسەرى دا دەڕژێن. وەك بلیی خۆای



گه وړه - به فزل و به خشنده یی خوی - عمقد و په مانیکی له نیوان خوی و مروف دا گری داییت.

له بهر نه مه، هه تا هه موو کاره کانی نه ستوتان جی به جی نه کهن، هه رگیز چاوه پروان مه بن که هه زره تی مه سیح - دروودی له سهر بیت - دابه زیته خواره وه و هه زره تی مه هدیش - خوی لسی رازی بیت - سهره لیدات! چونکه خوی گه وړه یاسا و عاده ته کانی خوی که ته نانه ت بو پیغه مبه ره به ریزه کانی شی - علیهم السلام - نه گز وړه، بو نیوه ی نا گز بیت.

به لسی، هه له دیر زه مانوه شاپنگا و راسته شقام هه نه مه بووه. نه وه بوو پیغه مبه ره ښه چنده ها جاری زور گرفتاری بر سیتی و تینویتی ده بوو، هه وړه که له جه ننگ دا دانه کانی پیښه وهی شکان و سهر کولم و پی کانی بریندار بوون و گه لسی ته شکه بجه و سه ختی و گرو گرفت هاته ری. هاو له به ریزه کانی ده ورو به ریشی به هه مان جور بوون؛ هینده گرو گرفت و ته نگانه یان تووش بوو هه تا هه هه موویان هاواریان لسی هه لسا و وتیان: ﴿مَتَى نَصْرُ اللَّهِ﴾؟ یار مه تیدانی خوی گه وړه که ی دیت به ده مانوه؟ نا له م کاته دا یار مه تی دانی خوا وهندی فریاد رس هات به هانا یانه وه و پی یان و ترا: ﴿إِنْ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾. نه مانیه ته پر وړه ی خواره وه نه مه حقیقه ته مان بوو روون ده کاته وه:

﴿إِذَا مَنِ اتَّبَعْتُمْ أَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزَلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾ (البقرة: ۲۱۴).

واته دواى نه وهی که هیچ شتيك به دهسته وه نه ما: نه پارو ویه که مروف له بر سیتی بزگار بکات و.. نه قومیک تاو که تینویتی بشکینیت و.. نه پارچه چه سیریک له سهری. رابکشین.. نا له م کاته دا و به زمانی حالی پرو داوه کان له لایه ن جیهانی غه بیه وه ده و تریت: ﴿إِنْ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ﴾. جا نیوه ده بی "ویست" ی خوتان بجه نه کار و هه به ده و امیش بن تا نه م ده نگه ده بیستن. واته ده بی به وینه ی مؤم به ده وام دابگر سیت و کار بکات - که نه مهش نه رکى نه ستویه تی - جا کاتی گه یشته دوا هه مین تروسکایی، نه و کاته یار مه تیدانی خوی گه وړه به هانا یانه وه دیت. نیوهش به هه مان جورن، ده بی تا نه و په ری ویستی جوز نیتان و تا دوا هه مین خالی نه و ویسته، لسی برین و تی بکوشن. نیتر نه و کاته ویستی کولیبی خوی گه وړه ده که ویته کار و، زه لیلیتان ده کات به: "سهر به رزی" و دوا که و تتان ده گز بیت به "پیشکه و تن" یکی دره خشان.

جا ئایا پێتان وایه که ئیستا ئیوه به راستی و به ههموو هیژ و توانایه کتانهوه "ویست"ی خۆتان خستووته کار؟ خۆ نه گهر وهلامتان "بهائی"یه، نهوا مژدهتان دهدهمێ و پێتان دهلێم: (دلنیا بن نهو خواپهی که جلهوی ئاسمانه کانی له دهست دایه و توانای به سهر ههموو شتی که دا هیه، به ویستی بهای خۆی دیت به فریاتانهوه و سهرتان دهخات و فروفیلی چه پهلی خراپکاران به سهر خۆیان دا دهشکێتیهوه و ئیوهش له ههموو خراپهیه که دهپاریزیت.. عادهتی خوا ئاوایه. جا ئیوهش لهم مژدهیه دلنیا بن، مادهم ههرچی پێویستی و ئهرکی سهرشانتان هیه جێ به جێتان کردوون).

بهم رێستانه ی خوارهوه ههموو نهو شی کردنهوانه کورت ده کهینهوه که له باره ی "قەدەر" و "ویستی خواوهند" هوه به درێژی خستمانه ڕوو:

خوای گهوره به "زانینی گشتگیر"ی خۆی دهزانیت ئیمه له ناینده دا چ کرداریک ده کهین. ئنجا له شیوه ی نهخشه و پلانیک و له لهو حی مهحفووظدا ئهم "زانین"ه ی خۆی تهقدیر و دهست نیشان و تۆمار ده کات.. پاشان مهلائیکه ته بهرپزیه کان له چه ند کتیبیک دا کردهوه کانی ئیمه تۆمار ده کهن کاتی که دهیانکهین. جا ئهم دوو کتیبه به تهواوهتی وه کو یه که دهرده چن و هیچ جیاوازی یه کیان له نیوان دا ناییت. بێ گو مان له ههموو ئهمانه دا ویستی خواوهند دهست به کار و جێ به جێ کراو بووه، چونکه ئیمه ی ئههلی سوننهت و جماعهت باوهرمان وایه که: ههر شتی که ویستی خوای گهوره ی له سهر بیست، ده بیست.. ههر شتی که ویستی نهو له سهر "نه بوون"ی بیست نهو شته ناییت و نایه ته وجود.

#### ۴ - قەزا و قەدەر لە ڕووی به دیهێنهانهوه.

خوای گهوره به دیهێنه ری ههموو شتی که. کهواته "ههموو شت" یک به دیهێنه راوی نهوه، ئیمه خۆمان و کردهوه کانیشمان به شیکین لهو "ههموو شت"ه ی که به دیهێنه راوی نهون. بۆیه قورئانی پیرۆز ده فهرمویت:

﴿خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶).

له فهرمووده ی پیرۆزیش دا پێغه مبه ر ﷺ ده فهرمویت:

"إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى صَانِعُ كُلِّ صَانِعٍ وَصَنَعَهُ" (۱).

ههر کاریک ده کهن.. ههر شتی که ئه نجام ده دن: به رد ده تاشن یا خود مه ر مه ر، به دیهێنه ری خۆتان و به دیهێنه ری کاره که تان ههر ته نها خوای گهوره یه. نهو که سه ی

(۱) کنز العمال: ۲۶۳/۱، البخاری: خلق أفعال العباد، الحاكم والبيهقي في الأسماء عن حذيفة.

توانای بیر کردنه وهی پتی به خشیون و وای لئی کردوون که بیر بکه نه وه و پاشان نه و شتانهش دهر بېرن که بیر لئی ده که نه وه، هدر ته نه ا خوای گه وره یه. که واته تیر کامه یه به شی "ویست" ی نیمه؟ هر کی سهر شانی "ویست" مان له م چه شنه مه سه لانه دا چی یه؟ نه و شته ی که نیمه ناوی "ویستی مروؤف" مان لئی ناوه هینده بچوو که که هدر چه ندهش ناسوی روانیمان قوول و فراوانتر بکه یین هیشتا هدر ناتوانین بیینین، چونکه خاوه نی بوونی دهره کی نی یه. نجاهیندهش بچوو که که ناتوانریت به پتی قاعیده ی "ته ناسوی عیللییه ت" هیچ په یوه نډی یه که له نیوان خو ی و نه و کرده وانه دا دروست بکړیت که له نه نجامی به کار هیثانیوه په ییدا ده یین. به لئی، ویستی نیمه هدر چه ندهش بچوو ک بیت، که چی لوتف و چاکه ی خوا وه ند به سهر مانه وه یه کجار گه وره و مزین.

"به دیهینه هر خوا یه". چونکه قورثانی پیرو ز و سوننه تی خا وینی پیغه مه ر ﷺ و نه وه که شی له پشت سهر یه وه - که نیمه ش به شیکین له نه وه که ی - ده ست به دوعا لینی ده لالینه وه که نه و شته ی بوی ته قدیر کردو وین خیر بیت، له مه ش دا پشت به میهره بانی خوا وه ند ده به ستین نه که به ویستی خو مان. بۆ روونکردنه وه ی نه م مه سه له یه یه که دوو دوعا ده یین:

"اللهم إني أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ. اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَالَ عَاجِلُ أَمْرِي وَآجِلُهُ، فَاقْدِرْ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ عَاجِلُ أَمْرِي وَآجِلُهُ فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ" (۱)

پیغه مه ر ﷺ له م دوعایه دا هه نډیک له نه یی یه کانی "قهدهر" مان فی ر ده کات و نیمان ده گه یه نی ت که جگه له خوای گه وره ی به توانا که سی تر نامانگه یه نی ت به "خیر" و که سی تریش جگه له و "شهر" و به لاما ن لئی دوور ناخاته وه. چونکه هدر ته نه ا نه وه که به وه ی نامی نازاری "خراپکاری یه کان" دهر خواردی و یجدا نمان ده دات، له کرده وه ی شهر و خراپکاری دوور مان ده خاته وه، که چی له بواری خیر و چاکه کاری دا سروی میهره بانی یه که ی به سهر و یجدا نمان دا هه ل ده کات و له م ری یه وه و یجدا نی شمان

ده‌گه‌شپته‌وه و هینده خو‌ش‌حال ده‌بیټ که به هم‌وو هیز و توانایه کمانه‌وه ه‌و‌ل بو کرده‌وی چاک ده‌ده‌بن تا‌کو‌ئو خیر ده‌خه‌ینه باوه‌شمان. له راستی‌دا ه‌ر ته‌ن‌ها خواوه‌نده که "بیده‌الخیر"ه، واته‌ خیری به‌ده‌سته. چونکه هیچ که‌سینکی تر جگه له‌و ناتوانیټ خیرمان به‌نیټه‌ږی یان دووری بخاته‌وه لی‌مان. جگه له‌مه هیچ گرېمانیکی تر له‌ گوږی‌دا نی‌یه.

ه‌ر ته‌ن‌ها خ‌وای گه‌وره‌یه‌ئو به‌لایه‌ی له‌ ک‌و‌ل حه‌زرتی یوسف کرده‌وه - دروودی له‌س‌ر بیټ - که هاته‌ ږنی. نیمه‌ لی‌ره‌دا له‌و "بو‌ر‌هان"ه نادوین که حه‌زرتی یوسف چ‌وای پتی که‌وت، به‌لام ده‌لین: خ‌وای گه‌وره پیغه‌مبه‌رینکی گه‌وره و بی‌گه‌ردی له‌ شه‌ری ئافره‌تیک رزگار کرد. بویه له‌ قورئان‌دا به‌م جو‌ره باس ک‌راوه:

﴿كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ﴾ (یوسف: ۲۴).

ئالی‌ره‌دا لوتف و چاکه‌ی په‌رو‌ر دگار دیت و ده‌که‌وینته نیوان "کرده‌وی خ‌راپ" و "مه‌یلی ویستی م‌رو‌ف"ه‌وه، و به‌م جو‌ره‌ئو که‌سه له‌و مه‌یله‌ی که‌ه‌یه‌تی به‌ره‌و خ‌راپ‌کاری رزگار ده‌کات. به‌لام ئالی‌ره‌دا شتیک ه‌دیه‌ئویش بریتی به‌ له‌ ئیخلاسی حه‌زرتی یوسف - دروودی له‌س‌ر بیټ - چونکه ه‌ر‌ئو ئیخلاسه‌ بوو که لوتف و چاکه‌ی خواوه‌ندی بو‌خسته کار، ئه‌وه‌تا خ‌وای گه‌وره خ‌وی ده‌فه‌رم‌وئ:

﴿إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ﴾.

ئ‌م و اتایه‌ فه‌رم‌وده‌یه کی پیغه‌مبه‌ر ﷺ ږوونی ده‌کاته‌وه که گه‌لنی و اتای گه‌وره و ق‌و‌ولی تیدا‌یه، ده‌فه‌رم‌وئ:

(أَلَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ)<sup>(۱)</sup>

به‌لنی گه‌یشتنی دل‌ی م‌رو‌ف به‌ ئیخلاص و قول‌دانی به‌ خو‌شه‌ویستی و شک‌ومه‌ندی خ‌وای گه‌وره، ه‌و کاریکه بو‌دو‌ر خسته‌وه‌ی ئه‌و به‌لا و گ‌یرو‌گرفتانه‌ی که‌یه‌ک له‌ د‌وای یه‌ک به‌س‌ر م‌رو‌ف‌دا داده‌بارین.

له‌و فه‌رم‌وده‌یه‌ش‌دا که ئیمامی بو‌خاری ږیوایه‌تی کرد‌و‌وه، پیغه‌مبه‌ری خو‌شه‌ویست ﷺ له‌ د‌وعایه‌کی‌دا باسی ئه‌وه‌ده‌کات که خ‌وای گه‌وره به‌دیه‌ینه‌ری کرده‌وه‌کانه، ه‌ر‌وه‌ک به‌دیه‌ینه‌ری ه‌موو شتیک‌ی تریشه. ئه‌مه‌ش له‌ د‌وعای: "إِسْتِفْاح"‌دا که ه‌ندئ له‌ ئیمامه‌کان ده‌یخوین و ئه‌مه‌ی خ‌واره‌وه به‌شینک‌یه‌تی:

(اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ) <sup>(۱)</sup>.

لهم دوعا پوهه تی ده گهین که هیچ شتیك قهزا و حوکمی خوی گهوره ناگیرته دواوه. که واته نیمه تنها "مهیل و پروتیکردن" مان له برده دما ووه!

له راستی دا نیمه هست به دنیایی و متناهی کی گلهی گهوره ده کهین کاتی دزاین که: خوی گهوره به دیهنه ری کرده و کانیشمانه. چونکه نیمه مزگینی به کی گهوره ی خوش و بهیزمان ده داتی و دنیامان ده کات که خوی گهوره ده ست له نیمه و کرده و کانمان هلناگریت و، هموو کات و ساتیک تنانته له خوشمان نریکتره لیمانهوه! باشه نایا ده بی چ شتیك ه بیته که له مه زیاتر مروف دلخوش و شادمان بکات! چونکه نیمه بهم هست و نه ستانه ووه خومان دهاوینه ناو باو هشی میهره بانی خواوه ند و هموو کرده و کانمانی پی ده سپرین. جا نیم ملکچی و ته سلیم بوونه موتله قه مان بو خوی گهوره هو کاریکه بو نه و هی که ویستی خواوه ند مان به وینه ی شه پزی به ته ورم و تین بو بخاته کار و بمانهاوینه ناو دهریای ناسینی خوی گهوره وه! نیمه بهم ناوات و ناره زو وانه ووه چاوه روانی ویستی خواوه ندین.. جا نومیده وارین که خوی گهوره ی به توانا لهم چاوه روانی په مان دا ناومید و دلشکاومان نه کات.

له سهره های نیم باسه دا وتمان که: "هیدایهت" و "گومرایی" له لایه ن خوی گهوره وه ن و په یوه ستن به ویست و به دیهینانی خواوه ند وه. قورثانی پروز به تیر و ته سلی نیم مه سله یه پروون ده کاته ووه. به لام لیبره دا تنها یه ک دوو ثایهت به نمونه ده هیینه ووه:

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرِيدًا﴾ (الكهف: ۱۷).

﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ﴾ (الاسراء: ۹۷).

﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُضِلٍّ أَلَيْسَ ذَلِكَ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ﴾ (الزمر: ۳۷).

نه و کهسه ی که خوی گهوره هیدایهتی بدات، تیشکه کانی "هیدایهت" دهرینه ناو دلیه و تاتیای دا جیگیر ده بن.. خو نه و کهسه ش که خوی گهوره بیهویت له ری بیتر ازینیت، نه و هیچ کهسیك ناتوانیت له و گومرایی به بزگاری بکات، تنانته نه گهر سهرجه می و تارخوین و واعیزه کانیش پیکه ووه کوبینه ووه و هموو نه و شتانه ی بز پروون بکه نه ووه که پیویست بیت بو بزگار کردنی له گومرایی، نه و اهر بی ناکام ده بیت، هر چه ندش نه و ان پاداشتی ناموزگاری و

رینماییه‌کانیان و ه‌رده‌گرن. چونکه ئەو که سه‌قابیلییه‌تی هیدایه‌تی لێ دامالراوه، بۆیه هیچ کارێک له‌گه‌ڵی‌دا سوودی ناییت.

پێم وایه‌ دهمه‌نی گشتیی ئیستای ئیمه‌ نموونه‌یه‌کی سه‌روزیادی ئهمه‌یه.

لێره‌دا شتیك هه‌یه‌ ده‌بی له‌ پێش چاومانی دوور نه‌خه‌ینه‌وه، که بریتی یه‌ له‌وه‌ی: خوا‌ی گه‌وره‌ی به‌ده‌یه‌نه‌ری هیدایه‌ت و گومرای، به‌پێی "ویستی م‌رؤف" هیدایه‌ت و گومرای به‌دی ده‌هینیت، هه‌رچه‌نده‌ش ئەو ویسته‌ شتیکی گۆره‌یی و ئیعتیباری یه‌. که‌واته‌ "به‌نده" داوا‌ی یه‌ کێک له‌و دوانه‌ ده‌کات و، "خواوه‌ند" یش که‌ خواوه‌ن وه‌سفی هه‌ردوو ناوی: "الهادی" و "المضل" ه‌ هیدایه‌ت و گومرای یه‌ که‌ به‌دی ده‌هینیت، بۆیه‌ خودی "به‌نده" که‌ به‌ "ضال" واته‌ "گومرا" داده‌نریت. هه‌ر له‌به‌ر ئهمه‌شه‌ که‌ له‌ نوێژه‌کانمان دا و له‌ کاتی خویندنی سووره‌تی "فاتحه" دا ده‌لێین:

﴿غیر المغضوب علیهم ولا الضالین﴾ (الفاتحه: ۷).

پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمو‌یت:

"المغضوب علیهم": جووله‌ که‌ کانن.. "الضالین" یش: گاواره‌کانن<sup>(۱)</sup>.

جاله‌به‌ر ئەوه‌ی باسه‌ که‌ گه‌یا ن‌دینییه‌ ئهم شوینه، با که‌مێک له‌ سه‌ر پله‌ و واتا‌کانی هیدایه‌ت رابوه‌ستین ئەوه‌ کو به‌ هه‌له‌ لێی تێ بگه‌ین.

\*\*\*

## بهیوهندی نیوان: قهدهر، ئیراده، هیدایهت

پیمان وایه "هیدایهت" به پئی باسه که مان دوو پله یان دوو جوړه:  
یه که میان: ئەو هیدایهت جه بری یه ی که به پئی خواسته کانی شهریه تی فیطری  
له کار دایه.

دوو هه میان: ئەو هیدایهت ی که ویستی مروڤی ره چاو کردووه.

۱ - ئەو هیدایهت ی که به پئی خواسته کانی شهریه تی فیطری له کار دایه.

هه ر بوو نه وەرێک کاتی به پئی یاسا کانی به دیهاتی روو ده کاته ئەو نامانجه ی بۆ  
دیاری کراوه، به چه شنیکی "ئیحباری" به رهو ئەو نامانجه ده که ویته پئی و ده روات.  
راست تر وایه ئەم پئی پرینه ناو بنین "راپنجانی خوایی" (السوق الإلهي).

هه ر له یه که م ههنگاوی به دیهتانی مروڤه وه و ئنجا گه شه کردنی له رهحمی دایک دا تا  
ده بیست به زه روو، ئنجا کاتی که به ناو یه که له دوا یه کی قوناغه کانی ناو هه دا تی  
ده په ریت و له هه ر یه که یان دا ئال و گوڤری تایه تی به سه ردا دیت.. هه موو ئەمانه، به پئی  
ئەو راپنجانه خوایی به ئەنجام ده درین. سه رجه می بوو نه وهرانی تریش به هه مان جوړن و  
تیکرا به پئی سوود و به رژه وهندی یه کانیان ده رۆن و ئال و گوڤریان به سه ردا دیت که  
ئهمه ش له م روژ گارانمان دا لای هه موان ئاشکرا و زانراوه.

خو هه رچه نده ماددی و سروشتی یه کان ناوی "غهریزه" یان "راپنجانی سروشتی" یان  
له م کاره ناوه، که چی جیهانی "ویجدان" یه که دهنگه له سه ر ئەوه ی که ئەمه راپنجانیکی  
خوایی یه.

له راستی دا "به لگه ی هیدایهت" یه کی که له به لگه کانی "ته وحید" و باب به تیکی  
سه ر به خو یه و، هه رچی به پئی ئەم راپنجانه خوایی و هیدایهت به ره وهر دگاری یه روو  
ده دات، ده بیست یه وه به "بوون" و "یه کتایی" خوای گه وره وه.

هه موو شتی، هه ر له گه ردیله کانه وه تا ده گاته گه له ستیره کان به م راپنجانه  
خوایی یه ئه ر که کانی ئەستویان راده په رینن. واته هه ر له و ئه لیک تر نانه ی که به ده وری  
ناو کی گه ردیله دا ده سوو رینه وه تا ده گاته هه ساره و ئەستیره و گه له ستیره مه له وانه کانی

ناو بۆشایی ئاسمان، تیکرا به‌پیی ئەو نه‌خشه و پلانه ده‌پۆن و ده‌جوولینه‌وه که خوای گه‌وره بۆی کێشاو، و، بێ ئەوه‌ی به ئەندازه‌ی سه‌ری په‌نجه‌یه کیش لینی لابده‌ن، تی‌ده‌کۆشن یگه‌نه ئەو ئامانجه..

مریشک به‌سه‌ر هیلکه که‌ی‌دا که‌ ده‌که‌وێت و به‌چاوه‌روانیی ئەواو بوونی ماوه‌ی که‌ر که‌وته‌ که‌یه‌وه ئارام له‌سه‌ر برسیتی و تینویتی و گه‌رمای زۆر ده‌گرێت و شوینه‌که‌ی خۆی به‌جێ ناهێلێت! ئایا ئەم مریشکه ده‌زانێت هیلکه‌کانی چی هه‌لده‌هێن؟ یان بۆچی ئەم هه‌موو ئەرك و ماندوو بوونه هه‌لده‌گرێت؟ له‌ کاتێک‌دا ده‌زانین که‌ دوا‌ی ئەوه‌ی جووجه‌له‌کانی گه‌وره‌ ده‌بن، ده‌ریان‌ده‌کات و نایه‌لێت ئەو دانانه‌ بچنه‌وه و هه‌لتی بگرن که‌ خۆی ده‌یه‌وێت به‌ ده‌نووی هه‌لیان بگرێت! وه‌لامی ئەم په‌رسیارانه سه‌بارەت به‌ تێمه‌وه‌ روونه، ئەویش بریتی‌یه‌ له‌وه‌ی که‌: خوای گه‌وره‌ رووه‌و ئەو کارانه‌ راپینچی ده‌کات و ده‌یداته‌ به‌ر.

پاشان جووجه‌له‌ی ناو هیلکه‌ هه‌ر ئەوه‌نده‌ی کاتی ئەوه‌ی دیت بیته‌ ده‌روه‌، به‌ ده‌نووه‌ که‌ نه‌رم و ناسکه‌ که‌ی دیواری هیلکه‌ که‌ کون ده‌کات و دیته‌ ده‌روه‌ بۆ ناو ژایانیکی گه‌لی فراوانتر له‌وه‌ی ناو هیلکه‌ که‌. ئایا له‌ کوینه‌ هه‌ستی کرد و چۆن زانیی که‌ ژایانیکی تری نوێ هه‌یه‌ تا هه‌موو هه‌ولێکی خۆی خسته‌ کار له‌ ناو هیلکه‌ که‌ بیته‌ ده‌روه‌ و به‌و ژایانه‌ نوێ‌یه‌ به‌هه‌رمه‌ند بپیت؟

هه‌روه‌ها منال که‌ تازه له‌ دایک ده‌بیت، خۆی ده‌نووسینیت به‌ سنگی دایکیه‌وه‌ تا کو مه‌مکه‌‌کانی بمژیت! ئە‌ی ئایا کێ سنگی ئەو دایکه‌ی له‌ شیرێ پوخت و خاوین بۆ پر کرد؟ پاشان رێنمایی ئەو مناله‌ی کرد که‌ شیر له‌و مه‌مکانه‌دایه‌؟ کێ مناله‌ که‌ی فی‌ری مه‌مک‌مژین کرد؟! وه‌لامی ئەمانه‌ و په‌رسیاره‌کانی تری هاوچه‌شنیان ته‌نها ئەو تاقانه‌ وه‌لامه‌یه‌ که‌: هه‌موو ئەوانه‌ به‌ راپینچانی خوایی روو ده‌ده‌ن.

قورئانی پێرۆز له‌ زۆر شوێنی‌دا ئەم راپینچانه‌ خوایی‌یه‌مان ده‌خاته‌وه‌ یاد، ئەم ئایه‌تانه‌ی - بۆ نمونه‌ - لێ‌ باس ده‌که‌ین:

أ- ﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴾ (النحل: ٦٨).

به‌لێ، هه‌نگ به‌م چه‌شنه‌ رێنمایی و فی‌ر کردن و هیدایه‌ته‌ فی‌ری دروستکردنی هه‌نگوین بووه‌. چونکه‌ خوای گه‌وره‌ فه‌رمان بۆ هه‌نگ ده‌رده‌کات که‌ له‌ چیاکان‌دا و له‌ ناو دره‌خته‌کان‌دا خانه‌ و لانه‌ بۆ خۆیان بنیات بنێن. هه‌نگ له‌م فه‌رمان و رێنمایی‌یه‌ خوایی‌یه‌وه‌ فی‌ری دروستکردنی شانه‌ی هه‌نگوین ده‌بیت. خۆ ئەو ئەندازیاری‌یه‌ی که‌



هینده‌ی پی نه‌چوو میرووله‌کانی نه‌و شاره‌میرووله‌یه‌ی که په‌کینکیان لښ ون‌بووه، پرویان کرده شاره‌میرووله‌که‌ی تر و به‌سهر چیلکه‌یه‌که‌وه که له‌سهر چاله‌که دانرابوو، هم‌موویان په‌رینه‌وه نه‌وبهر و هیرشیان کرده سهر شاره‌میرووله‌که‌ی تر! نایا کښی هم‌والی به‌م شاره‌میرووله‌یه‌دا که په‌کینکیان دیار نی‌یه و له‌شاره میرووله‌که‌ی تر دایه؟

پسپوره‌کان به‌م جوړه‌ی خواره‌وه نه‌م مه‌سه‌له‌یه لیک‌ده‌ده‌نه‌وه، ده‌لښ: نه‌و میرووله‌یه‌ی که خرایه شاره‌میرووله‌که‌ی تره‌وه، به‌چه‌شینکی په‌نهان و له‌رښی دروست کردنی چنه‌ند شه‌پولنکی کارؤمو‌گناتیسې و به‌چنه‌ند نی‌جدا‌ئی‌یه‌کی دیاری کراو، هاورپیکانی خوی له‌و به‌سهره‌تانه ناگادار کردووه‌ته‌وه که هاتوونه‌ته رښی. جا دوا‌ی نه‌م گف‌ت و گژی‌یه‌ی که زور به‌په‌نهانی له‌نیوان خوی و هاورپیکانی‌دا پرو‌ی دا، دوا‌ی لښی کردن پی‌ن به‌هانایه‌وه و رزگاری بکه‌ن، بویه نه‌وانیش هیرشیان بؤ سهر شاره‌میرووله‌که‌ی تر بردا!

که‌واته میرووله‌ده‌دو‌یت و قسه‌ده‌کات. خوا‌ی گهوره‌ش "حه‌زرتی سوله‌مان" ی - دروودی له‌سهر بی‌ت - شاره‌زای زمانی میرووله‌کردبوو، بویه - وه‌ک‌ثایه‌ته‌که فهرمو‌یه‌تی - زهرده‌خنه‌یه‌ک رو‌خساری پیرؤزی نه‌وی گه‌شاندووه و، رووی کرده په‌روهر دگاری و، به‌وپه‌ری گهرمو‌گو‌ری شو‌کری نه‌م نی‌عمه‌ته مه‌زنه‌ی پیشکه‌ش کرد! میرووله‌سیسته‌میکی کؤمه‌لایه‌تی‌یان هه‌یه که له‌رژنمی کؤماری ده‌چیت، چونکه هه‌موویان بؤ کؤکردنه‌وه‌ی خوراک له‌شاره‌که‌یان‌دا ماندوو ده‌بن و تی‌ده‌کؤشن. ته‌نانه‌ت په‌ک میرووله‌ی ته‌مه‌ل یاخود که‌متره‌خمه‌شیان تی‌دا نی‌یه. خو‌نه‌گهر کؤلی ههر کامینکیان قورس بی‌ت، بانگ له‌هاوه‌له‌کانی ده‌کات و نه‌وانیش هاو‌کاری ده‌که‌ن له‌گواسته‌نه‌وه‌ی خوارده‌که‌دا بؤ ناو شاره‌که‌یان. به‌دریژی‌ای هاوین میرووله‌کان له‌کار و کؤششی سهر و مردان، به‌لام له‌وه‌رزی زستان‌دا دهر‌گا‌کان داده‌خن و خوراکه‌پاشه‌که‌وت کراوه‌که‌یان سه‌روز یاده. هه‌ندئ جار ده‌نکه دانه‌ویله‌پاشه‌که‌وت کراوه‌کان ته‌ر ده‌بن یان شتی ده‌گرن و پی‌ویست ده‌کات بخړنه‌به‌ر خېور، خو‌دوا‌ی وشک‌بوونه‌وشیان جاری‌کی تر ده‌یانگو‌یز نه‌وه بؤ ناو شاره‌که‌یان. هه‌ندئ جاری‌تر به‌شیک له‌و دانه‌ویلا‌نه‌چه‌که‌ره ده‌که‌ن و سه‌وز ده‌بن، په‌کسهر میرووله‌کان ده‌یکه‌ن به‌دوو که‌رت‌وه، خو‌گهر ههر کام له‌و که‌رتانه‌ش سه‌وز بی‌ته‌وه، په‌کسهر نه‌ویش دوو که‌رت ده‌که‌نه‌وه! به‌م جوړه‌له‌چوارچی‌وه‌ی سو‌دوهر گرت‌دا پاریزگاری له‌و ده‌نکه دانه‌ویله‌پاشه‌که‌وت کراوانه‌یان ده‌که‌ن، چونکه نه‌و ده‌نکانه‌ی که سه‌وز ده‌بن و ده‌روین تازه نه‌وان سوودی لښی نابین!

ئایا کئی هه‌موو نه‌مانه‌ی فیری می‌رووله کرد؟ کئی نه‌م مه‌سه‌له ورد و تیکه‌ل و پیکه‌لانه‌ی فیر کردن له کاتیک‌دا که جه‌سته‌ی می‌رووله له بارستایی هیزی "حافیظه"ی ناو می‌شکی ئیمه بچوک تره؟

حه‌زهره‌تی ئه‌بوو هوره‌یره - خوالیی رازی بیت - ده‌فرموی: له پیغه‌مه‌رم ﷺ بیست ده‌فرممو: (جارنکیان می‌رووله‌یه که یه کیک له پیغه‌مه‌رانی گه‌ست، ئه‌ویش فهرمانی دا شاره می‌رووله که یان سووتاند، یه کسه‌ر خوای گه‌وره وه‌حیی بۆ نارد که: نه‌ته‌وه‌یه کت سووتاند ته‌سیحاتی خویان ده‌کرد)<sup>(۱)</sup>.

به‌لئی، هه‌روه‌ک له به‌ر چاودایه، می‌رووله نه‌ته‌وه‌یه کی سه‌ربه‌خۆن و به‌ زمانیک که ئیمه لیی حالتی نابین، ته‌سیحات بۆ خوای گه‌وره ده‌که‌ن.

له رپویه‌تیک حاکم‌دا پیغه‌مه‌ر ﷺ فرمویه‌تی: (جارنکیان یه کیک له پیغه‌مه‌هران - علیهم‌السلام - رۆشته ده‌روه‌ی شار بۆ نویژه‌بارانه، می‌رووله‌یه کی بینی ده‌ست و قاچه‌کانی به‌ره‌و ئاسمان به‌رز کردبووه‌وه، یه کسه‌ر به‌ خه‌لکه‌که‌ی فرممو: بگه‌رینه‌ دواوه! چونکه له‌به‌ر ئه‌و می‌رووله‌یه و اخوای گه‌وره هات به‌ هاناته‌وه‌وه و دوعای گیرا کردن)<sup>(۲)</sup>!

که‌واته می‌رووله به‌ راپینچان و ئیله‌هامی خوایی هه‌موو ئه‌و کارانه ئه‌نجام ده‌دات. ج - قورئانی پیرۆز سه‌رنجی ئیمه بۆ رووی "ئیجباریی قه‌دەر" و بۆ لای ئه‌وه‌ش که زینده‌وه‌ران چه‌ند نه‌ته‌وه‌یه کی وه‌ک ئیمه‌ن، راده‌کیشت:

﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحِهِ إِلَّا أَمَّ أَمَّا لَكُمْ مَا قَرَّرْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾ (الأنعام: ۳۸).

ئه‌بوو داوود ئه‌م فرممو ده‌یه له پیغه‌مه‌ره‌وه ﷺ رپویه‌ت ده‌کات که فرممویه‌تی: (ئه‌گه‌ر سه‌گ نه‌ته‌وه‌یه‌ک نه‌بوو نایه له نه‌ته‌وه‌کان، فرماتم به‌ کوشتنی هه‌موویان ده‌دا، به‌لام ته‌نها په‌شه‌ درنده‌کانیان بکوژن)<sup>(۳)</sup>.

زانایان به‌ کۆتایی پێهاتی وه‌چه‌ی ئه‌و جوژه قه‌له‌ره‌شانه‌ نیکه‌ران بوون که له‌ تورکیادا پێی ده‌وتریت: (Kelaynaklar) چونکه هه‌موو بوونه‌وه‌رێک له‌ راگیرکردنی هاوسه‌نگیی ژینگه‌دا باریکی دیاری کراوی هه‌یه. خۆ نه‌مانی وه‌چه‌ی ئه‌و چه‌شته قه‌له‌ره‌شه‌ش ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نیت که که‌لینیک که‌وتیته ئه‌و هاوسه‌نگی یه‌وه! ئایا کئی هه‌موو

(۱) رواه البخاري: الجهاد ۱۵۳.

(۲) المستدرک: ۳۲۵/۱ قال الحاکم: هذا صحيح الإسناد ولم يخرجاه و وافقه الذهبي.

(۳) الدارمي: الصيد ۳.

بوونه وړنکی فیر کردووه که چی خوی له راگیر کردنی هاوسه نگی ژینگه دا بدوژیتوه؟

نیمه بهم مه سه لیه ده لئین: "هیدایه تی جه بری" یان نهو هیدایه ته ی که به پنی خواسته کانی شهریه تی فیطری کار ده کات. هه روه ها له م گۆشه یوه هه لیان ده سه نگیین.

## ۲ - نهو هیدایه ته ی که ویستی مروّف ره چاو ده کات.

خوای گه وړه به ناردنی چەندین هۆکاری هیدایهت و پښمایی، خه لکی هیدایهت ده دات. ئنجا هه روه ک پیغه مهران - دروودیان له سه ر بیّت - هۆکاری هیدایهت دانی خه لکین، کتیه نازل کراوه کانیش هۆکاریکی تری نهو هیدایه ته ن. هه روه ها نهو که سانه ش که له پیناوی ته بلیغ و پښمایی دا تی ده کۆشن، چەند هۆکاریکن بۆ هیدایهت، بهم و اتا و مه به سته.

ده بیی بیشزانین که هه رچەند خوای گه وړه گه لسی هۆکاری هیدایه تی ناردووه، که چی زوړ له خه لکی ناکات که نه م هۆکارانه وه برگرن، واته ناچار یان ناکات له رپی نه م هۆکارانه وه ئیمان بهینن. هه ر له بهر نه مه شه که هه ندی جار که سی و ابووه هه رچەند له ناو خاوخیزانی پیغه مهرانیش دا ژیاوه که چی رپی هیدایه تی نه گرتووه ته بهر، یان نه یاری "هیدایهت" بووه! هه ندی جاری تریش له کۆشکی فیر عه ون دا "ئیمان داری ئالی فیر عه ون" و "ناسیا" په وړه ده بوون و رپی هیدایه تیان گرتووه ته بهر! چونکه نه م جوړه هیدایه ته ویستی مروّفی تیدا ره چاو ده کړیت. نهو ها خوای گه وړه هه موو هۆکاره کانی هیدایهت به دی ده هیئت، به لام به دیه پښانی خودی "هیدایهت" ده به ستیته وه به "ویست" ی خودی مروّفه که وه، نهو ویسته ی که ماهیه ته که ی نازانریت و شتیکی نیسی یه، به لام مه ر جیکی عادی یه بۆ به دیه پښانی نهو هیدایه ته.

قورئانی پیروژ له م جوړه هیدایه ته ی به زوړی تیدا باس کراوه، لیږه دا یه ک دو انیکیان ده هیئتین:

۱ - ﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (نصل: ۱۷).

واته: "هیدایهت" به قهومی نه موود گه یشت، که حه زره تی صالح بووه - دروودی له سه ر بیّت - که چی نه وان، به ویستی خرابی خویان، گو مرایی یان پی باشت بوو، بویه به "له خو بایی بوون" و "فیز و ده مار" وه پشیمان له هیدایهت هه لکرد و لسی هه لگه رانه وه، تا گرفتاری دوزه خ و سزای سه ختی کردن.

۲ - خوای گه‌وره گه‌لنی پښه‌مبه‌ری بۆ لای خه‌لکی نار‌دووه، تا‌کو بیانو بۆ ئه‌و که‌سانه‌ دروست نه‌بی‌ت که به‌ ویستی خو‌یان له‌ ریی لاده‌ده‌ن و گو‌مرا ده‌بن:

﴿رُسُلًا فَيُشْرِينَ وَمَنْذِرِينَ لَّئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النساء: ۱۶۵).

که‌واته ئه‌وانه‌ی ریی‌یان ون کردووه هه‌یج به‌هانه و بیانویه‌کیان بۆ گو‌مرا‌یی به‌کیان به‌ ده‌سته‌وه نی‌یه، چونکه یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک پښه‌مبه‌ران - علیهم‌السلام - ره‌وانه‌ کر‌اون و ئه‌وانیش به‌ پرو‌نی و دره‌خشان‌ی حه‌قیقه‌ته‌کانیان به‌ خه‌لکی را‌گه‌یان‌دووه و ئه‌نجامی ناهه‌مواری کرده‌وه خرا‌به‌کانیان بۆ پرو‌ن کردووه‌ته‌وه، هه‌روه‌ک چله‌پۆیه‌ی ئه‌و که‌مال‌اتانه‌شیان بۆ با‌س کردوون که مر‌ؤف له‌ رینی کرده‌وه چا‌که‌کانه‌وه پ‌ن‌یان ده‌گات:

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ (فاطر: ۲۴).

به‌لنی، هه‌رچی نه‌ته‌وه هه‌یه‌ پښه‌مبه‌ری مژده‌ده‌ر و تر‌سینه‌ریان بۆ ره‌وانه‌ کر‌اوه، که ئه‌وانیش حه‌قیقه‌ته‌کانیان به‌و نه‌ته‌وانه‌ را‌گه‌یان‌دووه. خوای گه‌وره‌ش هه‌دا‌یه‌تی بۆ ئه‌وانه به‌دی‌هه‌ناوه که به‌ ویستی خو‌یان گو‌ی‌ی‌ست و گو‌ی‌‌رایه‌لی ئه‌و پښه‌مبه‌رانه‌ بوون. خو ئه‌وانه‌ش که گو‌مرا‌یی‌یان پ‌ن‌ی با‌شتر بووه، ئه‌واله‌و گو‌مرا‌یی‌یه‌دا ما‌ونه‌ته‌وه که خوای گه‌وره‌ ویستویه‌تی تیا‌ی‌دا‌بن.

﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (الإسراء: ۱۵۰).

به‌لنی، خوای گه‌وره گه‌لنی پښه‌مبه‌ری ره‌وانه‌ کردووه، تا‌کو ر‌یی به‌هانه و پر‌وبیانو بۆ که‌س نه‌م‌ین‌یه‌وه. ئه‌و پښه‌مبه‌رانه‌ش - درو‌دیان له‌سه‌ر بی‌ت - بۆ نه‌ته‌وه‌کانیان بوون به‌ ر‌یی‌پ‌شان‌ده‌ر و ر‌ینگایان بۆ پرو‌ن کردووه‌ته‌وه. به‌شی نه‌ته‌وه‌ی ئی‌مه‌ش له‌م ر‌ینما‌یی‌یه‌دا: خو‌ری تاسمانی پښه‌مبه‌رایه‌تی و سه‌رداری پښه‌مبه‌ران و سه‌روه‌رمان هه‌ززه‌تی محمه‌ ﷺ. بۆیه هه‌ر گه‌ی‌زاوه‌ر گه‌ی‌ج به‌هانه و بیانویه‌کمان له‌ به‌رده‌م خوای گه‌وره‌دا به‌ ده‌سته‌وه نی‌یه، چونکه ده‌نگی پښه‌مبه‌ر ﷺ ده‌بی‌ست‌ین و هه‌ست به‌ هه‌ناسه‌ی پ‌س‌رۆ‌زی ده‌که‌بن، به‌هه‌مان جو‌ر ئایه‌ته‌مه‌زنه‌کانی قورئانی پ‌س‌رۆ‌زیش ر‌ۆ‌حه‌کا‌ئمان روونا‌ک ده‌که‌نه‌وه و به‌رده‌وام و یج‌دا‌ئمان به‌خه‌به‌ر د‌ین‌.

جگه‌ له‌مانه‌ش خوای گه‌وره به‌فه‌زل و که‌ره‌می خو‌ی "سه‌ری هه‌موو سه‌د سالت‌یک که‌س‌یک بۆ ئه‌م نه‌ته‌وه‌یه ده‌ن‌یر‌یت که کاروباری ئایینه‌که‌یان بۆ نو‌ی بکاته‌وه" <sup>(۱)</sup> و

دهروونه کاغمان له چلک و چه پهلې پاکژ بکات و مروفي هممو سمرده ميک به هوي نمو نوکارانه وه ژباني ثاينني خويان نوي بکانه وه و ژباني به بهردا بپوژينه وه. خواي گه وره هممو نه مانه له گهل مروفا ده کات، که چي هيشتا سهرباري نه مانهش هر ويستي مروفا ره چاو ده کات.. واته هر چنده خواي گه وره خوي به ديته نري هيدايت و هوکاره کاني هيدايت، که چي هيدايت داني "بهنده" ي به ستووه ته وه به داواکردني بهنده که خو پوه. که واته ليره دا به هيچ جوړنيک "هيدايتي ئيجباري" له گوړي داني په.

هه ندي جاري تريش خواي گه وره راسته خو هيدايت و گومرايي به دي ده هينيټ و قابيليهټ و نه هلييه تي نمو که سانه ره چاو ده کات:

نمو تا خواي گه وره پيغه مېره خوشه ويسته که ي ﷺ ره وانه ده کات، ئنجا پيغه مېره ﷺ ثاينه که ي به "حه زه تي نه بوو به کر" راده گه يه نيټ، يه کسهر نه ویش يي دوا که وتن و يي نه وه ي به هله دا بچيټ، ئيمان ده هينيټ و دلي به نووري ئهم ئيمان به رووناک ده بيته وه و بو سهر لو تکه ي "صيديقييهټ" سهر ده که ويټ..

هه روها خواي گه وره پيغه مېره خوشه ويسته که ي ﷺ ره وانه ده کات، که چي ئهم جاره "نه بوو جهل" روو به رووي ده بيته وه و، خواي گه وره ش سهاره ت بهو "گومرايي" به دي ده هينيټ. چونکه به زانستي نه زه لي خوي ده زانيت که: نه بوو جهل نه هلييه تي هيدايتي تي داني په، نه ویش به کرداره گومرايي به کاني خوي ته صديقي ئهم حوکه ده کات و کوفر و يي نه زانيني خوي روژ به روژ زياد ده کات و پتر ده که ويته خواره وه تا له غه زاي به درد له خو نني خوي دا ده که وزيت<sup>(۱)</sup>.

۳ - قورثاني پروژ له په ک ثايت دا هه ردو و جوړه که ي "هيدايت" کو ده کاته وه و سهر بخيان بو لا راده کيشت:

﴿وَاللّٰهُ يَدْعُوْا اِلٰى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِيْ مَنْ يَّشَاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ﴾ (يونس: ۲۵).

خواي گه وره له ربي چنده ها هوکاري جوړ او جوړه وه خه لکي بو لاي هيدايت و ربي راست بانگ ده کات، به لام هيدايت ده به ستيته وه به ويستي خو پوه، نه وه ي خوي ويستي له سهر ي بيت هيدايتي بدات، ده يدات و.. ييه ويټ هه که سيکيش گومرا بکات، ده يکات. ته نها لايه نيکي بچووک له مه سه له که دا بو مروفا ده گه رپته وه، نه ویش له وه دايه که نه گهر به دم بانگه وازه که ي خواي گه وره وه روژت و هه ولي دا سوود له

به‌شی چواره‌م

## چهند پرسیار و وه‌لامیک له باره‌ی "قه‌دور" وه

پرسیاری یه‌که‌م:

مه‌به‌ست چی‌یه‌له: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾ دا؟

وه‌لام:

ئهم وشانه به‌شیکن لهو عهد و پهمانه‌ی که به‌دیهنهر له به‌دیهنراوان، به‌تابیه‌تی له مروفی وهر گرتوه. چونکه وه‌لامی ﴿بَلَىٰ﴾ به‌رامهر به‌پرسیاری: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ بووه.

ئهم مه‌سه‌له‌یه دوو پرووی هه‌یه:

یه‌که‌م: ئهم پرسیاره له کئی و چۆن کراوه؟

دووهم: چ کاتیگ کراوه؟

ده‌توانریت ئهم تییینی‌یانه‌ی خوا‌ه‌وه سه‌بارت به‌پرووی یه‌که‌م پینش چاو بخرین:

أ - ئهمه پرسیار و وه‌لام و پهمانیکه له ماهیه‌تینکی "نه‌کویی" داو، کاتی ئهم پهمانه له مروف وهر گیراوه که هیشتا هیچ نه‌بووه و نه‌هاتووته "وجوود". وه‌لامدانه‌وه‌شی به ﴿بَلَىٰ﴾ له به‌رامهر ئهو فرمانه‌ی خوا‌ه‌نده‌وه بووه که بز "هینانه وجوودی" ئهم ده‌ری کردووه.

ب - کاتی مروف که له جیهانی "گهر‌دیله‌کان" به‌لکو له جیهانی جوزئیاتی گهر‌دیله‌کان دا بووه، په‌روه‌دگاری ههموو جیهانه‌کان که ههموو شتیک به‌ره‌و که‌مال ده‌بات ئهم گهر‌دیلانه‌شی داوه‌ته به‌ر و شه‌وقی داونه‌تی که ببن به‌مروف. ئهمه‌ش وهر گرتنی عهد و پهمانه‌که‌یه.

واته ئهو عهد و پهمانه کۆلتانیکه له ئه‌ستۆی گهر‌دیله که زۆر له سه‌رووی وزه و توانای خۆیه‌وه‌یه. وتی: ﴿بَلَىٰ﴾ یش له به‌رامهر ته‌کلیف لێ کردنی په‌روه‌دگاره‌وه بووه به‌ئيجاد کردن و هینانه‌دیی ئهو گهر‌دیله‌یه.

جا ئهم پرسیار و وه‌لام و ته‌کلیف و قبووله‌ی که له‌سه‌ر ئهم شیوه‌یه بووه، وه‌ک دیاره، له شکل و شیوه‌ی قسه و گفت و گۆدا نه‌بووه، بۆیه به‌شیک له ته‌فسیرنوسان وه‌ک "ئسته‌یعاره‌ی ته‌منیلی" روانیویه‌ته ئهم گفت و گۆیه. واته وه‌ک بلتی (ئاوا و ترا و به‌و

جۆره‌ش وه‌لام درایه‌وه<sup>(۱)</sup>. ههر به‌مەش ئەم گەفت و گۆیه به‌های یاسایی خۆی به‌ده‌ست هینا، ده‌نا په‌مانیک نی‌یه که به‌قسه و گەفت و گۆی روون و ناشکراوه‌ر گیراییه. له‌راستی دا‌گه‌یشتن به‌م حوکمه، بێ گۆی‌دانه سه‌یر کردنی پێستی گوشتار و وه‌لامی په‌روه‌ردگاری عاله‌میان که هه‌زار و یه‌ک گوشتار و وه‌لامی هه‌یه، ههر گیز له‌هه‌له به‌ده‌ر نایه‌ت. پشت به‌خوا ئەمه له‌شوینی خۆی دا‌باس ده‌که‌ین.

ج - ئەم جۆره داوا کردنه‌ی په‌روه‌ردگار له‌ مروف بۆ: "دان پێدانان" و "په‌مان لێ وهر گرتن" ی - له‌راستی دا - بریتی به‌له‌وه‌ی که مروف خۆی بناسیت و بزانیته‌غیری خۆی له‌مه‌سه‌له‌ی ئەودا هه‌یه و ته‌نها خۆی نی‌یه. هه‌روه‌ها بریتی به‌له: ناسینی "نه‌فس" و نغوونه هینانه‌وه‌یه بۆ حه‌قیقه‌تی: "مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ"<sup>(۲)</sup>. به‌وه‌ی که ئاوێنه‌ی ماهیه‌تی مروف ده‌خاته به‌رچاو، به‌مەش ده‌بیته‌شایه‌ت له‌سه‌ر ئەو حه‌قیقه‌ته‌ جۆراو جۆرانه‌ی که له‌سه‌ر ئاوێنه‌ی هه‌ست و شعوری دا‌ده‌رده‌که‌ون و، پاشان را‌گه‌یانده‌نی ئەم شایه‌تی‌یه‌یه. ده‌بی بێشنانین که تیگه‌یشتنی ئەم ئیجاب و قبوول و یادخستنه‌وه و بێدار کردنه‌وه ناسان نی‌یه و له‌وانه‌یه له‌و جۆره شتانه بیته که پێویستیان به‌بێدار کردنه‌وه‌ی زۆر هه‌یه تا‌کو مروف لێیان تی‌بگات، ئالیه‌وه‌یه گرنگی "رینمایی" ده‌رده‌که‌وێت.

ئه‌مانه‌تی "نه‌فس" یان "من"<sup>(۳)</sup> بۆ ئەوه به‌ مروف دراوه که خوای گه‌وره‌ی پێ بناسیت و دان به‌ "بوون" ی دا‌بنیت. له‌راستی دا‌ئامانجی بوونی مروف ته‌نها ئەم زانین و دان‌پێدانانه‌یه! هه‌ر له‌به‌ر ئەوه‌یه که مروف به‌ "بوون" ی خۆی ده‌بیته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر "بوونی خوای گه‌وره" و، به‌ "سیفه‌ته‌ جو‌زئی" یه‌کانیشتی ده‌بیته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر سامان و ده‌وله‌مدندی په‌های خواوه‌ند و، به‌ "کو‌له‌واری" و "هه‌ژاری" یه‌که‌شی ده‌بیته‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر توانست و چاکه‌کاری یه‌کانی خوای گه‌وره. جا ئەم چاکه و به‌خششه له‌پیش دا‌خواوه‌ند به‌فه‌زلی خۆی به‌ مروفی ده‌به‌خشیت، ئنجا ئەو زانین و

(۱) ئیستیعازه‌ی ته‌سینی له‌ ره‌وانیژی زمانی عه‌ره‌یی دا‌به‌و جۆره ده‌سته‌واژه مه‌جازی‌یانه ده‌وتریت که له‌به‌ر نیشانه و هۆیه‌کی تایه‌تی له‌ واتایه‌کی تری جگه‌ له‌ واتا راسته‌قینه‌که‌یان دا‌به‌کاره‌یتان و، زیاتر ئەو په‌ندانه ده‌گرێته‌وه که له‌ناو خه‌لکی دا‌ده‌ما‌و ده‌میان پێ ده‌کریته. وه‌ک ئەوه‌ی که ده‌لێن: (به‌یه‌ک ده‌ست چه‌له‌ لێ نادریته!) (وه‌ر گێڕ)

(۲) کشف الخفاء: ۳/۴۳، په‌روانه په‌راوێزی ژماره (۱) لاپه‌ره (۴۹). (وه‌ر گێڕ)

(۳) مه‌به‌ست به‌ "من" لێره‌دا خود (ذات) ی مروفه، به‌و واتایه‌ی کا ماموسنا نوری له‌ کینی (من) دا‌لێکی دا‌وه‌ته‌وه. (وه‌ر گێڕ)

ههست كړدنه ی که نه نجامي هم په كه به خششه ی خواوه ندن - له راستي دا -  
پاگه ياندن و دان نانیکه له لایه ن مروفه وه به ههست كړدني به بوونی خوی گه وړه کاتي  
سهیری هه موو بوونه وړك ده كات و، دان نانیشه به نووری خوی گه وړه له هه موو  
پرووناكی په كدا. نه مهش و اتای په یمانی ﴿الست﴾ و ﴿بلی﴾ په.

جا هم په یمانه: ثیجاب و قبولیکه و، نه نجامي زانینی و اتا کانی نهو کتیه مه زنه په که  
توانست و ویستی خوی گه وړه نوو سیویانه و، په ی بردنه به نه پنی په کانی ناو دپری  
پرووداوه کان.

د - ده بی هم په یمان و پرسیار و وه لامه به پنی شتانی جیسمانی (ماددی)  
هه له نه سه نگیترین و مروف لهو پرووه لینی تی نه گات، چونکه خوی گه وړه به پنی  
ماهییه تی هه موو په کیک له به دیهاتووانی فرمان بۆ په که به په کیان درده کات و، گوئی  
له ده نگی هه موویان ده گریټ و، تاگای لیانه و، هره په که شیان به پنی جی و شوینی  
خویان ده چیټ به ده میانه وه و خواسته کانیان بۆ ده پنیته دی. خو نه گهر بمانه ویت به  
زاراوه کانی "زانستی که لام" نه مه در پریټ، ده لیټن: خوی گه وړه هه وړه تی ده گات  
له هه موو نهو گوفنارانه ی که مروف به له هجه و زمانه جیاجیا و ته عبیره  
جوزراو جوزره کانیان ده لیټن، به هه مان جوز له گوفناری هه موو به دیهاتوویه کی  
تی ده گات و ده زانیت چی ده لیټ. له هه مان کاتیش دا به چه نده ها زمانی جیاجیا و  
له هجه ی جوزراو جوز فرمانیان بۆ درده کات و حقیقه ته کانیان تی ده گه په نیت و  
راستی مروف و گهر دوونیان بۆ پروون ده کاته وه و، گرفتاری به دیهاتووانی  
و درده گریټ و عه همد و په یمانیان له گهل دا ده به سیت، به چه شنیک که پروون کړدنه وه  
"گوفناری" په کانی خواوه ند ته نها له ناو ده سته واژه ی "که لامی له فظی" دا ده میټنه وه.  
پاشان جوزره کانی گفټ و گوئی خوی گه وړه هر له لیله می زینده وهرانه وه تا ده گاته  
لیله می مه لایکه ت، هه موویان چه ند جوزیکن له گوفناری خوی گه وړه که نه ویش  
په کیکه له دره و شانه وه کانی "که لامی نه فسی" (۱).

(۱) بۆ ټینگښتن له و اتای: "که لامی له فظی" و "که لامی نه فسی" به پنی لیکدانه وه ی زانستی که لامی نه ملی  
سونهت و جه ماعت، ده لیټن: به ثیجماعی نه ته وه ی نیسلام و تهو اتور له پیغه مبرانه وه - دروودیان له سر  
نیټ - چه سپاوه که خوی گه وړه "ده دوت". خو مه حالیشه بدویت گهر خاوه نی سیفه نی "که لام" نه نیت.  
که لامیش - سه باره ت به خوی گه وړه وه - دوو و اتای سره کی هیه: په که میان ته ویه که پنی ده و تریت:  
"که لامی نه فسی". که نهو سیفه تمیه هر له نه زله وه زاتی خوی گه وړه هیه تی و به جوزیکه گونخواه بۆ  
ته وه ی فرمان و نه په کانی خواوه ندیان پی ناراسته بگریټ بۆ که سانی تر و، له ریټی وشه و  
ده سته واژه کانه وه دره در پریټ و، بریتی په له راستی په کی جیاواز له راستی "زانست" و "ویست" ی خوی



نهم جوړه گوښاره ی خوی گهواره له باز نه یه کی یه کجار فراوان دا له کار دایه، هر لمو واریداتانه ی که دینه ناو دلی مروفه وه تاده گاته جیهانی مه لایکه ت. نه وهنده هیه همریک لمو باز نانه له "وهر گرتن و به خشین" ی نهو گوښاره دا چوښتی یه کی تایه تی هیه که جیا یه له هی نهوانی تر. بویه ناتوانری بزانی ت چی دینه ناو باز نه یه کی دیاری کراو، ههروها چیی تر له باز نه یه کی تره وه دهر ده چیت.

له راستی دا نیددیعاکردنی نهو ی که: "نیمه ده توانین له هه موو شیک تی بگهین" ههله یه کی گهواره یه! چونکه نیتا له م سهرده مه دا هه ستمان کردوه که نهو شتانه ی دهیان زانین و په ی یان یی ده بهین چهند دانه یه کی که من له نیوان ملیونیک شت دا که هیچیان له باره وه نازانین. هر به هه مان نه ندازش ده توانین شتان ببینین. نه مهش نه وه ده گیه نیت که نهو جیهانه ی ده ببینین و ههستی یی ده کهین هر به هیچ دانانری ت له چاو نهو شتانه ی که نایان ببینین و ههستیان یی ناکهین!

خو گف و گو ی په روه ردگاری جیهانه کان له گهل گهر دیله کان دا و فدرمان دهر کردنی بؤ نظام و سیسته مه کان و پیکهینان و ههله و شانه وه ی شتان له لایه ن نهو خوا وهنده وه، له چهند دووری یه کی بهرز و بلندی نهو تودا جی به جی ده کرین که له تهراروه به جوو که کانی نیمه دا جی یان نایته وه.

خوی گهواره په پیمان له گهر دیله کان و، جوزئییات و، خانه کان و، جیهانی گهر دیله و... له به حمی دایک دا و له سهرده می منالی دا، وهرده گرت. نیمه ههر گیز ناتوانین به تهراروه کانی خو مان نهو شتانه به پروونی لیک بدهینه وه و ههلیان به سنگینین به تایه ت گهر نهو گوښاره پروو به پروو له گهل روهی مروف و نهو و یجدا نه دا بیت که لهو روه دایه.

رؤح (گیان) ی مروف خوا ونی و جوو دیک سهر به خویه، چونکه نه مه زور به پروونی له م سهرده می نیتا دا چه سپاوه، به چه شینک که بواری موناقه شعی تیدا نه ماوه. چونکه لقه جوړ او جوړه کانی زانستی پاراسایکولو جی که دهرانده وری جیهانی زانستیان داوه وای له م بایه ته کردوه که حزی مروف بؤ زانینی رؤح و بوون و

---

گهواره و، سیفه ټکی نه زهلی به. به لام "کهلامی لفظی" نهو ده نگ و شه و پتانمن که نهو گوښاره ی خوی گهوه یان یی دهرده بریت و خوا وهند له "لهو حی محفوظ" و حه زره تی جیریل و ههر کس و شینکی تری غمیری خوی دا به دی ده نیت. که نه مایان به دیها توه و نه زهلی نی به و، به زاتی خوی گهواره شوه بهندی به. بروانه: (کبری الیقینیات الکونی) نوو سینی: (دکتور محمد سعید رمضان البوطی) ص ۱۳۳-۱۳۶ الطبعة الثالثة. (وه رگیز)

کارمەندی و ئاوات و ئارەزوو کانی ڕۆح بەهێز نیت. تەنانەت هیچ زانستگەیهک و کۆڕینکی چینه پیشکەوتوو کە لە بارەیهوه نەدوین. جالەبەر ئەوەی لە شوێنکی تردا لە بارە "ڕۆح" هەوێ دوایین ئەو الیهدا هەر هێندە لێ دەدوین کە پەڕە نەدێ بە باسە کە ئیستامانەو بەیت.

ئێمە هەر گێز بەم تەرازووانە کە بۆ تیگەشتن و تیگەیاندن هەمانە، ناتوانین لەو ئیجاب و قبولە تیگەین کە پەڕە نەدێ بەو عەهد و پەمانەو هەیه، لەو ڕووهوه کە پەمانیکە لە گەڵ ڕۆحدا بەستراوه، چونکە ڕۆح پێش جەستە ی مەزوف بەدی هێنراوه. لە لایەکی تریشەو ماھییەتی ڕۆح لە سەر وێ کاتەو هیه. چونکە قسە کردنی ڕۆح وەکو ئەو قسە و هەست کردنە وایە کە لە خەو نەکاندا ڕوو دەدەن. هەر چەندەش دەتوانیت بێ ئەوەی پێویستی بە شەپۆلە دەنگی بە کان بەیت - بە وێنە ی تەلیپاتی - گفت و گۆ و لەیهکە حالی یون ئەنجام بدات. خۆ بایە خدانی گەورە و زۆر بەم بابەتە، تەنانەت لە یەکی تێی سۆفیەتیشدا - کە تەمسیلی جیهانی باوە بە ماددیەت دەکات - ئەوە دەگەینیت کە گوشتار و قسە ی تاییەتی ڕۆح لە لایەن گرووی مەزوفەو قبول کراوه و باوەری بێ هێنراوه. جاتەم قسە کردنە تاییەتی ڕۆح لەوانە بە گوشتاریکی تاییەت بە خودی ڕۆحەو، لە کاتیکی گونجاو دا دەر بکەوین، و، لە چەند نامێزینکی تۆمار کەری جیاواز دا تۆمار بکەین و لە چەند کاسیتینکی ناوازه و جیادا هەلبگیریت و زمانی تاییەتی خۆی بە کار بهێنیت.

جالەسەر بناغە ی ئەمە دەلێن: لە شوێنی عەهد و پەمانە کە دا ڕۆحە کان بۆ گفت و گۆ کردن لە گەڵ پەرورە دگاری بەخشنە دا بانگ کراون، ئەوانیش لەبەر ئەوەی کە بەرزەخی جیسمانیەت نەکو تۆو تە ئیوان خۆیان و خۆای گەورەو ئەو هەموو شتیکیان بە ڕوونی دیو، سەبارەت بەو پەمانە و توویانە: ﴿بلی﴾. بەلام لەبەر ئەوەی زۆر بەی خەلکی ئەم ڕۆژگارە مان لە "بابی و یجدان" ی کتیی "ڕۆح" دا بە شوین ئەمە دا نەگەراون، ئەواری ئیان لەم پەمانە نەکو تۆو و هەر گێز ریشیان لێ ناکەوین! چونکە هەر وەکو لەو جیهانە بێ ئاگان، هیشتا باس و لیکۆلینەو شیان تیدا ئەنجام نەداوه. لە راستی دا ئەو کتییە بێ دەنگە ی کە ئەم دوو فەیلەسووفە لێی داوون: یەکەم: "کانت" - بێ ئاوردانەو لەو پێناسە ی کە لە کتییە کانی دا بۆ "بەدیھنەر" کردوویەتی - و دوو هەمیش: "بریگسۆن" کە پستی کردە گەردوون تاکو ئەو کتییە بێ دەنگە بخوینیتەو و گوێی لێ رابگریت، یریتی بە لەم کتییە. چونکە پێویست بوو گوێ لە ڕۆح و ئیلهامە کانی رابگریت بۆ ئەوەی چەند ئەزموونگەیهک بۆ تیگەشتن لە زمانی



جا هەروەك ئەم پەیمانە لە جیهانی گیانەکاندا ڕووی داو، دەشکریت لە کاتی پەیوەندی کردنی گیان بە گەردیلەکانی خۆیەوه لە جیهانیکی تردا ڕوو بدات.. هەروەك لە یەكێك لە قۆناغەکانی گەشە کردنی ئاوەملە لە ڕەحمی دایکدا ڕووی داو، دەشگونیخت لە هەر قۆناغیکی گەشە کردندا تا کاتی بالغ بوون ڕوو بدات.

خۆ ئەو خواوەندە گەورەیی که وه کویەك له گەل "ئەمڕۆ" و "دوینی" دەدوێت و بە وێنەی ئەمڕۆ لە دوینیش ئاگادارە، لەوانەیە لە هەموو ئەم قۆناغاندا پەیمانە کە ی وەرگر بیت. ئێمە لە قوولایی و بجدانی خۆماندا دەنگیکی بەم جۆرە دەبیستین لە سەر ئاگاداری و شایەتی دڵمان لە سەر ئەم پەیمانە.

هەروەك "گەدە" بە زمانی تایبەتی خۆی برسیتی یە کە ی خۆی دەر دەپریت و، "جەستە"ش، بە وشە تایبەتی یە کانی، ئازارە کانی ڕادە گە یە نیت.. "و بجدان"یش بە هەمان جۆر، زمان و زاراوە تایبەتی یە کانی خۆی دەخاتە کار و، باسی ئەو گەفت و گۆ و عەهد و پەیمانانە دەکات و، بە دەست ئازار و دلتەنگی یە کانی شیمووە دەنالینیت. ئەم و بجدانە هەمیشە لە دلتەتەیی و نیگەرانی دایە تا کو بە راستگویی لە سەر گەفت و پەیمانە کە ی خۆی یمینیتەوه و، لە شیوەی چەند شەپۆلیکی یەك لە دوای یە کیش دا ترپە و ئینفیعالاتە کانی خۆی دەر دەخات. هەروەك منال کە بە گریانە کە ی سەرنجە کان بۆ لای خۆی ڕادە کیشیت و خۆشی لەمەدا بە "بەختەوەر" دادەنیت و، گەر نەشتوانیت ئەو داخ و خەمانە ی دەر بپریت کە پێیانەوه دەنالینیت، ئەوا نا ئومیدی و دلشکاو یی پێوه دەر دەکەویت.. "و بجدان"یش بە هەمان جۆرە، چونکە و بجدان لە پێش چاوی ئەو کەسانەدا کە دەبخوینتەوه و هەستی یی دەکەن:

ئاوینە یە کە ی خاوی و درەخشانە بۆ مەزنین راستی یە کان و.. کتێبخانە یە کە ی یە کجار دەوڵە مەندە و.. تۆماریکی تایبەتی و.. شوێنیکی بەرز و بلند ی ئەمبار کردن و تێدا پاراستی شتانه.

\*\*\*

پرسیاری دوو هەم:

ئایا بەلگە ی عدلی هە یە لە سەر: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾؟

وەلام: هەند ی مەسلە و بابەت هەن کە گەل ی سەخت و دژوارە بە عەقل و ژیری ڕوون بکړینەوه. خۆ ئەگەر لە ڕب ی ژیری یەوه خەلکیان ل ی تی بگە یە نریت ئەوا تەنها لەو ڕووهوه دەکریت تی بگە یە نرین کە: ئەم بابەت و مەسلە لانه لە جۆری "مومکینات"ن، واتە "مەحال"ن.

لە راستی دا مادەم خوای گەورە باسی کردوو، ئەوا هیچ ئیعترازی ئێک پروو لەم مەسەلەیه ناکات.

دەتوانین لە دوو پروو هەو لەم پرسیارە بدوین:

۱ - ئایا شتی وا پرووی داوه؟ ئەگەر پرووی داوه چۆن دە کری بچە سپێرنیت؟

۲ - ئایا کەسێکی ئیماندار ئاگاداری ئەم هەوالەیه و بینویەتی؟

پێش هەموو شتێک، ئایا پرسیاری: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ کە خوای گەورە لە رۆحە کانی کردوو - ئیتر لە هەر جیهانی ئێک دا بوو یێت - پاشان وەلامی رۆحە کانی: ﴿بلی﴾ پرسیار و وەلامیکی قەطعی و بێ گومانە؟

ئەم مەسەلەیه لە دوو ئایەتی قورئانی پێرۆزدا باس کراوه:  
بە کێکیان ئەم ئایەتیه:

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾ (الأعراف: ۱۷۲).

کەواتە ئەم پێمانە وەر گیراوه و بەسەر هاتە کەش پرووی داوه. تەفسیر نووسان لە کۆن و نوێ دا قسەی زۆریان لە تەفسیری ئەم ئایەتە دا کردوو. بەشیکیان وتویانە: ئەم پێمانە لەو گەردیلانە وەر گیراوه کە لە داها تۆ دا مەزفیان لێ پێک دەهێرنیت و لە رۆحە کانیان پێکەوه.

هەندیکێ تریان وتویانە: لەو کاتە دا وەر گیراوه کە منال دەکەوێتە رەحمی دایکێهە. چەند تەفسیر نووسیکی ورده کارتر پشیمان بە فەرموودیه کی پێرۆز بەستوو و وتویانە: ئەم پێمانە لەو کاتە دا لە مەزف وەر گیراوه کە فووی رۆح (زیان) ی تێ کراوه. لە راستی دا قسە و گوفتاری خوای گەورە لە گەڵ بەدیها تۆ وان دا گەلێ جیا جیا و جۆراو جۆرە. ئەو هەتا ئێمە بە جۆریکی تایبەتی و شیوێه کی دیاری کراو دەدوین، کەچی لە گەڵ ئەمەش دا جۆرە گفت و گوێه کی ترمان هەیه کە هی هەستە ناوێ کی و دەرە کی و ئاشکرا و پەنهانە کائمان و، قسە و گوفتاری عەقل و رۆحان هەیه و، جۆرە گوفتاریکی دەروونی و لەفزیثمان هەیه و، گەلێ جار بە هەموو ئەم زمانانە دەدوین و هەولێش دەدەین ئەوانەشیان بێ تێ بگەیهین کە لییان تێ دەگەن.

ئەو هەتا "دل" زمانی تایبەتی خۆی هەیه قسە ی بێ دە کات، بەلام هەستی بێ ناکریت. خۆ ئەگەر پێمان بو ترێ: لە دلی خۆتان دا چیتان دەوت؟ دەلێین: ئاوا و ئاوا. هەروەها ئەو شتانەش دەگیرێنەوه کە لە دەرووغان دا و توومان، ئەمەش قسە و گوفتاری دەروونی یه. هەندێ جاری تر لە خەو نە کائمان دا قسە دەکەین و لە خەلکێش تێ دەگەین، کە هیچ کەسێکی تەنیشتی خۆمان هەستی بێ ناکات، پاشان کە لە خەو هەلەستێن و

ر ده‌بینوه په‌که‌به‌یه‌ کی‌ ئهو قسانه‌ بۆ‌ که‌سانی‌ تر ده‌گیرینه‌وه، دياره‌ ئهمه‌ش جوړنکی‌ تره‌ له‌ قسه‌ و گوڤاره‌ کائمان.

که‌سانیکي‌ تر هه‌ن که‌ تابلؤ‌کانی‌ جیهانی‌ میسالیان‌ پیشان‌ ده‌درن‌ و له‌ گه‌ل‌ که‌سانی‌ جیهانی‌ میسالی‌ش‌ دا ده‌درن‌ و گفت‌ وگوؤ‌ ده‌ کهن. له‌ وانه‌به‌ هه‌ندئ‌ که‌س‌ له‌ ماددی‌ یان‌ باوه‌ر به‌مه‌ نه‌ کهن و بلنن‌ ئهمه‌ وړینه‌یه‌. با‌ وازیان‌ لښ‌ بهنن‌! چونکه‌ پڼغه‌مهری‌ خو‌شه‌و‌یست ﷺ چه‌ندین‌ تابلؤ‌ میسالی‌ جیهانی‌ به‌رزه‌خ‌ و جیهانی‌ میسال‌ پش‌ چاوی‌ بلن‌د و به‌رزی‌ پڼغه‌مهرانه‌ی‌ ده‌خرا‌ و ئنجا‌ هه‌موو‌ ئه‌وانه‌ش‌ که‌ چاوی‌ پښان‌ ده‌ که‌وت‌ لیان‌ تی‌ ده‌ گه‌یشت‌ و هه‌ستی‌ یی‌ ده‌کردن‌ و بۆ‌ که‌سانی‌ تری‌ ده‌گیرانه‌وه. خو‌ ئهمه‌ش جوړنکی‌ تری‌ گوڤاره‌.

به‌لام‌ "وه‌حی‌" جوړنکی‌ ته‌واو‌ جیاپه‌ له‌مانه‌. ئه‌وه‌بوو‌ که‌ وه‌حی‌ بۆ‌ پڼغه‌مهر ﷺ ده‌هات‌ جگه‌ له‌ خو‌ی‌ که‌سی‌ تر هه‌ستی‌ یی‌ نه‌ده‌کرد‌ و لښ‌ تی‌ نه‌ده‌گه‌یشت‌. خو‌ ئه‌ گهر‌ وه‌حی‌ شتیکی‌ ماددی‌ بواپه‌ و به‌ گوئ‌ بیس‌ترایه‌، ئه‌وا‌ که‌سانی‌ نړیکی‌ ده‌یان‌بیست‌ و هه‌ستیان‌ یی‌ ده‌کرد. که‌چی‌ کاتی‌ وا‌ ده‌بوو‌ که‌ وه‌حیی‌ بۆ‌ ده‌هات‌ سه‌ری‌ له‌ سه‌ر رانی‌ په‌ کی‌ک‌ له‌ خیزانه‌ کانی‌، یان‌ ئه‌ژنؤ‌ی‌ به‌ ئه‌ژنؤ‌ی‌ په‌ کی‌ک‌ له‌ هاوه‌له‌ به‌رپزه‌ کانیه‌وه‌ ده‌بوو، له‌و‌ کاته‌دا‌ پڼغه‌مهر ﷺ له‌و‌ وه‌حی‌ په‌ تی‌ ده‌گه‌یشت‌ یی‌ ئه‌وه‌ی‌ که‌سی‌ تری‌ جگه‌ له‌ خو‌ی‌ هه‌ستی‌ یی‌ بکات‌. ئنجا‌ پڼغه‌مهریش‌ ﷺ پیت‌ به‌ پیتی‌ ئهو‌ وه‌حی‌ په‌ پتی‌ راده‌ گه‌یاندن‌. خو‌ ئهمه‌ش ده‌نگ‌ و قسه‌ و گوڤارنکه‌ له‌ شیوه‌یه‌ کی‌ تر‌دا.

"ئیله‌ام‌" بۆ‌ دل‌ی‌ وه‌لی‌ دیت‌ و شتی‌ک‌ به‌ گوئی‌ دل‌ی‌ دا‌ ده‌چرپښت‌، که‌ ئهمه‌ش جوړنکی‌ تری‌ گوڤاره‌ و به‌ وینه‌ی‌ زمانی‌ مؤرس‌ (بروسکه‌) واپه‌، که‌ چه‌ند‌ جارنکی‌ دیاری‌ کراو‌ لښ‌ ده‌درن‌ و کارمه‌ندی‌ به‌رپر‌سیاری‌ بروسکه‌ راسته‌وخو‌ لښ‌ تی‌ ده‌گات‌. جا‌ هه‌ندئ‌ شت‌ به‌ هه‌مان‌ جوړ‌ له‌ دل‌ی‌ وه‌لی‌ دا‌ داده‌نریت‌، ئنجا‌ ئه‌ویش‌ له‌ لایه‌نی‌ خو‌یه‌وه‌ چه‌ندین‌ واتای‌ جیا‌جیای‌ لښ‌ ده‌ره‌هینیت‌. بۆ‌ نمونه‌ وه‌ک‌ ئه‌وه‌ی‌ وه‌لی‌ په‌ که‌ بلنیت‌: فلانی‌ کور‌ی‌ فیسار‌ که‌س‌ گه‌یشته‌ به‌ر‌ده‌رگا، که‌ ده‌رگا‌ بکه‌نه‌وه‌ بښن‌ له‌وئ‌ په‌ و گه‌یشتووه‌! خو‌ دیاره‌ ئهمه‌ش جوړنکی‌ تری‌ قسه‌ و گوڤاره‌.

ئنجا‌ "ته‌لیپاتی‌" ش‌ هه‌یه‌<sup>(۱)</sup>. ئه‌وه‌ تا‌ زانایانی‌ ئه‌مرو‌ به‌ ژمیر‌کاری‌ و تاقیکردنه‌وه‌ کانی‌ خو‌یان‌ ږی‌ بۆ‌ ئهو‌ ږوزه‌ خو‌ش‌ ده‌ کهن‌ که‌ پښان‌ واپه‌ ده‌توان‌ به‌ ته‌لیپاتی‌ له‌ گه‌ل‌ په‌ کتر‌دا‌ بدوین‌. که‌ ئهمه‌ش جوړنکی‌ تری‌ قسه‌ و گوڤاره‌.

(۱) (ته‌لیپاتی‌ Telepathy): بریتی‌ په‌ له‌ گوږینه‌وه‌ی‌ بیر‌ و بۆ‌چوون‌ و لمبه‌کتر‌ حالتی‌ بوون‌ له‌ نیوان‌ می‌شکی‌ چه‌ند‌ که‌سی‌ک‌دا، به‌ یی‌ به‌ کاره‌بنانی‌ زمانی‌ قسه‌ و گوڤار. ږواوه‌ فهره‌نگی: Oxford. (وه‌ر‌گیر)

پرووتیکردنی دڵ له دڵ و پرووسکه بهیه‌ك دانى مروّف له ناخه‌وه جوړنکی تری ده‌ربهرین و گفت و گوێه.

له هه‌موو ئەمانه‌وه که باسمان کردن، تێ ده‌گه‌ین له‌وه‌ی که خوای گه‌وره‌ چه‌ندین جوړی له‌ژماره‌به‌ده‌ری قسه و گفت و گوێ به‌دی هه‌ناوه.

ئێستاش با پڕۆینه‌وه سه‌ر باسه‌ که‌مان.

خوای گه‌وره به ئیمه‌ی فهرموو: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾؟ به‌لام ئیمه‌ نازانین به کام جوړ له جوړه‌کانی گوفتار فهرموویه‌تی. خو نه‌گهر ئهم فهرماشته‌ی له شیوه‌ی لێدانى مؤزس دا بوو بیت - دیاره ئەمه‌ نموونه‌یه و، نموونه‌ش قه‌به و به‌ری له‌سه‌ر ناکریت - به‌وێنه‌ی قسه‌کردن له‌گه‌ل مروّفی وه‌ل دا، ئەوا بێ گومان ناتوانین به‌ گوێ کانمان ئهم گوفتاره بیستین. واته‌ ئەو گوفتاره "ئیلهام" ه و "وه‌حی" نی‌یه. خو نه‌گهر "وه‌حی" یش بیت "ئیلهام" نی‌یه. گهر گوفتاره‌که‌ی ئاراسته‌ی رۆح کردییت ئەوا له‌گه‌ل جه‌سته‌ی نی‌یه، نه‌گهر ئاراسته‌ی جه‌سته‌شی کردییت ئەوا له‌ جوړی ئەو گوفتاره نی‌یه که له‌گه‌ل رۆح دا ده‌کریت.

ئهم خاله‌ گه‌لسی گرنگه‌، چونکه‌ کارنکی به‌ کجار هه‌له‌یه گهر ئەو شتانه‌ی که مروّف له‌ جیهانی "میسال" و جیهانی "به‌رزه‌خ" و جیهانی "رۆحه‌کان" دا ده‌یان بینیت و هه‌ستیان پێ ده‌کات، به‌ ته‌رازووه‌کانی ئهم جیهانه‌ هه‌له‌سه‌نگینرێن. ئەوه‌ تا پێغه‌مبه‌ر ﷺ ده‌فه‌رمویت: "کاتی به‌نده‌ خرایه‌ گۆره‌که‌ی و هاوڕێ‌یانی به‌جێ‌یان هه‌شت و ئەویش گوێی له‌ ده‌نگی پێیانه، ئا له‌م کاته‌دا دوو مه‌لائیکه‌ت دێن بۆ لای و دای ده‌نیشین و پێی ده‌لێن: به‌رامبه‌ر به‌م پیاوه‌ که محمده ﷺ له‌ دنیا دا چیت ده‌وت؟" (۱). ئایا ئهم پرسیاره‌ له‌ چ لایه‌نیکى ئەو مروّفه‌ ده‌کریت؟ خو چ له‌ جه‌سته‌ی و چ له‌ رۆحی بکریت، ئەنجامه‌که‌ی هه‌ریه‌کێکه‌ و ناگۆریت. گهر مردوو هه‌ست به‌م گوفتاره‌ بکات هه‌ر گیزاوه‌ر گیز ناماده‌بوانی ده‌ورو به‌ری هه‌ستی پێ ناکه‌ن. ته‌نانه‌ت گهر ئامیرنکی تۆمار کردنیش له‌ گۆره‌که‌ی دا دابنێن، ئەوا هه‌ر گیز ناتوان هه‌ج شتێک بیستن. چونکه‌ ئەو گفت و گوێه له‌ چه‌ند دووری (أبعاد) به‌کی تری غه‌یری دووری به‌که‌ی ئێوه‌دا ئەنجام ده‌دریت، به‌وێنه‌ی دووری به‌کانی چواره‌م و پێنجه‌م و دووری به‌کانی تری وه‌ك ئەمانه‌ که‌ ئه‌نێشتاین و غه‌یری ئەویش دۆزیوایه‌ته‌وه‌. مه‌سه‌له‌ که - به‌ هه‌مان جوړ - به‌ پێی گۆرانی جێ و شوێنیش ده‌گۆریت و به‌ شیوه‌یه‌کی تر له‌ به‌رده‌متان دا ده‌رده‌که‌وته‌وه‌. که‌واته‌: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ گوفتارنکی خوای گه‌وره‌یه‌ که به‌ ئاراسته‌ کردنکی تایه‌به‌وه‌

لە گەل ڕۆحدا کردوو یەتی. لەبەر ئەوە، نابێ چاوەڕوانی ئەوە بکەم بە کاریگەری ئەم گۆفتارە لە خۆمدا بێم، یان لەبەرم کردبێت و لە بیرم مابێت، بەڵکو لە شێوەی ھەست کردنیکدا کە لە "وێجدان" ھە سەری ھەلدایبێت دەتوانرێت چاوەڕوانی ئەوە بکری. ئەوە تا ئێمە لە ڕێی ئەو ئیلھامانەی کە دیتە ناو وێجدانمانەو ھەستی پێ دەکەین. لە کاتی ڕوونکردنەوەی ئەم مەسەلەیەدا، بە کێک پێی وتم:

— کوا؟ من ھەستم بەمە نە کردوو؟

پێم وت:

— بەلام من ھەستم پێ کردوو! خۆ ئەگەر تۆ ھەستت پێ نە کردبێت ئەوە پەيوەندی بە خۆتەو ھەیە. بەلام من باش لە یادمە کە ھەستی پێ دەکەم. گەر پرسیاریشم لێ بکری: بە چ شتێک ھەستت پێ کرد؟ دەتێم: بەو شەوق و تاسەمەندییە کە لە ناخمدانراو ھەر "ئەبەد". خۆ ھەرچەندە خۆم کۆتاییم پێ دیت، بەلام لە ڕێی ھەزو ئارەزوو ھەستی پێ کۆتایی بە کاغەمە ئەم دەنگم بیستوو. لە راستی دا لەبەر ئەوەی من سنووردار و پابەندم ناتوانم پێ بە بەدھینەری مەزەم بێم، چونکە چۆن بتوانم دەرکی ڕەھای پێ کۆتایی بکەم؟ کەچی بەو ھەزو ئارەزوو تاسەمەندییە کە بەرھە "پەھا" و "پابەند نەبوو" لە خۆمدا ھەستی پێ دەکەم، دەتوانم پەیی پێ بێم. ئەوە تا میروویەکی سنووردار لەم جیھانە سنووردارە و لە جیھانە بەر تەسکە کە خۆی دا دەژی، کاتیکیش کە دەمرێت ھەموو ئەو شتە سنووردارانەشی لە گەلدا دەمرن کە لە ناو ژبانی ئەودا بوون. منیش وەک ئەو لە جیھانیکی سنووردار و کۆتایی پێ ھاتوو دا دەژیم. بەلام بێر لە پێ سنوور و پێ کۆتایی دەکەمەو، ھەزو ئارەزووشم بەرھە ئەبەد تێدا یە، و شەوق و تاسە "بەھەشت" و "بێنیی جوانیی خوای گەورە" شەم لە ڕۆحمد ھەلگرتوو. خۆ ئەگەر سەرئەسەری دنیا بێت بە مولکی من ھێشتا ئەم ھەزو شەوقەم لاناچیت. ھەر لەبەر ئەمەش بوو کە وتم: "من ھەستی پێ دەکەم". چونکە ئەم حالە لە خۆمدا شک دەبەم.

"وێجدان" ھەرچی پێک بێت، ھەمیشە بە ھەموو کوللییات و بەشەکانی ھەموو زمانی بە یاد و ذیکری خوا پاراو، و ھەر گێزاو ھەر گێز درۆ ناکات. خۆ کاتیکی ئەو شتە پێ بدرێت کە دەبەوێت و ئارەزووی لێ یەتی، یە کسەر دەسەر وێت و دلتیایی بە دەست دەھێنێت. بۆیە دلتی مرۆف کە لایەنیکی ناسک و نیانی پەرورە دگاری یە لە مرۆفدا، ھەر گێز دلتیایی بە دەست ناھێنێت ھەتا وێجدان نەسەر وێت و نە کەوێتە دلتیایی یەو. وەک ئەم ئایەتە پێرۆزە نامازە ی بۆ دەکات:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (الرعد: ۲۸).



جگە لەمەش "برىگسۆن" و فەيلە سووفە كانى تىرى ھاۋچەشنى، لە بوارى چەسپاندنى بوونى خواى گەورەدا وازيان لە ھەموو بەلگە عەقلى و نەقلى يە كان ھىنا و تەنھا "ويجدان" يان كرد بە بەلگە لەسەرى. تەننەت "كانت" لە شوئىك دا دەلەيت: (من ھەموو زانىارى يە كانى خۆم پشت گوئ خست و وازم لى ھىنان تاكو بەو شوئەيەى كە شايسەى مەزنايەتەى خواى گەورەيە، خواوەند بناسم!) "برىگسۆن" يش كاتى كە دەيەوئ ئەم رىنگايە بگريئە بەر، تاقە بەلگەى ھەر "ويجدان" ە. ئەو ەتا "ويجدان" گەلى بە "ئىنكارى بوونى خواى گەورە" نىگەرەن دەيئ و، جگە لە "ئيمان ھىنانى بە خواى گەورە" بە ھىچ شتىكى تر ناسرەوئ و ئارامى و دلئايى بە خۆيەو نايئيت.

مرؤف كاتى كە گوئ لە دەنگى ئەو ويجدانە رادە گريئ كە لە ناخىيەو دەردە چيئ، ھەميشە لەو دەنگەدا ھەست بە بوونى پەرستراوئىكى ئەزەلى و ئەبەدى دەكات. ۋەلامى: ﴿بلى﴾ برىتى يە لەم حال و دەرپرئەى كە بە چەند و شەيە كى بى دەنگ لە ناخى ويجدانى مرؤف دا خۆى دەر خست و ۋەلامى: ﴿الست بربكم﴾ كى گوفتارى خواوەندى بى دايەو. خۆ ھەر مرؤفك بە وردى سەرنج لە خۆى بدات، ھەست بەو زايەلەيە دەكات كە لە قوولايى يە كانى ناخى رۆحى خۆيەو بەرز دەيئەو. دەنا گەر لە "زىرى" يان "جەستە" دا بە دواى ئەم زايەلەيەدا بگەريئ، ئەوا گرفتارى ھەلوئستە دژ بە يەك و نادروستە كان دەيئ. بەلئى راستە، ئەم زايەلەيە لە ويجدانى ھەموو كەسيك دا ھەيە، بەلام چەسپاندنە كەشى تايەتە بە مەيدان و بوارى خۆيەو.

جا ھەموو ئەھلى تەحقيق و ئەھلى شھود و ئەصفيا و ئەوليا و پيغەمبەرەن - درووديان لەسەر بىت - بە وئەى خۆرى رۆژى روناك ئەمەيان ديە و پيشانى غەيرى خۆيشيان داو. بەلام لە رېئى زىرى يەو ناتوانين بىچەسپينين و روونى بكەينەو ەك ئەوەى كە درەختىكى پەلك يان سەو بەر روون دەكەينەو. ئەو كەسەى گوئ لە ويجدانى خۆى رادە گريئ و چاوى بەو شتەنە دەكەوئ كە لەوئ روو دەدات، بە بى گومانى ئەمە دەيئيت و ھەستى بى دەكات و دەيئيت.

\*\*\*

### پرسىيارى سى ھەم

قورئانى پىرۆز روونى كردو ەتەو كە ويستى ھەمەكى (ئىرادەى كوللى) تايەتە بە خواى گەورەو. خۆ ئاشكرائشە كە مرؤف ويستىكى جوزئى ھەيە. ئابا ئەو كەسەى گوناھ دەكات، لەسەر بناغەى ويستە جوزئى يە كەى خۆى دەيكات.. يان ئىرادەى كوللىي خواى گەورە پالى پئو دەئيت بۆ گوناھ كردن؟

و ەلām: ئەم مەسەلە یە بەم چەشنە ی خوارە وە کورت دە کەینەو:

مرۆف ویستیکی ههیه و ئیمەش ناوی: "ئیرادە ی جوزئی" یان "ویستی بە شەری" یاخود "توانای کەسی مرۆف" مان لێ ناو. بە بەدیھێنانە کە ی خوای گەورەش دە لێن: "ئیرادە ی کوللی" یان "هیزی بەدیھێنان" یان "قودرەت" یان "ئیرادە" یان "تە کوین" (کە هەموو ئەمانەش سیفاتی خوای گەورەن).

جا ئە گەر مەسەلە کە لەو ڕووە وە بگرن کە دە گەرێتەو بە خوای گەورە، مرۆف و تێ دە گات کە وە ک بلیتی خوای گەورە شتان ناچار دە کات بۆ پەیدا بوون و هاتنە وجود. ئیتر بەم جۆرە "جەیر" خۆ ی دە هاوێتە ناو مەسەلە کەو. خۆ ئە گەر لەو ڕووە شوو ئەم مەسەلە یە بگرن کە دە گەرێتەو بە مرۆف ئە وای لێ تێ دە گەین کە مرۆف خۆ ی بکەری کردووە کانی ییت. ئە و کاتەش بیری "قەدەر یە - موعتەزیلە" خۆ ی دە کات بە ناودا کە لە سەر ئە و بناغە یە دامە زراوە گوا یا: "بە ندە بە دیھێنەری کردووە کانی خۆ یە تی"!

لە راستی دا خوای گەورە بە دیھێنەری هەموو شتێکە لە بوونە وەردا. ئە و ئیرادە کوللی یە کە لە پرس یارە کە دا ها توو بە یری یە لە مە. تە نائەت ئایە تی پیرۆزی: ﴿وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶) ڕوونی دە کاتەو کە خوای گەورە بە دیھێنەری خۆ تان و ئە و کردووە و ئە شتێکە کە ئە بنجامیان دە دەن. بۆ نمونە: گەر ئۆ تۆ مبیلیک دروست بکەن یان خانوو بەر یە ک بنیات بنین، ئە وای خوای گەورە بە دیھێنەری هەموو ئە و شتێکە یە و چ خۆ تان و چ کردووە کاتان هەموو هی خوای گەورەن. بە لām تە نھا یە ک شت تاییە تە بە ئیووە، ئە ویش کە سب و کار تیدا کردنی مرۆفە، کە مەر جیکی عادی یە و وە کو "مەیل" یاخود بە وێنە ی دە ست لێو دەانی سو یچی تۆر یکی کارە بابە کە دنیا ڕوونا ک دە کاتەو. جا هەر وە ک لە م هە لۆ یستە دا ناتوان ییت بو تر ی: هیچ دە ست یکی ئیووە لە م کارە دا نی یە، ناشتوان ییت هەموو شت یکی ئە م کارە هی ئیووە ییت. کارە کە بە تە وای هی خوای گەورە یە، بە لām کاتی خوای گەورە ئە م شتێکە بە دی دە هیئت دە ست ئیووە ردانی جوزئی ئیووە وە ک مەر جیکی عادی قبو ل کردووە و هەموو ئە و شتێکە کە خۆ ی دیان کات و بە دی یان دە هیئت لە سەر ئە و جۆر ئە ئیختیار ی یە بنیاتی ناو.

بۆ نمونە: سیستەمی کارە بای ئە م مز گەوتە، خوای گەورە بە دیی هێناو و، دا گیر سان دە وە ی سەر لە نوێشی هەر تاییە تە بە خوا وە ندەو. چونکە بە دیھێنانی ڕووناکی لە لافاوی ئە لیک ترۆ نە کان و ڕوونا ک کردنە وە ی مز گەوتە کە هەر یە کە یان

کاریکی سهر به خو یه له خو ی دا و هه مو و هم کارانهش نهو خوا به نه بخامیان ده دات که:  
 "نورالنور، منورالنور، مصورالنور"، به لام بهشی ده ست تیوه ردان و کاری  
 راسته و خو ی تیوه له رو و ناک کردنه و ی هم مز گه و ته دا نهو سیسته مه یه که خوا ی گه و ره  
 له کاره با دا داینا وه و بریتی به له و ی ته نها په بجه له سو یچی کاره با که بده ن تیتر  
 مز گه و ته که رو و ناک بیته وه. به لام کاری رو و ناک کردنه و ی مز گه و ته که به سیسته می  
 کاره با، تاییه ته به خوا ی گه و ره وه و گه لنی له وزه و ویستی تیوه بهرز و بالاتره.

با ئه مه زیاتر رو و ن بکه ی نه وه. بۆ نمونه: مه کینه یه کی ئاماده بۆ کار کردن و رو یشتن،  
 که ته نها ئه ر کی په بجه لی دانی کلیلی خسته کاری به تیوه درایت. جو و لاندنی هم  
 مه کینه یه تاییه ته به و که سه وه که دروستی کرد وه، بۆ به هم ده ست لی دانه جو زئی به ی  
 که تاییه ته به مرو فیه وه ده لئین: "که سب" (واته به ده ست هی نان) یان "ئیراده ی جو زئی".  
 به لام نه و ی که تاییه ته به خوا ی گه و ره وه پی سی ده لئین: "خهلق، ئیجاد" (واته  
 به دیهینان). به م پی به ئیراده (ویست) ده بیت به دوو به شه وه:

۱ - ئیراده ی کوللی.

۲ - ئیراده ی جو زئی.

ویست و ئیراده تاییه تن ته نها به خوا ی گه و ره وه: ﴿وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ  
 اللَّهُ﴾ (الانسان: ۳۰). به لام بۆ نه و ی که س به هه له تی نه گات نه و ا کاتی که هم قسه به  
 ده که ی نه گه لنی دا ده لئین: به ندهش ئه ر کی په بجه لی دانی سو یچه که ی له م کاره دا  
 بهر که و تو وه، که واته ئه ویش ئیراده ی هه یه، ئه ممش بۆ نه و ی نه که وینه نهو بۆ چو و نه دژ  
 به یه کانه ی که رپر وه ی "جهبری" تی کیه و ت. کاتیکیش که ده لئین: به دیهینه ری نهو  
 شته هه ر ته نها خوا ی گه و ره وه، ده مانه ویت رو و نی بکه ی نه وه که ئیمه وه کو رپر وه ی  
 "موعنه زله" ناروانینه مه سه له کان. به ممش کاریک ده که ی نه که شریک و ها و به شایه تی بۆ  
 خوا ی گه و ره دانه ئین، نه له خوا به تی به که ی دا نه له پهروهر دگاری تی به که ی دا. چونکه  
 خوا ی گه و ره ههرو هک له زاتی دا تا ک و ته نیایه، له بهر ی کردنی کاره کانیشی دا به هه مان  
 جو ر تا ک و ته نیایه و کاری خو ی به که سی تر ناسپی ریت و هه ر به زاتی خو ی هه مو و  
 شتیک به دی ده هیئت. به لام له بهر "ته کلیف" و حیکمه ت و نه یی به کانی تری  
 ها و چه شنی، ده ست تیوه دانی مرو فی له و کارانه دا وه که مر جیکی عادی قبول کرد وه.  
 بۆ رو و ن کردنه و ی زیاتر لی ره دا نمونه یه که ده هیئین که پیشه وایه کی مه زن با سی  
 کرد وه:

(ئه‌گهر منالیککی کۆله‌واری لاوازت له‌سه‌ر شانت هه‌لگرت و سه‌ربه‌ستیت دایه ده‌ست خۆی و پیت‌وت: چ جینگایه‌کت ده‌وێت ده‌تبه‌م بۆ ئه‌وێ، مناله‌که‌ش داوای کرد بۆ سه‌ر چپایه‌کی مه‌زن سه‌ری بجه‌یت و تۆش بردت بۆ ئه‌وێ، به‌لام مناله‌که‌ له‌وێ نه‌خۆش که‌وت یان که‌وته‌ خواره‌وه. بێ گومان پێی ده‌لێیت: تۆ خۆت داوای ئه‌مه‌ت کرد. ئیتر سه‌رزه‌نشستی ده‌که‌یت و، جگه‌ له‌ نازاره‌که‌ی خۆی، نازاری زلله‌ی ته‌مێ کردنیشتی بۆ زیاد ده‌که‌یت! خوای گه‌وره‌ش - والله‌ المثل الاعلی - به‌هه‌مان جوړه، ئه‌وه‌تا ئه‌و خواوه‌نده‌ی که "أحکم الحاکمین" ه، "ویست" ی ئه‌م به‌نده‌یه‌ی خۆی، که له‌و په‌ری لاوازی دایه، کردووه به‌ مه‌رجیککی ئاسایی بۆ ویسته هه‌مه‌کی به‌که‌ی خۆی<sup>(۱)</sup>.

ئایا له‌م نمونه‌یه‌دا ده‌توانرێ ئینکاریی "ویست" ی مناله‌که‌ بکرنیت؟ بێ گومان له وه‌لام‌دا ده‌لێن: نه‌خێر، چونکه‌ خۆی ویستویه‌تی و داوای کردووه. به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی گه‌یاندی به‌ ئه‌و شوێنه‌ به‌رزه، تۆ بوویت گه‌یاندت. به‌هه‌مان جوړ نه‌خۆشی به‌که‌ش مناله‌که‌ نه‌یکردووه و ئه‌نجامی نه‌داوه، به‌لکو جگه‌ له‌ داواکردنی رۆشتنی سه‌ر چپا که هیچ شتیکی تری لێ ده‌رنه‌ که‌وتوووه. که‌واته ده‌بێ ئه‌مانه‌ له‌ یه‌ك جیا بکرنه‌وه: ئه‌و که‌سه‌ی مناله‌که‌ی نه‌خۆش خست و.. ئه‌و که‌سه‌ی گه‌یاندی به‌ ئه‌وێ و.. ئه‌و که‌سه‌ش داوای ئه‌م گه‌یاندنه‌ی کرد. ئیبه‌ له‌م واتا و تینگه‌یشتنه‌وه ده‌روانینه: "قه‌ده‌ری خوا" و "ویستی مرۆف". خۆ جگه‌ له‌ خوای گه‌وره‌ی خواوه‌ن ته‌قدیر که‌سی تر حه‌قیقه‌تی هیچ شتیك نازانیت.

\* \* \*

### پرسیاری چواره‌م

قورئانی پێرۆز ده‌فه‌رمویت:

﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا﴾ (الكهف: ۱۷).

هه‌روه‌ها له‌ قورئان‌دا هه‌یه‌ که: خوای گه‌وره‌ بیر و زیری و ویستی به‌ مرۆف داوه‌ و، هه‌ردوو رینگه‌که‌ی پیشان داوه‌ و سه‌ربه‌سته‌ له‌ گرتنه‌ به‌ری هه‌ر کامیان‌دا. ئایا چۆن ئه‌م دوو شته‌ یه‌ك بجه‌ین؟

وه‌لام: ئه‌م پرسیاره‌ دوو که‌رتی تێدایه:

(۱) بروانه: سه‌رجه‌می په‌یامه‌کانی نوور، به‌رگی یه‌که‌م (وته‌کان) نووسینی بلیع الزمان مامۆستا سه‌عه‌یدی نوورسی ل ۶۶۰ که‌ به‌ پشتیوانیی خوای گه‌وره‌ کردمان به‌ کوردی. (وه‌ر گێڕ).

ئايان ئوشتەى روو دەدات بەو ئىرادە كۆلىيە روو دەدات كە خۇاى گەورە وىستى لەسەر يەتى، يان مەروۇف وىستى خۇى تىدا دەخاتە كار؟ واتاى ئو ھىدايەتەى كە لە پرسىيارە كەدایە برىتىيە لە: پىنى راست.. روشد.. ئو پىنگايەى كە پىنغەمبەران - درووديان لەسەر پىت - گرتیانە بەر. بەلام ۋەلالەت (گومراپى) برىتىيە لە: پىنى گومراپان.. ونبوون لە پىنى راست.. لادان لە راستەشە قام.

جالە گەر بە وردى سەرنج بەدرىت دەزانرىت كە ھەردوو شتە كە يەك كارن و ئو پروەشى كە پەيوەندىيە بە مەروۇفە ھەيە برىتىيە لە كارىكى يە كجار بچووك. جالەسەر ئەم پىناغەيە، دەپى ھەردوو كارە كە بەدرىتە پال خۇاى گەورە، چونكە ھەرچى كارە دەگەرپتەو بە خۇا و ھىچ كارىك نىيە ھى ئو نەپىت. لەبەر ئو، خۇاى گەورە بە داخوازىي ناوى: "المضل"ى خۇى "ۋەلالەت" بەدى دەھىنىت و، بە داخوازىي ناوى: "الهادى" شى "ھىدايەت" بەدى دەھىنىت. كەواتە ئو كەسەى ھىدايەت دەدات و گومراش دەكات ھەر تەنھا خۇاى گەورەيە.

بەلام ئەمە واناگەيەنىت كە بەندە لە لاين خۇاى گەورە ھە زۆرەملى بەرەو "گومراپى" و "ھىدايەت" راپىچ دەكرىت، پى ئو ھى خۇى ھىچ دەستىكى تىدا ھەپىت! دەكرىت بە كورتى و بەم شىوہەى خوارەو لەم مەسەلەيە تى بگەين:

گەر گرتەبەرى پىنى "ھىدايەت".. يان بەربوونەو بەرەو "ۋەلالەت" كارىك پىت قورسايىيە كەى - بۆنمۇنە - دەتەن (طەن) پىت، ئو كارىكى ھەلەيە گەر يەك لە سەدى ئو قورسايىيە بە مەروۇف بەدرىت! چونكە خاوەنى راستەقىنەى ئو كارە ھەر تەنھا خۇاى گەورەيە، كەواتە دەپى كارە كە بەدرىت بە خاوەنە كەى. با ئەمە زىاتر پروون بگەينەو:

خۇاى گەورە ھىدايەت دەرو گەلىنى ھۆكارى ھىدايەت شى بۆ مەروۇف داناو. بۆ نمۇنە: ھاتن بۆ مەگەوت و.. گوئى گرتن لە نامۇز گارى و.. پرووناك كەردنەو ھى بىر و.. گوئى راکرتن لە قورئانى پىروۇز و.. بىر كەردنەو و پۆچوون لە ناخى و اتاكانى دا و.. ئامادەبوونى كۆپرى پىنغەمبەر ﷺ و.. قوتايىتى كەردن بە گوئى دىل بۆ فەرموودە كانى و.. گوئى لىنى راکرتىيان بە گوئى رۆح و دلىكى بىدار و.. خاوين كەردنەو ھى و بىچدان بە وىنەى ئاوينە بۆ دانەو ھى ئو درەوشانەوانەى كە بۆى دىن.. ھەموو ئەمانە، ھەندىكن لە پىنگاكانى ھىدايەت و، مەروۇف خۇى بۆ خۇى لەم پىنگايانەدا مامەلە لە گەل ھىدايەت دا دەكات. بەلنى راستە، ھاتن بۆ مەگەوت مامەلەيە كى جوزئىيە، بەلام خۇاى گەورە ئەم ھاتە - ئەم مامەلە جوزئىيە - دەكات بە ھۆكارى ھىدايەت دان. كەواتە ھىدايەت دەرو

هەر خ‌وای گه‌وره‌یه، به‌لام له‌ده‌ر گاده‌ری خ‌وای گه‌وره‌ بۆ گه‌یشتن به‌م هیدایه‌ته: به‌نده‌که‌یه‌تی، که‌ئهم کاره‌ی ناوی "که‌سب" ی لئی نراوه.

هه‌روه‌ها م‌رو‌ف به‌سه‌ردانی له‌مه‌یخانه‌کان و.. شوینه‌کانی هه‌رزه‌یی و.. بت‌خانه‌کان، له‌ده‌ر گای ناوی: "الم‌ضل" ده‌دات و، وه‌ک‌ئوه‌ وایه‌ ب‌ل‌یت: گو‌م‌رام ب‌که‌! خ‌وای گه‌وره‌ش گه‌ر بیه‌و‌یت گو‌م‌رای ده‌کات و گه‌ر بیه‌و‌یت چه‌ندین ته‌گه‌ره‌ی ده‌ه‌ین‌یه‌ ر‌ئ تاکو گو‌م‌رای نه‌کات.

که‌واته‌ گه‌ر به‌وردی سه‌یری و‌یستی جو‌زئیی م‌رو‌ف ب‌که‌ین، ده‌بینین ه‌ینده‌ که‌م و ب‌جوو که‌ که‌ ناتوان‌یت هیدایه‌ت و گو‌م‌رای به‌دی به‌ی‌یت.

ئایا نمو‌نه‌تان له‌سه‌ر ئه‌مه‌ ده‌و‌یت؟ ده‌فه‌رموون پ‌روانن:

کاتی گ‌و‌ئ له‌قورئانی پ‌رو‌ز و ئام‌وزگاری و پ‌ن‌مایی ده‌گرن، یان ک‌ت‌ی‌ن‌کی زان‌ستی ده‌خ‌و‌ین‌نه‌وه، ناوه‌وه‌تان نو‌قی نو‌ور و پرووناکی ده‌ب‌یت.. که‌چی به‌ک‌ی‌کی تر هه‌ر ته‌نها به‌ب‌یستی بانگی مح‌مدی.. یان ئام‌وزگاری.. یان نه‌رم و نیان‌ترین م‌ونا‌جاتی قه‌لبی.. ه‌ینده‌ ب‌یزار ده‌ب‌یت که‌ سه‌کالا له‌ده‌نگی بانگ ده‌کات!

به‌و واتایه‌ی که‌ "هیدایه‌ت" و "گو‌م‌رای" هه‌ردووکیان به‌ده‌ستی خ‌وای گه‌وره‌ن، به‌لام گه‌ر هه‌ر م‌رو‌ف‌ئ‌ک پ‌ئ‌ی نایه‌ سه‌ر پ‌ئ‌ی گو‌م‌رای - به‌و‌نه‌ی ده‌ست‌دان له‌سو‌ی‌چی کاره‌با که‌ - ئه‌وا خ‌وای گه‌وره‌ش به‌شه‌کاره‌ تایه‌ته‌ی به‌که‌ی خ‌و‌ی که‌بریتی به‌له‌ ۹۹۹,۹ به‌دی ده‌ه‌ین‌یت و، ئه‌جا وای لئی ده‌کات که‌مه‌یلی به‌لای گو‌م‌رای دا ب‌ی‌یت. جا له‌سه‌ر ئه‌م ئاره‌زووه‌ی به‌نده‌که‌ی یان سزای ده‌دات یان لئی خو‌ش ده‌ب‌یت.

\*\*\*

### پ‌رسیاری پ‌نج‌ه‌م

که‌سان‌یکی زۆر ده‌بینین که‌ خ‌وای گه‌وره‌ سامانی زۆر و ئۆتۆم‌ب‌یلی پ‌ه‌نگ‌ین و کۆش‌ک و ته‌لاری گه‌وره‌ و شان و شه‌ره‌فی به‌رز و ناوبانگی بلاوی پ‌ئ‌ی به‌خش‌یون، که‌چی که‌سان‌یکی تر هه‌ن به‌ده‌ست بر‌س‌یتی به‌وه‌ ده‌تل‌ینه‌وه و گرفتاری ئازار و گ‌یر و گرفت و هه‌ژاری و نه‌خ‌و‌شی به‌کان ده‌بن. ئایا ئه‌مانه‌ که‌سان‌یکی ب‌ئ‌ی که‌ل‌کن و، ئه‌وانی ت‌ریش خواوه‌ند خ‌و‌شی ده‌ون که‌ ئه‌م هه‌موو ن‌یعه‌ته‌ی به‌سه‌ردا باراندوون، له‌کات‌ئ‌ک‌دا که‌ ئه‌مان له‌ژ‌یر ئه‌ر که‌قورسه‌کانی ژبان‌دا ده‌پ‌ل‌یش‌ینه‌وه؟!

وه‌لام: ئه‌م جو‌زه‌ پ‌رسیاره‌ ناب‌ئ‌ی ب‌کر‌یت، مه‌گه‌ر ته‌نها بۆ مه‌به‌ستی ت‌ی‌گه‌یشتن و ف‌ی‌ر‌بوون، ده‌نا م‌رو‌ف - په‌نا به‌خوا - ده‌که‌و‌یت ناو گونا‌هه‌وه. له‌پ‌استی دا ئه‌و که‌سه‌ی که‌ به‌م چه‌شنه‌ ب‌یر کرد‌نه‌وه‌یه‌وه گ‌یرۆده‌ بو‌وه ئه‌م جو‌زه‌ پ‌رسیاره‌ی پ‌ن‌و‌سته.

به‌ئێ، خوای گه‌وره کۆشک و ئۆتۆمبیل و ئه‌سپ و مەر و مالات و زه‌وی و زار به‌و. که‌سانه‌ ده‌دات که‌ خۆی و یستی وایه‌ بیانداتی، هه‌روه‌ک هه‌ژاری و موحتاجیش به‌وانه‌ ده‌دات که‌ خۆی ده‌یه‌ویت بیانداتی. به‌لام ده‌بی له‌ هه‌موو ئه‌مانه‌دا ئینکاری پۆلی هۆکاره‌کانی خیزان و ژینگه‌ی ده‌ورو به‌ری ئه‌و که‌سه‌ نه‌ کریت. بۆ ئه‌وه‌ نه‌ ناتوانریت ئینکاری شاره‌زایی که‌ سیک بکریت له‌ به‌ده‌ست هینانی سامان‌دا، هه‌روه‌ک ناشکریت ئینکاری ئه‌وه‌ بکریت که‌ ئه‌و زانییه‌ی سه‌باره‌ت به‌ پینگا‌کانی به‌ده‌ست هینانی سامانه‌وه‌ هه‌یه‌تی، به‌پێی بارو دۆخی ده‌ورو به‌ری، هۆکاریک بن بۆ ئه‌و به‌ده‌ست هینانه‌ی. جگه‌ له‌مه‌ش خوای گه‌وره له‌و کاته‌دا که‌ ئه‌هلییه‌تی هه‌ندێ که‌سی ده‌رخستوه‌ که‌چی منال و سامانی نه‌داوه‌تی. له‌ گه‌ل ئه‌مه‌ش دا له‌ حه‌دیسکی ضه‌عیفی پر و اتادا ئه‌مه‌ هاتوه‌ که‌ تاییه‌ته‌ به‌ باسه‌ که‌ی خۆمانه‌وه‌:

(إِنَّ اللَّهَ يُعْطِي الْمَالَ مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ، وَلَا يُؤْتِي الْإِيمَانَ إِلَّا مَنْ أَحَبَّ. فَلِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَعْطَاهُ الْإِيمَانَ<sup>(۱)</sup>).

له‌ لایه‌کی تریشه‌وه‌ ده‌بی سامان - خۆی له‌ خۆی دا - به‌ خیر و چاکه‌ دانه‌نریت. به‌ئێ، گه‌ر خوای گه‌وره و یستی له‌سه‌ری بی، هه‌ندێ جار سامان و منال به‌ هه‌ندێ که‌س ده‌دات و هه‌ندێ جاری تریش نایداتی و، له‌ هه‌ردوو حاڵه‌ته‌ که‌دا خیر له‌ کاره‌ که‌دا هه‌یه‌، چونکه‌ گه‌ر تۆ مرۆفیکێ باش بی و ئه‌و سامانه‌ی که‌ خوای گه‌وره‌ پێی به‌خشوویت له‌ کرده‌وه‌ی چاک‌دا به‌ کاریان به‌ییت، ئه‌وا بۆت ده‌بی به‌ خیر. خۆ ئه‌گه‌ر مرۆفیکێ خراپ و گومرا بی و له‌ پێی راست لات‌دا بی، ئه‌وا خوای گه‌وره‌ چ سامانت بداتی و چ نه‌ت‌داتی هه‌یجیان خیر نین.

به‌ئێ راسته‌، گه‌ر تۆ پێی راست نه‌ گرتیته‌ به‌ر ئه‌وا هه‌ژاری یه‌ که‌ت بۆ ده‌بی به‌ ده‌رگایه‌ک و له‌سه‌ر کوفر ده‌خریته‌ سه‌ر پشت، چونکه‌ به‌ره‌و سه‌رپنجی کردن له‌ فه‌رمانه‌کانی خوا ده‌ت‌دا به‌ره‌ و پۆژ له‌ دوا پۆژ سه‌رپنجی و ملنه‌دانت بۆ خوای گه‌وره‌ زیاد ده‌کات. به‌ هه‌مان جو‌ر گه‌ر له‌سه‌ر راسته‌ شه‌قام نه‌ بی و ژبانی قه‌لی و رۆحیت نه‌ بی ئه‌وا ده‌وله‌مه‌ندی یه‌ که‌ت لێ ده‌بی به‌ به‌لا و گه‌رو گرت. خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموی:

﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (الکھف: ۴۶).

(۱) مجمع الزوائد: ۹۰/۱۰، ۲۲۸، الدیلمی. واته‌: خوای گه‌وره‌ مال و سامان ده‌دات به‌وانه‌ی که‌ خوشی ده‌ون و به‌وانش که‌ خوشی ناون، به‌لام ئیمان ته‌نها به‌و که‌سانه‌ ده‌دات که‌ خوشی ده‌ون. که‌واته‌ گه‌ر خوای گه‌وره‌ که‌سیکی خوش بویت، ئیمانی ده‌داتی.

زۆر کەس لەم تاقیکردنەوەیدا تووشی زیان بوون.. ئەوەتا گەلێ کەس لەوانەی کە  
نوقمی سەر وەت و سامانی زۆر و زەبەندە بوون، لەبەر ناشکۆری نێعمەت، هیچ  
ترو سکایی یەکی نوور و ڕووناکی لە دلێاندا نییە. کەواتە ساماندا نییە خواى گەورە  
بەو چەشنە کەسانە لە راستی دا ئیستیدراجە و ھۆیە کە بۆ گومراکردنیان. خۆشیان  
شایانی ئەم ئەنجامەن، چونکە بە دەستی خۆیان ژبانی قەلبی و ڕوحیی خۆیانیان  
مراندوووە و ئەو توانا و قایلییاتانەشیان تێکداوە کە خواى گەورە پێی بەخشیوون.

لەوانەبە ئەم فەرموودە پێرۆزەى خوارووە زیاتر ئەم مەسەلەبە ڕوون بکاتەو:

(كَمْ مِنْ أَشْعَثَ أَغْبَرَ ذِي طَمَرٍ - صَاحِبِ ثَوْبَيْنِ - لَا يُؤْبَهُ لَهُ، لَوْ أَقْسَمَ عَلَى  
اللَّهِ لِأَبْرَةٍ، مِنْهُمْ الرَّاءُ بْنُ مَالِكٍ) (۱)

واتە: گەلێ کەسی تەپ و تۆزاوی و قژ ئالۆز کاو ھەن کە تەنھا دەستێک بەرگ و  
پۆشاکێ درایان ھەیە و کەسیش بایەخیان پێ نادات، کەچی لای خواى گەورە  
ئەوێندە خواوێن پلە و پایەن کە ئەگەر سوێند لە خوا بخۆن بۆ ھەر کارێک، خواى گەورە  
سوێندە کەیان ناخات و داواکەیان بۆ جێبەجێ دەکات. یەکیک لەوانە: "بەرپرائی  
کۆری مالیک"ە! لە کاتێکدا کە "بەرپرائی کۆری مالیک"ی بۆ ئەنەس، نە خواردنی  
ھەبوو بێخوات و، نە خانە و لانەشی ھەبوو بڕواتە ناوی. بەلکو ھەر بە ھێندە دەژیا کە  
لە برساندا نەمریت!

لەوانەبە زۆر کەس ھەبن بە وێنەى "بەرپراء" تەپ و تۆزاوی و قژ ئالۆز کاو بن، بەلام  
خواى گەورە کە سەیری دڵە مەزن و ڕۆحە فراوانەکانی کردوون ئەم پلەبەبە داوێنەتی و  
وێک لەسەر زمانێ پێغەمبەردا ﷺ ھاتوو: "لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ!"  
کەواتە نە "دەوڵەمەندی" بە تەنھا خۆی و نە "ھەژاری"ش بە تەنھا خۆی، بە  
موسیبەت دانانریت، بەلکو ھەریە کەیان بە پێی ڕێ و شوێنە کەى حسابی بۆ دەکریت،  
ھەژاری لە ھەندێ شوێندا و دەوڵەمەندییش لە ھەندێ شوێندا، بە نێعمەتی خواى  
گەورە دادەنرێن.

پێغەمبەر ﷺ بە ویستی خۆی "ھەژاری"ی ھەلێژاردوووە، فەرموویەتی: (ئایا پارێزى  
نابیت بەوێ کە دنیا بۆ ئەوان بێت و ئەودنیاى بۆ نێمە؟) (۲). ھەزەرەتى عومەریش -  
خواى لێ پارێزى بێت - تەنھا ژبانی مایەى بۆ (کفاف)ى بۆ خۆى ھەلێژارد و هیچ لەم  
ئەندازەبە زیاتری نەویست، تەنانەت لەو کاتەشدا کە گەنجینەکانی دنیای ھێنراوە  
بەردەست!

(۱) رواه الترمذی: المناقب ۵۵.

(۲) رواه البخاری و مسلم.



بەلام جۆرە ھەژارى يەك ھەيە كە - خوا پەنامان بدات - ۋەختە لە گەل كافر دا يە كىك يىت.. بۆ نمونە گەر ئەو چەشنە پرسىيارە كە سىكى ئيماندار نەيكات، بەلكو ھى كە سىك يىت كە كافر و ناشكور يىت بە نىعمەتە كان، ئەواتەو كەسەى كە بەو جۆرە سكالالە نىعمەتە كانى خوا دەكات، بە كافر دادەنریت!

بەو واتايەى كە "ھەژارى" لە شوینی خۆى دا نىعمەتە و.. "دەولەمەندى" ش لە شوینی خۆى دا نىعمەتە. بناغەى مەسەلە كەش بریتی یە لە بوونی تەصدیق لەناو دل دا.

دەساتەى پەرورەدگارم! ھەرچى لە تۆوہ يىت ھەمووى ھەر جوانە و پىم خۆشە: خەلات يىت يان كفن.. چ گوئیكى پشكوتو و يىت یاخود درك و دال. چونكە لوتف و قەھرت ھەردوو كيان جوان و ڕەنگین.

خەلكى خۆرھەلاتى ئەنادۆل (كوردستان) ھەمیشە ئەم گوفتارە دەلێنەو:

(خوايە! ھەرچى لە لایەن تۆوہ يىت جوانە)<sup>(۱)</sup>

بەلێ، گەر مەروڤ لەناو دەریای سامان و دەولەمەندى دا يىت و لە گەل خواى گەورە دا يىت، ئەواتە وینەى شىخى گەیلانى - قەس سەر - پى لە سەر شانى ئەولياكان و پى پىغەمبەرىش ﷺ لە سەر شانى ئەو دەيىت. بەلام گەر ھىچ شتىكى لە گەل خوادا نەيىت ئەواتە مەروڤى ھەژار دىنا و ئاخىرەتى لە دەست چوو و، دەولەمەندىش ئەنجامە كەى ھەر زيان و زەرەرمەندى دەيىت ھەرچەندەش لە روالەت دا لەناو بەختەوهرى و ناز و نىعمەت دا يىت.

\*\*\*

### پرسىيارى شەشەم

بۆچى خواى گەورە بەندە كانى خۆى "يەكسان" دروست نە كردوو؟ ئەو ەتا ھەندىكيان كوێر و ھەندىكيان شەلن؟  
و ەلام:

۱ - خواى گەورە خاوەنى مولكى دنيا و قیامەتە و بە وىستى خۆى ئال و گۆر بەسەر مولكە كانى دا دەھنیت و ھەلس و كەوتیان تیدا دەكات و، ھەر گیز ھىچ كەسىك خۆى لە كار و بارە كانى دا ھەتاقور تىنیت. ئەو كەسەى كە گەردیلە كانى جەستەى تۆى بەدى ھىناو و بەشە كانى ئەو جەستەى شى رىك خستوو: خواى گەورەيە.. ئەو كەسەى تۆى بە مەروڤ بەدى ھىناو: ھەر خواى گەورەيە. تۆ لە پىش ھەموو ئەمانە دا ھىچ شتىك بە خواى گەورە نەداو ەتا تىددىعای ماف بكەیت بەسەر یەو. چونكە گەر لە

(۱) لای خۆمان دەلێن: (ھەرچى لە لایەن خواوہ يىت خۆشە)!

پیشه‌کی‌دا شتی‌کت به‌خوای‌گه‌وره‌بدایه‌له‌وانه‌یه‌مافی‌ئهو‌ت‌ب‌ب‌وایه‌که‌بت‌وتایه: دوو  
چاو‌م‌ب‌ده‌ری‌ئ‌ه‌ک‌یه‌کی‌ک، دوو‌ده‌ستم‌ب‌ده‌ری‌ئ‌ه‌ک‌یه‌ک‌ده‌ست.. خو‌تۆ‌هیچ‌شتی‌کت‌به‌و  
نه‌داوه‌تا- په‌نا‌به‌خوا- سته‌می‌ب‌ده‌یه‌پال. چونکه‌ستم‌له‌ناحه‌قی‌و‌ماف‌نه‌دانه‌وه  
سه‌ر‌چاوه‌ده‌گری‌ت. ئایا‌تۆ‌چ‌مافی‌کت‌به‌سه‌ر‌خوای‌گه‌وره‌وه‌هیه‌پنی‌نه‌داییت‌تا‌کو  
ئید‌دیعای‌سته‌می‌له‌سه‌ر‌بکه‌یت؟ خوای‌گه‌وره‌تۆ‌ی‌له‌"نه‌بوون"‌هو‌هیناوه‌ته‌"بوون"‌و  
ئنجا‌کردووی‌تی‌به‌مرو‌ف. خو‌ئ‌ه‌گر‌که‌می‌ک‌سه‌رنج‌له‌و‌بوون‌ه‌ره‌انه‌ب‌ده‌یت‌که‌زۆ‌ر‌له  
خوارووی‌تۆ‌وه‌ن، ده‌زانیت‌نیعه‌متی‌زۆ‌رت‌ده‌ست‌که‌وتووه.

۲- هه‌ندئ‌جار‌خوای‌گه‌وره‌ته‌نها‌یه‌ک‌پنی‌له‌مرو‌فیک‌ده‌سی‌نیه‌وه، به‌لام‌له  
دوارۆ‌ژ‌دا‌گه‌لنی‌شتی‌ده‌داتنی، چونکه‌به‌م‌لنی‌سه‌ندنه‌وه‌یه‌ی‌ئ‌هو‌به‌شه‌وال‌هو‌مرو‌فه  
ده‌کات‌که‌هه‌ست‌به: ده‌سته‌وسانی‌و‌لا‌وازی‌و‌هه‌زاربی‌خۆ‌ی‌بکات‌و، له‌م‌ری‌یه‌وه  
خوای‌گه‌وره‌دلنی‌ئ‌هو‌به‌نده‌یه‌ی‌بۆ‌لای‌خۆ‌ی‌را‌ده‌کی‌شیت. خو‌ئ‌ه‌گر‌خوای‌گه‌وره  
دلنی‌ئ‌هم‌مرو‌فه‌بکاته‌وه‌و‌شادمانی‌و‌چاو‌کراوه‌یی‌پنی‌به‌خشی‌ت‌ئ‌هو‌زۆ‌ری‌پنی  
به‌خشیوه‌و‌که‌میشی‌لنی‌وه‌ر‌گر‌تووه‌ته‌وه‌! له‌راستی‌دا‌ئ‌مه‌لوتفی‌خوای‌گه‌وره  
ده‌گه‌یه‌نیت‌به‌و‌به‌نده‌یه‌ی، هه‌ر‌چه‌نده‌ش‌له‌رواله‌ت‌دا‌ئ‌هو‌لوتفه‌ده‌ر‌نا‌که‌ویت، وه‌ک  
ئ‌هو‌ی‌که‌"پله‌ی‌شه‌هیدی"‌به‌یه‌کی‌ک‌به‌خشی‌ت‌و‌بیخاته‌به‌هه‌شته‌وه‌و‌به‌حوزووری  
خوای‌گه‌وره‌شاد‌و‌به‌هه‌رمه‌ندی‌بکات. که‌ئ‌مه‌ش‌پله‌یه‌که‌صید‌دیقان‌و‌پیاو‌چاکان  
خۆ‌ز‌گه‌ی‌پنی‌ده‌خوازن، ته‌نانه‌ت‌هه‌ر‌که‌سی‌ک‌ده‌بی‌نیت‌ده‌لنیت: خۆ‌ز‌گا‌ئ‌مه‌ش‌وه‌ک  
ئ‌هو‌به‌پله‌ی‌شه‌هیدی‌شه‌ره‌فمه‌ند‌ده‌بووین. که‌واته‌ئ‌هم‌مرو‌فه‌ی‌که‌شه‌هیدی‌خه‌لات  
کراوه، گه‌ر‌پار‌چه‌پار‌چمه‌ش‌بکری‌ت‌هیشتا‌هه‌ر‌که‌می‌به‌خشیوه. چونکه‌ئ‌هو‌ی‌ده‌ستی  
که‌وتووه‌گه‌لنی‌زیاتره‌له‌وه‌ی‌به‌خشیویه‌تی!

به‌ده‌گمه‌ن‌روو‌ده‌دات‌که‌هه‌ندئ‌که‌س‌له‌وانه‌ی‌هه‌ندئ‌ئ‌ه‌ندامی‌جه‌سته‌یان  
له‌ده‌ست‌داوه، له‌ری‌ب‌تر‌زین‌و‌هه‌ست‌به‌نا‌ه‌وا‌ی‌بکه‌ن‌و‌ره‌خنه‌و‌به‌هانه‌له‌کاری  
خوای‌گه‌وره‌بگرن‌و‌بیزاری‌و‌ره‌ش‌بینی‌یان‌تیدا‌ینت. چونکه‌زۆ‌ربه‌ی‌ئ‌هو‌که‌سانه  
نا‌ه‌وا‌ی‌یه‌کانیان‌بۆ‌بووه‌به‌هۆ‌کاری‌ک‌که‌روویان‌پنی‌بکاته‌خوای‌گه‌وره. له‌به‌ر‌ئ‌هو،  
نایی‌ئ‌هو‌چه‌ند‌که‌سه‌که‌مانه‌به‌ئ‌موونه‌به‌یتر‌ئ‌ه‌وه‌که‌وه‌ک‌میرووی‌زیانه‌خش‌وان‌و  
هه‌ندئ‌ئ‌ه‌ندامی‌جه‌سته‌یان‌له‌ده‌ست‌داوه. به‌لکو‌ده‌بی‌ب‌زانریت‌که‌بناغه‌و‌ئ‌ه‌سلنی‌ئ‌هم  
مه‌سه‌له‌یه‌بریتی‌یه‌له‌بیدار‌کردنه‌وی‌گیانی‌شه‌وق‌و‌تاسمه‌ندی‌بۆ‌ئاخیره‌ت‌له‌دل‌و  
ده‌روونی‌خه‌لکی‌دا، که‌هه‌ر‌له‌بناغه‌دا‌بۆ‌ئاخیره‌ت‌به‌دی‌هینراون.

واته‌ئ‌هم‌چه‌شه‌شته‌نانه‌ی‌که‌دینه‌رینی‌مرو‌ف، خاوه‌نه‌که‌یان‌بۆ‌لای‌خواوه‌ند  
ده‌گپ‌رنه‌وه‌و، هه‌ندئ‌که‌سی‌تری‌ش‌په‌ندی‌لنی‌وه‌رده‌گرن‌و‌متمانه‌و‌دل‌نیایی‌پنی‌په‌یدا

ده‌که‌ن به‌خوای گه‌وره. خو‌دیاره به‌مەش ئەو ئامانجە حە‌کیمە‌ی کە لەم چە‌شنە  
حاله‌تانه‌دا، دیتە‌دی.

هەموو له‌دایک بووان و کۆچ کردووانی ئەم جیهانه‌ بابە‌تی تاقیکردنه‌وه و ئیمتیحانن.  
چونکە هه‌روه‌ک "بوون"ی هه‌ر شتیک به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر به‌دییه‌نه‌ریک کە له‌ پشت  
په‌رده‌وه‌یه، به‌ هه‌مان جو‌ر "مردن" و کۆتایی پێ‌هاتنی ئە‌رکی سه‌ر‌شانیشی به‌لگه‌یه  
له‌سه‌ر ئە‌به‌دییه‌تی ئەو به‌دییه‌نه‌ری پشت په‌رده‌که، کە سه‌ره‌تا و کۆتایی بۆ‌نی‌یه. .. ئنجا  
هه‌روه‌ک ئیمه و سه‌رجه‌می بوونه‌وه‌ران له‌عه‌ده‌م و هه‌یجه‌وه‌ها تووینته‌وه و جووود و به  
"بوون"ی خو‌مان ده‌بین به‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر بوونی به‌دییه‌نه‌ر و به‌ "بیستن" و "بینین" و  
"زانست" ی‌شمان ده‌بین به‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر زاتیکی ته‌نیای یه‌نه‌ر و یه‌سه‌ر و زانای په‌ها. .. به  
هه‌مان جو‌ر، به‌ وازه‌ینان و ده‌ست‌هه‌لگرتیشمان له‌ ئە‌مانه‌تی ئە‌ستۆی درێژایی ژیا‌مان،  
ده‌بین به‌ به‌لگه‌ له‌سه‌ر خواوه‌ندی "تاک و ته‌نیا":

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (المک: ۲).

گه‌رنگ‌ترین شت سه‌باره‌ت به‌ م‌رۆ‌قه‌وه: په‌ی‌بردنییه‌تی به‌ نه‌هینی هاته‌نه‌دنیای و، ب‌رینی  
تاقیکردنه‌وه‌ی و جووود و، خو‌ئاماده‌کردن بۆ‌ م‌ا‌ئ‌ئا‌وایی.

ئێ‌ستاش د‌و‌ای ئە‌م سه‌ره‌تایه، لە‌م بابە‌ته‌ ده‌دوین کە: ئایا ئە‌و کە‌سانه‌ی پێ‌که‌وه  
کۆچی د‌و‌ایی ده‌که‌ن، ئە‌جه‌لیان پێ‌که‌وه‌ها تووه؟  
به‌ئێ، ئە‌جه‌لی هه‌موویان پێ‌که‌وه‌ها تووه و هه‌رگیز هه‌یج رێ‌گه‌ریک له‌مه‌دانێ‌یه.  
چونکە هه‌روه‌ک ئە‌و خواوه‌نده‌ی کە جله‌وی سه‌رجه‌می بوونه‌وه‌رانی له‌ده‌سته‌دا،  
هه‌موو شتیک و هه‌موو خه‌لکی پێ‌که‌وه و به‌پێی قه‌ده‌ری خو‌ی، هه‌ر له‌ گه‌ردیله‌کانه‌وه تا  
گه‌له‌سه‌تیره‌کان، به‌دی‌ده‌هینیت. .. هه‌ر ئە‌و خوايه‌ش ده‌توانیت هه‌موویان پێ‌که‌وه  
به‌ریتیت و، جیا‌وازی شوینه‌کانیان و وه‌سف و چۆ‌نی‌تی‌یه‌ جو‌راو جو‌ره‌کانیان، هه‌یج  
پێ‌یه‌ک له‌م کاره‌ی نه‌گرن. بێ‌گومان هه‌ینانه‌وه‌ی نموونه‌یه‌ک کە به‌ ته‌واوی توانستی  
په‌های خوای گه‌وره‌ ده‌رب‌خات، کارێ‌کی په‌ کج‌ار د‌ژ‌واره. .. به‌لام ده‌توانیت گه‌له‌ی  
نموونه‌ی زۆر له‌و شتانه‌دا به‌هه‌ریته‌وه کە ده‌گۆ‌نجی بێ‌ن به‌ ئاوپه‌ی ئە‌و توانسته و به‌ری  
م‌رۆ‌ف روون بکه‌نه‌وه. ..

بۆ‌ نموونه: ئە‌و بوونه‌وه‌رانه‌ی کە له‌ وه‌سف و چۆ‌نی‌تی‌دا له‌یه‌ کتر ناچن و روویان له  
خۆ‌ره، ژیا‌نی خو‌یان به‌ رووکردنه‌ خۆ‌ر ده‌به‌نه‌ سه‌ر، بێ‌ ئە‌وه‌ی "خۆ‌ر" ژیا‌نیان لێ‌ل  
بکات. ئە‌وه‌تا هه‌موو ئە‌وانه‌ له‌ ژێ‌ر رووناکیی خۆ‌ردا جوان‌ترین حا‌له‌ت ده‌گرنه‌ خو‌یان و  
له‌ په‌نگێ‌که‌وه بۆ‌ په‌نگێ‌کی تر ده‌گۆ‌زین و، به‌ هه‌له‌هاتن و ئاوابوونی خۆ‌ریش پێ‌

دەگرن و گەشە دەکەن، ئنجادە کوژێنەو و کوژ دەکەن.. هەمان حال لەو شتەماندا بەدی دەکرێت کە لە بەھاردا دەپیتن و لە ھاویندا بلاودەبنەو و زیاتر گەشە دەکەن و پاشان لە پایزدا زەرد دەبن و دەژاکی. بەلام هەموو یەک لەوانە نەخشە و "قەدەر"ی خۆی هەیە، چونکە هەموویان بە پێی ئەو پێ و نەخشە و پلانی ئەو "زانستی ڕەھا" بۆی کێشاوە، بە ئاراستە کردنی "ویستی ڕەھا"ش دینە و جوود و دەروون، ئەک بە ھەر مەکی و بە پێی ھەز و ئارەزووی خۆدی بوونەو ەرە کە، بە لکو بە ویستی خوازی گەورە:

﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مبینٍ﴾ (الأنعام: ۵۹).

جائە گەر "ژیان" و "مردن" و "گەشە کردن" و "بەر و بووم"ی درەخت و گژو گیای ناوێک و تۆوە کان تا ئەم رادەیە بە جیددی گەر و گۆری چاودێری بکری، ئایا دەگونجێت مەرۆف پشت گۆی بخریست کە کامێترینی بوونەو ەرانی؟ بێ گومان ئەو خواوەندە خواوەن مولکەکی کە "بیستن" یان "بینین"ی هیچ شتێک پێی بیستن و بینینی شتی تری لێ ناگری، بایەخ بەم مەرۆفە دەدات کە ناوازیترین سەخت و ئازیزترین بەدیھاتووی خۆیەتی، ھەر نەعمەتێکی بە "جۆر" و "رەگەز"ی بەدیھاتووانی تر بەخشێو بە هەموو "تاک"ێکی مەرۆفیشی دەبەخشێت، بە تاییەتی چاودێری مەرۆف دەکات کە پێستی جیھانە، چاکە و فەزل و بەخشایشی لە ئەندازە بەدەری خۆی پێ دەبەخشێت، بە چەشنێکی تاییەتی دەیدات بەر تا شەرەفمەندی حوزووری خۆی دەکات.

جائەم بانگیشتن و ڕاپێچ کردنە خوازییە، ھەندێ جار لەسەر جێ و، ھەندێ جار لە مەیدانی جەنگ و، ھەندێ جاری تریش بە موسیبت و گرفت و ڕووداویێک دەبێت. تەنانت ھەندێ جار دانە دانە و ھەندێ جاری تریش بە کۆمەڵ دەبێت، چونکە هیچ کام لەمانە لە گۆشە ی ڕوانینی بەدیھنەرەو بە مەرۆف هیچ کاریک ناکاتە سەر ئەنجام. خوازی گەورە خواوەنی زانست و توانستی ڕەھایە، ھەناسە ی ھەموو زیندەو ەرێک و جەلەوی ھەموو مەرۆفێکی بە دەستە، چ کاتیێک بیهوێت جەلەوی بۆ شل دەکات. کەواتە کاریکی گەلێ ژیرەکی و مەتیقییە کە بە پێی ئەو قەدەرە ی لای خۆی نووسراوێ گیانە کان بکێشێت، چ ھی یەکیکی دیاری کراو بیت یان ھی کۆمەلێک بیت. پێم وایە پێشتر لەمە دواوە و تەمان: ھەک ماوێ تەسریح کردنی تیپێکی سوپایە بە فەرمانی سەر کردە ی گشتی، کە پێشتر ئەو ماوێ و کاتە، لای سەر کردە، دیاری کراو بوو.

جگه له‌ممش گه‌لئ مه‌لانیکه‌تی زۆر هه‌ن که ئهر کی گیان کیشانیان له‌ ته‌ستۆدایه‌ و، ده‌توانن له‌ ته‌نهایه‌ک کات و له‌و شوێنانه‌دا که ده‌رد و ئافاتیان تێدا بلاو بووه‌ته‌وه‌، به‌ ته‌قدیر و سه‌ره‌به‌رشتی کردنی خاوه‌نه‌ مه‌زنه‌ که‌یان گیانه‌کان به‌کێشن. ته‌نانه‌ت له‌وانه‌یه‌ چه‌ند مه‌لانیکه‌تیک هه‌بن که‌ به‌توانن به‌پێی ئه‌و کتێبه‌ی که‌ له‌ به‌رده‌ستیاندا یه‌: چاو پێکه‌وتن له‌ گه‌ل هه‌موو که‌سیکی مرده‌وودا ساز بکه‌ن و له‌ گه‌لیاندا بدوێن.

له‌م چه‌شنه‌ کاره‌سات و موسیبه‌تانه‌دا گه‌ر به‌ وردی سه‌رنج بدریت، ته‌قدیری پێشتر و پێکه‌وه‌ هاتنی ئه‌جه‌لی هه‌موو مرده‌وان ده‌بیریت و، له‌وانه‌یه‌ پێویستمان به‌ چه‌ند به‌رگێکی کتێب هه‌بێت تا کو هه‌موو رووداوه‌ سه‌رسووریه‌ین و ئاناسایی یه‌کانی ئه‌م بواریان تێدا تۆمار بکه‌ین، جگه‌ له‌وه‌ی که‌ ئه‌وانه‌ی تا ئیستا تۆمار کراون له‌ چه‌ندین به‌رگ تێبه‌ر ده‌که‌ن. ئه‌وه‌تا روژنی یه‌ له‌ چاپه‌مه‌نی یه‌کاندا چه‌ند رووداوێکی ئاوا ئاناساییمان پێش چاو نه‌که‌وێت.

بۆ ئه‌مونه‌: ئه‌و بوومه‌له‌رزه‌ سامناکانه‌ی که‌ شاره‌کان هه‌لده‌گیر نه‌وه‌ و سه‌رو بنیان ده‌که‌ن.. سه‌رباری ئه‌و هه‌ول و ته‌قلا سه‌رومپارنه‌ی که‌ له‌و کاتانه‌دا ده‌دریت، که‌چی هێشتا ناتوانریت چه‌ند هه‌زار که‌سیک بزگار بکړین. ده‌بینیت ئا له‌م کاته‌دا سه‌دان منال له‌وانه‌ی که‌ ناتوانن پارێزگاری له‌ خۆشیشان بکه‌ن، له‌ ژێر زه‌وی و دارو په‌رده‌وی خانوو به‌ره‌ روو خاوه‌کاندا به‌ زیندوویی و بێ ئه‌وه‌ی هیچ زیانیکیان پێ گه‌یشتیبت، ده‌دۆزرێته‌وه‌! یان عه‌ره‌بانه‌یه‌کی کرێکاره‌کان هه‌تا ناو که‌نالی ئاوێک تلێر ده‌بێته‌وه‌ و هه‌موو کرێکاره‌کانی ناوی ده‌مرن، که‌چی به‌ چه‌ند ماوه‌یه‌کی دوور له‌ شوێنی رووداوه‌ که‌وه‌ منالیک له‌ناو قوما‌تدا و به‌سه‌ر ئاوه‌ که‌وه‌ ده‌دۆزرێته‌وه‌ که‌ هیچ ئازاریکی ته‌وش نه‌بووه‌! به‌ هه‌مان جو‌ر له‌ که‌وته‌ خواره‌وه‌ی فڕۆکه‌شدا روو ده‌دات که‌ هه‌رچی یه‌کی تێدا بووه‌ ته‌نانه‌ت فڕۆکه‌وانه‌ کارامه‌کانی ناویشی ده‌سووتین، که‌چی له‌ دووری دوو سه‌ده‌ مه‌تره‌وه‌ منالیک خۆشه‌ویستی خنجیلانه‌ ده‌دۆزرێته‌وه‌ که‌ هیچ زیان و ئازاریکی پێ نه‌گه‌یشتوووه‌! جا ئه‌م رووداوانه‌ و هاوچه‌شنه‌کانیان ده‌ری ده‌خه‌ن و ده‌یچه‌سپێن که‌ "زیان" و "مردن" جله‌ویان بۆ به‌رنه‌دراوه‌ و به‌ هه‌ره‌مه‌کی روو ناده‌ن، به‌لکو کارسازیک ییسه‌ر و بینه‌ر ده‌یانسازینیت و ریکیان ده‌خات!

هه‌موو به‌دیهاتووان که‌ دینه‌ ژیان، چ له‌ شیوه‌ی تا‌ک تا‌کدا و چ له‌ شیوه‌ی کۆمه‌ل‌دا بن، کاتی به‌پێی هاتنی ئه‌جه‌لی هه‌ریه‌ که‌یان ئه‌و کار و ئهرکانه‌ ته‌نجام ده‌ده‌ن که‌ خراوه‌ته‌ ئه‌ستۆیان و له‌ تۆماری به‌ره‌تیی کرده‌وه‌ کانێاندا تۆمار کراون و، دوا‌ی ئه‌نجامدانی ئهرکی فیه‌ره‌تیان و تیگه‌به‌شتن له‌ نه‌ینی و لایه‌نه‌ ورده‌کانی فیه‌ره‌ت و په‌رده‌لادان له‌سه‌ر نه‌ینی یه‌کانی به‌شتی په‌رده‌ی سه‌روشت و، دوا‌ی ئه‌وه‌ی که‌ بوون به‌ ئاوێنه‌ی

تیادهر که وتنی ناوه کانی ئەو خواوەندهی که هه موومانی به وانهی ئیره کردووه و، دواى ئەواو بوونی تهمه نیان، هەر هه موویان چ به تاك تاك و چ به کۆمه ل کۆمه ل له ئهرکی ژیان ته سهریح ده کرین!

"زانین"ی هینانی بوونه وهران و پاشان ده ست بێ هه لگر تیان له کاره کانیان، واته کۆتایی هینان به ئهرکی سه رشانیان و هینانه پێشه وهی ته جه لیان له یهك کات دا، کارینکی گه لێ ئاسانه سه به رته بهو خوا بهی که خوا وهی زانستی به هابه به: سه ره تا هه تا کۆتایی هه موو شتێك. ئه مه جگه له وهی که ده زانین خوا وهندی زانای ئاشکرا و به نهان ژماره یهك مه لانی که تهی گه لێ زۆری له ده وری مرۆف داناو و ژماره یهك مه لانی که تهی زۆریشی بۆ گیان کیشان ئاماده کردووه.

له وانه یه بهم شیوه یهی خوا وه ئه عتیرازیك له م با سه بگه ریت: له م چه شته موسیبه تانه دا گه لێ که سی بێ تاوان له گه ل ئەوانه دا تیاده چن که شایسته ی ئەو به لایه ن. ئایا ئه م کاره مان بۆ روون ده که نه وه؟

له پێشه کی دا ده لێین: هه لیهك له عه قیده و بۆ جوونی ئەو که سه دا هه یه که ئه م پر سیاره ده کات و، پر سیاره که شی له و هه لیه وه سه رچاو ده گریت! چونکه ئه گه ر "ژیان" هه ر ته نها ئه م ژیا نهی دنیا بوایه و ژیا نی ئەو دنیا و جوودی نه بوایه، له وانه یه ئه م ئه عتیرازه تارا ده یهك جێ خۆی بوایه. که چی له راستی دا ئه م دنیا یه ته نها بریتی یه له کێلگه و، مه یدان ی کار و، هۆلی چاو هروانی. به لام ئەو دنیا خه رمان و شو ئنی درو ئنه ی دا هات و ها ته به ری به رو بووم و گه یشتن به به خته وه ری و بز گار بوونه له و شتانه ی که له م دنیا یه دا مرۆف بێزار ده که ن.

له بهر ئەوه، هه ر گیز پێکه وه مردنی "باش" و "خراب" و "بێ تاوان" و "تاوانبار" کارینکی نامۆ نی یه، به لکو روودانی ئه م کاره بهم جۆره مردنه زیاتر له گه ل مه نتیق و ژیری دا یهك ده گرته وه، چونکه هه موو مرۆفێك که له و دنیا دا زیندوو ده بیته وه، به پنی نیهت و به قتار و کرداره کانی ئیره ی و جوودینکی نوینی ده دریتی و هه ر به و بێ یمش مامه له ی له گه ل دا ده کریت: یان ژیا نی به خته وه ری یه کی هه می شه یی... یان به ده به ختی یه کی به ر ده وام.

پوختی قسه:

"مردن" و "ئه جه ل" بریتین له: کۆتایی ها تنی ما وهی مانه وه و کار کردن له م دنیا یه دا. جا ئه م چه شته ما وه یه بریتی یه له و نه خشه یه ی که پێشتر خوا وهندی بی سه ری زانا کێشا و یه تی و له تۆماره به ره تی یه کاند دا تۆمار کرا و، هه ر به فه رمانی خوا وه ند

خۆیشی لە کاتی دیاری کراودا جێ بە جێ دەکڕن و، لە پرۆی مەنتیق و ژیریشە ھیچ جیاوازی یەک لە ۋەدا نییە کە ئەم کارە بە "دانه دانە" یان لە شیۆی "کۆمەل" دا جێ بە جێ بکری.

من لە ۋە باوەڕە دام کە هۆکاری یە کەمی لە پێ ترازانی مەزۆف لەم مەسەلە و گەلێ مەسەلە تر دا، دە گەرێتە ۋە بۆ: جەهل و تێ نە گەشتن لە "زانستی پەها" ی خۆی گەر ۋە "توانستی پێ سنوور" ی. هەر ۋە هۆکاری یەک تر: هەتە کردنی مەزۆفە لەو گۆشە ی روانینە ی کە لێ ۋە دەروانیتە شتان و پرۆ دا ۋە کان. چونکە ئە گەر نە توانین خۆمان لە چەمکە کانی: "سروش" و "پێکەوت" دایمان و لە ناخمان ۋە بە سەر "مەلەدان" و "پێنکاری کردن" دا زāl نەین، ئەوا نا ۋە ۋە مان لە چەمکە هەتە و ساخە و پوچە کان پێ دەیت و ۋە گۆرە پانیکی لێ دیت بۆ مەلانی و ۋە سەسە کانی شەیتان لە دەمی پرۆ بەر ۋە ۋە ۋە مان لە گەل پرۆ دا ۋە کان دا. خۆ جگە لە لاوازی جیهانی پێ حیمان و خۆراک پێ نەدانی بە شیۆی پێویست و سەرباری ئەمە، هەموو پێزێکیش ئەو گومان و دوو دلی یانە ی دەر خوارد دەدریت کە هیچ بە لگە و پالێشتیکیان نییە. ئەمەش گیر و گرفت و موسیبه یێکی گەلێ سامناکە، چونکە ئەک هەر تەنها دەیت بە هۆی لە پێ ترازانی ۋە چە ی نوێ، بە لکو پارێزگاری کردنی مانە ۋە بەرە ی ئیستاش لە سەر راستە شە قام دەکات بە کاریکی سەر سووڕهین و دژوار.

لەوانە ی کە سیک هەیت پێی وایست کە ئەم چەشنە مەسەلە و بابەتە سادە و ساکارانە ی کە بە پوالت زۆر گرنگ نین زیادە لە پێویست لە سەریان نوو سەرایست بە لگە یان لە سەر هینرێتە ۋە. بەلام ئێمە سەبارەت بە "بابەتە کانی ئیمان" ۋە ۋە ۋە ۋە شی ی کەس نا کەین لەم چەشنە بێر و بۆ چۆنە دا، چونکە بچوو کترین مەسەلە و بابەت کە پە یوەندی بە عەقیدە ۋە بێت لە راستی دا بە ئەندازە ی هەموو جیهان گەر ۋە یە. هەر لە بەر ئەو شە کە هەتا زیاتر لێی بدوین و قسە ی تیدا بکەین هینشتا هەر ئەو دەهینیت و شایە نیە تی. تکامان وایە ئەو بایانە ی کە لەم گۆشە ی ۋە دەروانە ئەم مەسەلانی، بێزار نەین و چاوپۆشیمان لێ بکەن.

\*\*\*

### پرسیاری حدوتەم

ئە گەر زووتر کات و چۆنیتی ئەجەل دەست نیشان کرا ۋە، ئیتر تاوانی بابای "قاتل"

چی یە؟

ۋەلام: بە لێ، کات و چۆنیتی مردن - ۋەک هێ هەموو شتیکی تر - پێشتر دیاری و دەست نیشان کرا ۋە. بەو واتایە ی کە ئەو شتی سەبارەت بە سەر جەمی بوو نە ۋە ۋە

واریده و پرووده‌دات، سه‌باره‌ت به ژيان و مردنی مرؤفیشه‌وه به هه‌مان جوړه. چونکه ئه‌و حه‌قیقه‌ته‌ی که لهم بواره‌دا ناتوانریت پشت گوی بخړیت بریتی‌یه له: هاتنه و جوودی هه‌موو بوونه‌وه‌رێک به چه‌ند رینگایه‌کی تایبه‌تی و ئنجا به‌سه‌ر بردنی ژيانیشی به‌پیتی چه‌ند بناغه‌یه‌کی دیاری کراو، پاشان دوا‌ی ته‌واو کردنی ماوه‌یه‌کی ده‌ست‌نیشان کراویش، له‌سه‌ر شانۆی ژيان ده‌کشینه‌ دواوه.

به‌لنی، هه‌موو شتێک به‌پیتی نه‌خشه و پلانیکی ده‌ست‌نیشان کراو که بۆی کیشراوه و له‌ناوه‌ندی باز نه‌یه‌کی گشتی و ته‌واو فراوانی قه‌ده‌ردا: له‌دایک ده‌بی‌ت و .. گه‌شه ده‌کات و .. ئنجا ده‌مریت. ئه‌مه‌ یاسا و سیسته‌مێکی گشتی و ته‌زه‌لی‌یه‌ که هه‌ر گیز ئال و گۆری به‌سه‌ردا نایه‌ت.

به‌پیتی ده‌ستوور و بناغه‌ گشتی و به‌گ‌دا کو‌تاوه‌کانی زانستی نوێ، که له‌ ناخی ئه‌م گه‌ردوونه‌وه‌ هه‌لقولاون، ئه‌و گه‌ردوونه‌ی که به‌پیتی سیسته‌مێکی یه‌کجار ورد و پێکه‌وه‌ گونجانیکی ناوازه‌ی سه‌ر سوور هه‌ین کار ده‌کات. له‌م ده‌ستوور و بناغه‌ گشتی‌یا نه‌وه‌ ده‌رده‌که‌وێت که: هه‌موو شتێک، هه‌ر له‌ گه‌ردیله‌ کانه‌وه‌ تا ده‌گاته‌ گه‌له‌ستیره‌کان: پێشتر ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشان کردنیکی تایبه‌تی هه‌یه‌ و، گه‌ر به‌م چه‌شنه‌ ده‌ست‌نیشان کردن و نه‌خشه و پلانه‌ پێش‌وه‌خته‌ نه‌بی‌ت هه‌ر گیز ناتوانریت رێسای ناوازه‌ی گه‌ردوون و پێکه‌وه‌ گونجانی ره‌نگینسی ناوی روون بکړینه‌وه، ته‌نانه‌ت ناشتوانریت له‌ زانسته‌ پرووته‌کان‌دا هیچ پێشکه‌وتنێک به‌ده‌ست به‌ی‌نریت.

هه‌ر ئه‌و سیسته‌مه‌ ورد و ئه‌ندازیاری‌یه‌ ره‌نگینه‌ی ناو ئه‌م گه‌ردوونه‌یه‌ - که به‌پیتی چه‌ند یاسایه‌کی بیرکاری ورد کار ده‌که‌ن - مرؤفیان هه‌مان داوه‌ که به‌پیتی چه‌ند بناغه‌یه‌کی دیاری کراو له‌ ئه‌زموو‌نگه‌کانی فیزیادا باس و لیکۆلینه‌وه‌کانیان ئه‌نجام بده‌ن و، به‌پیتی چه‌ند ده‌ستوورێکی تایبه‌تیش له‌ زانستی توێژکاری (علم‌ التشریح) بکۆلنه‌وه‌، یان برۆنه‌ ناو قوولایی گه‌ردوونه‌وه‌. چونکه‌ گه‌ردوونێک گه‌ر رێسای تێدا نه‌بی‌ت و .. جیهانی‌ک گه‌ر نه‌خشه و پلانی بۆ دانه‌رێژرایت و .. کۆمه‌له‌ به‌شیکی سروشت که به‌پیتی سیسته‌م و رێسا کار نه‌کات، هه‌ر گیز ناتوانریت بابه‌ته‌ زانستی‌یه‌کانیان تێدا باس بکړیت. ته‌نانه‌ت سه‌رجه‌می "زانسته‌کان" له‌ حه‌قیقه‌ت‌دا بریتین له‌ چه‌ند کامیرایه‌ک بۆ پێشان‌دانی هه‌ندێ ده‌ستوور و یاسای ناو گه‌ردوون و، هه‌ر لهم‌ پرۆیه‌شه‌وه‌ له‌ ژێر ناو‌نیشانی "زانسته‌کان" دا‌رۆشتو‌نه‌ته‌ ناو دوو‌تو‌نی کتێبه‌ کانه‌وه‌! بێ‌گومان ئێمه‌ به‌به‌ستمان ئه‌وه‌ نی‌یه‌ له‌ گرنگی و شان‌وشکۆی زانسته‌کان و دۆزینه‌وه‌ نوێ‌کان که‌م بکه‌ینه‌وه‌، نه‌خیر .. به‌لکو ده‌مانه‌وێت پرۆ و شوێنیان یاد



بۆيەنە ۋە سەرئى مەروۇف شىب بۆلەي شىبىكى لە زانستەكان گەنگەر رابىكىشىن كە برىتى بە لەو سىستەم و پىنكە ۋە گونجىخانە ناوازيەي كە ھەر لە مېژە لە گەردوون دا ھەن، تەنانەت پىش ئەو ھەش زانستەكان پىاندۆز نەو ۋە پەردەيان لە سەر ھەلبەتال، ئەو رىساىەي كە بە وىنەي دللىكى لىدەر و زىندو و اىە لە جەستەي ئەم گەردوونەدا.

ئەو "توانست" ە چەندە مەزەنە كە بە پىي نەخشەيە كى "قەدەرى" ي پىشەر بايەخى بەم رىسا ناوازيە داو ۋە گردوويەتى بە بناغەيەك بۆ سەرتاسەرى گەردوون! تەنانەت ھەندى لە زانايانى "كۆمەلناسى" دەيانەويت ئەم ياسا زال و فەرمانەر و ايانەي ناو جىھان (كە لە شونىيىكى سەرور ترەو ە نازل بوو) بە سەر كۆمەلگاكانى مەروۇف شىب دا پىسادە و جى بە جى بكن! خۆ ھەر چەندەش بانگەشە كردن تا ئەم رادەيە بۆ "قەدەر" يان بە دەپرېنىكى راست و دروست بۆ: "جەبرىيەتى زىاد لە پىويست" ھەمىشە رەخنە و ئىعتىرازى ئاراستە دەكرىت، بەلام لە پروي داناندا بەو رىسا فەرمانەر و ايانەي ناو جىھان و بەو نەخشە و پلانە ئەزەلىيە پىشىنە، جىي بايەخە و ناوەرۆك و واتايە كى قوولى تىدايە!

لە راستى دا ھەر "حەقىقەت" يك كە پەيوەندىي بە "عەقىدە" ۋە بىيىت، پىويستى بە پشتگىرى و تەسدىقى دەروەي خۆي نىيە. بەلام ۋە چە و بەرەي يى بەختى ئىست، كە بەھۆي گەلنى روائىن و بۆجۈونى بيانى، چاوى گرفتارى نابىيانى بوو ۋە دللىشى لە رىي چەند و رىنەيە كى دەرە كىي بيانىيە ۋە لە رى ترازو، كاتى كە پىي دەللىن: بۆ سەر بىر و ژىرى و ھۆشى خۆت بگەرپرەو، دەپى لە گەل ئەم رىنمايىيەدا - تەنانەت گەر بە ئامازە بۆ كردنىش بوويىت - ئەو ناسازى (تناقۇز) يەي بۆ پروون بكنەنەو كە لە گرفتارى ئەو كەسانەدا بەدى دەكرىن كە ئەمانىان - بى سوود - لە رى ترازاندو ۋە! ھەر لەبەر ئەمەش بوو كە درىژەمان بە قسە كاغان دا و رۆشتىنە دەروەي باسە كە. دەنا جم و جوولسى سەرتاسەرى گەردوون، ھەر لە گەردىلەكانەو تە دەگاتە گەلەستىرەكان، بە پىي رىساىە كى يە كجار ورد و پىنكە ۋە گونجىخانە كى كامل و ناوازيە و تەقدىر و دىارى كردنىكى پىشەر كە ھەموو شىبىكى ناو گەردوون پىنكە ۋە گرى دەدات، ئەنجام دەدرىن و، ئەمانەش ھىندە پروون و ئاشكران كە لە پىش چاوى ھەموو كەسىكدان. خۆ ئەمەش بەلگەيە لە سەر فەرمانەر و ايانەتىيە كى زال و رەھا. جا ھەموو جىھانەكانى ناو گەردوون ھەر لەو دەمەو ە كە خواي گەورە بەدىي ھىتاو و تا ئىستا، ملكەچى ئەم فەرمانەر و ايانەتىيە رەھايەن و، لە ھەموو جم و جوول و ئال و گۆرىكىياندا بە تەواوتى سەريان بۆ نەوى كردو ە.

هر چه ندهش "به دیهینانی یه کم" سه بارهت به سر جهمی به دیهاتو وانه وه ته نانهت مروؤف و نهوانهش که وهك مروؤف خواوهنی ویست و سر بهستین، به دیهینانیکي "جه بری" بووه به تهواوهتی، کهچی له پاشاندا ئهم بوونهوهره خواوهن ویست و سر بهستی یانه، لهو شتانه دا که سر به ویستی خوئیانن، له به دیهاتووانی تر جیا ده بنهوه. ههر له بهر ئهم جیا بوونهوهره شه که "دهست نیشانکردنی پیشین" ی نهوان شیوهیه کی تاییه تیی له خو گرت.

له راستی دا پر سیاره که له پهی نه برنده وه بهم لایه نه جیاوازی مروؤف سهری هه لداوه و، هی نهوهره که مروؤفیشی وهك شتانی تر داناوه. بویه ئیمه پیمان وایه که ههست کردن بهم جیاوازی یه ی نیوان مروؤف و بوونهوهرانی تر - ته نانهت جیاوازی له گه ل هه ندیکیان دا - گرئی ئهم مه سه له یه مان بۆ ده کاته وه. به لام پاشاوه ی مه سه له که له راستی دا بریتی یه له قبول کردن گشتگیری (إحاطة) ی زانستی نه زهلیی خواوهند سه بارهت به هه موو شتیک.

به لئی، مروؤف - به پیچه وانه ی به دیهاتووانی تر - قابیلیهت و توانای سر بهستی و ویست و مهیل و ئیختیاری تیدا یه و، به پیی هه موو نه مانهش: "خیر و شهر" و "پاداشت و سزا" ی ده در پته پال.

خو ههر چه ندهش ویست و مهیلی مروؤف له بهردهم گهوره یی نه نجام و داها ته کانی نهو ویست و مهیله دا بچووک بیئت، کهچی خوای گهوره وهك مه رج و هژ کار بک ویستی مروؤفی قبول کردوه تا کو ئهم شته جوزئی یه ی که پئی ده لئین: "ویستی مروؤف" له شیوه ی مهیل کردن مروؤف دا به ره و "خیر" یان "شهر" ده ربخات و، ئیتر مروؤفیش له نه نجامی نه مه دا و به گویره ی ئاراسته کردنی نهو ویسته ی خو ی به ره و کرده ی چاک یان خراب به "تاوانبار" یان "بی تاوان" له قه لثم ده در پت. خو نهو رو وداوه ی که نه نجامی ئهم مه یله ی مروؤفه، بازو ر قورسیش بیئت و له توانا دا نه بیئت له کولی مروؤف بنریت، کهچی ههر له نه ستوی مروؤف دا یه، چونکه خو ی داوای کردوه و مهیلی به لای دا بووه و خواستوویه تی. بویه تۆله و پاداشت بۆ مروؤفه که ده ست نیشان ده کرین و، خوای گهوره ههر گیز مه ستو ولییه تی نهو کارانه ی نادریته پال که ته قدیری کردوون و له کاتی دیاری کراویش دا به دیی هیانوان.

با له رووناکیی ئهم نموونه یی خوار وه دا له مه تی بگهین:

گهر به دیه پنهاری مه زن رو وداوینکی گهوره ی وهك گو برینی وهرزه کانی به هه ناسه هه لکیشان و هه ناسه دهردانی ئیمه وه به ست و، فهرمووی: نه گهر زیاد لهم راده یه

هەناسە ھەلبیکێشن و دەری بەدەن ئەوا باری جوغرافیای شونێ کەتان بۆ دەگۆرم و، ئیمەش بەپێی دەستووری: "تناسب العلیة" پەیوەندیمان لە نێوان هەناسەدانی خۆمان و ھەرزگۆڕین دا نەبینی و، لەم ڕێیەو لە ھەرمانی دەرجووین و، ئەویش بەپێی بەلێتە کە خۆی و ھەرزە کە ئیمەش گۆری.. ئەوا "بەرپرسیاری" تەنھا لە ئەستۆی خۆماندا، چونکە خۆمان بووین بە ھۆکاری ئەو ئال و گۆرە، با ئەو کارەش گەلێ لە سەر ووی وزە ی خۆمانەو ەبێت.

ھەر بە وینە ی ئەم ئموو نەو: ھەموو مەرفیك بەپێی ئیختیار و ویستی جوژیی خۆی و لەبەر ئەوەی ھۆکاری ھاتنەدیی ئەو ئەنجامانە کە لەم ویست و ئیختیارە یەو ەپیدا دەبن، بە "تاوانبار" یان "بێ تاوان" دادەنرێت.

با ئیستاش نەختی لەبەر کەرتی دوو ھەمی مەسەلە کە بدوین، واتە چۆنیتیسی یە کخستن لە نێوان: "زانستی ھەمەلایەنگری خواوەند" و "ویستی مەرؤف" دا: ھەموو شتیک لە زانستی خوادا لە گەل شتانی پشت و تەنیشتیەو ە ھاو دەم لە گەل ھۆکار و ئەنجامە کانی دا ھەموو پێکەو ەن، بە ڕادەیک کە: پێشتر و دواتر، ھۆکار و ئەنجام، کۆر و باوک، بەھار و ھاوین، ھەموویان لە یەك خال دان و، تیکرا دوو ڕووی یەك شت و، "پێشتر و دواتر" و "ھۆکار و ئەنجام" پێکەو ە دەزانن.

کەواتە ھەر کەسیك مەیلە کە ی لە ھەر شیو ە بە ھەر ئاراستەیکە دا بێت و ویستی خۆیشی - کە مەرجیکی عادی یە - بە ھەر لایەك دا بە کاربھێنیت، پێشتر لە زانستی خوادا ھەموو ئەمانە زانراون. ھەر لەبەر ئەمەش کە تەقدیر و دەست نیشان کردنی ئەو ئەنجامانە ی کە لەم ھۆکارانەو ە پەیدا دەبن، نە ویستی مەرؤف دەبەستەو ە و نە زۆریشی لێ دەکەن بۆ ھیچ شتیک، چونکە کاتی ئەم تەقدیرانە سەبارەت بە مەرؤف تەقدیر کراون مەیلی مەرؤفیان تیدا ڕەچاو کراو ە. کەواتە ویستی مەرؤف لە مەسەلە کە دا و ەرگیراو ە و گرنگیی دراو ەتی. ئموو نە ی ئەمە و ەك ئەو ی کە:

ئەگەر کەسیکی مەزن بە خزمەتکارە کانی بلیت: ھەر کات کۆ کە ی خۆتان گرت و نە کۆکین و نە تانپێشت دەنگتان دەریبێت ئەوا دیاریی زۆرتان دەدەم، بەلام گەر کۆ کە ی دەستکردتان لە خۆتان ھینا، ئەوا لەو دیاریانە بێ بەش دەبن. کەواتە لیڤە دا ئیرادە و ویستی ئەوانی و ەرگرتوو ە و ەرچاوی کردو ە.

لیڤەش دا بە ھەمان جۆرە، چونکە گەر خۆای گەورە بە یەکیك لە بەندە کانی خۆی بلیت: "گەر مەیلت بەم لایە دا دەرخنەیت ئەوا منیش ئەو شتەت بۆ بەدی دەھێنم کە مەیلت لایەتی و، ھەر لە ئیستاشو ە تەقدیر و دەست نیشانی دەکەم بەپێی مەیلە کە ی خۆت". کە ئەمەش وا دەگەینێت خۆای گەورە گرنگی یەکی بە "ویستی مەرؤف" داو ە.

له‌سەر ئهم بناغه‌یه، ده‌توانین ب‌ل‌ئین: هه‌روه‌ك خ‌وای گه‌وره له ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشان‌كردنی سه‌ره‌تا‌دا ه‌یچ كه‌س‌یكی نه‌به‌ست‌وه‌ته‌وه و پا‌به‌ندی نه‌كرد‌وه، به‌ زۆره‌ ملیش ش‌یكی له‌ كرده‌وه‌كانی مرؤفی به‌ پ‌ن‌چه‌وانه‌ی ږه‌زامه‌ندی مرؤفه‌كه‌ به‌دی نه‌ه‌یناوه.

پاشان ده‌ب‌ی بزاین كه‌ قه‌دەر و ده‌ست‌نیشان‌كردنی سه‌ره‌تا و پ‌ش‌وه‌خت بریتی‌یه له‌ نه‌خشه‌ و پ‌لانی زانستی خ‌وای گه‌وره، گه‌ر ئهم ته‌عب‌یره‌ دروست ی‌یت. واته‌ خ‌وای گه‌وره به‌ زانستی هه‌مه‌لایه‌نگ‌ری خ‌وی پ‌ش‌تر ده‌زان‌یت كه‌ چ مرؤف‌ك مه‌یلی به‌ چ ئاراستگه‌یه‌ك‌دا ه‌یه‌ و له‌ دوا‌یش‌دا ئه‌و مه‌یله‌ی به‌و جۆره‌ بۆ به‌دی ده‌ه‌نینت و هه‌موو ئه‌مانه‌شی له‌ نه‌خشه‌ و پ‌لانیك‌دا بۆ داده‌نی‌ت.

خ‌و ئهم "زان‌ی"ه‌ی خ‌واوه‌ند‌یش - كه‌ وج‌وود‌یكی ع‌یلمی‌یه - ه‌یچ ش‌یك له‌ ده‌ره‌وه‌دا به‌ ه‌یچ ش‌یوه‌یه‌ك به‌دی نه‌ه‌نینت، به‌لكو "توانست" و "ویست"ی خ‌واوه‌ندی به‌دیه‌ن‌ه‌ر ئه‌و ش‌ته‌ له‌ ده‌ره‌وه‌ له‌سەر ش‌یوه‌یه‌ك به‌دی ده‌ه‌نینت به‌پ‌تی ئه‌و مه‌یلانه‌ی كه‌ مرؤف ده‌ری‌خست‌وون. كه‌واته‌ ئه‌و ش‌تانه‌ی هات‌وون‌یان د‌ینه‌ و ج‌وود له‌ب‌ه‌ر ئه‌وه‌ نه‌هات‌وون كه‌ زووتر له‌ لایه‌ن خ‌واوه‌نده‌وه‌ زان‌راوه‌ به‌م جۆره‌ د‌ین، به‌لكو ع‌یلمی ئه‌زه‌لی و هه‌مه‌لایه‌نگ‌ری خ‌واوه‌ند زانیویه‌تی به‌و ش‌یوه‌ و ج‌ورانه‌ د‌ین بۆیه‌ هه‌ر به‌و ج‌وره‌ش زان‌راون. كه‌ ئه‌مه‌ش بریتی‌یه له‌و ته‌قدیر و ده‌ست‌نیشان‌كردنه‌ به‌ره‌تی و پ‌ش‌ینه‌ی به‌كه‌م جار.

زانایانی كه‌لام ئهم چه‌مكه‌یان به‌: "العلم تابع للمعلوم" ده‌رب‌ریوه. واته‌ ئه‌و ش‌ته‌ له‌ دوا‌یی‌دا له‌سەر چ ش‌یوه‌ و چ‌ون‌یتی‌یه‌ك ی‌یت، پ‌ش‌تر به‌و ج‌ۆره‌ ده‌زان‌یت، نه‌ك به‌ پ‌ن‌چه‌وانه‌وه، واته‌ نه‌ك: بۆیه‌ وا هات‌وه‌ته‌دی چ‌ونكه‌ پ‌ش‌تر وا زان‌راوه‌! چ‌ونكه‌ هه‌روه‌ك نه‌خشه‌ و پ‌لانه‌ زانستی‌یه‌كانمان ئه‌وه‌ ناگه‌یه‌نن كه‌ ته‌نها به‌ نه‌خشه‌دانانه‌كه‌ ئه‌و ش‌تانه‌ی ته‌سه‌وو‌رمان ك‌رد‌وون، ی‌ته‌دی.. به‌هه‌مان ج‌ۆر مه‌رج‌نی‌یه‌ ده‌ست‌نیشان‌كردنه‌ به‌ره‌تی‌یه‌كان، كه‌ به‌ نه‌خشه‌ و پ‌لانی به‌دیه‌ن‌ه‌ریان داده‌نی‌ن، ه‌یچ ش‌یك له‌ ده‌ره‌وه‌دا به‌ه‌ینه‌ و ج‌وود.

پ‌وخته‌ی قسه‌:

خ‌وای گه‌وره به‌ زانستی فراوان و هه‌مه‌لایه‌نگ‌ری خ‌وی و ئاگاداری‌یه‌ له‌ ش‌تانی پ‌ش‌ین و ش‌تانی دوا‌یین - به‌ و‌ینه‌ی زان‌ین و ئاگاداری‌یه‌ له‌ ئه‌نجامه‌كان - له‌ ه‌و‌كاره‌كان‌یش ئاگاداره‌ و.. به‌ و‌ینه‌ی زان‌ین و ئاگاداری‌شی له‌ ه‌و‌كاره‌كان، زانا و ئاگاداره‌ به‌ ئه‌نجامه‌كان‌یش. چ‌ونكه‌ خ‌وای گه‌وره به‌ زانستی ئه‌زه‌لی و ږه‌های خ‌وی پ‌ش‌تر زانیویه‌تی

كە چ كەسىك نىيەتى باشى ھىناۋە كىردەۋى چاك بىكات و، كىنى تىرىش دەيەۋىت كىردەۋى خىراپ بىكات. ئىنجا بەينى ئەم نىيەت و ھەولانەى مەۋقە كان ئەو شتانەى لە كاتى ئەنجامدانى ئەو كىردەۋانەدا و بەينى مەيل و نىياز و نىيەتى بەندە كەى ئەو شتانە بەدى دەھىتت كە وىستى خۆى پىشتەر تەقدىرى كىردوون.

لەبەر ئەۋە، دەست نىشان كىردى سەرەتا و پىشىنى مردنى كەسىك و چۆنىتىشى مردنە كەى و ئەۋەش كەى يە كىكى تر ھۆكار بوۋىت لە پروۋداۋە كەدا، ھەرگىز "بەرپرسىيارى" لەسەر ھۆكارە كە ھەلناگرىت، چونكە ئەو تەقدىرە پىشىنە وىست و سەر بەستى مەۋقە تىدا پرەچاۋ كراۋە، بۆيە تاۋانە كەى دەدرىتە پال و موخاسەبە دەكرىت لەسەرى.

پىمان واپە سەردانەۋە لە سەرچاۋە بەرپەتەيە كان بۆ ئەم مەسەلە قولى "قەدەر" و لىكۆلىنەۋى يەك لە دوای يەك تىياد، كارىكى پىۋىست بىت. چونكە ئەۋەى كە لىرەدا پروۋمان كىردەۋە تەنھا پروۋنكرەۋەيە كە بۆ "ئاستى عەۋامە كان" لە ناۋەندى بناغە مەحكەم و قائمە كانى زانايانى سەلفەدا.

\*\*\*

### پرسىيارى ھەشتەم

"ئىرادەى كولى" و "ئىرادەى جوزنى" چىن؟

ۋەلام: ئىرادەى كولى ئەو وىستەيە كە لە لايەن عەۋامەۋە دەدرىتە پال خىۋاى گەۋرە. بەلام ئەم زاراۋەيە لە سەردەمى ھاۋەلان و تاييىن و شۆنىكەۋتوۋانى تاييىن دا نەبوۋە، ھەرگىز ئەۋان بە وىستى خواۋەندىيان نەۋتوۋە: "ئىرادەى كولى" و بە ھى مەۋقىشيان نەۋتوۋە: "ئىرادەى جوزنى". لەگەل ئەۋەش داۋا ديارە بە ۋالەت ھىچ رىگرىكى ئەۋتو لە دانانى زاراۋەيە كى ۋەك ئەمەدا نەيىت، تاكو ئەم مەسەلەيە لە عەۋامە كان بگەيەنرىت. ئەۋەش ھەيە كە دەرگەى ئەم قەسەم لەسەر پىشتە بۆ ئاراستە كىردى ھەر پرەخەيەك.

لە راستىش دا زاراۋەى ۋەك ئەمە: تەغىر و ھەلسەنگاندىكى سىروشتى بە بۆ ئەنجامى بەسەرھات و پروۋداۋە كان و لەۋىۋە سەرچاۋەى گرتوۋە. لەبەر ئەۋە، دەتۋانىت بە "خالىكى پىشت پى بەستىن" ى راست و دروست دابىرىت. مەبەست لەۋ "ئىرادە كولى" يەى كە بۆ وىستى خىۋاى گەۋرە بە كارھىتراۋە ئەم و اتايانەى خىۋاۋەيە كە برىتىن لەۋەى: (ھەرچى وىست و ئىرادە ھەيە تاييەتە بە خىۋاى گەۋرەۋە و وشەى

"ئێزاده" ناوە بۆ ویستی خوای گەوره و، هەركات ویستی لەسەر بەدیھێنانی هەر شتێك بێت بەدی دەھێنێت، بێ ئەوەی سەیری ویستی كەسی تری بکات).

لێرەدا دەمانەوێت سەرنجێكمان بۆ لای شتێك رابکێشین كە زوو تر باسمان كەرد و بریتی یە لەوەی هەندێ كەس دەلێن: "خوای گەوره ئەو شتە ویستی لەسەری بێت بەدی دەھێنێت، بەلام ئەو شتانە ئێزادهی نی یە بۆیان، بەدی یان ناھێنێت". ئەم گوفتارە گوفتاریکی ھەلە یە! راستە كە شتی بریتی یە لەوەی كە: هەر شتێك خوای گەوره ویستی لەسەری بێت بەدی بەدیی بەھێنێت، بەدی دەھێنێت.. هەر شتێكیش ویستی لەسەری بێت بەدی نەھێنێت، بەدی ناھێنێت: (ما شاء الله كان وما لم يشأ لم یكن)!

گەردوون "جەبر"ی تێدا زال و فەرمانرەوایە. ئەو تا كاتی خوای گەوره گەردوونی بەدی ھێناوە، پرسی بە كەس نە كەردووە و جگە لە ویستی خۆی ویستی ھێچ كەسێكی تری نە كەردووە بە بناغەی ئەم كارە، چونكە خواوەند: ﴿فَعَالَمٌ لِّمُؤَيَّدَاتِهِ﴾ (السج: ١٦). بەلام لە كارە ئێزادی یە كانی مرۆف دا "ویست"ی بە مرۆف بەخشیووە و ئەو ویستەش ھۆكارێكە بۆ "بەرزبوونەو" یان "نەزمبوونەو"ی مرۆف. بەخشینی ئەم ویستەش لە لایەن خواوەندەو بە مرۆف پەیوەندی بە دوو ناوی: "الرحمن الرحيم"ی خواوەندەو ھەیە. واتە ئەم ویستە یە كە بە مرۆفی داو، لوتفێكی خواوەندە كە بە درەوشانەو ی ئەم دوو ناوێ ی پێ بەخشیووە. دەنا گەر لە گۆشە ی ئیسمی ئەعظم و لەفظی جەلالە (الله) وە سەیری شان بکەین، دەبینین سەرتاسەری گەردوون لە جەبرێكی رەھادایە. بەتێ، دەستووری: "مالك الملك يتصرف في ملكه كيف يشاء" لە ھەموو بوونەو ھەراندا دەست بە كارە، جگە لە كەردەو ئێزادی یە كانی مرۆف. چونكە مرۆف لەو كەردەوانەدا ویستێكی ماھییەت نەزانراوی دراوھتێ و ئەو ویستەشی لەو كەردەوانەدا رەچاوە دەكرێن. خۆ ھەركات مرۆف ئەم ویستە ی خۆی بەرەو كاری چاكە و خێر ئاراستە كەرد، خوای گەوره "خێر"ی بۆ بەدی دەھێنێت و، گەر بەرەو شەڕیش ئاراستە ی كەرد "شەڕ"ی بۆ بەدی دەھێنێت، گەر ویستی لەسەر بێت. تەنھا پشت بەستیشمان بە رەھمانییەت و رەھیمیەتی خوای گەوره ئێمە ی بەرەو پركێشی و جورئەت كەردن لەم ھۆكەمدا دایە بەر!

واتە ئێمە باوەرمان وایە كە ھەركات ویستمان لەسەر ئەنجامدانی كەردەو ی خێر بوو، ئەو بە بێ گومان ی خوای گەوره بەدی دەھێنێت بۆمان. بەلام ھەندێ جار - بە لوتف و كەرەمی خۆی - ئەو "شەڕ" بەدی ناھێنێت كە ویستی مرۆفی بۆ ئاراستە دەكرێت. بۆ ئێوە: كەسێكی گومرا دەیەوێت ھەموو ھۆكارێك بخاتە كار و مرۆفێك

گومرا بکات و له رڼی بیزازینیت و، نه‌میش مه‌یلی ده‌چیت به‌لای دا، به‌لام خوای گه‌وره نایه‌ویت له رڼی بیزازینیت و گومرا یی سه‌بارت به‌و به‌دی ناهینیت، له‌به‌ر کرده‌ویه‌کی چاکی نه‌و مروفه که زووتر کردوویه‌تی، یان له ئاینده‌دا ده‌بکات و زانستی خوا ناگای لښته‌تی. ته‌نانه‌ت هه‌ندی جار خوای گه‌وره ته‌گه‌ره‌یه‌ک دروست ده‌کات که به‌هویه‌وه له‌و کرده‌وه خراپه دووری ده‌خاته‌وه. که نه‌میش به‌خششیک پهره‌ردگاری‌یه. ته‌نانه‌ت به‌هه‌شت خویشی، له‌به‌ر نه‌وه‌ی له‌روویه‌که‌وه په‌یوه‌ندی به‌خسته‌گه‌ری وستی مروفه‌وه هه‌یه، نه‌وا خوای گه‌وره نه‌و شتانه‌ی تیندا به‌دی ده‌هینیت که به‌نیاز و ناوی خیره‌وه مروف وستی له‌سهریان بووه و، هه‌ر هینده به‌سه که مروف گوناھینکی واه‌گه‌وره نه‌نجام نه‌دات که هه‌موو خیره‌کانی بسپرنه‌وه و له‌شایسته‌یی چاکه و به‌خششی خوا یی به‌شی بکات.

\* \* \*

### پرسیاری نۆه‌دم

تکایه‌یاسای: "به‌خششی خوای گه‌وره" (عطاء الله) مان بۆ روون بکه‌ره‌وه.

وه‌لام: به‌خشش (العطاء) له‌زمان‌دا به‌واتای لوتف و چاکه و یی به‌خشین دیت.

نه‌وش که له‌م مه‌سه‌له‌یه‌دا په‌یوه‌ندی به‌باسه‌که‌مانه‌وه بییت نه‌و لایه‌نه‌ی "عطاء"

که په‌یوه‌ندی به‌قزا و قه‌دەر هه‌یه..

مروف گه‌ر وستی له‌سهر کرده‌وه‌ی خراپ بییت خوای گه‌وره نه‌و کرده‌وه خراپه‌ی

بۆ ته‌قدیر ده‌کات، چونکه ته‌قدیراتی له‌مه‌ر مروف "وستی مروف" ره‌چاو ده‌کات.

بۆ نمونه: گه‌ر پیش نه‌وه‌ی ده‌ستم به‌رز بکه‌مه‌وه، "ده‌ست به‌رز کردنه‌وه" م بۆ ته‌قدیر

کراییت نه‌وا له‌به‌ر نه‌وه بۆم ته‌قدیر کراوه که زانستی ره‌ها و هه‌مه‌لایه‌نگری خواوه‌ند

زانویه‌تی من مه‌یل و وستی خۆم به‌ره‌و نه‌و کاره‌ ده‌خمه‌هه‌ گه‌ر. چونکه سیفه‌تی

"زانستی خوای گه‌وره" ده‌ورانه‌ووری هه‌موو شتیکی، که بووه یان ده‌بییت، ته‌نانه‌ت

ده‌وارنده‌ووری زاتی مه‌زنی خواوه‌ندیشی داوه. بۆیه ده‌زانیت من چ کاریک ته‌نجام

ده‌ده‌م، نه‌ویش له‌سهر نه‌و شیویه ته‌قدیری ده‌کات بۆم: (فلانه به‌نده‌م مه‌یلی ئاراسته‌ی

به‌رز کردنه‌وه‌ی ده‌ستی ده‌کات، منیش نه‌و به‌رز کردنه‌وه‌یه‌ی له‌و کاته‌دا بۆ به‌دی

ده‌هینم) یان (نه‌مدم به‌م جو‌ره نووسیه). که نه‌میش بریتی‌یه له‌"قه‌دەر". واته نووسینی

نه‌مه به‌م شیویه بریتی‌یه له‌"قه‌دەر". به‌لام کاتی که ده‌ستم به‌رز ده‌که‌مه‌وه نه‌وه

"قضاء"ه، واته هینانه‌دیی نه‌و شته‌یه که پیشتر بۆم ته‌قدیر کرابوو.

به‌لام به‌خشش (العطاء) ده‌توانین به‌م شیوه‌یه‌ی خواره‌وه لئی تی‌بگه‌ین:

"به‌نده" ویست و مه‌یلی خۆی به‌ره‌و کرده‌وه‌ی خراپه و شه‌ر ده‌خاته کار، به‌لام خوای گه‌وره به‌خشش‌یکێ تایبه‌تی بۆ ده‌خاته کار و نایه‌ل‌ئیت گرفتاری ئه‌و خراپه و شه‌ره‌ بی‌یت، نیت‌ج له‌به‌ر بارودۆخ‌یکێ باشی ئه‌و به‌نده‌یه‌ی بی‌یت، یان له‌به‌ر ئه‌وه بی‌یت که دل‌یکێ خاوی‌نی له‌ خۆ‌دا هه‌ل‌گرتوه، یان له‌به‌ر کرده‌وه‌یه‌کی باشی ئه‌و به‌نده‌یه‌ی، نیت‌ج به‌م بۆنه‌یه‌وه ئه‌و شته‌ خراپه‌ی که بۆی ته‌قدیر کرابوو سه‌باره‌ت به‌و ته‌نفیز و جی‌به‌جی نا‌کریت. که‌واته: "عطاء" کاری له‌ "قه‌دهر" دا کرد و قه‌ده‌ریش کاری له‌ "قضاء" دا کرد. به‌لام هه‌موو ئه‌مانه له‌ تۆماری کوژانه‌وه و نووسین (لوح المحو و الإثبات) دا‌روو ده‌ده‌ن و، هه‌ر گیز هیچ ئال و گۆڕ‌نک له‌ زانستی خوادا‌روو نادات. که‌واته تۆماری کوژانه‌وه و نووسین له‌ پرووه‌که‌وه بریتی‌یه له‌ ده‌فته‌ری کرده‌وه‌ی تایبه‌ت به‌ هه‌موو مروف‌ئیک و، ده‌گونجی ئال و گۆڕ‌ی تیدا‌روو بدات. به‌لام هه‌ر گیز ئال و گۆڕ له‌ "له‌وحی مه‌حفوظ" دا نا‌کریت.

"عطاء" لوتف‌یکێ خوا‌یی‌یه و، لوتف‌یش شایسته‌یی و ئه‌هلییه‌ت په‌چاو نا‌کات و به‌ مه‌رجی نا‌کریت.

جا ئه‌گه‌ر له‌م گۆشه‌یه‌وه پروانه‌یه مه‌سه‌له‌که، ده‌بینین که هه‌رچی کرده‌وه‌ی چاکمان هه‌یه هه‌موویان به‌خششی خوای گه‌وره‌ن.

\*\*\*

له‌ ده‌می بانگی عه‌سری رۆژی شه‌مه‌ی ر‌یکه‌وتی ۲۵/به‌مه‌زانی/۱۴۱۸ کۆچی، به‌رامبه‌ر ۱/۴/۱۹۹۸ از خوای گه‌وره، به‌ عه‌تا و به‌خشش و لوتفی خۆی، وه‌ر گیزانی ئه‌م کتێبه‌ به‌نرخه‌ی له‌سه‌ر ده‌ست ئاسان کردین. له‌ خوای گه‌وره‌ی لی‌بو‌رده‌ی میه‌ره‌بان ده‌لا‌ئینه‌وه که به‌ عه‌تا و لوتفی خۆی ئه‌م کاره‌مان به: "صه‌ده‌قه‌ی جاریه" و "زانستی سوود ل‌ئ وه‌ر گیزاو" بۆ بنووسیت و عا‌مخاته ر‌یزی ئازاد کراوانی مانگی به‌مه‌زانی پ‌یرۆزه‌وه. ت‌کاشمان له‌ خو‌ینه‌ری به‌ر‌یز ئه‌وه‌یه که له‌ پاش‌مله‌ دو‌عای خ‌یر به‌ تایبه‌تی دو‌عای لی‌خ‌ش‌بو‌نمان له‌ حوزووری خوای گه‌وره‌دا بۆ بکات.

وصلی الله علی سیدنا محمد وآله وصحبه أجمعین والحمد لله رب العالمین.

فاروق رسول یحیی



پوختەيەك لە ژيانى دانەر:  
(مامۆستا محمد فتح الله گولەن)

- لە سالى ١٩٣٨ ز دا لە گوندی "كۆروجوك"ى قەزای "پاسینلەر"ى سەر بە پارێزگای "ئەرزەرۆم" لە دایك بوو.
- باوكى ناوى مامۆستا "رامیز" و، ئىمامى مزگەوت بوو. دایكىشى ناوى رەفیعه خان بوو.
- دوو هەم منالى خێزانه كەيەتى كە هەشت منال بوون، شەشيان كۆر و دوانيان كۆچ.
- لە تەمەنيكى بچووك دا هەموو قورئانى پێرۆزى لە بەر كردوو و، لە لای زانا بەناوبانگە كانى شارى ئەرزەرۆم بە تايبەت لای مامۆستا "عوسمان بە كئاش" وانه كانى خوێندوو. هەروەها ئامادەى وانهى گەوره پیاوانى تەسەووفى ناوچە كەيان بوو.
- چوار سال پێش نوێژ و وتاریژ بوو لە سێ مزگەوتى "ئەدیرنه" دا.
- دواى ماوه يەك لە "كرك لارەل" بۆ ماوهى سالیك بە "واعیظ" دامەزراو.
- لە سالى ١٩٦٦ دا بە هەمان ئەركى "واعیظ"ى نەقلی ئیزمیر كراو و، لە مزگەوتى "كەستانە بازارى" نامۆزگارى پێشكەشى خەلكى كردوو و هاو دەم لە گەل ئەوەش دا سەرپەرشتى خولى فێر بوونی قورئانى لە "كەستانە بازارى" دا كردوو. لەم ماوه يەدا و هەتا سالى ١٩٧١ وەكو واعیظى گەڕۆكى هەریمە كە، لە سەر وەعـظ و نامۆزگارى و وانه و تەنەو لە قەزا و ناحیه كانى هەرىمى "ئىجه" دا بەردەوام بوو.
- هەرچەندە لە بریارىنكى سالى ١٩٧١ دا لە كارەكەى دوور خرایهوه، بەلام بە كەلك وەرگرتنى لە یاسای لیئوردن گەرایهوه بۆ سەر كارەكەى.
- دوا بەدواى ئەم بریاره لە قەزای "ئەدرەمیت"ى سەریه شارى بالیکەسىر و لە شارۆچكەى "مانیسا" ش دا بەردەوام بوو لە جێ به جێ كردنى ئەركى وەعـظ و نامۆزگارى، هەتا گواسترایهوه بۆ قەزای "بۆرنۇفا"ى سەر بە پارێزگای ئیزمیر، ئنجا لەوێش هەتا ١٢/٩/١٩٨٠ لەم كارەى دا بەردەوام بوو.

□ له ده‌می کووده‌تای سهر‌بازی و له پاش کووده‌تاکه‌ش‌دا نزیکه‌ی شمش‌سال له کاره‌که‌ی دابرا، چونکه بریاری ده‌ستگیر کردنی درابوو. به‌لام له سالی ۱۹۸۶ له نه‌نجامی بریاری داد‌گای ئاسایشی ده‌ولت گه‌رایه‌وه بۆ ژبانی ئاسایی خۆی.

□ له‌به‌ر داوا‌یه‌کی زۆری خه‌لکی، بێ‌به‌رام‌به‌ر، ده‌ستی کرده‌وه به‌وه‌عظ و نامۆزگاری له "ئیزمیر" و نه‌سته‌مبوول هه‌تا سالی ۱۹۹۲.

□ جگه له زمانی تورکی، عه‌ره‌بی و فارسیش ده‌زانیت.

□ له چه‌نده‌ها گۆفار و رۆژنامه‌دا بابه‌تی بلاو کردوو‌ته‌وه.

□ نه‌مه‌ش ناوی هه‌ندیکه له به‌رهمه‌ه بلاو کراوه‌کانی:

۱ - به‌ره‌و به‌هه‌شتی نادیار.

۲ - چاخ و نه‌وه.

۳ - پارچه‌ زه‌په‌ر کانی کات.

۴ - ئه‌و رۆژانه‌ی پشوو به‌ به‌هار ده‌ده‌ن.

۵ - پێوانه، یان پرووناکی‌یه‌کانی رینگا (چوار به‌رگ).

۶ - نووری بێ کۆتایی (سێ به‌رگ).

۷ - له‌ سیبه‌ری باوه‌ردا (دوو به‌رگ).

۸ - ژبانی دوا‌ی مردن.

۹ - که‌وانه‌ی په‌نگه‌کان (دوو به‌رگ).

۱۰ - له‌ وه‌رزیکه‌وه بۆ وه‌رزیکێ تر.

۱۱ - وه‌لامی دوو‌دلی‌یه‌کانی سه‌رده‌م (چوار به‌رگ).

۱۲ - ته‌پۆلکه‌ زه‌برووتی‌یه‌کانی دل. (دوو به‌رگ).

۱۳ - قه‌ده‌ر له‌ پرووناکیی قورئان و سوننه‌ت‌دا

۱۴ - جیهاد، یان ئیعلای "کلمه‌ الله".

۱۵ - دیوانیکی شیعر.

□ وه‌عظ و نامۆزگاری‌یه‌کانی به‌ کاسیتی ئاسایی و کاسیتی فیدیۆ تۆمار کراون و،

له‌ لایه‌ن خه‌لکی‌یه‌وه سوودیان لێ وه‌رده‌گیریت.

ئا ئیستا دوو کتێب له‌ سه‌ر ژباننامه و به‌سه‌رهاته‌کانی بلاو کراوه‌ته‌وه.

## پیرستی بابه ته کان

بهشی یه کم:

قهدهر و لایه نه جیاجیاکانی

لاپه ره

باس

- ۱۲ ..... و اتاکانی قهدهر له "زمان" و "زاراوه" دا
- ۱۴ ..... نهو قهدهره "جهبری" یه ی که به سهر گهر دون دا زاله
- ۱۹ ..... قهدهر مه سه له یه کی "ویندانی" یه
- ۲۰ ..... نهو ده سته که نه ی که "فیسان به قهدهر" به مروفی ده به خشیت
- ۲۲ ..... "قهدهر" و "ویستی جوزئی" دژایه تی یان له نیوان دا نی یه
- ۲۳ ..... "قهدهر" جوزیکه له "زانستی خوابی"
- ۲۶ ..... نهو کی سهرشانی "ویست" ی مروف
- ۳۲ ..... ویستی خوی گه و ره .. ویستی مروف
- ۳۴ ..... قهدهر له پروناکیی نایه ته کانی قورئان و فهرموده پیروزه کان دا

بهشی دووهم

په یوهندیی "قهزا" به "قهدهر" هوه

- ۶۰ ..... قهزا و قهدهر له پروی "زانست" ی خواوه ندهوه
- ۶۶ ..... قهزا و قهدهر له پرووه که خوی گه و ره هه موو شتیک دهنووسیت
- ۷۲ ..... قهزا و قهدهر له پروی "ویست" ی خواوه ندهوه
- ۹۴ ..... قهزا و قهدهر له پروی به دیهینانهوه

بهشی سیهم

په یوهندیی نیوان: قهدهر، ئیراده، هیدایهت

- ۹۹ ..... نهو هیدایه ته ی که به پیی خواسته کانی شهر یه تی فیطری له کار دایه
- ۱۰۵ ..... نهو هیدایه ته ی که ویستی مروف ره چاو ده کات

بهشی چوارهم

چهند پرسیار و وه لامیک له باره ی "قهدهر" هوه

پرسیاری یه کم:

- ۱۱۰ ..... ۱ - مه به ست چی یه له: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾ ؟

پرسیاری دووهم:

۱۱۶ ..... ئایا به‌لگه‌ی عه‌قلی همه‌یه له‌سه‌ر: ﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَىٰ﴾؟

پرسیاری سێهم:

ئه‌و که‌سه‌ی گه‌راوه‌کات، ئایا له‌سه‌ر بناغه‌ی ویسته جوژئی به‌که‌ی

خۆی ده‌یکات.. یان ئی‌اده‌ی کوللیی خوای گه‌وره

۱۲۱ ..... پالی پێوه‌ده‌نیت بۆ گه‌راوه‌کردن؟

پرسیاری چواره‌م:

قورئانی پێرۆز ده‌فرمویت: ﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ

تُجَدَّ لَهُ وَلَا يُمْسِكُهُ﴾ (الکھف: ۱۷). له‌همان کات‌دا خوای گه‌وره‌بیر و

زیری و ویستی به‌مرؤف داوه‌و، هه‌ردوو پێگاکه‌ی پیشان داوه‌و سه‌ربه‌سته

له‌گه‌رتنه‌به‌ری هه‌ر کامیان‌دا. ئایا چۆن ئه‌م دوو شته‌یه‌ک بخه‌ین؟ ۱۲۴

پرسیاری پێنجهم:

که‌سانیکێ زۆر خوای گه‌وره‌سامانی زۆر و شان و شه‌ره‌فی به‌رزی

بین به‌خشیون، که‌سانیکێ تریش گه‌رفتاری ئازار و گه‌رو گه‌رف و هه‌زاری و

نه‌خۆشی به‌کان ده‌بن. ئایا ئه‌مانه‌بێ که‌لکن و، ئه‌وانی تریش خاوه‌ند

خۆشی ده‌ون؟! ۱۲۶

پرسیاری شه‌شه‌م:

بۆچی خوای گه‌وره‌به‌نده‌کانی خۆی "به‌کسان" دروست نه‌کردوه‌و؟

۱۲۹ ..... ئه‌وه‌تا هه‌ندیکیان کوێر و هه‌ندیکیان شه‌لن؟

پرسیاری هه‌وته‌م:

۷- ئه‌گه‌ر زووتر کات و چۆنیتی ئه‌جه‌ل ده‌ست‌نیشان کراوه‌، ئیتر تاوانی

۱۳۵ ..... بابای "قاتل" چی‌به‌؟

پرسیاری هه‌شته‌م:

۱۴۱ ..... "ئی‌اده‌ی کوللی" و "ئی‌اده‌ی جوژئی" چین؟

پرسیاری نۆه‌م:

۱۴۳ ..... تکایه‌یاسای: "به‌خشیی خوای گه‌وره‌" (عطاء الله) مان بۆ روون بکه‌ره‌وه

## (پیرستی نایه ته کانی قورئانی پیروز)

که لهم کتیبه دا هیتراون

به یی سوره ته کانیان

ژماره ی  
لاپه ره

سوره ت و نایه ت و ژماره که ی

سوره تی: (الفاتحه)

۹۸

﴿غیر المضروب علیهم ولا الضالین﴾ (الفاتحه: ۷).....

سوره تی: (البقرة)

۶۱

﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ وَهُوَ كُرْهٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَعَسَى أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ شَرٌّ لَّكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾ (البقرة: ۲۱۶).....

۷۴

﴿تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ مِنْهُمْ مَنْ كَلَّمَ اللَّهُ وَرَفَعَ بَعْضَهُمْ دَرَجَاتٍ وَآتَيْنَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ الْبَيِّنَاتِ وَأَيَّدْنَاهُ بِرُوحِ الْقُدُسِ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَفْتَنَّا الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ وَلَكِنْ اخْتَلَفُوا فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ وَمِنْهُمْ مَنْ كَفَرَ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَفْتَنُوا وَلَكِنْ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ﴾ (البقرة: ۲۵۳).....  
﴿أَمْ حَسِبْتُمْ أَن تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ

مَسْتَهُمُ الْبَاسَاءُ وَالضَّرَاءُ وَزُلُّوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ  
مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ ﴿البقرة: ٢١٤﴾.....

۹۳

﴿هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾ ﴿البقرة: ٢﴾.....

۱۰۸

﴿أَوَّلِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ﴾ ﴿البقرة: ٥﴾.....

۱۰۸

﴿اللَّهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ  
تُخْفُوهُ يُحَاسِبُكُم بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى  
كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ ﴿البقرة: ٢٨٤﴾.....

۸۱

سووره‌تی: (آل عمران)

﴿إِنْ يَمْسَسْكُمْ قَرْحٌ فَقَدْ مَسَّ الْقَوْمَ مِثْلُهُ وَتِلْكَ الْأَيَّامُ تُدَاوِلُهَا بَيْنَ  
النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنْكُمُ شُهَدَاءَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ  
الظَّالِمِينَ﴾ (آل عمران: ١٤٠).....

۷۶

﴿قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاءُ وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاءُ  
وَتُعِزُّ مَن تَشَاءُ وَتُزِيلُ مَن تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ  
قَدِيرٌ﴾ (آل عمران: ٢٦).....

۸۰

﴿رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِن لَّدُنكَ رَحْمَةً إِنَّكَ  
أَنْتَ الْوَهَّابُ﴾ (آل عمران: ٨).....

۸۶

سووره‌تی: (النساء)

﴿مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ  
نَفْسِكَ﴾ (النساء: ٧٩).....

۵۴، ۲۱

﴿إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ ذَلِكَ  
قَدِيرًا﴾ (النساء: ۱۳۳).....

۷۶

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ (النساء: ۳۶).....

۸۸

﴿رُسُلًا مَّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِّنَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ  
الرُّسُلِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ (النساء: ۱۶۵).....

۱۰۶

سووره‌تی: (المائدة)

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ الْكِتَابِ وَمُهَيِّمًا  
عَلَيْهِ فَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ  
الْحَقِّ لِكُلِّ جَفَلْنَا مِنْكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَعَلَكُمْ أُمَّةً

- وَاحِدَةً وَلَكِنْ لِيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ فَاسْتَقُوا الْخَيْرَاتِ إِلَى اللَّهِ  
مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٤٨﴾ (المائدة: ٤٨)..... ٧٩
- ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ  
يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٌ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٌ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي  
سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةً لَئِيمَةً ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ  
وَاسِعٌ عَلِيمٌ﴾ (المائدة: ٥٤)..... ٧٧

سوورەتی: (الأنعام)

- ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا  
تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا  
يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الأنعام: ٥٩)..... ١٠٤، ١٢
- ﴿وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا  
فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾ (الأنعام: ٣٨)..... ٧١
- ﴿وَإِنْ كَانَ كِبَرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي  
الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى  
الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾ (الأنعام: ٣٥)..... ٧٥
- ﴿وَحَاجَّتْ قَوْمَهُ قَالُوا اتَّخَذُوا آلَ اللَّهِ فِي اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا وَلَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ  
بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَفَلَا  
تَتَذَكَّرُونَ﴾ (الأنعام: ٨٠)..... ٨٣
- ﴿إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ﴾ (الأنعام: ١٤١)..... ٨٨
- ﴿فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ  
يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا كَأَثَمًا يَصْعَدُ فِي السَّمَاءِ كَذَلِكَ يَجْعَلُ اللَّهُ  
الرَّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ﴾ (الأنعام: ١٢٥)..... ٩٠
- ﴿وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنَ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي  
ظِلْمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (الأنعام: ٥٩)..... ١٣٢

سوورەتی: (الأعراف)

﴿وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى  
أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا  
عَنْ هَذَا غَافِلِينَ ﴿ أَوْ تَقُولُوا إِنَّمَا أَشْرَكَ آبَاؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ

بعدهم أفهلكتنا بما فعل المبطلون ﴿﴾ (الاعراف: ۱۷۲-۱۷۳) ..... ۱۱۷، ۴۵

﴿أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ﴾ (الاعراف: ۱۷۲) ..... ۵۰، ۴۷، ۴۶

۱۱۰، ۵۱،

۱۱۷، ۱۱۶

۱۲۱، ۱۱۹

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ  
الْغَيْبَ لَاسْتَكْرَهْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ

لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الاعراف: ۱۸۸) ..... ۸۱

﴿إِلَّا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾ (الاعراف: ۵۴) ..... ۸۷

﴿إِنَّهُ لَا يَحِبُّ الْمَعْتَدِينَ﴾ (الاعراف: ۵۵) ..... ۸۸

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ﴾ (الاعراف: ۲۸) ..... ۸۹

سورہ تی: (یونس)

﴿قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ، لِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ إِذَا  
جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (یونس: ۴۹) ..... ۱۳

﴿وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مِنَ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُكْرَهُ السُّلَّسَ

حَتَّى يَكُونُوا فُؤْمِنِينَ﴾ (یونس: ۹۹) ..... ۷۵

﴿وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ

مُسْتَقِيمٍ﴾ (یونس: ۲۵) ..... ۱۰۷

سورہ تی: (ہود)

﴿قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَأَكْثَرْتَ جِدَالَنَا فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَا إِنْ كُنْتَ مِنَ

الصَادِقِينَ﴾ (ہود: ۳۲) ..... ۸۲

﴿قَالَ إِنَّمَا يَأْتِيكُمْ بِهِ اللَّهُ إِنْ شَاءَ وَمَا أَنتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ

نُصْحِي إِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَنْصَحَ لَكُمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ هُوَ

رَبُّكُمْ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ﴾ (ہود: ۳۴-۳۳) ..... ۸۰

سورہ تی: (یوسف)

﴿أَدْخُلُوا مِصْرَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ آمِينَ﴾ (یوسف: ۹۹) ..... ۷۴

﴿كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا

الْمُخْلِصِينَ﴾ (یوسف: ۲۴) ..... ۹۶



سورہ تہی: (الرعد)

﴿اللَّهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ أُنْثَىٰ وَمَا تَغِيصُ الْأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَيْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَاءٌ مِنْكُمْ مَنْ أَسْرَ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ وَسَارِبٌ

بِالنَّهَارِ﴾ (الرعد: ۸-۱۰)..... ۱۱۴

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بَقِيَ حَتَّىٰ يُقَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ﴾ (الرعد: ۱۱)..... ۸۹، ۶۹

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾ (الرعد: ۲۸)..... ۱۲۰

سورہ تہی: (الحجر)

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ﴾ (الحجر: ۲۱)..... ۱۴

سورہ تہی: (النحل)

﴿وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴾ (النحل: ۶۸)..... ۱۰۰  
﴿إِنَّ اللَّهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ﴾ (النحل: ۱۲۸)..... ۳۹

سورہ تہی: (الإسراء)

﴿وَكُلُّ إِنْسَانٍ لِّرَبِّهِ أَزْمَنٌ طَائِرَةٌ فِي غَتِّهِ وَنُخْرِجُهُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنشُورًا﴾ (الإسراء: ۱۳)..... ۶۶، ۲۵  
﴿رَبُّكُمْ أَعْلَمُ بِكُمْ إِنْ يَشَأْ يُرْحَمَكُم أَوْ إِنْ يَشَأْ يُعَذِّبْكُمْ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا﴾ (الإسراء: ۵۴)..... ۸۱  
﴿وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا﴾ (الإسراء: ۱۶)..... ۸۸  
﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَبُهْدَىٰ قَوْمٍ مَّهْتَدٍ﴾ (الإسراء: ۹۷)..... ۹۷  
﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نَبْعَثَ رَسُولًا﴾ (الإسراء: ۱۵)..... ۱۰۶

سورہ تہی: (الكهف)

﴿وَلَا تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَىٰ أَنْ يَهْدِيَنِّي رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَٰذَا رَشَدًا﴾ (الكهف: ۲۳-۲۴)..... ۷۲

- ۸۴ ..... ﴿إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا﴾ (الكهف: ۶۷).
- ۸۴ ..... ﴿سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا﴾ (الكهف: ۶۹).
- ۱۲۴، ۹۷ ..... ﴿مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرْشِدًا﴾ (الكهف: ۱۷).
- ۱۲۷ ..... ﴿الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ (الكهف: ۴۶).

سورہ تی: (الأنبياء)

- ۵۶، ۵۵ ..... ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾ (الأنبياء: ۹۸).
- ۵۶ ..... ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَ الْحَسَنِ أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾ (الأنبياء: ۱۰۱).
- ۶۷ ..... ﴿وَلَقَدْ كَتَبْنَا فِي الزَّبُورِ مِنْ بَعْدِ الذِّكْرِ أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ (الأنبياء: ۱۰۵).

سورہ تی: (النور)

- ۷۰ ..... ﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور: ۵۵).

سورہ تی: (النمل)

- ۱۳ ..... ﴿وَمَا مِنْ غَائِبَةٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾ (النمل: ۷۵).
- ۱۰۲ ..... ﴿حَتَّىٰ إِذَا أَتَوْا عَلَىٰ وَادٍ آتَمَلٍ قَالَتُمَلَّةٌ يَا أَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ﴾ (النمل: ۱۸).

سورہ تی: (القصص)

- ۸۸ ..... ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَحِبُّ الْمُفْسِدِينَ﴾ (القصص: ۷۷).
- ۴۰ ..... ﴿إِنَّمَا أُوتِيَنِيهِ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي﴾ (القصص: ۷۸).

سورہ تی: (الروم)

- ۶۹ ..... ﴿لَا تَبْدِيلَ لَخَلْقِ اللَّهِ﴾ (الروم: ۳۰).

سورہ تی: (فاطر)

﴿إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ بَشِيرًا وَنَذِيرًا وَإِنْ مِنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا

۱۰۶

نذیر ﴿فَاطِرُ ۲۴﴾ .....

سووره تی: (یس)

﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ

۷۱، ۱۳

أَخْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُّبِينٍ﴾ (یس: ۱۲) .....

سووره تی: (الصفات)

۹۴، ۳۱، ۲۰

﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصفات: ۹۶) .....

۱۲۲

۸۴

﴿يَا أَيَّتُهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِ السُّبُلَ الَّتِي أَهْلَكُوا نَفْسَهُمْ وَلَا يَمْلِكُونَ﴾ (الصفات: ۱۰۲) .....

۸۴

﴿سَتَجِدُنِي إِن شَاءَ اللَّهُ مِنَ الصَّابِرِينَ﴾ (الصفات: ۱۰۲) .....

سووره تی: (الزمر)

۸۸

﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾ (الزمر: ۷) .....

﴿وَمَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُّضِلٍّ أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي

۹۷

إِنْقَامٍ﴾ (الزمر: ۳۷) .....

سووره تی: (فصلت)

﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذَتْهُمُ صَاعِقَةٌ

۱۰۵

الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (فصلت: ۱۷) .....

سووره تی: (الشوری)

﴿وَكَذَٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا

الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَن نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَأَنتَ لَتَهْدِي

إِلَى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي

۱۰۸

الْأَرْضِ إِلَّا إِلَى اللَّهِ تُصِيرُ الْأُمُورُ﴾ (الشوری: ۵۲-۵۳) .....

سووره تی: (ق)

﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنسَانَ وَنَعَلَمُ مَا تُوَسَّسُ بِهِ نَفْسُهُ وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ

۸۱

حَبْلِ الْوَرِيدِ﴾ (ق: ۱۶) .....

سووره تی: (النجم)

۲۲

﴿وَأَن لَّيْسَ لِلْإِنسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾ (النجم: ۳۹) .....

سووره تی: (الرحمن)

۱۵

﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ﴾ (الرحمن: ۷) .....

سوره‌تی: (الحدید)

﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (الحدید: ۲۲)..... ۳۴

سوره‌تی: (الملک)

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ ﴿قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ﴾ (الملک: ۲۵-۲۶)..... ۱۳  
﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾ (الملک: ۲)..... ۱۳۱

سوره‌تی: (المدثر)

﴿سَأَرْفِقُهُ سَعْدًا﴾ (المدثر: ۱۷)..... ۴۱  
﴿كَلَّا إِنَّهُ تَذَكُّرٌ﴾ ﴿فَمَنْ شَاءَ ذَكَّرْهُ﴾ ﴿وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ﴾ (المدثر: ۵۴-۵۶)..... ۵۵  
﴿كَانَتْهُمْ حُمْرٌ مُسْتَنْفِرَةٌ﴾ ﴿فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَةٍ﴾ (المدثر: ۴۹-۵۰)..... ۹۱

سوره‌تی: (الإنسان)

﴿وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ﴾ (الإنسان: ۳۰)..... ۱۲۳، ۷۳، ۵۴

سوره‌تی: (الانفطار)

﴿كَرَامًا كَاتِبِينَ﴾ ﴿يَعْلَمُونَ مَا تَفْعَلُونَ﴾ (الانفطار: ۱۱-۱۲)..... ۶۶  
﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ﴾ ﴿وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾ (الانفطار: ۱۳-۱۴)..... ۴۴

سوره‌تی: (البروج)

﴿بَلْ هُوَ قُرْآنٌ مَجِيدٌ﴾ ﴿فِي لَوْحٍ مَحْفُوظٍ﴾ (البروج: ۲۱-۲۲)..... ۱۳  
﴿فَعَالٌ لِمَا يُرِيدُ﴾ (البروج: ۱۶)..... ۱۴۲، ۸۰، ۱۹

سوره‌تی: (اللیل)

﴿فَأَنَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى﴾ ﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى﴾ ﴿فَسُيِّرَهُ لِلْإِسْرَى﴾ ﴿وَأَنَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى﴾ ﴿وَكَذَبَ بِالْحُسْنَى﴾ ﴿فَسُيِّرَهُ لِلْغُفْرَى﴾ (اللیل: ۵-۱۰)..... ۳۹

## (پیرستی فەرمووده پیرۆزه کان)

که لەم کتیبەدا هاترۆن

بەپیتی یە کەم پیتیان

گەلسی فەرمووده ی پیرۆز لەم کتیبەدا هتارۆن و لە پەرراوێزە کاندا تەخەڕیجیکی  
پوختیان بۆ دانراوه. هەندێک لەو فەرموودانەش واتاکەیان بە کوردی و ئەوانی  
تەریش دەقەکانیان بە عەرەبی نووسراوه. جا ئەم پیرستە تەنها ئەم بەشە دیوایی  
دەگرێتەوه. (وەرگێڕ)

لەپەرە کە ی

دەقی فەرمووده کە

پیتی (أ)

- اعملوا؛ فكلٌ مُيسَّرٌ لما خُلِقَ له: أَمَا أَهْلُ السَّعَادَةِ فَيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ  
السَّعَادَةِ، وَأَمَّا أَهْلُ الشَّقَاوَةِ فَيَسَّرُونَ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ. .... ۳۸-۳۹
- (إِرمِ فِدَاكَ أَيْسَى وَأُمِّي). .... ۵۹
- (أَلَا وَإِنْ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةٌ إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ  
الْجَسَدُ كُلُّهُ أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ!) ..... ۹۶
- (اللَّهُمَّ! أَحْسِنْ عَاقِبَتَنَا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا وَأَجِرْنَا مِنْ خِزْيِ الدُّنْيَا وَعَذَابِ  
الْآخِرَةِ). .... ۳۹
- (اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ

- العظيم، فَإِنَّكَ تَقْدِيرُ وَلَا أَقْدَرُ وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ. اللَّهُمَّ  
إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ قَلَّ  
عَاجِلُ أَمْرِي وَأَجَلُهُ فَاقْدِرْهُ لِي وَيَسِّرْهُ لِي ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، وَإِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ  
أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي أَوْ عَاجِلُ أَمْرِي وَأَجَلُهُ  
فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ وَاقْدِرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ كَانَ ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ). ..... ۹۵  
(اللَّهُمَّ لَا مَنَعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ  
الْجَدُّ). ..... ۹۷  
(اللَّهُمَّ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ). ..... ۸۶  
(إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى صَانِعُ كُلِّ صَانِعٍ وَصَنَعْتَهُ). ..... ۹۴  
(إِنَّ اللَّهَ يَعْطِي الْمَالَ مَنْ يُحِبُّ وَمَنْ لَا يُحِبُّ، وَلَا يُؤْتِي الْإِيمَانَ إِلَّا مَنْ أَحَبَّ.  
فَإِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا أَعْطَاهُ الْإِيمَانَ). ..... ۱۲۷

#### پیتی (ب)

- (بُعِثْتُ مُبَلِّغًا أَنَا وَدَاعِيًا وَلَيْسَ إِلَيَّ مِنَ الْهَدْيِ شَيْءٌ، وَخَلِقَ إِبْلِيسَ مُزِينًا  
وَمُبْغِيًا وَلَيْسَ إِلَيْهِ مِنَ الضَّلَالَةِ شَيْءٌ). ..... ۱۰۹

#### پیتی (ش)

- (الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَالسَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِهَا). ..... ۵۱

#### پیتی (ك)

- (كُتِبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ  
سَنَةٍ. قَالَ: وَعَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ). ..... ۳۵  
(كُلُّ مَوْلُودٍ يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، ثُمَّ أَبَوَاهُ يَهُودَانِهِ أَوْ نَصْرَانِهِ أَوْ يُمَجَّسَانِهِ). ..... ۴۷  
(كَانَ اللَّهُ وَلَمْ يَكُنْ شَيْءٌ غَيْرُهُ، وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ، وَكُتِبَ فِي الذِّكْرِ  
كُلُّ شَيْءٍ، وَخُلِقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضُ). ..... ۷۱  
(كَمْ مِنْ أَشْعَثَ أَغْبَرَ ذِي طَمَرَيْنِ - صَاحِبِ ثَوْبَيْنِ - لَا يُؤْبَهُ لَهُ، لَوْ أَقْسَمَ  
عَلَى اللَّهِ لِأَكْبَرَهُ، مِنْهُمْ الْبَرَاءُ بِنُ مَالِكٍ)! ..... ۱۲۸

#### پیتی (م)

- (مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ). ..... ۱۴۲، ۷۴  
(مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ، مَا مِنْ نَفْسٍ مَنْفُوسَةٍ، إِلَّا وَقَدْ كَتَبَ اللَّهُ مَكَانَهَا مِنَ  
الْجَنَّةِ وَالنَّارِ، إِلَّا وَقَدْ كُتِبَتْ شَقِيَّةٌ أَوْ سَعِيدَةٌ). ..... ۶۱، ۳۸  
(مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ). ..... ۱۱۱، ۴۹

پیتی (لا)

(لا إله إلا الله وحده لا شريك له له الملك وله الحمد وهو على كل شيء قدير).

۳۸

پیتی (ی)

يا بني! إنك لن تجدَ طعمَ حقيقة الإيمان حتى تعلمَ أن ما أصابك لم يكن ليخطئك وما أخطأك لم يكن ليصيبك. سمعتُ رسول الله ﷺ يقول: (إن أول ما خلق الله القلم، فقال اكتب. قال: رَبِّ وماذا أكتب؟ قال: اكتب مقاديرَ كل شيء حتى تقوم الساعة). يا بني! إني سمعتُ رسول الله ﷺ يقول: (مَنْ ماتَ على غيرِ هذا فَلَيْسَ مِنِّي).

۳۶

(يا غلام! إني أعلمك كلمات: احفظ الله يحفظك، احفظ الله تجده تجاهك، إذا سألت فاسأل الله وإذا استعنت فاستعن بالله. واعلم أن الأمة لو اجتمعت على أن ينفعوك بشيء لم ينفعوك إلا بشيء قد كتبه الله لك، ولو اجمعوا على أن يضروك بشيء لم يضروك إلا بشيء قد كتبه الله عليك، رفعت الأقلام وجفت الصحف).

۳۶

\*\*\*

تبیینی یدک:

ہم بہرہمہمی کہ ٹیستا لہ بہرہدہستی خوینہری بہرہزداہیہ چہند دہستیکہی رہنگین بہ شداریی ٹیجایی و لہ بہر چاویان لہ قوناغہ کانی ٹامادہ کردنی دا کردوہ۔ جا ہرچہند من گومانم لہوہدا نی بہ کہ حمز بہ ناوہینانیان نا کہن و قبول بوونی لای خوائ گہورہیان سہروزیدہ، بہ لام و ہک ہمہ کداری بہک و ناوی ہہندیکیان دہنوسین و، ہیواداریشین لای خوائ گہورہ پاداشتیکیان بدریتہوہ کہ شایانی کہرہمی خواوہند بیت:

کاک شازاد: نور سینہوہی رہشنووس و پاکنوروسی ہم کتیہ۔

کاک ہوشیار: تاپی کومپوہتر۔

کاک شیخ خالید: لہ گہل ہو دوو ناوبراودا ہاو بہشیی ورد و لہ سہرخوی لہ ہزار کردن و

ہلہ گیری چاپ و پیداچوہنوہی دا کردوہ۔

کاک ہہحمہد: پوختہ ژبانہ کی دانہری لہ زمانی تور کی ہوہ کرد بہ کوردی۔

خیرہوہ مندیکیش - کہ داوای کرد ناوی نہہینم - ہر کی چایی گر تہہستز۔

\*\*\*

# القدر

في ضوء الكتاب والسنة

ألفه باللغة التركية العالم الفاضل الشيخ:

محمد فتح الله گولن

نقله من التركية إلى العربية الأستاذ:

إحسان قاسم الصالحی

ترجمه من العربية إلى اللغة الكردية:

فاروق رسول یحیی

\* \* \*

ژماره‌ی سپاردن ( ۱۲۵ ) سالی ( ۲۰۰۱ )

چاپخانه‌ی ( نازه / ههولیر )



## نهم کتیبه

لهو کاتهوه که مروّف له سهر نهم هه ساره یه دا خوی بینوه ته وه و بیری  
له دیار ده کانی ده و رو بهری کرد و وه ته وه، ده یان پرسیاری له باره ی  
"قه ده ر" و "ویست" ی خوای گه وره و "ویست" ی مروّقه وه له لا  
گه لاله بوون. نایینی ئیسلامیش له ناوهندی ئایه ته کانی قورئانی پیروژ و  
سوننه تی خاوینی پیغه مبه ره وه ﷺ وه لامی نه و پرسیارانیه ی مروّقی  
دا وه ته وه و له سهر سامی یه کانی رزگاری کرد و وه.

نهم کتیبه ش هه ولکی پیشکه و تو وه له خستنه پرووی نه و لایهنه ی قورئان  
و سوونه ت دا بو مروّقی به و یژدانی هاوچه رخ، به تاییه ت له وه لامی  
نه و پرسیارانیه ی که زیاتر له م سهر ده مه دا وروژ پیراون و له بی ئاگایی و  
نه شاره زایی مروّقه وه له سروشتی په یوه ندیی نیوان بنده و خوا وه ندی  
پهروه رد گاره وه سهر چاوه یان گرت و وه.